E
106

ശ്രീ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ

f
106

ഗ്രന്ഥകർത്താ,

ആഗമാനന്ദസ്വാമി എം. എ.

2/0001

ശ്രീ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ.

ജീവചരിത്രം.

ഗ്രന്ഥകർത്താ,

ആഗമാനന്ദസ്വാമി.

പ്രസാധകർ,

ശ്രീരാമവിലാസം പ്രസിദ്ധീകരണശാല,

കൊല്ലം.

[പകർപ്പവകാശം പ്രസാധകർക്ക്.]

S. R. V. Press, Quilon.

1107.

മുഖവുര.

'ശ്രീ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ' എന്ന ഈ ഗ്രന്ഥം ഒരു അമേരിക്കൻമദാമ്മ എഴുതിയിട്ടുള്ള ഒരു ഗ്രന്ഥത്തിലെ ഏതാനും അദ്ധ്യായങ്ങളുടെ മലയാള തർജ്ജമയാണു്. ജഡവാദികളായ പാശ്ചാത്യരിൽപോലും അനേകംപേർ ഭാരതഭൂമിയിൽ ഹിന്ദുക്കളുടെ ഇടയിൽ ജനിച്ച ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെപ്പറ്റി എങ്ങനെ വിചാരിക്കുന്നുവെന്നു മലയാളികളെ മനസ്സിലാക്കുകയാണു് ഈ തർജ്ജമയുടെ ഉദ്ദേശം. ഇതിന്റെ ഗ്രന്ഥകർത്താവു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ നേരിട്ടുള്ള ശിഷ്യരിൽ പലരുടേയും അടുക്കൽനിന്നു് അന്വേഷിച്ചു വിശ്വാസ്യങ്ങളായ തെളിവുകൾ ശേഖരിച്ചു് എഴുതിയിട്ടുള്ളതാണു് ഈ പുസ്തകം. ഇതു വായിക്കുന്നതുകൊണ്ടു കേരളീയർക്കു ഹിന്ദുമതതത്വങ്ങളിലും അവയുടെ പ്രത്യക്ഷദൃഷ്ടാന്തമായിരുന്ന ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനിൽ കൂടുതൽ ഭക്തിയും വിശ്വാസവും ഉണ്ടാകുമെന്നു ഞങ്ങൾ ആശിക്കുന്നു.

എന്നു പ്രസാധകൻ.

P. S. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ, ഭഗവാൻ, ഗുരുമഹാരാജ് എന്നീ പദങ്ങൾ പര്യായങ്ങളായി ഇതിൽ കാണാം. അതുപോലെ ശ്രീ ശാരദാദേവിയെ മാതൃദേവിയെന്നു പറയുന്നു. 'മഹാരാജ്' എന്ന പദം വടക്കേ ഇൻഡ്യയിൽ വലിയ ആളുകളെപ്പറ്റി പറയുന്നിടത്തെല്ലാം അവരുടെ പേരുകളോടുകൂടി ചേർത്തു് ഉപയോഗിക്കും. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ സന്ന്യാസിശിഷ്യന്മാരുടെ പൂർവ്വാശ്രമനാമങ്ങൾ ഈ ഗ്രന്ഥത്തിൽ ചേർത്തിരിക്കുന്നു. അവരെ തിരിച്ചറിയാൻവേണ്ടി അവരുടെ പൂർവാശ്രമനാമങ്ങളോടുകൂടി സന്ന്യാസനാമങ്ങളും ചേർത്ത പട്ടിക ഇതോടുകൂടി ചേർക്കുന്നു.

ശുദ്ധിപത്രം.

—:*:—

പുറം.	വരി.	അബദ്ധം.	സുബദ്ധം.
മുഖവുര	13	ദേവനിൽ	ദേവനിലും
5	22	സംതൃപ്തി	സംതൃപ്ത
44	10	മധുബാബുവിനെ	മധുബാബുവിനെ
47	11	ദേഹത്തു	ദേഹത്തിൽ
103	21	തെന്തിതെന്നു	തെന്തിനെന്നു
108	18	ദേവേന്ദ്രനാഥടാഗ്രർ	ദേവേന്ദ്രനാഥടാഗോർ
116	9	യഥാർത്ഥമമവും	യഥാർത്ഥർമ്മവും
117	5	നിർഗ്ഗുഭാവം	നിർഗ്ഗുണഭാവം
141	8	സ്നേഹ ക്കുന്നു	സ്നേഹിക്കുന്നു.
143	21	വിട്ടത്തുകയും	വിട്ടത്തുകയും
147	2	എല്ലാംകൊണ്ടു്	എല്ലാംകൊണ്ടും
147	14	നിരഞ്ജനെന്നു	നിരഞ്ജനന്നു്
148	18	ഞസാധാരണ	അസാധാരണ
149	4	വളറെ	വളരെ
151	9	അദ്ദേഹാ	അദ്ദേഹം
156	14	അനനികാരിയോ	അനധികാരിയോ
157	10	തുടങ്ങാം	തുടങ്ങും
161	22	ഡയറക്ടരുടെ	ഡാക്ടരുടെ
163	23	തൊണ്ണൂറ്റൊൻപതു	തൊണ്ണൂറിരൊൻപതു
165	9	കഴിയുന്നു	കഴിയുന്ന
172	15	പരിചാരന്മാരെ	പരിചാരകന്മാരെ
175	23	പോയിരുന്നു"	പോയിരുന്നു.
176	13	കാണിച്ചു."	കാണിച്ചു.
177	17	ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവ	"ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവ
180	24	അഭിപ്രായപ്പെട്ടു,	അഭിപ്രായപ്പെട്ടു.
183	16	പ്രിയഭക്തയായിരുന്ന	പ്രിയഭക്തയായിരുന്ന
183	17	ഭാര്യ	ഭാര്യ.
184	17	അദ്ദേഹം തന്നെ	അദ്ദേഹംതന്നെ

184	20	ഗോലാവു	ഗോലാപ്
187	18	നന്ന	നന്ന
196	22	ഒരു ദിവസം	"ഒരു ദിവസം
197	19	വന്ന	വന്ന.
198	6	ഗിരീശചന്ദ്രഘോഷൻ	ഗിരീശചന്ദ്രഘോഷൻ.
198	14	ഇല്ല	ഇല്ല."
201	18	വളരെയുള്ള	വരെയുള്ള
ടി	ടി	എല്ലവരും	എല്ലാവരും
205	1	അദ്ദേഹം ചെയ്യുവന്ന	ചെയ്യുവന്ന
206	18	അദ്ദേഹത്തിറെൻ	അദ്ദേഹത്തിൻെറ
209	2	ഇവിടെ	'ഇവിടെ
ടി	2	"പക്ഷേ	പക്ഷേ
210	10	കാങ്ങളിലെക്കും	കാലുങ്ങളിലെങ്ങും
212	1	ആക്കെങ്കിലും അ വരെ	ആക്കെങ്കിലും രോഗം ബാധിച്ചാൽ അവരെ
213	5	ചെയ്യിയ്ക്കുത്തക്കവണ്ണം	ചെയ്യിയ്ക്കുത്തവണ്ണം
215	24	നോക്ക	നോക്കി
218	7	സപന്നം	സപന്നത്തിൽ
ടി	13	അതിശയിച്ചു,	അതിശയിച്ചു.
ടി	17	ബ്രഹ്മണൻ	ബ്രാഹ്മണൻ
ടി	20	വരാം	വരാം'
ടി	20	ഞാൻ.'	ഞാൻ.
ടി	21	എനിക്കു	"എനിക്കു
ടി	25	എന്നും ഈവിവരം	ഈ വിവരം
221	25	വിദ്യാസഗരൻ	വിദ്യാസാഗരൻ
227	10	കയ്യുമുണ്ടു്	കായ്യുമുണ്ടു്.
229	1	എട്ടുത്തു്	അടുത്തു്
ടി	16	കസീപുരത്തെ	കാസീപുരത്തെ
231	10	കൃട്ടിക്കെണ്ടു	കൃട്ടിക്കൊണ്ടു
ടി	15	ശരദാദേവി	ശാരദാദേവി
232	25	ഇന്നു്	"ഇന്നു്

ശ്രീ
ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ.

ബാല്യം.

പ്രായം ചെന്നിട്ടും ഒരു ചെറുബാലനെപോലെ ഇരുന്ന ഒരാളാണ് ശ്രീ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ. ഒരു ബാലകനു മാത്രമെ അദ്ദേഹത്തെപോലെ അത്ര വളരെ പരിപൂർണ്ണമായ സരളതയും പരിശുദ്ധിയും നിഷ്കാപട്യവും വച്ചുകൊണ്ടിരിക്കാൻ കഴിയുമായിരുന്നുള്ളൂ. "രണ്ടോ മൂന്നോ മാസം മാത്രം പ്രായമായ ഒരു ശിശുവിന്റെ സകലകായ്യങ്ങളും സ്നേഹപാരവശ്യത്തോടുകൂടി നോക്കിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന അത്യന്തം വാത്സല്യവതിയായ ഒരു അമ്മയെപോലെ ദിവ്യജനനി സദാപി അദ്ദേഹത്തിന്റെ പിന്നിലുണ്ടായിരുന്നു. ആവശ്യമുള്ളതെല്ലാം അദ്ദേഹം ആ അമ്മയോടു ചോദിക്കയും, സർവ്വശക്തയും പ്രേമപൂർണ്ണയുമായ ആ അമ്മ ഉടൻതന്നെ അതെല്ലാം അദ്ദേഹത്തിനു കൊടുക്കയും ചെയ്യുവന്നു. ഈ കായ്യം നീ എപ്പോഴും ഓർത്തുകൊള്ളണം." എന്നു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശിഷ്യനായ ശശിമഹാരാജ് എന്നോടു് ഒരിക്കൽ പറയുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ടു്.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഈ ലോകത്തു് എങ്ങനെ അവതരണംചെയ്തു എന്നുള്ളതു് ഒരു അപ്രധാനകായ്യമാണു്.

സാധാരണയായി അസാധാരണപുരുഷന്മാരുടെ ജനന രീതിയെപ്പററി ഒട്ടുവളരെ പ്രാധാന്യം കല്പിക്കുകയും അതിന്മേൽ അനേകം അനാവശ്യ വിശ്വാസങ്ങളും പ്രമാണങ്ങളും കെട്ടിയുണ്ടാക്കി ഉറപ്പിക്കുകയും ചെയ്യുവരാറുണ്ട്. പ്രകൃതി ഒട്ടുക്കതന്നെ ഒരതിശയമാകുന്നു. വൃക്ഷങ്ങളും, പക്ഷികളും, പുഷ്പങ്ങളും, സൂര്യോദയം, എന്നുവേണ്ട സകല ചരാചരങ്ങളും പ്രതിദിനം ഇടവിടാതെ ആനന്ദപൂർണ്ണമായ ഉത്സവം കൊണ്ടാടുന്നു. സൃഷ്ടിയുടെ ഓരോ പ്രവൃത്തിയും അതതിന്റെ ആനന്ദമയമായ ഗീതം പുറപ്പെടുവിയ്ക്കുന്നു. അമാനുഷാത്മാക്കളുടെ മഹിമയെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതിന് അവരിൽനിന്ന് അന്യമായ ഒരു ദശാവിശേഷം ആവശ്യമില്ല. അവരിൽതന്നെയുള്ള ലോകാതീതമഹിമകൊണ്ട് സദാപി അവർ മഹിമയുള്ളവരായിരിക്കുന്നു. അവരുടെ ജനനത്തെ സംബന്ധിച്ചു വന്നുചേരുന്ന വർത്തമാനങ്ങളും ഐതിഹ്യങ്ങളും, അത്ഭുതങ്ങളും ഇടവിടാതെനടന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതിനിടയ്ക്ക് ക്ഷുദ്രതരമായ അത്ഭുതങ്ങളെകണ്ട് അതിശയിയ്ക്കുന്നതിനുള്ള മനുഷ്യന്റെ വാസനയുടെ ഫലമാണ്.

ഏതായാലും, അസാധാരണപുരുഷന്മാരുടെ ജനനം എന്ന ഈ മഹാതിശയം നടക്കുന്നതിന് ഒരു കാര്യം അത്യാവശ്യമാണ്. അതായത് അങ്ങിനെയുള്ളവരുടെ ജന്മത്തിനു കാരണമാകുന്നവർ ഈശ്വരതത്വവും മനുഷ്യതത്വവും തമ്മിൽ വേർതിരിയ്ക്കുന്ന രേഖയ്ക്കു വളരെ അടുത്തു നിൽക്കുന്നവരായിരിയ്ക്കും. ഈശ്വരശക്തിയുടെ ശരീരഗ്രഹണത്തിനു സഹായികളായിതീരുന്നതിന് അങ്ങ

നെയുള്ള വക്കില്ലാതെ യോഗ്യതയുണ്ടായിരിക്കയില്ല. ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ മാതാപിതാക്കന്മാർ ഈ ആവശ്യകതയെ അക്ഷരംപ്രതി സഫലമാക്കിയവരാണ്. അവർ,അറിയാതെ എങ്കിലും, ഇരുപതുകൊല്ലമായി അതിനു തയാറുചെയ്യുകയായിരുന്നു. കുണ്ടും കുഴിയും വളവും തിരിവുമുള്ള ഒരു നാട്ടുവഴിയിൽക്കൂടി, വില്ലു വയ്ക്കാത്തതും എപ്പോഴാണ് താഴെ വീഴുന്നതെന്നു സംശയിക്കത്തക്കതും ആയ ഒരു കാളവണ്ടിയിൽ തങ്ങളുടെ ഗൃഹോപകരണങ്ങളെ പിൻഭാഗത്തു കെട്ടിവച്ച് ഒരു കീറിപ്പറിഞ്ഞ കപ്പൽപായ്കൊണ്ടു മൂടിക്കൊണ്ട് യാത്രചെയ്ത ആ ദിവസംതന്നെ വാസ്തവത്തിൽ അവർ വേണ്ട ഒരുക്കങ്ങളും ചെയ്യാൻ തുടങ്ങിയിരുന്നു.

അവർ, ബംഗാളത്തുള്ള തങ്ങളുടെ ജനനസ്ഥലമായ ഡറയപുരം വില്ലേജിൽനിന്ന് അടുത്തുള്ള കാമാരപുകുരത്തേക്കു പോകുകയായിരുന്നു. അവർ വളരെ ദരിദ്രന്മാരാക്കിതീർക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റെ പിതാവായ ക്ഷുദിരാമനെ അടുത്തുള്ള ഒരു ജന്മി ഒരു വ്യവഹാരത്തിൽ കള്ളസ്സാക്ഷി പറയണമെന്നു നിർബ്ബന്ധിയ്ക്കുകയും മഹാമനസ്കനായ അദ്ദേഹം അയാളുടെ അപേക്ഷയെ നിരസിക്കുകയും ചെയ്തു. ആ ജന്മി, ഇതിനുപകരം വീട്ടണമെന്നു വിചാരിച്ച്, കുഴപ്പമുള്ളതും വളരെക്കാലം നിലനിൽക്കുന്നതുമായ ഒരു കള്ളക്കേസ് ക്ഷുദിരാമന്റെ പേരിൽ ഉണ്ടാക്കി. ഇതിന്റെ ഫലമായി ക്ഷുദിരാമന്റെ ധനമെല്ലാം നശിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ കുടുംബം ദാരിദ്ര്യത്തിനധീ

നമായി. ഈ അവസരത്തിൽ അടുത്ത ഗ്രാമത്തിലെ ഒരു സ്നേഹിതൻ ഒരു ചെറിയ ഗൃഹവും അതോടുചേർന്ന ഏതാനും നിലവും അദ്ദേഹത്തിനു ദാനമായികൊടുത്തു. ക്ഷുദിരാമൻ ഇവിടെ തന്റെ മുപ്പത്തിരണ്ടാമത്തെ വയസ്സിൽ ഭാര്യയായ ചന്ദ്രമണിയോടും പത്തുവയസ്സുപ്രായമുള്ള ഒരു പുത്രനോടും നാലുവയസ്സുള്ള ഒരു പുത്രിയോടുംകൂടി ഒരു പുതിയ ജീവിതം നയിയ്ക്കാൻ തുടങ്ങി.

തങ്ങൾക്കു നേരിട്ട ആപത്തുനിമിത്തം ആ ദമ്പതിമാർക്ക് മനസ്സിൽ അസുഖമോ വിരോധമോ യാതൊന്നും ഉണ്ടായില്ല. എന്നാൽ വിധിയുടെ ഈ നിർദ്ദയമായ അടിയൗകികശ്രേയസ്സിനുള്ള അവരുടെ എല്ലാവിധ ആഗ്രഹവും നിശ്ശേഷം നശിപ്പിച്ചു. ചെറുപ്പകാലമായതുകൊണ്ട് നഷ്ടമായിപോയ സകല ഐശ്വര്യവും വീണ്ടെടുക്കുന്നതിനു കഴിയുന്നതും യത്നിക്കേണ്ടതാണെന്നുള്ള അയൽവാസികളുടെ ഉപദേശവും, അതനുസരിച്ച് പ്രവർത്തിക്കാത്തതുകൊണ്ടുള്ള അവരുടെ ശകാരവും അശേഷം വകവയ്ക്കാതെ ക്ഷുദിരാമൻ തന്റെ ഭവനം നിൽക്കുന്നപറമ്പിൽ ഒരു ചെറിയ പൂജാമന്ദിരം നിർമ്മിച്ച് അതിലിരുന്നു പ്രാർത്ഥന, ധ്യാനം, ശാസ്ത്രപഠനം എന്നിവചെയ്തു ദിവസങ്ങൾ നയിച്ചുവന്നു.

അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭക്തിയുടെ അത്യന്തത ഇപ്രകാരം വെളിപ്പെട്ടു:—ഒരു ദിവസം അദ്ദേഹം പതിനാലു മൈൽ അകലെ താമസിയ്ക്കുന്ന ഒരു ബന്ധുവിനെ കാണാൻ പുറപ്പെട്ടു. ഏകദേശം വഴിയാത്ര അവ

സാനിയ്യാറായി. അപ്പോൾ വഴിയിൽ ഒരു ക്രുവളം തളിത്തു നിൽക്കുന്നതു കണ്ടു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഇഷ്ട ദേവന്നു് ഈ ക്രുവളത്തിന്റെ തളിരു വളരെ ഇഷ്ടമായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു്, അദ്ദേഹം അതു്വൽക്കണ്ടയോടെ ആ വൃക്ഷത്തിൽ കയറി കുറെ ഇലകൾ പറിച്ചു; അനന്തരം അതു വാട്ടുന്നതിന്നുമുമ്പു് ഇഷ്ടദേവനെ പൂജിക്കണമെന്നുദ്ദേശിച്ചു് അതിവേഗത്തിൽ ഭവനത്തിലേക്കു മടങ്ങുകയും ചെയ്തു. തന്റെ ബന്ധുവിനെ ചില കാര്യങ്ങൾ അറിയിക്കാനണ്ടെന്നും, ആ ബന്ധുവിന്റെ ഗൃഹത്തിൽ എത്തുന്നതിനുള്ള ദൂരത്തിന്റെ അധികഭാഗവും നടന്നു കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു എന്നുമുള്ള വിചാരം, ഭഗവൽപൂജയ്ക്കു് എതുയും ഉത്തമമായ ഒരു സാധനം കണ്ട അവസരത്തിലുണ്ടായ അത്യാനന്ദംനിമിത്തം അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സിൽനിന്നു മാഞ്ഞുപോയി! അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഇങ്ങനെയുള്ള ഭക്തികണ്ടു് സകലരും, സാവധാനമായി, അദ്ദേഹത്തെ ആക്ഷേപിക്കുന്നതു നിറുത്തി ബഹുമാനിയ്ക്കാൻ തുടങ്ങി. ക്ഷുദിരാമൻ ഗ്രാമവീഥിയിൽക്കൂടി സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ സകലരും എഴുന്നേറ്റു ഭക്തിപൂർവ്വം അദ്ദേഹത്തെ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുവന്നു എന്നും കേൾവിയുണ്ടു്.

പനയോലകൊണ്ടു മേഞ്ഞതും, വെയിലത്തുണക്കിയ ഇഷ്ടികകൊണ്ടു കെട്ടിയിട്ടുള്ളതും, ആയ ഒരു ചെറിയ ഭവനത്തിൽ ചന്ദ്രമണീദേവിയും സംതൃപ്തിയായി ദിവസം കഴിച്ചുവന്നു. ഒരുനേരം ആഹാരം കഴിക്കുന്നതിനേ അവർക്കു വകയുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. അതുംതന്നെ, മിക്കവാറും

വിചാരിച്ചിരിക്കാതെ വരുന്ന അതിഥിയ്ക്കോ സന്ന്യാസിയ്ക്കോ കൊടുത്തിട്ട് അവർ സന്തോഷത്തോടെ പട്ടിണികിടന്നുകൊണ്ടു തന്റെ ഗൃഹകൃത്യങ്ങൾ നടത്തുമായിരുന്നു. അവരുടെ മനസ്സ് സകലവിധലൗകിക ആശകളിൽനിന്നും വളരെ അകന്നിരുന്നു. ഇതിനുദാഹരണമായി ഇപ്രകാരം ഒരു കഥ പറയപ്പെടുന്നു. ഒരുദിവസം ഒരു സ്നേഹിതൻ, ചന്തയിൽപോകുംവഴി അവർക്ക് എന്തുസാധനമാണ് കൊണ്ടുവരേണ്ടതെന്നു ചോദിച്ചു. തനിയ്ക്കു യാതൊന്നുമാവശ്യമില്ലെന്നു ദേവി മറുപടി പറഞ്ഞു. അയാൾ അതുകേട്ടു വളരെ മനസ്താപപ്പെട്ടു. ഇതുകണ്ട് 'കുറെ തലമുടിസ്സൂചി കൊണ്ടുവന്നാൽ ഞാൻ ഉപയോഗിക്കാം' എന്നു ദേവി അയാളോടു പറയുകയും ചെയ്തു.

ചിലപ്പോൾ ഭർത്താവ് തീർത്ഥാടനത്തിനു പോകും. ആ അവസരത്തിൽ ദേവിയും കുട്ടികളും തനിച്ചു ഭവനത്തിൽ താമസിച്ചുവന്നു. ക്ഷുദിരാമൻ ഒടുവിൽ തീർത്ഥയാത്രപുറപ്പെട്ടതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ അറുപതാമത്തെ വയസ്സിലാണ്. വൃദ്ധനായിട്ടും, വെയിലൊ പൊടിയോ ദൂരമോ വകവയ്ക്കാതെ അദ്ദേഹം കാൽനടയായിതന്നെ യാത്രപുറപ്പെട്ടു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശരീരം ഭക്തിയിൽ നിന്നുണ്ടായ വ്യഗ്രതകൊണ്ടു് വളരെ വേഗം സഞ്ചരിച്ചു. തനിയ്ക്കുവേണ്ടിയല്ല അദ്ദേഹം ഈ പ്രാവശ്യം യാത്രചെയ്തതു്; മുക്തിയെ കാംക്ഷിക്കുന്നവനും, എന്നാൽ സംസാരത്തിൽ ബദ്ധനും ആയ ഒരുപിതൃവിനു സംസാരമോചനം നൽകുന്നതിനായിരുന്നു. തന്റെ കഷ്ടാവസ്ഥയിൽനിന്നു്

തന്നെ മോചിപ്പിച്ചു മുക്തനാക്കണമെന്നു് അദ്ദേഹത്തോടു പ്രാർത്ഥിച്ച ആ ബദ്ധജീവനെപ്പറ്റിയുള്ള ചിന്ത അദ്ദേഹത്തിന്റെ വ്യഗ്രതയെ വർദ്ധിപ്പിച്ചു. ഗയയിൽ എത്തിയശേഷം അദ്ദേഹം അത്യാനന്ദോജ്വലനായി, പൂജാസാധനങ്ങളും ശേഖരിച്ചുകൊണ്ടു്, കല്ലുകൊണ്ടുണ്ടാക്കിയിട്ടുള്ള അതിപാവനവിഷ്ണുപാദങ്ങളിൽചെന്നു ക്രിയകളെല്ലാം നടത്തി. ക്രിയാവസാനത്തിൽ ഭക്തിപരവശനായി ആ പാദങ്ങളിൽ വീണു നമസ്കരിച്ചു. അവിടെനിന്നെഴുന്നേറ്റപ്പോൾ തേജസ്വികളായ ഒരുകൂട്ടം രൂപികൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദൃഷ്ടിപഥത്തിൽ പ്രത്യക്ഷരായി. അവരിൽ ഒരാൾക്കു് മറ്റുള്ളവരേക്കാൾ അധികം തേജസ്സുണ്ടായിരുന്നു. തലയിൽ മയിൽപീലി ധരിച്ചിരുന്നതുകൊണ്ടു് അതു ശ്രീകൃഷ്ണനാണെന്നു ക്ഷുദിരാമനു മനസ്സിലാക്കാനും സാധിച്ചു.

അന്നുരാത്രി ക്ഷുദിരാമൻ ഉറങ്ങാൻ കിടന്നു. അപ്പോൾ പകൽകണ്ട ആ അതിതേജസ്വി അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുൻപിൽ വീണ്ടും പ്രത്യക്ഷനായിട്ടു്, "ഞാൻ നിന്റെ ഭവനത്തിൽവന്നു സ്ഥൂലശരീരത്തിൽ ജീവിക്കാൻ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നു." എന്നു പറഞ്ഞു. "എത്രയോ വലിയ കാര്യമാണു് ഇതു്. ഈ ഭാഗ്യം ലഭിക്കുന്നതിനു് അധികാരിയായി തന്നെ തിരഞ്ഞെടുക്കാനിടവന്നതുകൊണ്ടു ക്ഷുദിരാമന്റെ മനസ്സിൽ അഭിമാനവും ആത്മശ്ലാഘയും ഉണ്ടാകേണ്ടതാണു്. എങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിനു് തന്റെ മുൻപിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ആ ഏകനെപ്പറ്റിമാത്രമാ

യിരുന്ന ചിന്ത. അതിനാൽ എത്രയും വിനയത്തോടുകൂടി ആ ദിവ്യന്റെ ആദേശത്തെ തടുത്തുകൊണ്ട് ഇങ്ങനെ വിളിച്ചുപറഞ്ഞു. "ഭഗവാനെ! ഞങ്ങടം അതിനു യോഗ്യരല്ല. ഞങ്ങളുടെ ചെറിയ ഭവനം യാതൊരു സുഖ സൌകര്യവുമില്ലാത്തതാണ്. ഞങ്ങടംക്കു് അങ്ങയെ വേണ്ടവണ്ണം ശുശ്രൂഷിക്കാൻ സാധിക്കയില്ല. അങ്ങയെ നന്നായിട്ടു ശുശ്രൂഷിക്കാൻ സൌകര്യമുള്ളവരെ അങ്ങു തിരഞ്ഞെടുക്കേണമേ." എന്നു്.

ഭർത്താവു തീർത്ഥയാത്രപോയിരുന്ന കാലത്തു് ചന്ദ്രമണീദേവിയ്ക്കും പല ദർശനങ്ങടം ഉണ്ടായി. ഒരുദിവസം ക്ഷേത്രത്തിൽ തൊഴാൻപോയപ്പോഴുണ്ടായ ദർശനം ഇതിന്റെയെല്ലാം പരമലക്ഷ്യത്തെ പൂർത്തിയാക്കി. ആ സതിയ്ക്കു്, ക്ഷേത്രത്തിൽ പ്രവേശിച്ച ഉടൻതന്നെ ക്ഷേത്രത്തിലെ പൂജാമുറിയിലുള്ള വിശുദ്ധവിഗ്രഹം എന്തോ ഒരു പ്രഭാപടലമായി ഉജ്വലിച്ചുകൊണ്ടു് വൃത്താകൃതിയിൽ നാലുപാടും വ്യാപിക്കുന്നതായും, ഒടുവിൽ ആ തേജഃപുഞ്ജം തന്നെവന്നു മൂടുന്നതായും തോന്നി. അതോടുകൂടി ബോധരഹിതയായി അവർ ക്ഷേത്രത്തറയിൽ വീണു. അടുത്തുണ്ടായിരുന്ന ആളുകടം അവരെ എടുത്തു് അവരുടെ ഭവനത്തിൽ കൊണ്ടുചെന്നു കിടത്തി. ബോധംവന്നപ്പോടം അവക്കു ഹൃദയത്തിൽ എന്തോ ഒരു പുതിയ പവിത്രതയും ശാന്തിയും അങ്കുരിച്ചിരിക്കുന്നതായും അതിനു പുറമെ ഏതോ ഒരു ദിവ്യതേജസ്സു് തന്നിൽ പ്രവേശിച്ചു ജന്മം സഫീകരിച്ചിരിക്കുന്നതായും തോന്നി. തീർത്ഥാട

നം കഴിഞ്ഞു് ക്ഷുദിരാമൻ മടങ്ങിവന്നപ്പോൾ ചന്ദ്രമണി തന്റെ അനുഭവത്തെപ്പറ്റി അദ്ദേഹത്തെ പറഞ്ഞു കേൾപ്പിച്ചു. അദ്ദേഹം ചന്ദ്രമണിയേയും തനിയ്ക്കു ഗയയിൽ വച്ചുണ്ടായ അനുഭവം പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കി. ഇതിന്റെ ഫലമായി ഏതോ ഒരു വലിയ ശക്തി തങ്ങളെ ഒരു മഹാകൃത്യത്തിനുള്ള ഉപകരണങ്ങളായി കരുതിയിരിക്കുന്നു എന്ന വിശ്വാസം അവർക്കു രണ്ടുപേർക്കും ഉറച്ചു. അസാധാരണമായ വിനയത്തോടുകൂടി അവർ അതു നിർവ്വഹിക്കുന്നതിനു സന്നദ്ധരായിരിക്കയും ചെയ്തു.

ക്ഷുദിരാമൻ വീണ്ടും പണ്ടേപോലെ ശാസ്ത്രപഠനത്തിലും പൂജാദികളിലും ഏർപ്പെട്ടു. ചന്ദ്രമണി ഗൃഹകൃത്യങ്ങളും നടത്തിവന്നു. എന്നാൽ ചന്ദ്രയ്ക്കു് സ്വല്പം മാറ്റം കാണപ്പെട്ടു. ഒരു നൂതന കാന്തിയും മാധുര്യവും അവരിൽ തിങ്ങിവിളങ്ങി. അതിനുപുറമെ സ്വാർത്ഥത്യാഗത്തിലും അന്യന്മാരെ ശുശ്രൂഷിയ്ക്കുന്നതിലും അവർക്കുള്ള ആസക്തി വർദ്ധിയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. പ്രസവകാലമടുത്തു. അപ്പോൾ, ഏതുദിവസമെങ്കിലും ഗൃഹത്തിൽ വേറേയാരും ഇല്ലാതിരിക്കെ തന്റെ ഗൃഹകൃത്യങ്ങളെല്ലാം ചെയ്തു തീർക്കുകയും ഭഗവാനു നിവേദ്യം തയ്യാറാക്കുകയും ചെയ്തുകഴിയുന്നതിനുമുൻപു പ്രസവവേദന വന്നുപിടിപെട്ടേക്കുമോ എന്നു് അവർ ഭയപ്പെട്ടു. അതറിഞ്ഞ ഭർത്താവു് അവരുടെ ഗർഭത്തിൽ ഇരിക്കുന്നതു് ഒരു അസാധാരണ ശിശുവാണെന്നും അതു് ശരിയായ സമയത്തുമാത്രമെ ജനിക്കുകയുള്ളു

എന്നും അല്പം പരുഷസ്വരത്തിൽ പറകയുണ്ടായി. ഒരു ദിവസം ദേവി തന്റെ ഗൃഹകൃത്യങ്ങൾ എല്ലാം ശരിയാംവണ്ണം ചെയ്തുകഴിഞ്ഞു. അപ്പോൾ പ്രസവവേദനയുടെ ഒരു ചെറിയ ഛായ അവരെ ബാധിച്ചു. ഉടൻതന്നെ അവർ ഗ്രാമത്തിലുള്ള ഒരു സ്ത്രീയോടൊരുമിച്ച് അവരുടെ ഭവനം നിന്നിരുന്ന വളപ്പിലുള്ള ഒരു ചെറിയ കുടിലിൽ പ്രവേശിച്ചു. അവിടെവച്ച് അടുത്ത പ്രശാന്തപ്രഭാതവേളയിൽ ബാലനെ പ്രസവിക്കുകയും ചെയ്തു.

ഇംഗ്ലീഷുവർഷം ൧൮൩൬-ൽ ആണ് ഇതു നടന്നതു്. ശിശുവിന്നു ഗദാധരൻ എന്ന നാമകരണം ചെയ്തു. ഗ്രാമവാസികൾ ഗദാധരന്റെ ബാല്യകാലത്തെപ്പറ്റി പലകഥകളും പറയുന്നുണ്ട്. അതിൽനിന്ന് സത്യവും കല്പനയും വേർതിരിക്കാൻ പ്രയാസം. ഏതായാലും ഈ ബാലന്റെ ശൈശവവും ബാല്യവും അസാധാരണമായിരുന്നു എന്നതിനു തർക്കമില്ല. ശശിമഹാരാജ് അതിനെപ്പറ്റി എന്നോടു് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. "കേട്ടാൽ കെട്ടുകഥകളാണെന്നു വിചാരിക്കത്തക്ക വളരെ സംഭവങ്ങൾ അടങ്ങിയതാണ് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ജീവചരിത്രം. അതു് അത്രയ്ക്ക് അസാധാരണമാണ്. താൻ ലോകവാസം സ്വീകരിച്ചിരിക്കുന്നതിന്റെ ഉദ്ദേശം ആദ്യകാലം മുതല്ക്കേ അദ്ദേഹം അറിഞ്ഞു. അതനുസരിച്ച് ജനിച്ച അന്നുമുതൽ അദ്ദേഹം ലോകത്തെ പഠിപ്പിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ബാലനായിരിക്കുമ്പോഴും, പിൽക്കാലത്തും, എന്നും, അദ്ദേഹത്തെ അറിഞ്ഞ ആളുകൾ ഏതോ

ഒരു അസാധാരണ ദിവ്യശക്തി അദ്ദേഹത്തിൽ സ്ഫുരിക്കുന്നതായി വിചാരിച്ചു വന്നിരുന്നു.

"മൂന്നോ നാലോ വയസ്സു പ്രായമുള്ളപ്പോൾ ഒരു ദിവസം അദ്ദേഹം സാധാരണകുട്ടികളെപോലെ ഒരു ചെറുപാത്രത്തിൽ വറുത്ത അരിയിട്ടു തിന്നുകൊണ്ടു് വയലിൽ ക്രീടി സഞ്ചരിക്കുകയായിരുന്നു. അപ്പോൾ നീലവർണ്ണമായ ആകാശത്തുക്രൂടി ഒരുക്രൂട്ടം വെള്ളക്കൊക്കുകൾ പറക്കുന്നതു് കാണാനിടയായി. ഈ വെള്ളക്കൊക്കുകൾ അമ്പതു നൂറു എണ്ണം ഒന്നിച്ചാണു സാധാരണ പറക്കാറുള്ളതു്. അതുകണ്ടാൽ നീലവർണ്ണമായ ആകാശത്തു തൂങ്ങിക്കിടക്കുന്ന ഒരു മുല്ലപ്പൂമാലപോലെ തോന്നും. ഗദാധരൻ ഇതു കണ്ടമാത്രയിൽ, കഴുത്തിൽ പൂമാലധരിച്ച ശ്രീകൃഷ്ണഗോവാനെ ഓർക്കുകയും പെട്ടെന്നു സമാധിസ്ഥനായി നിലംപതിക്കുകയും ചെയ്തു.

"പിന്നീടു് ആറുവയസ്സുപ്രായമായപ്പോൾ അദ്ദേഹം വിദ്യാലയത്തിൽപോയി പഠിക്കാൻ തുടങ്ങി. ആദ്യം പഠിച്ചതു് ശിശുബോധമെന്ന ചെറുപുസ്തകമാണു്. അതു് ആരംഭിക്കുന്നതു് അക്ഷരമാലയോടുക്രൂടിയാണു്. അതിൽ സകലവിദ്യകളുടേയും അംശം കുറച്ചുകുറച്ചുണ്ടു്. അതിനു പുറമെ രാമായണം, ഭാരതം, പുരാണങ്ങൾ എന്നിവയിൽനിന്നെടുത്തിട്ടുള്ള പല കഥകളും അടങ്ങിയിട്ടുണ്ടു്. ഇവയെല്ലാം എഴുതിയിട്ടുള്ള ഭാഷ നല്ലവണ്ണം വ്യാകരണത്തിനു യോജിച്ചിരിക്കയില്ല. പക്ഷെ വളരെ ലളിതവും

വിശദവും ആയിരിക്കും. ഇങ്ങനെയുള്ള ആ പുസ്തകത്തിൽ നിന്നു കഥകളെ ഗദാധരൻ, തന്നെക്കാൾ പഠിത്തം കുറഞ്ഞ അയൽവാസികളായ സ്ത്രീകളെ വായിച്ചു കേൾപ്പിക്കപതിവായിരുന്നു. അപ്രകാരം അവർ കൂടിയിരുന്നു വായിക്കുമ്പോൾ ഒരു കരിങ്കുരങ്ങും ഒരു വൃക്ഷത്തിൽനിന്നു താഴെ ഇറങ്ങിവന്ന് അവരുടെ കൂട്ടത്തിൽ ഇരിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. വായന അവസാനിക്കുമ്പോൾ, വന്നവഴിക്ക് അതു പോകുകയും ചെയ്യുമായിരുന്നു. അതു് എവിടെനിന്നു വന്നു എന്നോ എവിടെ പോയിഎന്നോ ആരും അറിഞ്ഞിരുന്നില്ല. എന്നാൽ അതു് ഒരിക്കലും മറവുള്ളവരുടെ കൂട്ടത്തിൽ വന്നുചേരാതിരുന്നിട്ടില്ല!

"ഗ്രാമവാസികൾക്കെല്ലാം ഗദാധരനെ വളരെ ഇഷ്ടമായിരുന്നു. ഗദാധരനും അവരുടെ ഇടയ്ക്ക് സ്വാതന്ത്ര്യമായി പെരുമാറിവന്നു. ഉപനയനകാലത്തു നാട്ടാചാരമനുസരിച്ചു ഗ്രാമത്തിലുള്ള ഏതെങ്കിലും ഒരു സ്ത്രീയോട്ട് ഭിക്ഷവാങ്ങണമെന്ന് മാതാപിതാക്കന്മാർ ബാലനായ അദ്ദേഹത്തോടാവശ്യപ്പെട്ടു. ഒരു ബ്രാഹ്മണനായതുകൊണ്ട് ധർമ്മപ്രകാരം തന്റെ വഗ്ഗത്തിലുള്ള ഒരാളിന്റെ അടുക്കൽനിന്നാണ് അതു വാങ്ങേണ്ടി ഇരുന്നതു്. അതിനു പകരം അദ്ദേഹം തന്റെ വളർത്തമ്മയായ ധനി എന്നുപേരുള്ള ഒരു സാധുവായ കൊല്ലത്തിയെ തനിയ്ക്കു ഭിക്ഷ വാങ്ങുന്നതിന് അർഹയുള്ള ആളായി തിരഞ്ഞെടുത്തു. താഴ്ന്നജാതിക്കാരിയായിരുന്നെങ്കിലും അവരുടെ സ്വഭാവം അതിപരിശുദ്ധവും ഭക്തി അതിശയനീയവുമായിരുന്നു.

കുടുംബത്തിലുള്ളവരെല്ലാം ഗദാധരനെ വളരെ കഠിനമായി എതിർത്തു. എന്നാൽ അദ്ദേഹം തന്റെ നിശ്ചയത്തെ മുറുകെത്തന്നെ പിടിച്ചു. സദ്ഗുണങ്ങളും എവിടെയിരുന്നാലും അവയെ മനസ്സിലാക്കുന്നതിനു ഗദാധരനുള്ള ശക്തി ഒന്നു പ്രത്യേകമായിരുന്നു. ധനിയിൽനിന്നു ഭിക്ഷ വാങ്ങാൻ ഭനവത്തിലുള്ളവർ സമ്മതിക്കുന്നില്ലെന്നു കണ്ടപ്പോൾ അദ്ദേഹം തന്റെ മുറി അടച്ചു് ആഹാരം കഴിക്കാതെ ഒരു ദിവസം മുഴുവൻ കിടന്നു. ഒടുവിൽ, തന്റെ ഇഷ്ടംപോലെ കായ്യം നടത്തുന്നതിനു മൂത്തസഹോദരനായ രാമകുമാരൻ ഉറപ്പുപറഞ്ഞതിനുശേഷമാണു് അദ്ദേഹം വെളിയിൽ വന്നതു്."

ഗദാധരൻ വളരെ കളിക്കാരനും, നേരംപോക്കുള്ളവനും കുറച്ചു കുണ്ടാമണ്ടിക്കാരനുമായിരുന്നു. രാവിലെ കുളികഴിഞ്ഞു കടവിലിരുന്നു ജപിക്കുകയോ ധ്യാനിയ്ക്കുയോ ചെയ്യുന്ന, പ്രായമുള്ള, സ്ത്രീകളെ ഗോഷ്ടികാണിച്ചു കളിയാക്കികൊണ്ടു് അവരുടെ അടുത്തു ചുറ്റിപ്പറ്റി നടക്കുന്നതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ വിനോദങ്ങളിൽ ഒന്നാണു്. മുഖത്തു സ്ഫുരിക്കുന്ന നിഷ്കളങ്കമായ പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി അദ്ദേഹം അവരുടെ ചുറ്റുംനിന്നു് പാടുകയും ആടുകയും ചെയ്യും. ശകാരിക്കുമ്പോൾ ചിരിച്ചു ദൂരെ ഓടിപ്പോകും. തിരിച്ചുവന്നു പിന്നേയും മുൻപിലത്തെപോലെ ഗോഷ്ടികൾ കാണിക്കും. ഒടുവിൽ ആ സ്ത്രീകൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അമ്മയെ ഈ വിവരം ധരിപ്പിച്ചു. അമ്മ ഗദാധരനോ

ട്ട് അതിനെപറ്റി ഒരു വാക്കു പറഞ്ഞതോട്ടക്രൂടി അ ദ്ദേഹം ആ മാതിരി കളികളിൽനിന്നു വിരമിയ്ക്കുകയും ചെയ്തു.

ചിലപ്പോൾ അദ്ദേഹം പെൺകുട്ടികളുടെ വേഷം കെട്ടും. അപ്പോൾ ക്രൂടെക്കളിക്കുന്ന പെൺകുട്ടികൾക്കും അദ്ദേഹത്തെ തിരിച്ചറിയാൻ കഴിയുമായിരുന്നില്ല. വേഷം കെട്ടിക്കൊണ്ടു് ചിലപ്പോൾ അവരുടെ നേക്കു കുസൃതികാട്ടുകയും അവരെ കളിയാക്കുകയും ചെയ്തുവന്നു. എങ്കിലും, ആക്കും അദ്ദേഹത്തെ കഠിനമായി ശകാരിക്കാനോ, അദ്ദേഹത്തോടു വിരോധം തോന്നാനോ ശക്തിയുണ്ടായിരുന്നില്ല. ആരെയും ദുർബലരാക്കി തോല്പിച്ചു വശീകരിക്കത്തക്ക ഒരു ദിവ്യശക്തി അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നു നിരന്തരം വഴിഞ്ഞൊഴുകിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ നേരംപോക്കിൽ ലേശംപോലും വിഷബീജമുണ്ടായിരുന്നില്ല. അതു് എപ്പോഴും, ആക്കും ഉപദ്രവം ചെയ്യാത്തതും, ചിരിപൊട്ടിക്കുന്നതും, കണ്ണുനീരിന്നിടംകൊടുക്കാത്തതും ആയിരുന്നു. കടവിൽവെച്ചുള്ള അദ്ദേഹത്തിന്റെ കുസൃതികൾ അനുഭവിച്ച സ്ത്രീകൾക്രൂടിയും ആ ബാലനെ ഹൃദയംഗമമായി സ്നേഹിച്ചിരുന്നു.

അങ്ങനെ കഴിച്ചുവരവേ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജീവിതത്തിനു് ഒരു മാറ്റം സംഭവിച്ചു. ആഹ്ലാദപൂർണ്ണമായ മുഖം ദുഃഖപരിപൂർണ്ണമായിതീർന്നു. ഗദാധരന്നു് എട്ടുവയസ്സു പ്രായമായപ്പോൾ അഛൻ മരിച്ചു. ഈ സംഭവം കുടുംബാംഗങ്ങളെ എല്ലാം വളരെ സങ്കടപ്പെടുത്തി. ഗദാധര

നും ഇതു വളരെ അസുഖമുണ്ടാക്കി. അന്നുമുതല്ക്കു് ആ ബാലൻ ഗൗരവമുള്ളവനും ചിന്താശീലനുമായിത്തീ ന്നു. ഉപനയനത്തിനു സപ്പത്തും മുൻപാണു് ഈ സങ്കടാ വസ്ഥയുണ്ടായതു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സു് ഗൗരവ മുള്ള കായ്യങ്ങളിൽ തിരിയാൻ ഭാവിക്കുകയായി. ഗദാധര ന്റെ അമ്മ ഭർത്തൃമരണംനിമിത്തം വളരെ സങ്കടപ്പെട്ടു. അന്നുമുതൽ വിധവമാർ ഉപയോഗിക്കുന്ന കരയില്ലാത്ത വസ്ത്രമായിതീർന്നു അവരുടെ മൂടുപടം. ലൌകികസുഖ സാധനങ്ങളും അവരിൽനിന്നു നിശ്ശേഷം അകന്നു. ഭോ ഗേച്ഛ അവരോടു യാത്രപറഞ്ഞു. അവരുടെ ജീവിതം പൂർവ്വാധികം സന്ന്യാസരീതിയിലുള്ളതും തപോയുക്തവുമാ യിത്തീർന്നു. ഗൃഹത്തിലെ പൂജാമുറിയിലിരുന്നു ധ്യാനം, പ്രാർത്ഥന, പൂജ മുതലായവ അനുഷ്ഠിക്കുന്നതിനുതന്നെ അ വർ സമയത്തിന്റെ അധികഭാഗവും ചിലവാക്കാൻ തു ടങ്ങി.

ഗദാധരൻ പൂജാകായ്യത്തിലും ഗൃഹകൃത്യങ്ങളിലും തന്റെ അമ്മയെ സഹായിച്ചുവന്നു. ഇതിനിടയ്ക്കു പല ഗംഭീരവിചാരങ്ങളും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉള്ളിൽ കടന്നു കൂടി. കാണികൾക്കു് ആ ബാലൻ ഒരു പുതിയ ഗൗരവം– കൂടിയ ജീവിതം നയിക്കുവാൻ തുടങ്ങുന്നു എന്നു തോന്നി. ശശിമഹാരാജ് ഈ ബാലന്റെ അക്കാലത്തെ നില യെപ്പറ്റി എന്നോടു് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്:—"ശ വസംസ്കാരം മുതലായ അപരക്രിയകൾ നടത്തുന്ന അവസ

രത്തിൽ ആത്മികവിഷയങ്ങളെപറ്റി വാദപ്രതിവാദം ചെയ്യുന്നതിന് സമീപവാസികളായ പണ്ഡിതന്മാരെ ഗൃഹങ്ങളിലേക്ക് ക്ഷണിച്ചുവരുത്തുന്നതു ബംഗാളിലെ ഒരു പതിവാണ്. ഒരിക്കൽ 'ലാഹാ' കുടുംബക്കാരുടെ വലിയ കെട്ടിടത്തിൽവച്ച് അപ്രകാരം ഒരു സമ്മേളനം നടന്നപ്പോൾ ഗദാധരൻ അവിടെ കൂടിയിരുന്ന സാധുക്കളുമായി വാദപ്രതിവാദം നടത്തി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ അതിഗംഭീരമായ വാദംകേട്ട സന്തുഷ്ടന്മാരായ ആ സജ്ജനങ്ങൾ ആ ബാലനെ അനുഗ്രഹിച്ച്, 'ഈ അസാധാരണബാലൻ ഭാവിയിൽ ഒരു അസാധാരണമനുഷ്യനായിത്തീരും.' എന്നു പറകയുണ്ടായി.

"ഗ്രാമവാസികളിൽ മിക്കവരും ഗദാധരനെ തന്റെ പ്രായത്തിൽനിന്നു വളരെയധികം കവിഞ്ഞ ജ്ഞാനി എന്നും അതിപ്രകൃഷ്ടബുദ്ധി എന്നും ഭാവിയിൽ മഹാനായിത്തീരുന്നവനെന്നും കരുതിവന്നു. ചിലർ അദ്ദേഹത്തെ അമാനുഷനെന്നുകൂടി വിചാരിച്ചു. പാണ്ഡിത്യമൊന്നും ഇല്ലാത്ത ശ്രീനിവാസൻ എന്നു പേരുള്ള ഒരു ശംഖുവ്യാപാരി അദ്ദേഹത്തെ വിജനസ്ഥലത്തുകൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി ഇരുത്തി, പുഷ്പം മുതലായ പൂജാദ്രവ്യങ്ങളെകൊണ്ടു പലപ്രാവശ്യം പൂജിച്ചിട്ടുണ്ട്. ശുദ്ധമനസ്കനായ ആ മനുഷ്യൻ നിർവ്യാജഭക്തിയോടുകൂടി അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുൻപിൽ നിന്ന് കണ്ണുനീർ ചൊരിഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. ഇതിൽനിന്നു ബാല്യകാലത്തു താനറിയാതെതന്നെ അദ്ദേഹം ചുറ്റിലും വ്യാപിപ്പിച്ച ദിവ്യശക്തി നമുക്കു മനസ്സിലാക്കാൻ സാധിക്കും.

"ഒരു ദിവസം ചന്ദ്രാദേവി അദ്ദേഹത്തിന് ഒരു പുതിയ വസ്ത്രം കൊടുത്തു. ഒരു വസ്ത്രം വാങ്ങുക എന്നുള്ളതു് ഒരു വലിയ കായ്മയായി തോന്നത്തക്കവണ്ണം അത്രവളരെ ദരിദ്രമായിരുന്ന അവരുടെ കുടുംബത്തിന്റെ അന്നത്തെ സ്ഥിതി. ഗദാധരൻ ആ വസ്ത്രവും ധരിച്ചുകൊണ്ടു് ഗ്രാമത്തിൽ വേറൊരു ഭവനത്തിൽ വന്നിരുന്ന ചില പരിവ്രാജകസന്ന്യാസിമാരെ കാണുവാൻ പോയി. അവരുടെ സംഭാഷണംകേട്ടു് അദ്ദേഹത്തിന് അപാരവൈരാഗ്യമുണ്ടായി. ഉടൻതന്നെ അദ്ദേഹം തന്റെ പുതിയ വസ്ത്രം വലിച്ചുകീറി അതിന്റെ ഒരു കഷണംമാത്രം അരയിൽ കെട്ടിക്കൊണ്ടു് ഉജ്ജ്വലമുഖത്തോടുകൂടി ഓടി ഭവനത്തിൽ അമ്മയുടെ അരികിൽ ചെന്നിട്ടു് 'നോക്കു അമ്മേ! ഞാൻ ഇപ്പോൾ ഒരു സന്ന്യാസിയാണു്.' എന്നു പറഞ്ഞു.

"ഗദാധരനു പന്ത്രണ്ടുവയസ്സുള്ളപ്പോൾ ഒരു ദിവസം ഒരുകൂട്ടം സഞ്ചാരികളായ നാടകക്കാർ ആ ഗ്രാമത്തിൽ കളിയ്ക്കായിവന്നു. അന്നു ശിവന്റെ വേഷംകെട്ടുന്നതിനു് അവർക്കു് ആളില്ലായിരുന്നു. ആ വേഷംകെട്ടുന്ന ആൾക്കു് വരുംവഴിക്കു് എന്തോ സുഖക്കേടുപിടിച്ചു. അക്കാലത്തു ഗദാധരൻ കറുത്ത വർണ്ണമുള്ളവനായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശരീരത്തിന്റെ സൗന്ദര്യവും മറ്റും കണ്ടു് കൗതുകത്തോടുകൂടി ശിവന്റെ വേഷം കെട്ടണമെന്നു് അവർ അദ്ദേഹത്തോടാവശ്യപ്പെട്ടു. അദ്ദേഹം അതിനു സമ്മതിച്ചു. എന്നാൽ നാടകരംഗത്തിൽ പ്രവേശിച്ച ഉടനെ താൻ ശിവനാണെന്നുള്ള ബുദ്ധി അദ്ദേ

ഹത്തിൽ ബലമായി ഉറച്ചു. അതിന്റെ ഫലമായി ആനന്ദാശ്രുക്കൾ കണ്ണിൽനിന്നു പൊഴിച്ചുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം സമാധിസ്ഥനായി വീണു. ഇതു് സന്നികൊണ്ടുണ്ടായ മൂർഛയോ മറേറാ ആണെന്നു് ആളുകൾ വിചാരിച്ചു. ഉടൻതന്നെ കളിക്കാർ അന്നു കളി നിറ്റുകയും ചെയ്തു."

വളരെ സഞ്ചാരികളായ കളിക്കാർ ആ ഗ്രാമത്തിൽ ക്രൂടി കടന്നുപോകയും അപ്രകാരം പോകുന്ന അവസരത്തിൽ അവിടെവച്ചു് ഒന്നും രണ്ടും കളികൾ നടത്തുകയും പതിവായിരുന്നു. ഗദാധരനു് ഈ കളികൾ കാണുന്നതിനു വളരെ ഇഷ്ടമായിരുന്നു. താൻ കണ്ട കളിയിലുള്ള വാക്കുകൾ, പാട്ടു്, നാട്യം മുതലായവ അതേവിധത്തിൽതന്നെ മനസ്സിലാക്കി യാതൊന്നും തെറ്റാതെ കൂട്ടുകാരെ പഠിപ്പിച്ചു് പിന്നീടു് അവരോടൊരുമിച്ചു് കളിയ്ക്കുന്നതക്കവണ്ണം ആ ബാലന്റെ ഓർമ്മശക്തി അത്രവളരെ അതിശയനീയമായിരുന്നു. മിക്കപ്പോഴും സ്വന്തമായിട്ടു പല കഥകളും പെട്ടെന്നുണ്ടാക്കിയിട്ടും ഉണ്ടു്. ഗ്രാമത്തിനടുത്തുള്ള ഒരു മാന്തോട്ടത്തിലാണു് കൂട്ടുകാരായ നടന്മാരോടുകൂടി ഇവയെല്ലാം അദ്ദേഹം അഭിനയിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതു്. ഗദാധരനു് ഏറ്റവും പ്രിയമായിരുന്നതു് വൃന്ദാവനലീലയായിരുന്നു. എന്നാൽ കൂട്ടുകാർ എത്ര നിർബ്ബന്ധിച്ചാലും അദ്ദേഹം ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ വേഷം ഒരിയ്ക്കലും എടുക്കുകയില്ലായിരുന്നു. അദ്ദേഹം എപ്പോഴും അഭിനയിച്ചുവന്നതു് രാധയുടെ ഭാവമായിരുന്നു. ആരാധിതനാകുന്നതിനേക്കാൾ ആരാധകനാകുന്നതിലായിരുന്നു അ

ദ്ദേഹത്തിനു കൂട്ടുതൽ സന്തോഷം. ജീവിതകാലം മുഴുവനും ഇതേ മനഃസ്ഥിതിതന്നെയായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായിരുന്നതും. അദ്ദേഹത്തിനോടുകൂടി കളിച്ചിരുന്ന കുട്ടികളിൽ പലരും ദരിദ്രരായിരുന്നു. കഷ്ടിച്ചായിരുന്നു അവർ ആഹാരംതന്നെയും കഴിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതു്. അവർക്കു് എന്തെങ്കിലും നല്ല സാധനം തിന്നാൻ കൊടുക്കണമെന്നു് ഗദാധരനു വളരെ ആശയുണ്ടായി. എന്നാൽ അദ്ദേഹവും ദരിദ്രനായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് എന്താണു ചെയ്യേണ്ടതെന്നു് ആലോചിയ്ക്കാൻ തുടങ്ങി. പലദിവസം പിന്നെയും പിന്നെയും ആലോചിച്ചു. ഒടുവിൽ വഴികിട്ടി. കുറെ ചെളി എടുത്തു് അതുകൊണ്ടു ദേവന്മാരുടെ വിഗ്രഹങ്ങളുണ്ടാക്കി ഉണക്കി ചായമിട്ടു് അദ്ദേഹം ചന്തസ്ഥലങ്ങളിൽ കൊണ്ടുപോയിവച്ചു. അവയുടെ നിർമ്മാണരീതിയും ലാവണ്യവും ചാരുതയും കാണികളുടെ ഹൃദയത്തെ ഹഠാൽ ആകഷ്ടിയ്ക്കുന്നതായിരുന്നു. വേഗംതന്നെ അവയെല്ലാം വിലയ്ക്കുപോയി. ആ പണംകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം കൂട്ടുകാക്കു് ഒരു വലിയ സദ്യ കൊടുക്കയും ചെയ്തു. ഇതെല്ലാം അദ്ദേഹത്തിന്റെ അനന്തരജീവിതത്തിന്റെ ഒരു പൂർവ്വചിഹ്നം മാത്രമായിരുന്നു.

സാധന.

അദ്ദേഹത്തിന്റെ അനന്തരകാലത്തെ ശക്തിയേയും ജ്ഞാനത്തേയുംപറ്റി സ്തുതിയ്ക്കുന്നതിനുള്ള അത്യാസക്തി നിമിത്തം ചില ആളുകൾ പ്രസ്താവിച്ചിരിക്കുന്നതുപോലെ, ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ തീരെ വിദ്യാഭ്യാസം ചെയ്തിട്ടില്ലാത്ത ആളല്ലായിരുന്നു. സർവ്വകലാശാലയിൽ ചേരുകയോ സ്കൂളിൽതന്നെ അധികകാലം പഠിയ്ക്കുകയോ അദ്ദേഹം ചെയ്തിട്ടില്ല. എങ്കിലും അദ്ദേഹം അടുത്തുള്ള ഗ്രാമവാസികളെ പല ഗ്രന്ഥങ്ങളും ഉച്ചത്തിൽവായിച്ചു കേൾപ്പിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹം പലതും കുറിച്ചുവച്ചിരുന്ന ഒരു പുസ്തകം ഞാൻ എന്റെ കൈകൊണ്ടുതന്നെ എടുത്തിട്ടുണ്ട്. പുസ്തകങ്ങളേയും പുസ്തകപ്പഠിത്തത്തേയും അദ്ദേഹം ഒട്ടുംതന്നെ വകവയ്ക്കാതിരുന്നതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ സഹജമായ ശീഘ്രതയും ചിന്താഗതിയുടെ അഗാധതയും നിമിത്തമാണു്. അച്ചടിച്ച പുസ്തകങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തിനു ജ്ഞാനംകൊടുക്കുന്നതിനു ശക്തങ്ങളല്ലാത്തവണ്ണം അത്ര മന്ദങ്ങളായിരുന്നു. പഠിച്ചു മനസ്സിലാക്കുന്നതിനു മുൻപുതന്നെ അദ്ദേഹം ഗ്രന്ഥങ്ങളിലുള്ള തത്വം മനസ്സിലാക്കിക്കഴിഞ്ഞു. വെറുംപുസ്തകപ്പഠിത്തത്തെപ്പറ്റി അദ്ദേഹത്തിനു് ഒട്ടുംതന്നെ ബഹുമാനമില്ലാതിരുന്നതെന്തെന്നാൽ ഈ പഠിത്തത്തിനും മറെറല്ലാറിനും പരമലക്ഷ്യമായതു യാതൊന്നോ അതിൽ അദ്ദേഹം പിടിച്ചിരുന്നതുകൊണ്ടാണു്.

ഗദാധരൻ, പതിനാറു വയസ്സു കഴിഞ്ഞപ്പോഴം ജ്യേഷ്ഠനായ രാമകുമാരൻ സ്ഥാപിച്ചു നടത്തിവന്ന സംസ്കൃതപാഠശാലയിൽ ചേർന്നു പഠിക്കണമെന്നുള്ള വിചാരത്തോടുകൂടി കാമാരപൂകുരത്തിൽ നിന്നു കല്ക്കട്ടായിലേക്കു പുറപ്പെട്ടു. ആ ജ്യേഷ്ഠൻ ഒരു അപാരപണ്ഡിതനായിരുന്നു. കുടുംബത്തിലെ ധനസംബന്ധമായ ഭാരം മുഴുവൻ വഹിച്ചുവന്നതു് അദ്ദേഹമാണു്. രണ്ടാമത്തെ ജ്യേഷ്ഠൻ ധനസമ്പാദനത്തിനു് പ്രാപ്തിയുള്ള ആളല്ലായിരുന്നു. പണം ഉണ്ടാക്കുന്നതിനു പല ഉദ്യമങ്ങളും ചെയ്തുവെങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിനു് അതിലെല്ലാം പരാജയമാണു് സംഭവിച്ചതു്. ഇക്കാലത്തു് ഗദാധരന്റെ മൂത്ത സഹോദരിയെ കല്യാണം കഴിച്ചു കൊടുത്തിരുന്നു. പിന്നീടു് കല്യാണം കഴിച്ചുകൊടുക്കുന്നതിനു് ഒരു ഇളയ സഹോദരി മാത്രമെ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളൂ.

ഗദാധരൻ കല്ക്കട്ടായ്ക്കുപോയതു് പഠിക്കാൻ മാത്രമല്ല; പഠിപ്പിക്കാൻ ജ്യേഷ്ഠനെ സഹായിക്കാനും കൂടിയാണു്. ഇങ്ങനെ രണ്ടു ജോലികളും ചെയ്തുകൊണ്ടു് കല്ക്കട്ടയിൽ താമസിച്ചു വരവേ, അദ്ദേഹം ഒരു ദിവസം വിദ്യാലയത്തിന്റെ മുൻവശത്തുള്ള വരാന്തയിലിരിയ്ക്കുമ്പോൾ ഒരു ബ്രാഹ്മണബാലൻ കയ്യിൽ കുറെ പഴവും അണയുമായി അവിടെ വന്നെത്തി. അതു കണ്ടു് ഈ സാധനങ്ങൾ എവിടെനിന്നു കിട്ടിയെന്നു ഗദാധരൻ അയാളോടു ചോദിച്ചു. അടുത്തുള്ള ഒരു ഭവനത്തിൽ പൗരോഹിത്യം നടത്തുന്നതിനു താൻ പോയിരുന്നു എന്നും അ

തിൽനിന്നു കിട്ടിയതാണെന്നും ആ ബാലൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു. ഇതു കേട്ട് "ഇത്ര വളരെകാലം പഠിച്ചതുകൊണ്ട് നിനക്ക് കിട്ടിയ ഫലം ഇതുയേ ഉള്ളുവോ?" എന്നു ഗദാധരൻ മനഃക്ഷോഭത്തോടുകൂടി ചോദിച്ചുകൊണ്ട് താൻ വായിച്ചിരുന്ന പുസ്തകം അടച്ചുവച്ചു. "ഞാൻ ആദ്യമായി ഈശ്വരന്റെ വിചാരങ്ങൾ അറിയട്ടെ. പിന്നീട് മനുഷ്യന്റെ വിചാരങ്ങളെ പറ്റി അറിയാം." എന്നു് അദ്ദേഹം ഉച്ചത്തിൽ ഘോഷിക്കയും ചെയ്തു. പഠിത്തമെന്നുള്ള പ്രാരബ്ധം അദ്ദേഹത്തെ പിന്നീടൊരിയ്ക്കലും വലച്ചിട്ടേ ഇല്ല.

അനന്തരകാലങ്ങളിൽ ഈ അഭിപ്രായം തന്നെ അദ്ദേഹം ഇപ്രകാരം പ്രകാശിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ട്:—"മനുഷ്യൻ ആദ്യമായി അവന്റെ അനന്തതയെപ്പറ്റി അറിയട്ടെ. പിന്നീട് സാന്തം (ലോകം) കൊണ്ടു കളിയ്ക്കട്ടെ. ആദ്യമായി ഈശ്വരനെ അന്വേഷിക്കട്ടെ. പിന്നീടാകട്ടെ ലോകത്തെ അന്വേഷിക്കുന്നതു്." എന്നു്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ഈ വാക്കുകൾ ശശിമഹാരാജ് എന്നോട് എടുത്തു പറഞ്ഞപ്പോൾ ഗുരുദേവന്റെ പ്രതിപുരുഷനായി സംസാരിക്കുന്ന മട്ടിൽ ഇങ്ങനെകൂടി പറഞ്ഞു:—"ഭഗവാൻ മാത്രം പൂർണ്ണപ്രഭയോടുകൂടി നമ്മളിൽ പ്രകാശിക്കട്ടെ. ഇപ്പോൾ നാം മിക്കപ്പോഴും നമ്മുടെ അഹന്തയെ അദ്ദേഹത്തെക്കാൾ മീതെവച്ചു തെളിച്ചു പ്രകാശിപ്പിയ്ക്കുന്നു; അദ്ദേഹത്തെ അപ്രധാനമായി കരുതിക്കളഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നു; ഭഗവാന്റെ ചിന്ത എല്ലാറ്റിലും ഒടുവി

ലത്തെ കായ്മാക്കി വയ്ക്കുന്നു. ഭൗതികവസ്തുക്കളെ നാം ആത്മാവിനെ പിന്നീടേ അന്വേഷിയ്ക്കുന്നുള്ളു. ഇതിനെ മറിച്ചാക്കണം." എന്ന്.

പെട്ടെന്നുചെയ്തതെങ്കിലും ഒരിയ്ക്കലും മാറാൻ കഴിയാത്തതായിരുന്ന ഗദാധരന്റെ നിശ്ചയം. അതറിഞ്ഞു രാമകുമാരനു വളരെ സംഭ്രമമുണ്ടായി. രാമകുമാരനു പാണ്ഡിത്യത്തെക്കുറിച്ച് അപാരബഹുമാനമുണ്ടായിരുന്നു. തന്റെ സഹോദരൻ പഠിച്ചു് ഒരു നല്ല ഉപാദ്ധ്യായനായിത്തീർന്ന് കുടുംബാംഗങ്ങൾക്കു ധനവിഷയത്തിൽ ഒരു വലിയ സഹായിയായി തീരുമെന്നും അദ്ദേഹം വിചാരിച്ചിരുന്നു. ഏതായാലും "ഈ കുട്ടി മടിയനായി കാലം കഴിയ്ക്കരുതു്. അതിനു ഞാൻ എന്താണു ചെയ്യേണ്ടതു്?" എന്നു അദ്ദേഹം വിചാരിച്ചു. ആ കാലത്തു് രാമകുമാരൻ കൽക്കട്ടായിൽ നിന്നു് ആറുമൈൽ അകലെയുള്ള ഒരു ക്ഷേത്രത്തിലെ പൂജകന്റെ ജോലി സ്വീകരിച്ചിരുന്നു. അവിടെ പൂജയ്ക്കു പോകുമ്പോൾ ചിലപ്പോൾ ഗദാധരനേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയിതുടങ്ങി. ആ ക്ഷേത്രം പണിയിച്ച ആളിന്റെ മകളുടെ ഭർത്താവായ മധുരനാഥൻ ഗദാധരനെ പലപ്രാവശ്യം കാണുകയും അയാൾക്കു് അദ്ദേഹത്തിന്റെപേരിൽ ഒരു പ്രത്യേകസന്തോഷം ജനിയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. അതിനാൽ ഗദാധരൻ രാമകുമാരന്റെ പരികർമ്മിയായിരുന്നാൽ നന്നായിരിയ്ക്കുമെന്നു് അയാൾ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. ഇതു കേട്ടു് രാമകുമാരനു വളരെ സന്തോഷമുണ്ടായി. പക്ഷേ അനുജനു് ഇതു തീരെ ഇഷ്ടമായില്ല.

താഴ്ന്ന ജാതിയിൽ ജനിച്ചവളും വളരെ ധനമുള്ളവളും ആയ റാണി രാസമണി എന്ന ഒരു വിധവ ഒരു നേച്ച്യയായിട്ടു പുത്തനായി പണിചെയ്യിച്ചിട്ടുള്ളതായിരുന്ന ദക്ഷിണേശ്വരം ക്ഷേത്രം. രാസമണി ജനിച്ചതു് ശൂദ്രജാതിയിലാണ്. അതുകൊണ്ടു് യാഥാസ്ഥികന്മാരായ വളരെ ബ്രാഹ്മണർ ആ ക്ഷേത്രത്തിൽ പൂജകന്മാരായിരിയ്ക്കുന്നതിനു വിസമ്മതിച്ചു. അങ്ങനെ ഇരിയ്ക്കുമ്പോഴാണു് ഉല്പതിഷ്ണുവും വിശാലാശയനുമായ രാമകുമാരൻ ആ ക്ഷേത്രത്തിലെ പ്രധാനപൂജകസ്ഥാനം കയ്യേറ്റതു്. ഗദാധരനു് ഇതു തീരെ രസിച്ചില്ല. അദ്ദേഹം അതിനെ ശക്തിയോടുകൂടി എതിർത്തു. ജാതിവെറുപ്പുകൊണ്ടല്ല ഇപ്രകാരം ചെയ്തതു്. അങ്ങനെ ആയിരുന്നുവെങ്കിൽ അദ്ദേഹം ഉപനയനകാലത്തു് തന്റെ വളർത്തമ്മയായ ധനിയോടു ഭിക്ഷവാങ്ങാൻ ആഗ്രഹിയ്ക്കുകയില്ലായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിനു് ദക്ഷിണേശ്വരം ക്ഷേത്രത്തിലെ പൂജകസ്ഥാനത്തിൽ വെറുപ്പു ജനിപ്പിച്ചതു് തനിയ്ക്കുതന്നെ അറിയാൻ പാടില്ലാതിരുന്ന ഏതോ ഒരു അഗാധവാസനയായിരുന്നു.

അതിരറ്റ പരമതസഹിഷ്ണുതയും സാർവ്വജനീനതയും ആയിരുന്ന അദ്ദേഹം കൊണ്ടുവന്ന മുഖ്യസന്ദേശം. ഇതുതന്നെയാണു് വേദവും ഘോഷിയ്ക്കുന്നതു്. "ഏകം സദ്വിപ്രാ ബഹുധാവദന്തി" (പരമാർത്ഥമൊന്നു്. പണ്ഡിതന്മാർ അതിനു് പലവിധം നാമകരണം ചെയ്തിരിയ്ക്കുന്നു.) അഥവാ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാഷയിൽ പറയുക

യാണെങ്കിൽ, "ഭഗവൽസന്നിധിയിലേക്കുള്ള മാർഗ്ഗങ്ങൾ പലതു്. ഓരോ മതവും ഭഗവാനെ പ്രാപിയ്ക്കാനുള്ള ഈ പലവഴികളിൽ ഓരോന്നാണ്." അദ്ദേഹത്തിനു് പക്ഷപാതം ഒരിയ്ക്കലും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. എന്നാൽ യാഥാസ്ഥിതികന്മാരോടു മത്സരവും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ഒരുവന്റെ പരമ്പരയായുള്ള മതവിശ്വാസങ്ങളെ അടിച്ചുടച്ചിട്ടു്, മതത്തിലുള്ള വെറും ഔദാസീന്യം നിമിത്തം എല്ലാമതവിശ്വാസങ്ങളുടെയും നേക്കും ഇഴഞ്ഞമട്ടിലുള്ള ഒരു അനൈക്യവിശ്വാസം കൊണ്ടിരിക്കുന്നുള്ളതു് വളരെ എളുപ്പമാണു്. എന്നാൽ തന്റെ മതത്തിൽ ബലമായി ഉറച്ചുനിന്നുകൊണ്ടു്, അതേ സമയത്തു് മറുമതങ്ങളിലും തന്റെ മതത്തിലുള്ളതുപോലെയുള്ള പരിശുദ്ധിയും ഉൽകൃഷ്ടതയും കണ്ടു സമ്മതിച്ചുകൊടുക്കുന്നതാണു് യഥാർത്ഥമായ വിശാലമനസ്കത. അപ്രകാരമുള്ള വിശാലമനസ്കതയുടെ മൂർത്തിയായിരുന്നു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ. "നിങ്ങളുടെ ഇഷ്ടാദർശത്തിൽ ഉറച്ചഭക്തിയുള്ളവനായിരുന്നുകൊണ്ടു് മറ്റു് ആദർശങ്ങളെ നിന്ദിയ്ക്കാതിരിയ്ക്കുക; അവയേയും ആദരിയ്ക്കുക." ഇതാണു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉപദേശം. ഈ ഉപദേശം അദ്ദേഹത്തിന്റെ നിലയെ ശരിയായി വെളിവാക്കുന്നു. ഒരു യാഥാസ്ഥിതികബ്രാഹ്മണന്റെ നിലയ്ക്കുള്ള മതോപദേശങ്ങളിലും ചടങ്ങുകളിലും അദ്ദേഹത്തിനു വളരെ നിഷ്ഠയുണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ അതേ സമയത്തുതന്നെ ഒരു പരിപൂർണ്ണസ്വതന്ത്രചിന്തകന്റെ ചിന്താപ്രൗഢതയും ഹൃദയവിശാലതയും അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായി

രുന്നു. ജാതിയിലും പ്രാചീന ഐതിഹ്യങ്ങളിലും അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായിരുന്ന പ്രതിപത്തി തന്റെ ഭാവികാലത്തിലെ പ്രവൃത്തിക്ക് താൻ അറിയാതെ തന്നെയുള്ള ഒരു ഒരുക്കമായിരുന്നിരിക്കാം.

താഴെപറയുന്ന സംഭവംകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിന് ആ കാലത്തുതന്നെ അതിവിശിഷ്ടമായ വിവേചനാശക്തിയുണ്ടായിരുന്നതായികാണാം. ഒരു ദിവസം പൂജകൻ പൂജാഗൃഹം തുടച്ചുകൊണ്ടിരിയ്ക്കുമ്പോൾ ദേവന്റെ വിഗ്രഹം താഴെ വീണു. അതിന്റെ ഒരു കാലൊടിഞ്ഞു. പിന്നിട് എന്താണ് ചെയ്യേണ്ടതെന്നു പണ്ഡിതന്മാരോടു ചോദിച്ചു. അപ്പോൾ അവരുടെ ഇടയിൽ അഭിപ്രായഭേദമുണ്ടായത്. ചിലർ ആ വിഗ്രഹം മാറണമെന്നും മറ്റു ചിലർ ഉടഞ്ഞഭാഗം നന്നാക്കിയാൽ മതിയെന്നും അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. ഒടുവിൽ അവർ ഇതിനെപറ്റി ഗദാധരനോടു ചോദിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മറുപടി ഒന്നു പ്രത്യേകമായിരുന്നു. പ്രതിദിനം പൂജിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഒരു വിഗ്രഹത്തിനുചുറ്റുമായി പ്രേമത്തിന്റെ ഒരുതരം സൂക്ഷ്മാംശം ചെന്നുചേരുന്നു. എന്തെന്നാൽ ഭക്തി—സമ്പൂർണ്ണമായ മനസ്സ് ഈശ്വരചിഹ്നമായ വിഗ്രഹത്തിലും ഹൃദയം തുടിയ്ക്കുന്നതായികാണുന്നു. വിഗ്രഹത്തിനു നാഡിസ്പന്ദനവും ജീവനും ഉള്ളതായി ഭക്തനു തോന്നുന്നു. ഗദാധരനു് ഈ അവസ്ഥ അനുഭവമുണ്ടായിരുന്നു. അതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹം ഉത്തരം പറഞ്ഞതു്, "ഒരു കുട്ടി വല്ല

യിടത്തും ചാടി കാലൊടിച്ചാൽ അമ്മ ആ കുട്ടിയെ ഉപേക്ഷിച്ചുകളയാറില്ലല്ലോ." എന്നാണ്. ഇതു് എല്ലാവക്കും സമ്മതമാകുകയും ചെയ്തു.

ഏതോ ഒരു സ്ഥിരമായ ഔത്സുക്യം അദ്ദേഹത്തിൽ കിടന്നു തുടിയ്ക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അതു ക്രമേണ അദ്ദേഹത്തിന്റെ എതിരഭിപ്രായങ്ങളെ എല്ലാം തള്ളിയകറ്റി. അതിനാൽ, അദ്ദേഹം ലോകമാതാവിന്റെ പ്രഭാവം തിളങ്ങുന്ന ആ പുണ്യക്ഷേത്രത്തിലെ ഒരു പൂജകനായിതീർന്നു. എന്തിനു്! ദക്ഷിണേശ്വരത്തിലെ പ്രധാനപൂജകനായും ഭവിച്ചു. അതിനെപ്പറ്റി ശശിമഹാരാജ് ഇപ്രകാരം എന്നോടു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. "ആദ്യകാലത്തു് പൂജകന്റെ ചുമതല കയ്യേൽക്കുന്നതിന് അദ്ദേഹം വളരെ വിമുഖത കാണിച്ചു. എങ്കിലും ഒടുവിൽ സമ്മതിച്ചു. അപ്പോൾമുതൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സുമുഴുവൻ അമ്മയുടെ (ദേവിയുടെ) പൂജയിൽതന്നെ നിമഗ്നമായി. അതിരാവിലെ അദ്ദേഹം പൂന്തോട്ടത്തിൽചെന്നു് വളരെ ഭംഗിയുള്ള പൂക്കൾ ദേവിക്കുവേണ്ടി ശേഖരിയ്ക്കുമായിരുന്നു. പിന്നീടു സുഗന്ധദ്രവ്യങ്ങൾ ചേർത്തുണ്ടാക്കിയ ജലത്തിൽ ദേവിയെ നീരാടിക്കുക, എന്തുമാത്രം ഹൃദ്യമായ സാധനങ്ങൾ കൂട്ടി, ദേവിക്കു താംബൂലം തയാറാക്കുക മുതലായ സകല കർമ്മങ്ങളും അതിഭക്തിയോടുകൂടി ചെയ്യുമായിരുന്നു." എന്നു്.

അതിരാവിലെ നാലുമണിയ്ക്കുതന്നെ ഉണർന്നു് ഗംഗയിൽനിന്നു വെള്ളം കൊണ്ടുവരികയും മാലകെട്ടുകയും

ചന്ദനം അരയ്ക്കുകയും കർപ്പൂരം ഉഴിയുകയും വിളക്കുകൾ കത്തിയ്ക്കുകയും പൂജയ്ക്കു വേണ്ടതെല്ലാം തയ്യാറാക്കുകയും പൂജ കഴിയ്ക്കുകയും മറ്റുമെല്ലാം അദ്ദേഹം പതിവായി ചെയ്യുവന്നു. ഒരു നിർജ്ജീവവിഗ്രഹത്തെ അല്ല അദ്ദേഹം സേവിച്ചതു്; ഒരു സജീവശക്തിയെത്തന്നെയായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭക്തിയുടെ തീവ്രത വിഗ്രഹത്തിൽ ജീവനെ ആവേശിപ്പിച്ചു. എല്ലാത്തരം ആരാധനകളുടെയും അന്തരാർത്ഥം ഇതാണു്:—നമ്മുടെ മനസ്സിനെ അടിമപ്പെടുത്തിക്കൊണ്ടു പ്രബലമായി നിൽക്കുന്ന ഭൗതികവസ്തുക്കളുടെ ഗ്രാഹ്യമായ യാഥാർത്ഥ്യത്തിന്റെ സ്ഥാനത്തു് ഗ്രാഹ്യമായ ഒരു ആത്മികയാഥാർത്ഥ്യത്തെ ഉണ്ടാക്കി സ്ഥാപിക്കയാണു് അത്. ആരാധനകളെല്ലാം ആഭ്യന്തരസത്യങ്ങളെ വിശ്വാസംവഴിയാണു് നമുക്കു സുസ്പഷ്ടമാക്കിത്തരികയും നമ്മെ പടിപടിയായി മുന്നോട്ടു് "അസത്തിൽനിന്നു് സത്തിലേക്കും തമസ്സിൽനിന്നു് ജ്യോതിസ്സിലേക്കും മരണത്തിൽനിന്നു് അമൃതത്വത്തിലേക്കും" നയിക്കുകയും ചെയ്യുന്നതിനുദ്ദേശിയ്ക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളവയാണു്. (ഇവിടെ ഞാൻ ഉദ്ധരണിക്കുന്നതു പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതു് ഒരു പ്രാചീന സംസ്കൃതമന്ത്രത്തിന്റെ ഒരു ഭാഗം മാത്രമാണു്).

ഏതു രൂപമാണു് നാം സ്വീകരിക്കേണ്ടതു് എന്നുള്ളതു് അത്ര പ്രധാനപ്പെട്ട ഒരു കാര്യമല്ല. എല്ലാറ്റിനേയും പുറമേയും ആക്ഷേപിയ്ക്കുന്നവന്റെയോ നിരീശ്വരന്റെയോ ദൃഷ്ടിയ്ക്കു് അതു് ബുദ്ധിശൂന്യമായും ബാലിശമായും തോന്നിയേക്കാം. എന്നാൽ അതു് തമസ്സിന്റെ സ്ഥാനത്തു

ജ്യോതിസ്സിനേയും സങ്കടത്തിന്റെ സ്ഥാനത്തു സന്തോഷത്തേയും ശൂന്യ ശൂന്യതയുടെ സ്ഥാനത്തു് ദിവ്യമായ ഒരു സഭാസ്ഥവിനേയും അസഹായതയുടെ സ്ഥാനത്തു് ഒരിയ്ക്കലും വിട്ടുപിരിയാത്ത സ്നേഹിതനാരുണ്ടെന്നുള്ള ബുദ്ധിയേയും പ്രതിഷ്ഠിയ്ക്കുമെങ്കിൽ അതിനെ നാം ബഹുമാനിയ്ക്കുകയും ലോകത്തിന്റെ ചടങ്ങുകളുടെ ക്രമത്തിൽ നാം അതിനു് ഒരു സ്ഥാനം കല്പിയ്ക്കുയും ചെയ്യണ്ടേതല്ലെ? എല്ലാത്തരം ആത്മികസാധനയ്ക്കും ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ സ്ഥാനം കല്പിച്ചിരുന്നു. ഒന്നിനെയെങ്കിലും അദ്ദേഹം അനാവശ്യമായി കരുതുകയോ, നിന്ദിയ്ക്കയോ ചെയ്തിരുന്നില്ല. "മറവുള്ളവർ മുട്ടുകുത്തി വണങ്ങുന്നിടത്തു നിങ്ങളും മുട്ടുകുത്തി നമസ്കരിയ്ക്കുക. സച്ചിന്മയനെന്ന ഒന്നിൽനിന്നു പലേമാതിരി ആഭരണങ്ങളും ഉണ്ടാക്കുന്നതു് ഏതുപോലേയോ അതുപോലെ ഒരേ ഈശ്വരനെ നാനാവർഗ്ഗക്കാർ നാനാനാമരൂപങ്ങളും കല്പിച്ചു് ആരാധിയ്ക്കുന്നു." എന്നായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശാസനം.

ഭക്തിയുടെ തീവ്രത നിമിത്തം, ഒരു പൂജകന്റെ നിലയ്ക്കു തനിക്കു ചെയ്യാനുണ്ടായിരുന്ന സകലവിധ ചടങ്ങുകളും അനുഷ്ഠാനങ്ങളും യഥാവിധി നിഷ്ഠയോടുകൂടി നടത്തുന്നതിൽ അദ്ദേഹത്തിനു് ഒരിക്കലും മുഷിച്ചിലുണ്ടായില്ല. എന്നാൽ ആരാധനയിലുള്ള ശുഷ്കാന്തിതന്നെ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹൃദയത്തിൽ ഒരു അഗ്നി ഉജ്ജ്വലിപ്പിച്ചു. അതു ക്രമേണ വളർന്നു് ചടങ്ങുകളേയും രീതികളേയും എല്ലാം അതിനുള്ളിൽ ലയിപ്പിച്ചു. അതുകൊണ്ടു് പൂജ

യുടെ മുറയെല്ലാം അദ്ദേഹം മറന്നു. ചിലപ്പോൾ കർപ്പൂരമോ സാമ്പ്രാണിയോ ധൂപമോ വളരെ മണിക്കൂർ നേരത്തേക്ക് നിറുത്താതെ ഉഴിഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കും. മറ്റു ചിലപ്പോൾ പരാശക്തി തന്നിൽത്തന്നെ കളിയാടുന്നു എന്നുള്ള ബോധത്താൽ പുഷ്പങ്ങളും മറ്റും ബിംബത്തിന്റെ പാദങ്ങളിൽ അർച്ചിക്കുന്നതിനുപകരം തന്റെ ശിരസ്സിൽ തന്നെ അർപ്പിയ്ക്കും. വേറെ ചില അവസരങ്ങളിൽ ഉള്ളിൽനിന്നു പുറപ്പെടുന്ന ചിന്തകളുടെ ഫലമായി വളരെ സമയം ഗംഭീരധ്യാനത്തിൽ നിമഗ്നനായി പൂജയെല്ലാം നിറുത്തി നിശ്ചേഷ്ടനായിരിയ്ക്കും.

ഇതെല്ലാം ക്ഷേത്രനടപ്പിനും പൂജാനിയമത്തിനും വിരുദ്ധമായിരുന്നു. മറ്റുള്ള ബ്രാഹ്മണപരിചാരകന്മാരെല്ലാവരും ഇതുകണ്ട് ഒരുമിച്ചുചേർന്നു വളരെ ബഹളമുണ്ടാക്കി. രാമകുമാരനുപോലും ഇതു സഹിക്കാൻ വഹിയാതെ ആയി. റാണിരാസമണിയും മധുരബാബുവും മാത്രമെ ഈ അവസ്ഥയുടെ യഥാർത്ഥസ്വരൂപത്തെപ്പറ്റി സല്പമെങ്കിലും മനസ്സിലാക്കാൻ ശക്തരായുള്ളൂ. അദ്ദേഹത്തിനു ഭ്രാന്തുപിടിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നും അതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിനെ ക്ഷേത്രത്തിൽനിന്നു പിരിച്ചയക്കണമെന്നും മറ്റുള്ളവർ പറഞ്ഞപ്പോൾ, "അതു് ഈശ്വരപ്രേമാധിക്യംകൊണ്ടുള്ള ഉന്മാദം മാത്രമാണ്; അദ്ദേഹത്തെ അയക്കേണ്ടതില്ല." എന്നു മാത്രം അവർ പറഞ്ഞു. ഏതായാലും രാസമണിയും മധുരബാബുവും കൂടി ആലോചിച്ച്

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്നു പൂർണ്ണസ്വാതന്ത്ര്യം നൽകി; പൂജാകാര്യങ്ങളിൽനിന്നു വിമുക്തനായിരിക്കണമെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നുന്ന അവസരത്തിൽ പകരം വേലനോക്കുന്നതിന് അദ്ദേഹത്തിന്റെ അനന്തിരവനായ ഹൃദയനേയും നിയമിച്ചു.

പിന്നീട് അധികനാൾ അദ്ദേഹം ക്ഷേത്രത്തിൽ ദേവീസന്നിധിയിൽ ഇരുന്നില്ല. ഗംഗയുടെ കരയ്ക്ക് പടർന്നുപിടിച്ചു നിൽക്കുന്ന ഒരു ആലിന്റെ ചുവട്ടിൽ പോയിരുന്നു. ആ ആലിനോടു ചേർന്നുതന്നെ അരയാൽ, വേപ്പ്, ക്രുവളം, നെല്ലി എന്നു വേറെ നാലു വൃക്ഷങ്ങളും നട്ടുപിടിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ഇവയെല്ലാംകൂടി പടർന്നുപിടിച്ചിട്ട് പകൽക്കൂടിയും സന്ധ്യാസമയത്തെ വെളിച്ചം മാത്രം നൽകുന്ന ഒരു ഉദ്യാനമായിത്തീർന്നിരുന്നു. ഈ വൃക്ഷസംഘത്തിന്റെ ചുവട്ടിൽ കല്ലുകെട്ടിയിട്ടുള്ളതും വിസ്താരത്തിൽ പടികളോടുകൂടിയതുമായ ഒരു തറയുണ്ടായിരുന്നു. ആ തറയോടുചേർന്നു പടർന്നു കിടക്കുന്ന ഒരു ശിഖരത്തിന്റെ അടിയിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ തന്റെ സ്ഥാനം ഉറപ്പിച്ചു. ആ സ്ഥലം മറ്റാർക്കും ചെന്നിരിക്കാൻ പാടില്ലാത്തവണ്ണം അത്ര പരിശുദ്ധമാണെന്നു കാണിക്കുന്നതിനോ എന്നു തോന്നുമാറ്, അന്നു പടർന്നുകിടന്ന ആ ശിഖരം അദ്ദേഹത്തിന്റെ കാലശേഷം ചാഞ്ഞുവന്ന് ആ സ്ഥലം മൂടിയിട്ടുണ്ട്.

ഇവിടെവച്ചാണ് പരമജ്ഞാനപ്രാപ്തിക്കുള്ള കഠോരപരിശ്രമം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ആരംഭിച്ചത്. ഗൗരവ

മേറിയ സംശയങ്ങളും ക്ഷേത്രത്തിൽ വച്ചുതന്നെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സിനെ അസഹ്യപ്പെടുത്തിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ഓരോ ദിവസവും അദ്ദേഹം തന്നത്താൻ ചോദിക്കുമായിരുന്നു:—"ഈ കൊത്തിയുണ്ടാക്കിയ വിഗ്രഹം എന്താണ്? ഇതിനുള്ളിൽ എന്തടങ്ങിയിരിക്കുന്നു? തന്നെ തേടുകയും തന്നെ കാണുന്നതിനുവേണ്ടി നിർവ്യാജം നിരന്തരം യത്നിക്കുകയും ചെയ്യുന്ന കുഞ്ഞുങ്ങളെ രക്ഷിക്കുന്ന കരുണാമയിയും ചൈതന്യവതിയുമായ ഒരു ലോകജനനി യഥാർത്ഥത്തിലുണ്ടോ? ഉണ്ടെങ്കിൽ അവരെവിടേ? എന്തുകൊണ്ട് അവർ പ്രത്യക്ഷയാകുന്നില്ല?" ഈ ചോദ്യങ്ങൾ ഹൃൽത്തറയിൽവച്ച് തീവ്രവേദനയുണ്ടാക്കുന്ന ശക്തിയോടുകൂടി അദ്ദേഹത്തിൽ വീണ്ടും വീണ്ടും ഉദിച്ചുയർന്നു.

ശരീരത്തേയും ശരീരകാര്യത്തേയും പറ്റിയുള്ള ചിന്ത അദ്ദേഹത്തെ നിശ്ശേഷം വിട്ടു. അദ്ദേഹത്തിന് ഊണില്ല; ഉറക്കമില്ല. വെള്ളംതന്നെ അദ്ദേഹം കുടിക്കാറില്ല. വല്ലപ്പോഴും ഇടയ്ക്കിടയ്ക്ക് അനന്തിരവനായ ഹൃദയൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചുണ്ടുകൾ പൊളിച്ച് കുറെ പാലൊഴിച്ചിട്ട് തോളിൽ ഉറച്ചുടിക്കുമ്പോൾ അതു കുറച്ച് ഉള്ളിലേക്കിറങ്ങും. പൂജകന്മാർ ഗംഗയുടെ കരയ്ക്കുള്ള ദേവാലയങ്ങളിൽ ദീപാരാധന കഴിക്കുമ്പോൾ അവിടെനിന്നു പുറപ്പെടുന്ന ശംഖിന്റേയും മണിയുടേയും നാദംകേട്ട് അദ്ദേഹത്തിന് ബാഹ്യബോധമുണ്ടാകും. ആ അവസരത്തിൽ അസഹ്യമായ അന്തസ്സന്താപത്തോടും വ്യാകുലതയോടുംകൂടി നെറ്റി തറയിൽ അടിച്ചുകൊണ്ട് "അമ്മേ! അവി

ടുന്ന് ഇതുവരെ പ്രത്യക്ഷയായില്ലല്ലോ." എന്നുപറഞ്ഞു് ഉറക്കെ കരയും.

"ലോകജനനി എനിയ്ക്കു ദർശനം തരാത്തതു് ഒരു പക്ഷെ ജാത്യഭിമാനത്തിന്റെ വല്ല ശകലവും ഉള്ളിൽ ഉള്ളതുകൊണ്ടായിരിക്കുമോ? അങ്ങനെയാണെങ്കിൽ അതിന്റെ ഉന്മൂലനാശം എത്രയും വേഗത്തിൽ ചെയ്യണം." എന്നു് അദ്ദേഹം തീർച്ചപ്പെടുത്തി. ഈ വിചാരം ഉള്ളിൽ കടന്നമാത്രയിൽതന്നെ അദ്ദേഹം അക്ഷമനായി അതിവേഗം നടന്നു ക്ഷേത്രത്തിന്റെ ഭിത്തിയിലുള്ള വാതലിൽ ക്രൂടി വെളിയിലിറങ്ങി, വൃക്ഷങ്ങടം ധാരാളം വച്ചുപിടിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളതും വെളിച്ചത്തിനു് അധികംപ്രവേശമില്ലാത്തതുമായ ഒരു റോഡിൽക്രൂടി സഞ്ചരിച്ചു് ഒരു പറയന്റെ കുടിലിൽ പ്രവേശിച്ചു. ഒരു ബ്രാഹ്മണൻ പറയന്റെ കുടിലിലേക്കു പോകുകയാണെങ്കിൽ ബ്രാഹ്മണ്യത്തിന്റെ ശക്തിനിമിത്തം അവന്റെ വീടു ദഹിച്ചുപോകും എന്നു് ഇൻഡ്യയിൽ ഒരു വിശ്വാസമുണ്ടു്. അതിനാൽ ഈ ചെറുപ്പക്കാരനായ ബ്രാഹ്മണാചാര്യൻ ഒരു പറയന്റെ കുടിലിൽ കയറുക എന്നുള്ളതു് അത്ര എളുപ്പമല്ലായിരുന്നു. വീടുകളിലെ മലം നീക്കി വൃത്തിയാക്കുന്നപ്രവൃത്തിക്കാരനായ അവൻ തന്റെ അരസമായ പ്രവൃത്തിക്കായിട്ടു് കുടിലിൽനിന്നു പുറത്തുപോകുന്നതുവരെ അദ്ദേഹം അവിടെ കാത്തുനിന്നു. അവൻ പോയ ഉടനെ അദ്ദേഹം അകത്തുകടന്നു് അവന്റെ മുറിയ്ക്കകവും മറ്റുസ്ഥലങ്ങളും എല്ലാം വൃത്തിയാക്കി, അപ്രകാരം ഒരു മലവാഹകന്റെ മലവാഹക

നായി. ഈ പ്രത്യൗഷധംകൊണ്ട് ജാത്യാഭിമാനത്തിന്റെ ചിഹ്നംപോലും നിശ്ശേഷം നശിച്ചു. പിന്നീടൊരിക്കലും അതു് അദ്ദേഹത്തെ ബാധിച്ചില്ല. അഭിമാനത്തെ നിശ്ശേഷം നശിപ്പിച്ചു. പക്ഷെ എന്നിട്ടും ആ ദിവ്യ ജനനിയുടെ ദർശനം ലഭിച്ചില്ല.

അന്തർമ്മുഖമായ അന്വേഷണം പിന്നേയും അനേക അഹോരാത്രങ്ങളോളം നടത്തി. 'ലോകജനനി പ്രത്യക്ഷമാകാത്തതു് ധനത്തിലുള്ള ആഗ്രഹം നിമിത്തമായിരിയ്ക്കാം' എന്ന വിചാരം അദ്ദേഹത്തിൽകടന്നു. ഉടൻതന്നെ അദ്ദേഹം ഗംഗയുടെ വക്കത്തുചെന്നു് ഒരു കയ്യിൽ കുറെ ചെളിയും മറെറാന്നിൽ ഒരു സ്വർണ്ണനാണയവും എടുത്തു് രണ്ടിനേറയും തൂക്കം തമ്മിൽ പരിശോധിച്ചുനോക്കി. പരിശോധനയിൽ ചെളിയ്ക്കുതന്നെ ഭാരം ക്രൂടുതലെന്നുകണ്ടു. ആ സ്ഥിതിയ്ക്കു് നമ്മുടെ ആഗ്രഹമാകുന്ന തുലാസ്സിൽ അതിനു ഭാരം കുറയുവാനുള്ള കാരണമെന്തു്? അതിനെപ്പററി അദ്ദേഹം ഇപ്രകാരം യുക്തിവിചാരംചെയ്തു: "ചെളി നമുക്കു് എന്തുതരുന്നു? ആഹാരം. ചെളിയില്ലെങ്കിൽ യാതൊരാഹാരസാധനവുമുണ്ടാകയില്ല. സ്വർണ്ണം നമുക്കു് എന്തു തരുന്നു? ആഹാരസാധനം വാങ്ങുന്നതിനു് അതു് ഉപയോഗപ്പെടുന്നു. ആഹാരസാധനം വിളഞ്ഞില്ലെങ്കിൽ അതു് വാങ്ങുന്നതിനു സാധിക്കുകയില്ല. അതുകൊണ്ടു് ചെളിയാണു ക്രൂടുതൽ അത്യാവശ്യമുള്ളതു്. അപ്പോൾ നാം ചെളിയെ നിന്ദിച്ചും സ്വർണ്ണത്തെ ബഹുമാനിച്ചും വിചാരിയ്ക്കുന്നതെന്തിനു്? നാം ചെളിയോടു് അത്ര

ആസക്തിയുള്ളവരായിരിക്കുന്നില്ല. നേരെമറിച്ച് സ്വർണ്ണത്തെ മുറുകെ പിടിക്കുന്നു. ഇതെന്തിനു്?" ഇങ്ങനെയുള്ള വിചാരങ്ങളാൽ പൂർണ്ണവിരക്തനായിട്ട് അദ്ദേഹം രണ്ടിനേയും ഗംഗയിൽ വലിച്ചെറിഞ്ഞു.

എന്തുകൊണ്ട് അദ്ദേഹം സ്വർണ്ണം സൂക്ഷിച്ചുവെച്ച് എന്തെങ്കിലും നല്ലകാര്യത്തിനു ചിലവാക്കാതെ ഗംഗയിൽ വലിച്ചെറിഞ്ഞുവെന്നു പ്രവൃത്തിപരന്മാരായ ആളുകൾ പറയുമായിരിയ്ക്കാം. അപ്രകാരം പ്രവർത്തിച്ചിരുന്നെങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ വിവേകം ഒരിയ്ക്കലും അത്യന്തമായിരിയ്ക്കയില്ലായിരുന്നു; സ്വർണ്ണത്തിനും ചെളിയ്ക്കും തമ്മിൽ വിലയുടെ വാസ്തവത്തിൽ ഭേദമില്ലെന്നുള്ള മനഃസ്ഥിതി അദ്ദേഹത്തിനു വരികയില്ലായിരുന്നു. ഒരു ദരിദ്രന്ന് അദ്ദേഹം ചെളികൊടുക്കുമോ? അന്നുമുതൽ, ഉറങ്ങുന്നസമയത്തുപോലും അതെങ്കിലും വല്ല നാണയം അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദേഹത്തു തൊട്ടുവിച്ചാൽ ആ ഭാഗം, അറിയാതെതന്നെ, കോച്ചിപ്പോകത്തക്കവിധം പണത്തിനോടുള്ള ആശ അദ്ദേഹത്തിന് അത്ര വളരെ നീങ്ങിയിരുന്നു. പണത്തിനുള്ള ആഗ്രഹം നീങ്ങി. എന്നിട്ടും വിശ്വജനനി പ്രത്യക്ഷയായില്ല.

പിന്നേയും വളരെനാൾ അദ്ദേഹം യത്നിയ്ക്കയും തന്നത്താനെ വിചാരംചെയ്കയും ചെയ്തു. അപ്പോൾ മനസ്സിൽ, 'ലോകജനനി പ്രത്യക്ഷയാകാത്തതു ദേഹാസക്തികൊണ്ടായിരിയ്ക്കാം.' എന്ന വിചാരം ഉദിച്ചു.

ഈ ദോഷത്തിന് അദ്ദേഹം യാതൊരു പരിഹാരവും കണ്ടില്ല. അതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹം ഗംഗയുടെ വക്കത്തു ചെന്നിരുന്നുഹൃദയം പൊട്ടിക്കരയുവാൻ തുടങ്ങി. ഉറക്കെ ഉറക്കെ ഇടവിടാതെ കരഞ്ഞു. ഇതുകേട്ടു പലരും അവിടെ കൂടി. വന്നവരും അദ്ദേഹത്തിന്റെ സങ്കടത്തിന്റെ ആധിക്യം കണ്ടു കരഞ്ഞുപോയി. അദ്ദേഹം പിന്നെയും പിന്നെയും അമ്മയെ വിളിച്ചു. ലോകമാതാവു പ്രത്യക്ഷയായി തന്റെ സകല ലൗകികാഗ്രഹങ്ങളേയും ഇല്ലാതാക്കുന്നതുവരെമാറാത്ത സങ്കടത്തോടുകൂടി അദ്ദേഹം പിന്നെയും പിന്നെയും വിളിച്ചു. എന്നിട്ടും അമ്മ വന്നില്ല.

മാസങ്ങൾ വളരെക്കഴിഞ്ഞു. സാക്ഷാൽക്കാരത്തിനുള്ള അത്യാശ കൂടിക്കൂടി തുടങ്ങി. സങ്കടം അതിന്റെ മൂർദ്ധന്യാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചു. വാക്കോ ചലനമോ ഇല്ല. ജീവനുണ്ടെന്നു പറയാൻ പാടില്ലാത്തവണ്ണം ശ്വാസം പോലും കഷ്ടിയായി. അമ്മയെ കാണാനുള്ള ആഗ്രഹം അതിന്റെ അങ്ങേ അറ്റമെത്തി. അപ്പോൾ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആത്മാവിനെ ആവരണം ചെയ്തിരുന്ന കാർമേഘപടലം പൊട്ടിപ്പിളർന്നു. ആ വിസ്താരമായ പിളർപ്പിൽ കൂടി ജാജ്വല്യമാനമായ ഒരു പ്രഭാപുഞ്ജം കാണാറായി. തേജഃപൂർണ്ണയായി പരമപ്രേമരൂപയായ ലോകമാതാവ് പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു. ആ ക്ഷണത്തിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ എന്നേക്കും ഒരു ചെറിയ കുട്ടിയായി—ആ മഹാമാതാവിന്റെ എന്തും ഇഷ്ടമുള്ള ഒരു കുട്ടിയായി—തീർന്നു.

സിദ്ധിലാഭം.

ലോകജനനി പ്രത്യക്ഷയായി. സങ്കല്പമല്ല; ഭാവനാ ഫലമല്ല; ധ്യാനത്തിൽ കണ്ട ദർശനമല്ല. സ്നേഹപൂർണ്ണമായ പഞ്ചിരിയോടും തന്റെ കുഞ്ഞുങ്ങളെ രക്ഷിക്കുന്നതിനായി നീട്ടിയ കൈകളോടും പ്രകാശംകൊണ്ട് ജാജ്വല്യമാനമായ ദേഹകാന്തിയോടും വാത്സല്യപൂർണ്ണമായ നോട്ടത്തോടുംകൂടിയ സചേതനയായ സാക്ഷാൽ അമ്മയെതന്നെയാണ് ദർശിച്ചതു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സകലസംശയവും നശിച്ചു. മനസ്സിന്നു സമാധാനംകിട്ടി. എങ്കിലും, തന്റെ വിജയലാഭത്തെ പററി അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖത്തുനിന്ന് ഒരു വാക്കുപോലും പൊട്ടി പുറപ്പെട്ടില്ല. മുൻപിൽ പ്രത്യക്ഷയായിരിക്കുന്ന ലോകജനനിയോട് മാത്രം, ഒരു കൊച്ചുകുട്ടി തന്റെ അമ്മയോട് ഏതുവിധം സംസാരിയ്ക്കുമോ അതുപോലെ, അദ്ദേഹം സംസാരിക്കാൻ തുടങ്ങി. "ഞാൻ ഒരു ചെറിയ ബാലനാണേ! എനിയ്ക്ക് എന്റെ കാര്യം നോക്കാൻ ശക്തിയില്ലേ! എന്നെ ആരു നോക്കും അമ്മേ!" എന്ന്. ഇപ്രകാരം ചോദിച്ചു. സർവ്വജഗദാധാരഭൂതയായ ജഗദംബ അന്നുമുതൽ തന്റെ എല്ലാക്കാര്യങ്ങളും നിറവേറ്റിക്കൊള്ളുമെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനു പൂർണ്ണബോധം വന്നു.

ക്ലേശം അവസാനിച്ചു. എങ്കിലും ഉദ്യമം നിലച്ചില്ല. വളരെ പ്രവൃത്തികളും അദ്ദേഹത്തിനു ചെയ്യേണ്ടതായുണ്ടാ

യിരുന്നു. അതുകൊണ്ട് തന്റെ സന്ദേശം നൽകുന്നതിനായുള്ള യത്നം വളരെക്കാലം നീണ്ടുനിന്നു. അദ്ദേഹത്തിനു കൊടുക്കാനുണ്ടായിരുന്ന സന്ദേശം സകലജനങ്ങളേയും ഉൾപ്പെട്ടതായിരുന്നു. അതിനെ പ്രഖ്യാപനം ചെയ്യുന്നതിനുമുൻപ് മനുഷ്യഹൃദയത്തിന്റെ എല്ലാത്തരം ആകാംക്ഷയോടും എല്ലാവിധ മതവിശ്വാസങ്ങളോടും അദ്ദേഹത്തിന് ഇടപഴകേണ്ടിയിരുന്നു. ഇതിലേയ്ക്ക് ആദ്യമായി തന്റെ ഉള്ളിലിരിക്കുന്ന ആളുമായിത്തന്നെ അദ്ദേഹത്തിനു പരിചയപ്പെടേണ്ടതുണ്ടായിരുന്നു. അതിനായി അദ്ദേഹം അഗാധമായ ആത്മികസാധന അഭ്യസിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. യോഗശാസ്ത്രത്തിൽ പ്രതിപാദിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന തീവ്രസാധനകളെല്ലാം അഭ്യസിയ്ക്കുകയും അവയെ വളരെ എളുപ്പത്തിൽ സ്വായത്തമാക്കുകയും ചെയ്തു.

ശശിമഹാരാജ് ഇപ്രകാരം പറയുന്നു:—"ശ്വാസമില്ലാതെ വളരെനേരം ഇരിക്കുന്നതിനു യാതൊരു പ്രയാസവുമില്ലാതെയാകത്തക്കവണ്ണം അദ്ദേഹം പ്രാണായാമം ശീലിച്ചിരുന്നു. ഇടയ്ക്കിടയ്ക്ക് അദ്ദേഹം ശ്വാസം നിശ്ശ്വേഷം നിറുത്തുമായിരുന്നു. ഞങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുത്തുവന്നശേഷവും അദ്ദേഹം ഞങ്ങളോട് 'എപ്പോഴെങ്കിലും ഞാൻ ശ്വാസം തീരെ വിടാതെ ഇരിക്കുന്നതായി കണ്ടാൽ എന്നെയൊമ്മിപ്പിക്കണം' എന്നു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. ചിലപ്പോൾ അദ്ദേഹം ഉറങ്ങുമ്പോൾ ശ്വാസം നിശ്ശ്വേഷം നിന്നതായി ഞങ്ങൾ കണ്ടിട്ടുണ്ട്. ഉടനെതന്നെ അദ്ദേ

ഹത്തെ ഉണത്തി ഞങ്ങളം പറയും:—'ഹരോ! അങ്ങ് ശ്വാസോച്ഛ്വാസം ചെയ്യുന്നില്ല.' എന്നു്. അപ്പോളം അദ്ദേഹം, 'ഒ! നന്നായി' എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് ശ്വാസം വിടാൻ തുടങ്ങും."

നിരന്തരധ്യാനത്തിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ മണിക്കൂറുകളല്ല; അഹോരാത്രങ്ങളം അനേകം ഒരുപോലെ ചിലവാക്കിയിരുന്നു. ഒരിക്കൽ ഒരാൾ, ഞാൻക്രൂടിയുള്ളപ്പോളം, ശശിമഹാരാജിനോടു് "ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഒരവസരത്തിൽ മൂന്നുദിവസം ഇടവിടാതെ ബാഹ്യബോധം വിട്ടു് ഇരുന്നില്ലേ?". എന്നു ചോദിച്ചു. അതിനു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ മറുപടി ഇപ്രകാരമായിരുന്നു:—"മൂന്നുദിവസമൊ? പന്ത്രണ്ടു കൊല്ലം! അക്കാലത്തു് അദ്ദേഹം സൂര്യോദയമോ സൂര്യാസ്തമനമോ അറിഞ്ഞിരുന്നില്ല. അതുപോലെതന്നെ, ആഹാരം കഴിച്ചുവോ ഇല്ലയോ എന്നും അറിഞ്ഞില്ല. ബാഹ്യബോധം വല്ലപ്പോഴും ക്ഷണനേരത്തേക്കുണ്ടാകുമ്പോഴേയ്ക്കു് ആരോ ഒരാൾ ഉള്ളിൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതായി തോന്നിയിട്ടു് ഇപ്രകാരം പറയുമായിരുന്നു:—'നിങ്ങളാരാണു്? നിങ്ങൾ എന്തിനാണിവിടെ വന്നിരിക്കുന്നതു്?' എന്നു്. ലോകജനനി അത്ര പൂർണ്ണമായിട്ടു് അദ്ദേഹത്തിൽ കുടികൊണ്ടിരുന്നു.

"അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശരീരം ഇതെല്ലാം സഹിക്കത്തക്കവണ്ണം വിശേഷമായി നിർമ്മിയ്ക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതായിരുന്നു. അതു് ഒരിക്കലും ഒരു സാധാരണശരീരമല്ലായിരുന്നു. അദ്ദേഹംതന്നെ ഇപ്രകാരം പറയും:— 'ഞാൻ അനുഭവിച്ച

മനുഷ്യസ്ഥിതിയുടെ കോടിയിലൊരംശം ഒരു സാധാരണ മനുഷ്യൻ അനുഭവിക്കാനിടവന്നിരുന്നുവെങ്കിൽ അയാളുടെ ശരീരം, ഒരു ഭ്രാന്തൻകാള കയറിയ ഉദ്യാനംപോലെ, തകർന്നു പൊടിയായി പോകുമായിരുന്നു.' എന്ന്. അദ്ദേഹം അനുഭ്രതിക്കുള്ള തന്റെ ആസക്തിയെ ഒരു ഭ്രാന്തനാനയോട് പലപ്പോഴും ഉപമിച്ചിട്ടുണ്ട്.

"ഉണ്ണുന്നസമയത്ത് വളരെ ഊണുകഴിച്ചാലും, ഉണ്ടു എന്നറിയാതെ അദ്ദേഹം പിന്നെയും ഉണ്ടുകൊണ്ടേ ഇരിക്കും. അപ്പോൾ ആരെങ്കിലും 'വളരെ ഉണ്ടുകഴിഞ്ഞു' എന്ന് അദ്ദേഹത്തെ ഓർമ്മിപ്പിയ്ക്കുണമായിരുന്നു. അത്രമാത്രം ബാഹ്യബോധമില്ലാതെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സ് ഈശ്വരാഭിമുഖമായി നിരന്തരം പ്രവർത്തിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. 'ഞാൻ ധാരാളം ഊണുകഴിച്ചു കഴിഞ്ഞുവോ?' എന്ന് അദ്ദേഹം ചോദിയ്ക്കും. 'ഉവ്വ്. ധാരാളമായി' എന്ന് അടുത്തുനിൽക്കുന്ന ആരെങ്കിലും പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞാൽ അദ്ദേഹം ഊണു നിർത്തും. ഒരു ദിവസം അദ്ദേഹം ഉണ്ടുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൂടെ എപ്പോഴുമുണ്ടായിരിക്കുന്ന ആളുകളിൽ ആരും അടുത്തുണ്ടായിരുന്നില്ല. ആരോ ആ വഴി കടന്നുപോയി. അപ്പോൾ അദ്ദേഹം, 'ഞാൻ ധാരാളം ഊണുകഴിച്ചു. ഇല്ലേ?' എന്നു ചോദിക്കുകയും, അയാൾ 'ഉണ്ടു' എന്നു പറയുകയും ചെയ്തു. ഉടനെതന്നെ അദ്ദേഹം 'എന്നാൽ ഞാൻ ഇനി അധികം കഴിക്കുന്നില്ല' എന്നുപറഞ്ഞു് അവിടെനിന്ന് എഴുനേറ്റു. ഹൃദയൻ അപ്പോൾ അകത്തുകടന്നുവന്ന് ഭഗവാൻ സാധാരണ ഉണ്ണാറുള്ളതിന്റെ പകുതിയേ

കഴിച്ചിട്ടുള്ളു എന്നു കണ്ടിട്ട് കുറെക്കൂടി ഉണ്ണണമെന്നു നിബ്ബന്ധിച്ചു. ആലോചിച്ചുനോക്കിയപ്പോൾ വിശപ്പുമാറിയില്ലെന്നു ഭഗവാനും മനസ്സിലായി. എങ്കിലും, 'ഇനി ഉണ്ണുകയില്ല എന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞു. എന്റെ വാക്കിനു ഞാൻ ഭേദം വരുത്തുകയില്ല' എന്നു പറഞ്ഞു് ഊണു വേണ്ടെന്നുവയ്ക്കുകയുംചെയ്തു."

ആധ്യാത്മികസാധനയ്ക്ക് കുറെക്കൂടി ജനബാധകുറഞ്ഞ ഒരുസ്ഥലം വേണമെന്ന് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനു തോന്നി. വളരെ പൊക്കത്തിൽകെട്ടിയിരിക്കുന്ന ആൽത്തറവന്നുനോക്കുന്നവരുടെ ദൃഷ്ടിയിൽ പെടുന്നതായിരുന്നു. അതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹവും ഹൃദയനും ചേന്ന് വളരെ അകലെയല്ലാതെ ആ ആലിന്റെതന്നെ നല്ലവണ്ണം പടന്നുകിടക്കുന്ന ഒരു കൊമ്പിന്റെ കീഴിൽ ഒരു ചെറിയ കുടിൽ ഓലകൊണ്ടു കെട്ടിയുണ്ടാക്കി. അതിനു ചുറ്റിനും വേലിയായിട്ട് ഒരുതരം മുൾച്ചെടിയും നട്ടുപിടിപ്പിച്ചു. അതിന്മേലും കുടിലിന്മേലുംക്രുടി ചില ലതകളും വച്ചുപിടിപ്പിച്ചു പടത്തി. ഇവയെല്ലാംക്രുടി ആ ചെറിയ കുടിലിനെ കാണികൾക്ക് അകത്തു എന്തുണ്ടെന്നു് അറിയാൻപാടില്ലാത്തവണ്ണം ആക്കി. അങ്ങനെയിരിക്കെ ക്ഷേത്രത്തിലെ പശുക്കൾ കടന്നു് അവിടെ നട്ടിരുന്ന ലതകളും ചെടികളും തിന്നുകളഞ്ഞു. അതിനാൽ ചുറ്റിനും മുളകൊണ്ടു് ഒരു വേലിയുണ്ടാക്കേണ്ടതാവശ്യം നേരിട്ടു. ഇതിനു സാമഗ്രികൾ വേണ്ടിയിരുന്നു. അപ്പോൾ, ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ

ലോകമാതാവിനോടുപ്രാർത്ഥിയ്ക്കുകയും വേലിയേറ്റത്തിൽ, ആവശ്യമുള്ള മുളയും കയറും ഒരു മൂർച്ചയുള്ള കത്തിയും ക്ഷേത്രക്കടവിൽതന്നെ വന്നുചേരുകയും ചെയ്തു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രാർത്ഥന ഒരിയ്ക്കലും സഫലമാകാതിരുന്നിട്ടില്ല.

കുറെ കഴിഞ്ഞപ്പോൾ കുറെക്കൂടി വിജനമായ ഒരു സ്ഥലത്തിരുന്നു സാധന ചെയ്യണമെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നി. അതനുസരിച്ച് ക്ഷേത്രവളപ്പിൽ, സാധാരണയായി ജനങ്ങൾ സഞ്ചരിക്കാറുള്ളടത്തു നിന്നു അകലെ ഒരു മൂലയിലുള്ള, കുറിച്ചെടികളും ചെറു വൃക്ഷങ്ങളും നിറഞ്ഞ, ഒരു ചെറുകാട്ടിൽ നിന്ന ഒരു ക്രവളത്തിന്റെ ചുവട്ടിൽചെന്നു സ്ഥാനമുറപ്പിച്ചു. ഒരു ദിവസം രാവിലെ അദ്ദേഹത്തെ കാണാനില്ലാതെ ആയി. അദ്ദേഹത്തിനു വേണ്ടതൊക്കെ ഒരുക്കിക്കൊടുത്തുകൊണ്ടിരുന്ന ആളുകൾ പലസ്ഥലത്തും അന്വേഷിച്ചു. എങ്ങും കണ്ടില്ല. ഒരുപക്ഷേ ഗംഗയുടെ വക്കത്തിരുന്നു ധ്യാനിക്കുമ്പോൾ ബാഹ്യബോധം വിട്ടു നദിയിൽ വീണു പോയിരിക്കാം എന്ന് അവർ തീർച്ചപ്പെടുത്തി. അവർക്ക് അത്യധികം സങ്കടമുണ്ടായി. അന്നേദ്ദിവസംതന്നെ ക്ഷേത്രത്തിലെ ഒരു പശുവിനെ കാണാനില്ലാതെവന്നു. തോട്ടക്കാരൻ അതിനെ പലസ്ഥലത്തും അന്വേഷിച്ചു. കണ്ടില്ല. വൈകുന്നേരം അതിനെ കറക്കുന്നതിനുള്ള സമയമായപ്പോൾ അവൻ തോട്ടത്തിനടുത്തുള്ള ആ 'മനുഷ്യൻകയറാത്ത' കാട്ടിൽ കയറിനോക്കി. അപ്പോൾ അതാ അവിടെ ക്രവളത്തിന്റെ

ചുവട്ടിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ അഗാധധ്യാനത്തിൽ നിമഗ്നനായിരിക്കുന്നു. പകൽ മുഴുവനും അദ്ദേഹം അവിടെത്തന്നെ ഇരുന്ന ധ്യാനിയ്ക്കുകയായിരുന്നു. കാണാതെ വന്ന പശുവും വളരെ അകലെയല്ലാതെ നിൽക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ വളർത്തുവരുന്ന ആത്മീകോന്മാദത്തെ മധുരഭാവം വളരെ ബഹുമാനത്തോടും ആശ്ചര്യത്തോടുംകൂടി നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അയാൾ ഒരേ സമയത്തുതന്നെ സംശയിക്കാനും വിശ്വസിക്കാനും തുടങ്ങി. എന്നാൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ അലൗകികസരളതയും ലോകാതീതശക്തിയും കൊണ്ട് അയാൾ മന്ത്രബദ്ധനെപോലെ ആയിതീർന്നു. സംശയം തോന്നുമ്പോൾ അയാൾ ധൈര്യസമേതം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനോട് വാദിക്കുമായിരുന്നു. ഇതിനെപറ്റി ഭഗവാൻതന്നെ വളരെകാലം കഴിഞ്ഞു് ശിഷ്യന്മാരോട് പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. "'ഈശ്വരൻ പോലും താൻ ഉണ്ടാക്കിയ നിയമത്തെ അനുസരിക്കാൻ നിർബ്ബന്ധിതനാണു്. ഒരിക്കൽ ഉണ്ടാക്കിയ നിയമത്തെ മാറ്റാൻ അദ്ദേഹത്തിനു കഴിയുന്നതല്ല'. എന്നു മധുരൻ എന്നോട് ഒരു ദിവസം പറഞ്ഞു. 'ഈശ്വരനു് എന്തുണ്ടാക്കിയോ അതിനെ ഇല്ലാതാക്കാനും സാധിക്കും. അതുക്കാനും നീക്കാനും അദ്ദേഹത്തിനു കഴിയും. അഥവാ തന്റെ ഒരു നിയമത്തെ മറ്റൊരു തരത്തിൽ മാറ്റാനും അദ്ദേഹത്തിനു ശക്തിയുണ്ട്' എന്നു ഞാൻ മറുപടിപറഞ്ഞു. ഇതുകേട്ട് മധുരൻ ഒരു ചുവന്ന ചെമ്പ

രുത്തിച്ചെടിയിലെ പുഷ്പത്തെ വെളുത്ത നിറത്തിലുള്ളതാക്കാൻ അദ്ദേഹത്തെക്കൊണ്ടു സാധിക്കുമോ?' എന്നു ചോദിച്ചു. 'അദ്ദേഹത്തിനുകഴിയും' എന്നായിരുന്നു എന്റെ ഉത്തരം. ആ സമയത്തു് അയാൾ അതു വിശ്വസിച്ചില്ല. അടുത്തദിവസം രാവിലെ ഞാൻ തോട്ടത്തിൽ സഞ്ചരിക്കുമ്പോൾ ഒരു ചുവന്ന ചെമ്പരുത്തിച്ചെടി നിറയെ നല്ല വണ്ണം ചുവന്ന പൂക്കളോടുകൂടി നിൽക്കുന്നതും, അക്കൂട്ടത്തിൽ ഒരു തണ്ടിൽതന്നെ ചുവന്നതും മഞ്ഞുകട്ടപോലെ വെളുത്തതുമായ രണ്ടു പുഷ്പങ്ങൾ ചേർന്നുനിൽക്കുന്നതും കണ്ടു. ആ തണ്ടു മുറിച്ചെടുത്തു് ഞാൻ മധുബാബുവിനെകാണിച്ചു. അപ്പോൾ അയാൾ വിശ്വസിച്ചു."

വേറൊരു ദിവസം ക്ഷേത്രത്തിൽവച്ചുശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഒരു മന്ത്രം വായിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ ദേവിയുടെ അനന്തമഹിമയെപ്പറ്റി വിചാരിച്ചു മതിമറന്നു് ഉറക്കെ കരയാൻ തുടങ്ങി. ഇതുകണ്ടു് ആളുകൾ തീർച്ചയായും അദ്ദേഹത്തിനു ഭ്രാന്തു പിടിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു വിചാരിക്കുകയും അദ്ദേഹത്തിനെ ഉടൻതന്നെ അവിടെനിന്നു നീക്കം ചെയ്യണമെന്നു പറയുകയുംചെയ്തു. അപ്പോൾ മധുരബാബു അവിടെവന്നു; "ആരും അദ്ദേഹത്തെ തൊട്ടുപോകരുതു്" എന്നു് ആജ്ഞാപിയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ വളരെ സമയം ഈശ്വരനെ ഒഴിച്ചു് മറ്റെല്ലാം മറന്നു കഴിച്ചു. അദ്ദേഹം സമാധിയിൽനിന്നുണർന്നു നോക്കിയപ്പോൾ, മധുരബാബു തന്റെ അടുത്തുനിൽക്കുന്നതുകണ്ടു.

ഒരു ഭയപ്പെട്ടകുട്ടിയെപ്പോലെ അദ്ദേഹം, "ഞാനെന്തെങ്കിലും അബദ്ധം കാണിച്ചുവോ?" എന്നു ചോദിച്ചു. "ഇല്ല. ഭഗവാനെ! ഞാനിവിടെ നിൽക്കുന്നതു് അങ്ങയെ ആരും ഉപദ്രവിയ്ക്കാതിരിയ്ക്കാൻ വേണ്ടി മാത്രമാണു്." എന്നു് അയാൾ പറയുകയും ചെയ്തു.

മധുരബാബുവിനേക്കാൾ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ കാര്യങ്ങളിൽ കൂടുതൽ ശ്രദ്ധവെച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതു് ദക്ഷിണേശ്വരത്തിന്റെ സ്ഥാപികയായ റാണിരാസമണിയായിരുന്നു. ഭഗവാന്റെ അസാധാരണമായ ജ്ഞാനത്തിലും മാഹാത്മ്യത്തിലും അവൾക്കു് വളരെ വിശ്വാസവും സീമാതീതമായ ബഹുമാനവും ഉണ്ടായിരുന്നു. അവരുടെ വിശ്വാസത്തിനു് ഒരിയ്ക്കലും ഒരു വ്യതിചലനം സംഭവിച്ചിട്ടില്ല. അവർ സർവ്വപ്രകാരേണയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആവശ്യങ്ങളെ ആരാഞ്ഞറിഞ്ഞു് യഥാവിധി നിർവ്വഹിച്ചുപോന്നു. വെളിയിൽ നോക്കുന്നവർക്കു കാണപ്പെട്ട ഭ്രാന്തിന്റെ ലക്ഷണമോ പെരുമാറ്റത്തിലുള്ള അസ്ഥിരതയോ യാതൊന്നും അവരുടെ ബഹുമാനത്തെ ചലിപ്പിച്ചില്ല. അതുപോലെതന്നെ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനു അവരുടെ അസാധാരണ ഗുണങ്ങളെക്കുറിച്ചു ബഹുമാനവും സ്നേഹവുമുണ്ടായിരുന്നു; എന്നാൽ അവരുടെ പ്രീതി സമ്പാദിയ്ക്കണമെന്നു് അദ്ദേഹം ഒരിയ്ക്കലും കരുതിയില്ല. എപ്പോഴെങ്കിലും അവരുടെ ആത്മികനില വിട്ടു് അവർ പെരുമാറുന്നുവെന്നു കണ്ടാൽ, യാതൊരു ക്ലേശവും കൂടാ

തെ അദ്ദേഹം അവരെ ക്ഷേത്രത്തിലെ ഒരു വെറും താഴ്ന്ന വേലക്കാരിയെപ്പോലെ കരുതി നേരിട്ടശാസിയുമായിരുന്നു.

ഒരു ദിവസം രാസമണി, ക്ഷേത്രത്തിൽ വന്നു ഭജിച്ചുകൊണ്ടു നില്ക്കുമ്പോൾ ഭഗവാങ്കൽ മനസ്സുറപ്പിക്കുന്നതിനുപകരം, ലൌകികകാര്യങ്ങൾ വിചാരിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ, സാധാരണ ആളുകൾക്കു മനസ്സിലാക്കാൻ സാധിക്കാത്ത അന്തർദൃഷ്ടികൊണ്ടു് അവരുടെ ഉള്ളിൽ നടക്കുന്ന വിചാരങ്ങളെ മനസ്സിലാക്കുകയും അവയിൽനിന്നു് അവരുടെ മനസ്സിനെ പിൻതിരിക്കണമെന്നുള്ള ഉദ്ദേശത്തോടുകൂടി അവരുടെ തോളിൽ ഒരു ഊക്കനടി കൊടുക്കുകയും ചെയ്തു. വളരെ വിനയത്തോടുകൂടി രാസമണി അതിനെ സ്വീകരിച്ചു; മനസ്സിനെ വിഷയങ്ങളിൽനിന്നു തിരിച്ചു് ഈശ്വരപരമാക്കിത്തീർക്കുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ ഇതുകണ്ടു ഹൃദയൻ, തന്റേയും അമ്മാവന്റേയും ക്ഷേത്രത്തിലെ സ്ഥാനം മേലാൽ ഇല്ലാതായേയ്ക്കുമോ എന്നു വിചാരിച്ചു വല്ലാതെ ഭയപ്പെട്ടു.

റാണിരാസമണി ൧൮൭൨ ഫെബ്രുവരിമാസത്തിൽ ചരമഗതി പ്രാപിച്ചു. അവരുടെ സകല എസ്റ്റേറ്റിന്റേയും പൂർണ്ണ അവകാശിയായി അവർ നിശ്ചയിച്ചതു് മധുരബാബുവിനെയാണു്. മധുരന്റെ കൈവശം സ്വത്തുക്കൾ വന്നുചേർന്ന ഉടൻതന്നെ അയാൾ നിശ്ചയിച്ചതു് അതെല്ലാം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ അധീനത്തിൽ ആക്കേ

ണമെന്നായിരുന്നു. അതനുസരിച്ച് ഒരു വലിയ സംഖ്യ അദ്ദേഹത്തിനു കൊടുക്കുന്നതിനു തീർച്ചയാക്കി. തന്റെ ആഗ്രഹത്തെപ്പറ്റി മധുരനാഥൻ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെ അറിയിച്ചപ്പോൾ, കോപത്തോടുകൂടെ അദ്ദേഹം ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:—"എന്നെ ഒരു ലൌകികനാക്കിത്തീർക്കാനാണോ നീ ആഗ്രഹിക്കുന്നതു?" എന്നു്. മധുരൻ കൊടുക്കാനുള്ള വിലപിടിച്ച സാധനങ്ങൾപോലും, വളരെ വൈമനസ്യത്തോടുകൂടിയാണു് അദ്ദേഹം സ്വീകരിച്ചുവന്നതു്. ഒരിയ്ക്കൽ മധുരൻ അദ്ദേഹത്തിനു് ഒരു ഭംഗിയേറിയ പുതപ്പു കാഴ്ചവെച്ചു. അതിന്റെ മനോഹരത കണ്ടു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ സന്തോഷത്തോടുകൂടെ ദേഹത്തു പുതച്ചു. ഹൃദയൻ ഇതുകണ്ടു്, "ആ പുതപ്പു വളരെ വിലയുള്ളതാണു്. അതു സൂക്ഷിച്ചുവെച്ചു് വല്ല വിശേഷദിവസങ്ങളിലും ഉപയോഗിയ്ക്കുകമാത്രം ചെയ്താൽ നന്നായിരിയ്ക്കും." എന്നു ഭഗവാനോടു പറഞ്ഞു. ഇതിനു മറുപടിയായി ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ, "ഈശ്വരനിൽ സമ്പൂർണ്ണമഗ്നമായിരിക്കുന്ന എന്റെ മനസ്സു വലിച്ചെടുത്തു് ഈ ദുഃഖപൂർണ്ണമായ പുതപ്പിൽ ഇടണമെന്നാണോ നീ ഉപദേശിയ്ക്കുന്നതു?" എന്നു പറഞ്ഞു് അതിന്റെ ഒരു കോണ തീയിൽ കാണിച്ചു; "ഇപ്പോഴിതാ ഇതു തീപിടിച്ചുപോയി. ഇനി യാതൊരു വിലയും ഇതിനില്ല. അഹങ്കാരമോ ലോഭമോ വരുമെന്ന ഭയംകൂടാതെ എനിയ്ക്കു് ഇതിന്റെ കഷണം ധരിയ്ക്കാമല്ലൊ." എന്നു് ഉൽഘോഷിച്ചു തുപ്പി നേടുകയുംചെയ്തു.

വിവാഹം.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ദക്ഷിണേശ്വരക്ഷേത്രത്തിലെ പൂജകസ്ഥാനം കയ്യേറ്റതു് ഏവുരു—ൽ ആയിരുന്നു. ഒരു കൊല്ലം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശരീരത്തിനു മുഴുവൻ ചൂടുണ്ടാക്കുകയും ജീവിതരീതിയ്ക്കു മാറ്റം വരുത്തുകയും ചെയ്തതും ഈശ്വരോന്മാദത്തിൽ അദ്ദേഹത്തെ മുക്കിയതും ആയ ആദ്യത്തെ ദിവ്യദർശനം ഉണ്ടായി. എങ്കിലും ഉന്മാദത്തിനു ശാന്തിയോ, കുറവോ ഉണ്ടായില്ല. അതിനാൽ ഏവുരു—ൽ തന്റെ ജന്മഭൂമിയായ കാമാര പുരത്തേയ്ക്കു് അദ്ദേഹം മടങ്ങി.

മൂത്ത സഹോദരൻ രാമകുമാരൻ മരിച്ചു. രണ്ടാമത്തെ ജ്യേഷ്ഠൻ രാമേശ്വരൻ ചന്ദ്രമണിദേവിയോടുകൂടി ഗൃഹത്തിൽതന്നെ താമസിയ്ക്കുകയായിരുന്നു. ഇളയപുത്രനെപ്പറ്റി പരിതാപകരങ്ങളായ വാർത്തകൾ അവർ ക്ഷേത്രത്തിൽനിന്നും കേട്ടിരുന്നു. ആത്മികസാധനാധിക്യം കൊണ്ടു ഗദാധരന്റെ മനസ്സു് അസ്ഥിരമായിതീർന്നിരിയ്ക്കുന്നുവെന്നായിരുന്നു അവർ ധരിച്ചതു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സാധാരണ ലോകരീതിവിട്ടുള്ള പ്രവൃത്തികൾക്കു വേറെയാതൊന്നും സമാധാനിയ്ക്കാനോ വ്യാഖ്യാനിയ്ക്കാനോ അവർ കണ്ടില്ല. ചന്ദ്രാദേവിയുടെ ഹൃദയം പരിതാപവും സങ്കടവുംകൊണ്ടു തുടിച്ചു. വളരെ സമയം അവർ ദേവാലയത്തിൽചെന്നു പ്രാർത്ഥിയ്ക്കാനും ജപിയ്ക്കാനും തുടങ്ങി. ഗൃഹത്തിലെ വളപ്പിലുണ്ടായിരുന്ന ക്ഷേത്രത്തിൽ ചെന്നു്

ഉപവസിയ്ക്കുക, പൂർവ്വാധികം ഉറച്ച ഭക്തിയോടുകൂടി പൂജിയ്ക്കുക മുതലായവയും തുടങ്ങി. അവസാനമായി പുത്രനോട് ഉടൻതന്നെ ക്ഷേത്രത്തിൽനിന്നു മടങ്ങണമെന്നു് നിർബ്ബന്ധപൂർവ്വം അറിയിയ്ക്കാൻ തീർച്ചപ്പെടുത്തി.

അമ്മയുടെ ആജ്ഞയനുസരിച്ചു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഉടൻതന്നെ മടങ്ങി; എന്നാൽ പുത്രന്റെ ആഗമനം ചന്ദ്രാദേവിയ്ക്കു് അല്പംപോലും ആശ്വാസമുണ്ടാക്കിയില്ല. ആറുവർഷത്തിനു മുൻപു് രാമകുമാരന്റെകൂടെ കൽക്കട്ടായിൽ വിദ്യാലയത്തിലേക്കു പോയ തന്റെ പുത്രന്റെ സ്വഭാവം തീരെമാറിയിരിയ്ക്കുന്നുവെന്നു് അവർ കണ്ടു. ഭവനം, സ്നേഹിതന്മാർ, ലോകം എന്നിവയിലൊന്നും അദ്ദേഹത്തിനു് ഇപ്പോൾ യാതൊരു മമതയുമില്ല. ബാഹ്യങ്ങളായ വിഷയങ്ങളിലെല്ലാം അദ്ദേഹം ഉദാസീനനായിരിയ്ക്കുന്നു. മനുഷ്യർക്കു സാധാരണയുണ്ടാകാവുള്ള വിചാരങ്ങളൊന്നും അദ്ദേഹത്തെ സ്പർശിയ്ക്കുന്നേയില്ല. കൂട്ടുകാർ അടുത്തു ചെന്നാൽ അദ്ദേഹം മറഞ്ഞുമാറുന്നു. മറ്റുള്ള സ്ഥലങ്ങളെ അപേക്ഷിച്ചു ശ്മശാനഭൂമി കൂടുതൽ ജനബാധാരഹിതമാണെന്നു വിചാരിച്ചു് അതിനെ തന്റെ ഇഷ്ടമുള്ള സ്ഥലമായി അദ്ദേഹം തിരഞ്ഞെടുത്തിരിയ്ക്കുന്നു. അവിടെ അർദ്ധരാത്രിവരെ ഗംഭീരധ്യാനമഗ്നനായി സമയം വിനിയോഗിയ്ക്കുന്നു. ഇതെല്ലാം കണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ സഹോദരനപോലും അവിടെ ചെന്നു വിളിയ്ക്കുന്നതിനു ഭയമുണ്ടായി.

ഗദാധരനെ ഏതോ ദുഷ്ടപ്രേതം ആവേശിച്ചിരിയ്ക്കുന്നുവെന്ന് അയൽവാസികൾ തമ്മിൽ പറയാൻ തുടങ്ങി. ഈ വാർത്ത എങ്ങിനെയോ ചന്ദ്രാദേവിയുടെ കർണ്ണത്തിൽ എത്തി. അതിന്റെ ഫലമായി അവരുടെ സങ്കടം പൂർവ്വാധികം വർദ്ധിച്ചു. പ്രേതങ്ങളെ ഒഴിയ്ക്കുവാൻ വിദഗ്ദ്ധനായ ഒരു മാന്ത്രികനെ അവർ ഉടൻതന്നെ വരുത്തി. അയാൾ മന്ത്രപ്രയോഗം നടത്താൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ ഒരു അശരീരി വാണിയുണ്ടായി: "നിന്റെ പുത്രനെ യാതൊരു പ്രേതവും ബാധിച്ചിട്ടില്ല. അവന്ന് കായികമായോ മാനസികമായോ യാതൊരുഅസുഖവും സംഭവിച്ചിട്ടില്ല." എന്ന്. ഈ സംഭവം അവരുടെ മനോവേദനയ്ക്കു വളരെ ആശ്വാസം നൽകി. ദിവസം കഴിയുന്തോറും തന്റെ പുത്രൻ സാധാരണയവസ്ഥയിൽ വരുന്നതുകണ്ട് അവർക്ക് ക്രമേണ ആശയും സമാധാനവുമുണ്ടായി. അദ്ദേഹം അല്പാല്പമായി മനഃസ്വസ്ഥത പ്രാപിച്ചു. ക്രമേണ, ചെറുപ്പകാലത്തുണ്ടായിരുന്ന സ്വഭാവം അദ്ദേഹത്തിൽ വന്നുചേർന്നു. അദ്ദേഹം അമ്മയെ ഗൃഹകൃത്യങ്ങളിൽ സഹായിയ്ക്കാനും അയൽവീട്ടുകാരോട് സ്നേഹപൂർവ്വം പെരുമാറാനും തുടങ്ങി.

ചന്ദ്രാദേവിയ്ക്ക് എന്നിട്ടും ഉറപ്പുവന്നില്ല. ഏതെങ്കിലും സ്ഥിരമായിട്ട്, മുൻപിലത്തെ ഉന്മാദം വരാതിരിയ്ക്കാൻ, ചെയ്യണമെന്ന് അവർ വിചാരിച്ചു. അവർ മൂത്തപുത്രനുമായി ആലോചിച്ചതിൽ ഒരു അവസാനമായ പ്രതിവിധി കണ്ടുപിടിച്ചു. അതിനെ നടത്താനും നിശ്ച

യിച്ചു. അതു് മറെറാന്നുമല്ല: വിവാഹം കഴിപ്പിയ്ക്കുക തന്നെ. ഉടനെതന്നെ അദ്ദേഹത്തിനു യോജിയ്ക്കുന്ന ഒരു ഭാര്യയെ കണ്ടുപിടിയ്ക്കുന്നതിനു് അനേഷണം തുടങ്ങി; എന്നാൽ അതു് അത്ര എളുപ്പമുള്ള കായ്മമല്ലായിരുന്നു. അവരുടെ ദരിദ്രാവസ്ഥ അതിനു് ഒരു വലിയ തടസ്ഥമായി നിന്നു. അതിനും പുറമെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആത്മിക സാധനയിലുള്ള ഉന്മാദവും രഹസ്യമല്ലായിരുന്നു. ഇതു നിമിത്തം ജ്യേഷ്ഠനും അമ്മയും കൂട്ടരും കൂട്ടരും അസുഖമുള്ളവരായിത്തീർന്നു. ഓരോദിവസവും അവർ ശ്രമിച്ചു നോക്കി; പക്ഷെ ഫലമൊന്നും ഉണ്ടായില്ല. അവരുടെ മുഖത്തു പ്രതിഫലിച്ച സങ്കടഭാവം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ മനസ്സിലാക്കി. അതിനു കാരണമെന്തെന്നു് അദ്ദേഹം ഒടുവിൽ അവരോടു ചോദിച്ചു. തങ്ങളം മനസ്സിൽ വെച്ചിരുന്നനിശ്ചയം അദ്ദേഹത്തെ അവർ പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കുകയും ചെയ്തു.

കലശലായ എതിർപ്പുണ്ടായേക്കുമെന്നായിരുന്നു അവരുടെ വിചാരം. എന്നാൽ അതിനുപകരം വളരെ ഇഷ്ടമായ അനുമതിയാണു് അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നു് അവർക്കു ലഭിച്ചതു്. "ജയരാമവാടിയിൽ രാമചന്ദ്രമുഖ്യോപാധ്യായന്റെ ഭവനത്തിൽ പോകുക. അവിടെ എന്റെ ഭാര്യയാകാനുള്ള ഒരു പെൺകുട്ടിയെക്കാണാം." എന്നു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ പറഞ്ഞു. ഉടനെതന്നെ ഒരാളെ ആ സ്ഥലത്തേയ്ക്കു് അയച്ചു. പോയ ആൾ തിരിച്ചുവന്നു് കുട്ടിയുടെ മാതാപിതാക്കന്മാർ വിവാഹകായ്മത്തിൽ യോജിയ്ക്കുന്നു

വെന്നും പക്ഷെ, ശാരദാമണിയെന്ന പേരായ, അവരുടെ കുട്ടി അഞ്ചുവയസ്സുപ്രായമുള്ള ഒരു ചെറിയബാലിക മാത്രമാണെന്നും പറഞ്ഞു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്ന് അപ്പോഴം ഇരുപത്തിമൂന്ന വയസ്സുപ്രായം. കന്യകയുടെ വയസ്സിനെപ്പറ്റിക്കേട്ടിട്ട് ചന്ദ്രാദേവി വളരെ വ്യാകുലയായി. എന്നാലും മടിയോടുകൂടി വിവാഹം നടത്തുന്നതിനുതന്നെ തീർച്ചയാക്കി.

വിവാഹമടിയന്തരം വളരെ ചുരുങ്ങിയ രീതിയിലാണ് നടത്തിയത്. ആഡംബരമായി കൊണ്ടാടുന്നതിനോ മാനധമ്മാദികം നടത്തുന്നതിനോ ഉള്ള ധനസ്ഥിതി അവക്കില്ലായിരുന്നു. വിവാഹസമയത്തു വധുവിന്ന് ആഭരണങ്ങളൊന്നും ഇല്ലാതിരിയ്ക്കുന്നതെന്ന വിചാരിച്ച് കാമാരപുരത്തിലുള്ള ധനവാന്മാരായ അയൽവാസികളുടെ ആഭരണങ്ങളം തല്ക്കാലത്തേയ്ക്കു കടംവാങ്ങി. അടിയന്തിരമെല്ലാം കഴിഞ്ഞു. ആഭരണങ്ങളെല്ലാം തിരിച്ചു കൊടുക്കേണ്ടസമയംവന്നു. ശാരദാമണിയ്ക്കു തന്റെ ആഭരണങ്ങളം കൊടുക്കുന്നതിന് ഇഷ്ടമില്ല. അവയുടെ മിന്നപ്രകാശവും ശോഭയുംകണ്ട് ആ കന്യക അവയെ വളരെ ഇഷ്ടപ്പെട്ടു. അതുതന്നെയുമല്ല, ഇവയെല്ലാം തന്റേതാണെന്നു വിചാരിയ്ക്കുകയുംചെയ്തു. ആഭരണങ്ങളം ആ ബാലികയുടെ കഴുത്തിൽനിന്നു ബലമായി എടുക്കുകയാണെങ്കിൽ വളരെ സങ്കടപ്പെട്ടേക്കുമെന്നു വിചാരിച്ച് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ആ കുട്ടി ഉറങ്ങുന്നതുവരെ കാത്തിരുന്നു. അനന്തരം ഉണർത്താതെ അവയെ അദ്ദേഹം

ശാരദയുടെ കൂഴത്തിൽനിന്നു സാവധാനമായി മാറ്റി; എന്നാൽ ഉണർന്നപ്പോൾ ആ കുട്ടി വളരെ സങ്കടപ്പെട്ടു. അവരുടെ കണ്ണുനീർ കോമളമായ മുഖത്തുകൂടെ ഒഴുകി.

പിൻകാലങ്ങളിലെ അവരുടെ മനഃസ്ഥിതി ഇതിൽനിന്നു വളരെ വ്യത്യസ്തമായിരുന്നുവെന്ന് ആ വധുതന്നെ, വളർന്നു സിദ്ധയായി മാതൃദേവിയെന്ന നാമത്താൽ അറിയപ്പെട്ടശേഷം, എന്നോടു പറഞ്ഞിട്ടുള്ള താഴെകുറിയ്ക്കുന്ന സംഭവംകൊണ്ടു മനസ്സിലാക്കാവുന്നതാണ്.

"ഭഗവാൻ് (ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ്) വളരെ മാർവാറി ശിഷ്യന്മാരുണ്ടായിരുന്നു. ആഗസ്റ്റ്, സെപ്തംബർ എന്നീ മാസങ്ങളിൽ അവർ വളരെ അരിയും പരിപ്പും മറ്റു പല സാധനങ്ങളും അദ്ദേഹത്തിനു കൊണ്ടുവരിക പതിവായിരുന്നു. ഒരിയ്ക്കൽ ഒരാൾ മൂവായിരം ഉറുപ്പിക ഒരു മടിശ്ശീലയിൽ കെട്ടി അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുത്തുകൊണ്ടുവന്നു വെച്ചു. 'എനിയ്ക്കിതാവശ്യമില്ല. ഇതുകൊണ്ടു് എനിയ്ക്കെന്താണുപയോഗം? എടുത്തുകൊണ്ടുപോയി ശാരദാമണിയ്ക്കു കൊടുക്കുക' എന്നു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. അയാൾ ആ പണക്കിഴി എന്റെ അടുക്കൽ കൊണ്ടുവന്നു. ഭഗവാനും ക്രമേണവന്നു. എന്നെ പരീക്ഷിയ്ക്കാൻവേണ്ടി അദ്ദേഹം 'നിങ്ങൾക്കു് ഈ പണം സ്വീകരിച്ചു് മുമ്പൊരിയ്ക്കലും ഉപയോഗിച്ചിട്ടില്ലാത്തമാതിരി ആഭരണങ്ങളും രത്നങ്ങളും വാങ്ങിച്ചുകൂടെ?' എന്നു ചോദിച്ചു. 'രത്നങ്ങളും ആഭരണങ്ങളും കൊണ്ടു് എനിയ്ക്കെന്താണുപയോഗം? എ

നിയ്ക്കാവശ്യമില്ല.' എന്നു ഞാൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു. ആ മനുഷ്യൻ, കൊണ്ടുവന്ന പണം തിരിച്ചുകൊണ്ടുപോകുകയും ചെയ്തു."

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ വിവാഹം വാസ്തവത്തിൽ നാമമാത്രമെന്നേ പറയാൻ നിവൃത്തിയുള്ളു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ബാല്യയായ പത്നി ജീവിതകാലം മുഴുവൻ ഒരു വിധവയെപ്പോലെയാണു ജീവിച്ചതു്. അവർക്കു പ്രായപൂർത്തിവന്നതിനുശേഷം, വളരെ സ്നേഹിതകളും അയൽവാസികളും ഭർത്താവിന്റെ സന്ന്യാസിജീവിതത്തിനെതിരായി പലതും തുറന്നുതന്നെ പറഞ്ഞു. പലരും അദ്ദേഹത്തെതന്നെ നേരിട്ടുകണ്ടു്, "എന്തുകൊണ്ടു നിങ്ങൾ ഭാര്യയുമൊരുമിച്ചു താമസിച്ചു് മറ്റു കാര്യബോധമുള്ള ബ്രാഹ്മണർ ചെയ്യാറുള്ളതുപോലെ പുത്രവാനായി ഭവിയ്ക്കുന്നില്ല?" എന്നു ചോദിച്ചു. "എനിയ്ക്കു് എന്റെ സ്വന്തം കുട്ടികളുണ്ടായാൽ മറ്റുള്ളവരെക്കാളധികമായി അവരെ ഞാൻ സ്നേഹിയ്ക്കണം. ലോകത്തിലുള്ള എല്ലാ കുട്ടികളേയും എന്റെ കുട്ടികളായിക്കരുതി എല്ലാവരേയും ഒരുപോലെ സ്നേഹിയ്ക്കാനാണു് എന്റെ ആഗ്രഹം." എന്നായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉത്തരം.

വേറൊരവസരത്തിൽ അദ്ദേഹം ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്:—"ഒരുവൻ ഒരിയ്ക്കൽ ഗൃഹസ്ഥനായിപ്പോയാൽ പിന്നെ ഒരിയ്ക്കലും അവന്നു മനസ്സു മുഴുവൻ ഈശ്വരനു സമർപ്പിയ്ക്കാൻ സാധിയ്ക്കുകയില്ല. വിവാഹം ചെയ്യു

മ്പോൾ പകുതി മനസ്സു ഭാര്യയിലേയ്ക്കു പോകുന്നു. കുട്ടി കളുണ്ടാവുമ്പോൾ ശേഷമുള്ള പകുതി കുട്ടികൾക്കും. പിന്നെ ബാക്കി ഈശ്വരനു കൊടുക്കാൻ എന്തുണ്ടു്?" എന്നു്. ശശിമഹാരാജു് എന്നോടു പലപ്പോഴും പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്:— "ബ്രഹ്മമഹാരാജു് സന്ന്യാസിശിഷ്യന്മാർക്കും ഗൃഹസ്ഥശിഷ്യന്മാർക്കും വളരെ അന്തരം കല്പിച്ചിരുന്നു. ഞങ്ങളും അവരും തമ്മിൽ ഒരു വൻകടലിന്റെ ഭേദമുണ്ടെന്നു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. 'ഞാൻ ഗൃഹസ്ഥശിഷ്യന്മാരെ സ്തുതിയ്ക്കുന്നതു് അവരുടെ പ്രാരബ്ധത്തിനിടയ്ക്കു് വല്ലപ്പോഴുമെങ്കിലും അവർ ഈശ്വരനെ ഒന്നു ചിന്തിയ്ക്കുന്നുവെല്ലോ എന്നു വിചാരിച്ചാണു്.' എന്നു് അദ്ദേഹം പറയുമായിരുന്നു."

എന്നാൽ പിന്നെ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ വിവാഹം ചെയ്തതെന്തിനു്? അതിനു ശരിയായ കാരണമുണ്ടു്. ഇൻഡ്യയിലെ പ്രാചീനവിശ്വാസപ്രകാരം ഒരു ബ്രാഹ്മണനു് ശരിയായ ആചാര്യനാകുന്നതിനു മുൻപു് അനുഷ്ഠിയ്ക്കേണ്ട പല്ലുതരം സംസ്കാരകർമ്മങ്ങളിലൊന്നു് മതത്തെ അടിസ്ഥാനമാക്കിയുള്ള വിവാഹമാണു്. "സംസ്കാരങ്ങളിലെല്ലാം ക്രമേണകടന്നു പോയതിനു ശേഷമെ ഒരുവനു് ഒരുയഥാർത്ഥ ആചാര്യനാകാൻ കഴിയുകയുള്ളൂ." എന്നു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻതന്നെ വിശദമായി പറഞ്ഞിട്ടുമുണ്ടു്.

മനുഷ്യരുടെ ഹൃദയത്തെ ശരിയായ മാർഗ്ഗത്തിൽക്കൂടി മുന്നോട്ടു നയിച്ചുകൊണ്ടുപോകാനുള്ളയാൾ, അവരുടെ

അനുഭവങ്ങളുടെ നാനാവശങ്ങളും, അവയും ആത്മസ്വരൂപം അറിഞ്ഞുള്ള ആത്മികജീവിതവും തമ്മിലുള്ള സംബന്ധവും അറിയേണ്ടതുണ്ട്; മതപരമായ തർക്കവ്യാകുലങ്ങളെല്ലാം അവസാനിപ്പിയായി അനുഷ്ഠിക്കണം; യാതൊന്നും വിട്ടുകളയാൻ പാടില്ല. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനു് അനന്തരകാലത്തുണ്ടായിരുന്ന സാർവ്വജനീനമായ സഹതാപവും സംഹിഷ്ണുതയുമാകുന്ന ഫലവും പുഷ്പവും, പ്രാചീനവൈദികനിയമങ്ങളേയും ആചാരങ്ങളേയും അണുമാത്രംപോലും ചലിയ്ക്കാതെ അനുസരിയ്ക്കുക എന്നവേരിൽനിന്നു മുളച്ചുണ്ടായിട്ടുള്ളതാണു്.

വിവാഹത്തെപ്പറ്റിയുള്ള ഇൻഡ്യാക്കാരുടെ മനഃസ്ഥിതി യൂറോപ്യന്മാരുടേതിൽനിന്നു വ്യത്യസ്തമാണു്. ഒരുവന്റെ പ്രത്യേകമായ ഇഷ്ടത്തിന്റേയോ സുഖത്തിന്റേയോ വിഷയമല്ല അതു്. മനുഷ്യസമുദായത്തിലെ അംഗങ്ങളിൽ ഭ്രരിപക്ഷത്തിനു മനുഷ്യസമുദായത്തോടുള്ള ഒരു സമുദായികകടമയാണു് വിവാഹം. പെട്ടെന്നുതോന്നുന്ന വശീകരണശക്തികൊണ്ടോ കാമപാരവശ്യംകൊണ്ടോ അതിൽ ഏർപ്പെടാൻ പാടില്ല. അതു് എളുപ്പത്തിൽ ഭഞ്ജിയ്ക്കപ്പെടാനും പാടില്ല. അതു് എന്നും നിലനിൽക്കുന്ന ശക്തിയേറിയ ഒരു ആത്മികബന്ധമായി വിചാരിയ്ക്കപ്പെടണം. അതുകൊണ്ടാണു് ഭാഗ്യവാത്മാക്കന്മാരുടെ പെരുമാറ്റത്തെപ്പറ്റി അതു വിസ്തരിച്ചു വൈദികഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ പ്രതിപാദിച്ചിരിയ്ക്കുന്നത്. ഈ ഭാഗത്തെ

യാണു പാശ്ചാത്യപണ്ഡിതന്മാർ പലപ്പോഴും തെറ്റായി മനസ്സിലാക്കുകയും വ്യാഖ്യാനിയ്ക്കുകയും ചെയ്യുന്നതു്.

എന്നാൽ, വിവാഹബന്ധം ഇതുവരെ പരിശുദ്ധമാണെങ്കിലും അതു ജീവിതത്തെ മുഴുവനും കൈവശപ്പെടുത്താൻ പാടില്ല. ഒരു മനുഷ്യൻ, വിവാഹം നിമിത്തം, വിശാലമായ മനുഷ്യസമുദായത്തിലെ ഒരംഗമെന്നനിലയിൽ തനിയ്ക്കു ചെയ്യാനുള്ള കുറെക്കൂടി വിശാലമായ ചുമതല ഒരിയ്ക്കലും മറന്നുകളയാൻ പാടില്ല. അങ്ങനെ മറന്നുള്ള വിവാഹം ഭാരതീയരുടെ വിവാഹാദർശത്തെ ശരിയായി പ്രതിനിധീകരിയ്ക്കുന്നതല്ല. ഇൻഡ്യൻസമുദായഘടന മുഴുവൻ, ചെറുതു് വലുതിനു കീഴ്പ്പടണമെന്ന നിലയിലാണു് ഉറപ്പിയ്ക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതു്. അതിന്റെ പ്രധാനമർമ്മം സ്വാർത്ഥത്യാഗമാണു്. വ്യക്തി കുടുംബത്തിനും, കുടുംബം ജാതിയ്ക്കും, ജാതി രാജ്യത്തിനും വഴിപ്പെടണം. എന്നാൽ ഇവയൊന്നും ഈശ്വരനെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം ബാധകമല്ല. ഐശ്വരധർമ്മത്തിനു് ഇവയെല്ലാം വഴിപ്പെട്ടേ തീരു.

ഇൻഡ്യാക്കാരുടെ മതം, അഥവാ വൈദികമതം, അനുസരിച്ചു മനുഷ്യജീവിതത്തെ നാലുപടികളായി വിഭജിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു. ഓരോന്നിനും പ്രാരംഭമായിട്ടു് ഓരോസംസ്കാരകർമ്മവുമുണ്ടു്. ജനനവും അതു കഴിഞ്ഞാലുടനുള്ള ശുദ്ധികർമ്മവും കഴിഞ്ഞു് ഒന്നാമത്തെ പടിയായ ബാല്യം. ഉപദേശസ്വീകരണം രണ്ടാമത്തെ പടിയായ ബ്രഹ്മചര്യത്തിലേയ്ക്കു കടത്തിവിടുന്നു. വിവാഹം മൂന്നാമത്തെ

പടിയായ ഗൃഹസ്ഥാശ്രമത്തിൽ പ്രവേശിപ്പിയ്ക്കുന്നു. സന്ന്യാസം, അതായതു് സർവ്വസംഗപരിത്യാഗം, അവസാനത്തേതായ വിജനജീവിതമെന്ന പടിയിലേയ്ക്കുള്ള വൈദികോപദേശമാണു്. അഭിവൃദ്ധിയോടുകൂടി മുന്നോട്ടുപോകുന്ന ആത്മാവിനു് ഈ ഭൂമിയിലെ ഒരേ ജന്മത്തിലോ അനേകജന്മങ്ങളിലോ ആയിട്ടു്, ഈ നാലു പടികളും കടക്കേണ്ടതായുണ്ടു്. ഇവയിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ആദ്യത്തെ മൂന്നും സ്പർശിയ്ക്കുമാത്രംചെയ്തു. നാലാമത്തെതാണു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആയുസ്സുമുഴുവൻ ഗ്രസിച്ചതു്.

ശാരദാദേവി, ഒരു ഭാര്യയുടെ നിലയ്ക്കുള്ള തന്റെ ദശയെപ്പറ്റി ഒരിയ്ക്കലും പരാതിപറയുകയോ മനസ്താപപ്പെടുകയോ ചെയ്തിട്ടില്ല. ആ ദേവി തന്റെ മാതാപിതാക്കന്മാരോടുകൂടി അവരുടെ ഭവനത്തിൽ വളരെകാലം താമസിച്ചു. ഭർത്താവും, അവരെ നിശ്ശേഷം മറന്നുവെന്നു് ആളുകൾക്കു തോന്നാത്തക്കവണ്ണം, ആത്മീകോന്മാദത്തിൽ അത്രവളരെ സമ്പൂർണ്ണനിമഗ്നനായി മിക്കസമയവുംകഴിച്ചു. എന്നാൽ, ചുരുക്കം ചിലപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തെ കാമാരപുരത്തോ, ജയരാമവാടിയിലോവെച്ചു ദേവിയ്ക്കു കാണാൻ ഇടയായിട്ടുണ്ടു്. അപ്പോൾ അദ്ദേഹം അവരുടെ കാര്യങ്ങളെക്കുറിച്ചു് വളരെ കരുണയോടുകൂടി അന്വേഷിയ്ക്കുകയും പതിവായിരുന്നു. അദ്ദേഹം ഒരിയ്ക്കലും അവരുടെ ബാലഹൃദയത്തിനു യാതൊരു ഗ്ലാനതയും വരുത്തുന്നതിനു തുനിഞ്ഞില്ല. ഇതിനെപ്പറ്റി പിന്നീടു മാതൃദേവി എന്നോടു പറയുന്നതുകൂട്ടത്തിൽ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:—

"ഒരു ദിവസം എനിയ്ക്കും എന്റെ ഭവനത്തിലുള്ള വേറൊരു സ്ത്രീയ്ക്കും സഞ്ചാരിക്കളിക്കാരുടെ (Strolling Players)കളി കാണണമെന്നു ആഗ്രഹംതോന്നി. എന്നാൽ ഭഗവാൻ ഞങ്ങളെ പോകുന്നതിന് അനുവദിച്ചില്ല. ഞങ്ങടം വളരെ ഇരാഭംഗപ്പെട്ടു. അപ്പോഠം അദ്ദേഹം ഞങ്ങളെ സമാധാനപ്പെടുത്തണമെന്നു തീച്ചപ്പെടുത്തി. താൻ ഒരിയ്ക്കൽ കണ്ടിട്ടുള്ളതായ ഒരു കളി അദ്ദേഹം ഞങ്ങളെ കളിച്ചുകാണിച്ചു. അദ്ദേഹം ഒരിയ്ക്കലെ കണ്ടിരുന്നുള്ളുവെങ്കിലും കളിക്കാർ നടത്തുന്നതുപോലെ അതേപാട്ടുകളും വാക്കുകളും എല്ലാം അദ്ദേഹം അഭിനയിച്ചു കാണിച്ചുതന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഈ അഭിനയംകൊണ്ടു് മറെറക്കളി കാണാൻ സാധിച്ചില്ലെന്നുള്ളതു ഞങ്ങടം മറന്നുപോയി."

അദ്ദേഹം തന്റെ യൌവനയുക്തയായ ഭാര്യയെ നിഷ്കൃഷ്ടിച്ചു പഠിപ്പിയ്ക്കുകയും പരിശീലിപ്പിയ്ക്കുകയും ചെയ്തതിനു പുറമെ, ധ്യാനാദികടം ചെയ്യുന്നതിനും ഉപദേശിച്ചു. കാലങ്ങടം കഴിയുന്തോറും, ദേവിയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ലോകകല്യാണോദ്ദേശകമായ സന്ദേശത്തെ പ്രചരിപ്പിയ്ക്കുന്നതിൽ സഹായിയായിരിയ്ക്കുന്നതിനു് അത്യാവശ്യമുള്ള ഒരംഗമാണെന്നു ക്രട്ടതൽ ക്രട്ടതൽ തെളിയിച്ചു. ഇപ്രകാരമുള്ള ആത്മികസംബന്ധം ഭൌതികബന്ധത്തിൽനിന്നു കിട്ടുന്നതിനേക്കാടം എത്രയോ വലിയ ആനന്ദമാണു് അവക്കു നടംകിയതു്!

ദേവി ഒരിയ്ക്കലും കുട്ടികളില്ലാത്തവരായിരുന്നില്ല. തന്റെ സുഖത്തേയും ഇഷ്ടത്തേയും ഇടവിടാതെ നോക്കി പ്രവർത്തിയ്ക്കുന്ന ഭക്തിമാന്മാരായ അസംഖ്യം കുട്ടികൾ അവർക്കുണ്ടായിരുന്നു. അതിൽ വളരെപേർ അവരോടുകൂടിത്തന്നെ താമസിച്ചു. മറ്റുള്ളവർ പതിവായി അവരുടെ അടുത്തുവന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. ആദ്യമായി അവരുടെ അടുത്തുചെന്ന് അനുഗ്രഹംവാങ്ങാതെ ആഫീസിലോ മറ്റു ജോലിസ്ഥലങ്ങളിലോ പോകാത്ത വളരെ ചെറുപ്പക്കാർ കൽക്കട്ടായിലുണ്ടായിരുന്നു. ഒടുവിലൊടുവിലായപ്പോൾ അവരുടെ കുടുംബാംഗങ്ങളുടെ സംഖ്യ എണ്ണമില്ലാതെ വർദ്ധിച്ചു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ പലപ്പോഴും അവരോടു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്:—"ഒരാൾക്ക് സാധാരണകുട്ടികളുണ്ടായാൽ അവർ ചിലപ്പോൾ ദുർമ്മാർഗ്ഗികളും അനുസരണശീലമില്ലാത്തവരും ആയിരിയ്ക്കാൻ ഇടയുണ്ട്. എന്നാൽ, ഞാൻ നിങ്ങൾക്കു തന്നിട്ടുള്ള കുഞ്ഞുങ്ങൾ നല്ലവരും പരിശുദ്ധന്മാരുമാണ്. അവർ ഒരിയ്ക്കലും നിങ്ങൾക്ക് ഉപദ്രവം ഉണ്ടാക്കുകയില്ല." എന്ന്.

സന്ന്യാസം.

വിവാഹം കഴിഞ്ഞതിനുശേഷം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഏകദേശം രണ്ടുകൊല്ലത്തോളം തന്റെ നാട്ടിൽ താമസിച്ചു. അനന്തരം ദക്ഷിണേശ്വരത്തുവന്ന് പൂജകസ്ഥാനം വീണ്ടും കയ്യേറ്റു. അപ്പോൾ, മുമ്പു നിഗ്രഹം നീങ്ങിയതുപോലെ തോന്നിയ അസ്വാസ്ഥ്യമെല്ലാം പിന്നെയും ആരംഭിച്ചു. വീണ്ടും പൂജ കയ്യേറ്റതോടുകൂടി മുൻപുണ്ടായിരുന്ന ഭ്രാന്തു് പണ്ടത്തേക്കാൾ വളരെയധികം ശക്തിയോടുകൂടിയും മനസ്സിനെ കൂടുതൽ ലയിപ്പിച്ചുകൊണ്ടും വർദ്ധിച്ചു. അതിതീവ്രമായ ഈശ്വരസാക്ഷാൽകാരാസക്തിയാൽ അദ്ദേഹം ഭക്തിയുടെ മുന്നോട്ടുള്ള പടികളിൽ ഓരോന്നും കടന്നുപോകാൻ തുടങ്ങി. "ഭാര്യ, പുത്രൻ, ധനം എന്നിവയ്ക്കുവേണ്ടി മനുഷ്യർ വെള്ളപ്പൊക്കമുണ്ടാക്കുമാറു കണ്ണുനീർ ചൊരിയുന്നു; എന്നാൽ, ഈശ്വരനുവേണ്ടി ആരു കരയുന്നു? എന്നിട്ടും അവർ, 'ഞങ്ങൾ വളരെ തീവ്രതയോടുകൂടി പ്രാർത്ഥിച്ചുവെങ്കിലും ഈശ്വരസാക്ഷാൽകാരം ലഭിച്ചില്ല' എന്നു പരാതി പറയുന്നു." എന്നിപ്രകാരം അദ്ദേഹം തന്റെ യുവശിഷ്യന്മാരോടു പിൽകാലത്തു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്.

ഹൃദയം മുഴുവൻ അർപ്പിച്ചുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം ഈശ്വരനുവേണ്ടി കരഞ്ഞുതുടങ്ങി. ഭക്തിയിൽനിന്നു പുറപ്പെട്ട കണ്ണുനീർ അദ്ദേഹത്തെ ഈശ്വരപ്രേമത്തിന്റെ പര

മോചപദത്തിൽ—യാതൊന്നിനെ പ്രാപിച്ചിട്ട ഭക്തൻ മൌനിയും ജ്യോതിസ്സിന്റെ കൂട്ടതൽനിമിത്തം അന്ധീകൃതനുമായിത്തീരുമെന്നു മഹാന്മാർ പറഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നുവോ ആ ഈശ്വരസംയോഗത്തിൽ—എത്തിച്ചു. ഈശ്വരനിലേയ്ക്കുള്ള അത്യാസക്തിയാകുന്ന അഗ്നി അദ്ദേഹത്തെ ഗ്രസിച്ചു. അതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശരീരത്തിനു വളരെ കലശലായ ചൂടുണ്ടായി. ഇതിന്റെ നിവൃത്തിയ്ക്കായി അദ്ദേഹം ഗംഗയിൽചെന്നു തണുത്ത വെള്ളത്തിൽ വളരെ സമയം അനേകദിവസം കിടന്നുവന്നു. കലശലായ ചൂടുണ്ടാക്കിയ ഈ തീവ്രജ്വരത്തിനു് പല ഉപായങ്ങളും നോക്കി; എന്നാൽ അവയെല്ലാം നിഷ്ഫലമായി കാണപ്പെട്ടു. ഒടുവിൽ ചില പ്രത്യേകതരം പുഷ്പങ്ങൾ ധരിയ്ക്കുകയും ചന്ദനം അരച്ചു ദേഹത്തു പൂശുകയും ചെയ്തപ്പോൾ അശ്വാസമുണ്ടായി.

വേറൊരവസരത്തിൽ, ഒന്നുകൊണ്ടും ശമിപ്പിയ്ക്കുവാൻ കഴിയാത്തതായ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഈശ്വരസാക്ഷാൽകാരത്തിനുള്ള ബുഭുക്ഷ ആഹാരത്തിനുള്ള സാക്ഷാൽബുഭുക്ഷയായി പ്രകാശിച്ചു. എത്ര ആഹാരം കഴിച്ചാലും പിന്നേയും ബുഭുക്ഷ വർദ്ധിച്ചുകൊണ്ടേ ഇരുന്നു. അതിനമുമ്പു് മിയ്ക്കുപ്പോഴും അദ്ദേഹം ആഹാരകാര്യങ്ങളിൽ ശ്രദ്ധാവെയ്ക്കാതെ ഇരുന്ന സ്ഥിതിയ്ക്കു് ഈ അവസ്ഥ വരാനുള്ള കാരണം ആർക്കും കണ്ടുപിടിയ്ക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ഒടുവിൽ വളരെ രുചികരങ്ങളായ ആഹാരസാധനങ്ങൾ

ചുറ്റിനും കൊണ്ടുനിരത്തിവെച്ചതുകൊണ്ട്, എത്ര ഊണു കഴിച്ചാലും ശമിയ്ക്കാത്ത ഈ ബുഭുക്ഷ ശമിച്ചു. ആഹാരത്തിന്റെ കാഴ്ചയും സൌരഭ്യവുംകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിനു തൃപ്തി വരികയും അവസാനമായി അങ്ങനെ അത്യഗ്നി ശമിയ്ക്കുകയും ചെയ്തു.

ഈ രണ്ടവസരത്തിലും പ്രതിവിധി ഉപദേശിച്ചതു് ഒരു ബ്രാഹ്മണിയായിരുന്നു. ഇവർ അവിചാരിതമായി ദക്ഷിണേശ്വരത്തു വരികയും ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ഗുരുവായിത്തീരുകയും ചെയ്തു. അവരുടെ പേർ യോഗേശ്വരി എന്നാണു്. എന്നാൽ അവരെ സാധാരണയായി ബ്രാഹ്മണി എന്നാണു വിളിച്ചുവന്നതു്.

ഒരു ദിവസം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ പൂജിയ്ക്കുന്നതിനായി പൂക്കൾ പറിച്ചുകൊണ്ടു ഉദ്യാനത്തിൽ നില്ക്കുന്ന അവസരത്തിൽ ഒരു തോണി ചെറിയ ഘട്ടത്തിൽ (കടവിൽ) വന്നടുക്കുന്നതും അതിൽനിന്നു് ഒരു സ്ത്രീ പുഴവക്കത്തേക്കിറങ്ങുന്നതും കണ്ടു. ആ സ്ത്രീ ധരിച്ചിരുന്നതു് സാധാരണ സന്ന്യാസിമാർ ധരിക്കാറുള്ള കാഷായവസ്ത്രമായിരുന്നു. അവൾക്കു കാലിൽ ആഭരണമൊന്നുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. നീണ്ടുകറുത്ത അവരുടെ തലമുടി പുറത്തു ഉണ്ടിക്കിടന്നു. ഉൽകൃഷ്ടതയെ വെളിപ്പെടുത്തുന്ന ഒരു ശോഭ അവരുടെ സർവ്വാംഗം കളിയാടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അവരെ കണ്ടമാത്രയിൽതന്നെ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ തോട്ടത്തിൽ നിന്നു തന്റെ മുറിയിൽ വന്നിരുന്നുകൊണ്ടു് ഹൃദയനെ വിളിച്ചു് ആ സന്ന്യാസിനിയോടു തന്റെ മുറിയിൽ വര

ണമെന്നഭ്യർത്ഥിയ്ക്കുന്നതിനു നിയോഗിച്ചു. ഹൃദയൻ ഈ വർത്തമാനം ധരിപ്പിച്ചപ്പോൾ അവർ യാതൊരു സംഭ്രമവും കാണിയ്ക്കാതെ ഉടൻതന്നെ വരികയുംചെയ്തു. അവരുടെ വരവിനെ പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഇരുന്നതായ മുറിയിൽ കടന്നതോടുകൂടി അവർ ഉച്ചത്തിൽ പറഞ്ഞു:—"ബാബു! നിങ്ങളിവിടെയുണ്ടോ? ഞാൻ വളരെ ദിവസമായി ഗംഗയിൽ മേല്പോട്ടും താഴോട്ടും നിങ്ങളെ അന്വേഷിച്ചു സഞ്ചരിയ്ക്കുകയായിരുന്നു." എന്നു്. "നിങ്ങൾ എന്നെപ്പറ്റി എങ്ങനെ അറിഞ്ഞു അമ്മേ!?" എന്നു ഭഗവാൻ ചോദിച്ചു. ഉടനെ അവർ പറഞ്ഞു:—"ഞാൻ മൂന്നു വിശിഷ്ടപുരുഷന്മാരെക്കാണുമെന്നു് എനിയ്ക്കു മുന്നറിവു കിട്ടിയിട്ടുണ്ടു്. അതിൽ രണ്ടുപേരെ കണ്ടുകഴിഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നു. മൂന്നാമത്തെ ആളെ അന്വേഷിക്കുകയായിരുന്നു. ഇപ്പോൾ നിങ്ങളേയും കണ്ടു." എന്നു്.

വളരെ നാളായി കാണാതെയിരുന്ന അമ്മയെ പെട്ടെന്നു കണ്ടാൽ ഒരു കുട്ടിയ്ക്കു് എത്രമാത്രം സന്തോഷമുണ്ടാകുമോ അത്രവളരെ സന്തോഷം ബ്രാഹ്മണിയുടെ ആഗമനംകൊണ്ടു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനുണ്ടായി. അദ്ദേഹത്തിനു ലജ്ജയോ അപരിചയമോ യാതൊന്നും തോന്നിയില്ല. അദ്ദേഹം അവരുടെ അടുത്തിരുന്നു് തന്റെ ഉള്ളിലുള്ള വ്യാകുലതയേയും തന്റെ ക്ലേശങ്ങളേയും പറഞ്ഞു ശങ്കാലേശമില്ലാത്ത പൂർണ്ണവിശ്വാസത്തോടുകൂടി പറഞ്ഞു കേൾപ്പിയ്ക്കാൻ തുടങ്ങി. ആ ബ്രാഹ്മണി ഒരു വലിയ വിദുഷി

യായിരുന്നു; അവക്ക് സംസ്കൃതശാസ്ത്രങ്ങളിലുള്ള അനേകായിരം പദ്യങ്ങളും ഹൃദിസ്ഥമായിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ മുൻപു കടന്നിട്ടുള്ളതും കടന്നുവരുന്നതുമായ എല്ലാ അവസ്ഥകൾക്കും ശരിയായ വ്യാഖ്യാനം ശാസ്ത്രങ്ങളിൽ ഉണ്ടെന്ന് അവക്കറിയാം. അതിനാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ വാക്കുകളെല്ലാം കേട്ടശേഷം അവർ ഗംഭീരസ്വരത്തിൽ, ആക്രോശം ഉറപ്പുവരുമാറ്, "നിങ്ങൾ ഭ്രാന്തനല്ല. നിങ്ങളെ ചുട്ടുപഴുപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരിയ്ക്കുന്ന ജ്വരം ഈശ്വരലഹരി കയറിയിട്ടുണ്ടായ ജ്വരമാണ്. അതു് ആത്മികോന്മാദമാണ്; ഈശ്വരാസക്തിയിൽ നിന്നുണ്ടായിട്ടുള്ള ഉന്മാദമാണ്." എന്നു പറഞ്ഞു. അവരുടെ ഈ വാക്കുകേട്ട് അദ്ദേഹത്തിന് വളരെ ആശ്വാസമുണ്ടായി. തന്റെ അവസ്ഥയെപ്പറ്റി അദ്ദേഹത്തിനു് അതുവരെ വളരെ സംശയമുണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രവൃത്തികൾ അത്രമാത്രം പ്രകൃതിയ്ക്കു യോജിക്കാത്തവയാണെന്ന് അദ്ദേഹത്തിനുതന്നെ തോന്നിയിരുന്നു. അദ്ദേഹം തീച്ചയായും ഒരു ഈശ്വരാവതാരമാണെന്നു തനിയ്ക്കു പൂർണ്ണമായി അറിയാമെന്നു ബ്രാഹ്മണി പരസ്യമായി പ്രഖ്യാപനം ചെയ്തു. ക്ഷേത്രത്തിൽ വന്നു വാദിച്ച പല പണ്ഡിതന്മാരെക്കൊണ്ടും അതു് അവർ സശിരസ്കമ്പം സമ്മതിപ്പിയ്ക്കുകയും ചെയ്തു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനുമായി ഇടവിടാതെ സംസാരിച്ചുകൊണ്ടു് ബ്രാഹ്മണി ദക്ഷിണേശ്വരത്തു സപ്തകാലം താമസിച്ചു. പിന്നീട്, അദ്ദേഹം അവരെ ദക്ഷിണേശ്വരത്തുനിന്നു രണ്ടുമൈൽ അകലെയായി ദേവമണ്ഡലാലട്ടം

എന്നു പറയപ്പെടുന്നതായ സ്ഥലത്തു ചെന്നു താമസിയ്ക്കുന്നതിന് അയച്ചു. അവിടുത്തെ ഗ്രാമവാസികൾ സപ്ത ദിവസത്തിനുള്ളിൽ അവരോടു വളരെ ഭക്തിയുള്ളവരായിത്തീരുകയും അതിന്റെ ഫലമായി അവരുടെ സകലയാവശ്യങ്ങളും ആ ഗ്രാമക്കാർതന്നെ നിറവേറ്റിക്കൊടുക്കുകയുംചെയ്തു. ബ്രാഹ്മണി ദിവസവും ദക്ഷിണേശ്വരത്തുവന്നു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെ കാണുകയും ചിലപ്പോൾ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ അവരുടെ താമസസ്ഥലത്തേയ്ക്കു പോകയും ചെയ്തുവന്നു. അദ്ദേഹം അവരുടെ സ്വന്തം പുത്രനെപ്പോലെ പെരുമാറുകയും അവർ അദ്ദേഹത്തെ ഒരു യഥാർത്ഥ അമ്മയെപ്പോലെ സ്നേഹിയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. അവർ അദ്ദേഹത്തിന് ആത്മികസാധനകളിൽ ആവശ്യമുള്ള എല്ലാ ഉപദേശങ്ങളും കൊടുത്തു. അതുതന്നെയുമല്ല; ശാസ്ത്രീയമായ പരിചയവും അദ്ദേഹത്തിനു പ്രദാനം ചെയ്തു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഒരു ഉത്തമാധികാരിയായ ശിഷ്യനാണെന്ന് അവർക്കു മനസ്സിലായി. ഒരു സാധനചെയ്ത് അതിന്റെ അവസാനഫലം അറിയുന്നതിന് മൂന്നുദിവസത്തിൽ കൂടുതൽ അദ്ദേഹത്തിനു വേണ്ടിവന്നില്ല എന്നു പറയപ്പെടുന്നു. അദ്ദേഹംതന്നെ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്:—"ഒരു പുതിയ സാധന ഞാൻ അനുഷ്ഠിയ്ക്കാൻ തുടങ്ങുമ്പോൾ ലോകജനനിയോടു് അതിന്റെ ഫലം എനിയ്ക്കു തരണമെന്ന് ഞാൻ വളരെ ഹൃദയംഗമമായി പ്രാർത്ഥിച്ചുവന്നു. കൂടിയാൽ മൂന്നുദിവസത്തിനകം എന്റെ അപേക്ഷയനുസരിച്ച് എനിയ്ക്കു ഫലവും ലഭിയ്ക്കുമായിരുന്നു."

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനും ബ്രാഹ്മണിയും തമ്മിൽ ഈ അടുത്തുള്ള പെരുമാറ്റം മധുരബാബുവും ഹൃദയനും വളരെ ഉൽകണ്ഠയോടുകൂടി നോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ആ സ്ത്രീയുടെ, അധികാരം ഭരിയ്ക്കുന്ന പെരുമാറ്റവും ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ അവരുടെ വാക്കുകളെ ബഹുമാനിയ്ക്കുന്നതും കണ്ടിട്ട് മധുരനും ഹൃദയനും വളരെ നീരസവും ഉണ്ടായി. ആ സ്ത്രീ ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെ ആത്മികസാധന ചെയ്യുന്നതിനു വേണ്ടതിലധികം പ്രേരിപ്പിയ്ക്കുന്നുവെന്നും തൽഫലമായി അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചിത്തവിഭ്രമം നീണ്ടുനിൽക്കുവാൻ ഇടവരുത്തുകയും അതിനെ ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു കൂത്തി ഇളക്കുകയും ചെയ്യുന്നുവെന്നും അവർക്കു രണ്ടുപേർക്കും ബലമായിത്തോന്നി. ബ്രാഹ്മണിയെ ദക്ഷിണേശ്വരത്തു കാണുമ്പോഴെല്ലാം മധുരബാബുവിന്റെ അതൃപ്തി പുറത്തു പ്രകാശിച്ചു. ഒരു ദിവസം അയാൾ നേരിട്ട് ആ ബ്രാഹ്മണിയോട്, "ബ്രാഹ്മണി! നിങ്ങളുടെ ബ്രാഹ്മണൻ (ഭർത്താവ്) എവിടെ?" എന്നു ചോദിച്ചു. അവർ അപ്പോൾ ലോകജനനിയുടെ ക്ഷേത്രത്തിൽനിന്നും മടങ്ങിപ്പോകുകയായിരുന്നു. ചോദ്യം കേട്ട ഉടനെതന്നെ ക്ഷേത്രത്തിൽ പ്രതിഷ്ഠിച്ചിരിയ്ക്കുന്ന മഹാദേവന്റെ വിഗ്രഹത്തെ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചു. "അതു് അചലവും ജീവിനില്ലാത്തതുമാണെല്ലൊ." എന്നു് അപ്പോൾ മധുരൻ പറഞ്ഞു. "എന്തു്! ചൈതന്യമില്ലാത്ത വിഗ്രഹത്തിൽ ചൈതന്യം നിറച്ചു് അതിൽ ചിദ്രൂപനായ ഈ ശ്വരനെക്കാണാൻ കഴിഞ്ഞില്ലെങ്കിൽ പിന്നെ ഞാനെന്തിനാണ് ഒരു ഭൈരവി (സന്യാസിനി) യായിരിയ്ക്കുന്നതു്?"

എന്ന് അവരും വളരെ ശക്തിയോടുകൂടി ചോദിച്ചു. അതിനുശേഷം മധുരൻ അവരുടെ സദ്ഗുണങ്ങളെപ്പറ്റി ബഹുമാനിയ്ക്കുവാനും അവരെ ആദരിയ്ക്കുവാനും തുടങ്ങി. എന്നാൽ, അവർ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനോടൊരുമിച്ചു താമസിച്ച പതിനൊന്നുകൊല്ലവും, ഹൃദയൻ ഒരിക്കലും അവരുമായി സ്നേഹഭാവത്തിൽ കഴിച്ചിരുന്നില്ല. അതിനും പുറമെ, അവർ അവിടെനിന്നും പോകുന്നതിനു തൽക്കാലകാരണമായി ഒടുവിൽ ഭവിച്ചതും അയാളാണ്.

ഞാൻ ഒരിയ്ക്കൽ മാതൃദേവിയോട് ബ്രാഹ്മണിയുടെ കാര്യം എന്തായി എന്നു ചോദിച്ചതിന് ദേവി ഉത്തരം പറഞ്ഞതു് ഇങ്ങിനെയാണ്:—"ഒരിയ്ക്കൽ ബ്രാഹ്മണി ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനോടുകൂടി അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജന്മദേശത്തേയ്ക്കുപോയി. ഞാനും അവരോടൊരുമിച്ചു് ഉണ്ടായിരുന്നു. ഞാൻ അവർക്കുവേണ്ടി എല്ലാം ചെയ്തുകൊടുത്തു; അരിവെയ്ക്കുക; പരിചരിയ്ക്കുക; എന്നുവേണ്ട എല്ലാംചെയ്തു. എന്നാൽ അവരും ഹൃദയനും തമ്മിൽ ഒട്ടുംതന്നെ സംഭാഷണമില്ലായിരുന്നു. ഒരുദിവസം അവർതമ്മിൽ കലശലായ ഒരു ശണ്ഠയുണ്ടായി. അതു കഴിഞ്ഞു് അവരുടെ സ്വഭാവം തീരെ വ്യത്യസ്തപ്പെട്ടു കണ്ടു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ അടുത്തുവരുന്നതിനുതന്നെ അവർക്ക് അന്നുമുതല്ക്കു ഭയമായി. അദ്ദേഹം, എന്തെങ്കിലും അവരോടു സംസാരിയ്ക്കുകയാണെങ്കിൽ, ഭയപ്പെട്ടുകൊണ്ടു് അവർ അവിടെനിന്നു മാറിക്കളയും. അവർക്ക് മനസ്സിനു സുഖവും വിശ്രമവും

ഒരിയ്ക്കലും ഇല്ലാതെ കാണപ്പെട്ടു. അധികം താമസിയാതെ അവർ അവിടം വിട്ടുകയുംചെയ്തു. എവിടെ പോയി എന്നു് ഒരുത്തരും അറിഞ്ഞിട്ടില്ല."

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനുമായി താമസിച്ച കാലത്തിന്റെ അന്ത്യഘട്ടത്തിൽ ബ്രാഹ്മണി തന്റെ അവകാശങ്ങളേയും അധികാരങ്ങളേയും പററി ഗർവ്വും അസൂയയുമുള്ളവളായിത്തീർന്നുവെന്നു് മറേറചിലർ പറഞ്ഞു ഞാൻകേട്ടിട്ടുണ്ടു്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ അവരുടെ സ്വന്തമാണെന്നു് അവൾക്കു തോന്നാൻതുടങ്ങി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുത്തു പെരുമാറുന്ന ആളുകളോടു ക്രുദ്ധതൽ ക്രുദ്ധതൽ അധികാരങ്ങൾ പ്രയോഗിയ്ക്കുവാനും അവർ ആഗ്രഹിച്ചു. ഒരു വലിയ അദ്വൈതാചാര്യനായ തോതാപുരി ദക്ഷിണേശ്വരത്തു ചെന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ വരവുപോലും അവർ അസഹ്യമായിക്കരുതുകയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉപദേശത്തെപ്പററി,"ഹൃദയമില്ലാത്ത ശുഷ്കവേദാന്തം" സ്വീകരിച്ച പോകരുതെന്നു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനോടു ശാസനാരൂപത്തിൽ പറയുകയും ചെയ്തു. വളരെ ശുഷ്കാന്തിയോടുകൂടി ജീവിച്ചു് ഈശ്വരസേവ വേണ്ടവണ്ണംചെയ്ത ബ്രാഹ്മണിയ്ക്കുപോലും ക്രമേണ ഇപ്രകാരം ഒരു മാറ്റം സംഭവിച്ചതിനെപ്പററി ഞാൻ വിചാരിയ്ക്കാൻ തുടങ്ങുമ്പോഴെല്ലാം, ഒരു ദിവസം ശശിമഹാരാജ് മദ്രാസിൽവെച്ചു് എന്നോടു്, "സ്വർഗ്ഗത്തിരിയുന്ന അത്യുച്ചനിലയെ പ്രാപിച്ച മുനിയുടെ സ്ഥിതിയും ഉറപ്പുള്ളതല്ല. അഹന്ത നമ്മെ പിടികൂടു

ന്നതിനു് എപ്പോഴും കാത്തുനില്ക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു് നമുക്കു് ഒരിയ്ക്കലും സൂക്ഷ്മമില്ലാതെ ഇരിയ്ക്കുവാൻ പാടുള്ളതല്ല." എന്നുപറഞ്ഞതു് എന്റെ ഓർമ്മയിൽ വരുന്നു.

തോതാപുരി അക്കാലത്തുള്ള അദ്വൈതോപദേഷ്ടാക്കന്മാരിൽ പ്രഥമഗണനീയനായിരുന്നു. ദേഹത്തെക്കുറിച്ചുള്ള മമതയില്ലായ്മയിൽനിന്നു് ഒന്നുകൊണ്ടും ചലിയ്ക്കാതെ ഉറച്ചവനായിരുന്നു അദ്ദേഹം. നാല്പതുവർഷക്കാലം ആകാശമാകുന്ന മേൽകട്ടിയുടെ കീഴിലാണ് അദ്ദേഹം കിടന്നുറങ്ങിയതു്. ആഹാരം കിട്ടാതെ വന്നിട്ടുള്ള പലേദിവസങ്ങളിൽ യാതൊരുക്രമവും ക്ലേശവും കൂടാതെ നിരാഹാരനായി അദ്ദേഹം കഴിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഒരു ചെറിയ തോർത്തല്ലാതെ അദ്ദേഹത്തിനു വസ്ത്രമായി യാതൊന്നും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ചിലപ്പോൾ അതുപോലും അദ്ദേഹം ദൂരെ എറിഞ്ഞുകളയും. നഗ്നനാണെന്നു കാണികൾക്കുപോലും ഓർമ്മയില്ലാതാക്കത്തക്കവണ്ണമുള്ള അന്തരീക്ഷം സൃഷ്ടിയ്ക്കത്തക്കവിധം ബ്രഹ്മധ്യാനത്തിൽ ഗാഢനിരതനായിരുന്നു അദ്ദേഹം. ഒരു സ്ഥലത്തു് അദ്ദേഹം അധികം താമസിയ്ക്കുകയില്ല; യാതൊരു ക്ഷീണവുംകൂടാതെ പുണ്യക്ഷേത്രങ്ങൾതോറും ചുറ്റിസ്സഞ്ചരിച്ചുകൊണ്ടേയിരിയ്ക്കും.

ഇപ്രകാരം നിരന്തര പരിവ്രാജകവൃത്തിയിൽ സഞ്ചരിയ്ക്കുന്ന കാലത്താണു് അദ്ദേഹം ദക്ഷിണേശ്വരത്തും വരാൻ ഇടയായതു്. ലോകജനനിയുടെ ക്ഷേത്രത്തിന്റെ മുൻവശത്തുള്ള പൂമുഖത്തു പ്രവേശിച്ച ഉടനെ, അദ്ദേഹ

ത്തിന്റെ ദൃഷ്ടികൾ ക്ഷേത്രത്തിനുള്ളിൽ ധ്യാനനിമഗ്ന നായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ചെറുപ്പക്കാരനായ പൂജകന്റെ മൃദുകോമളമായ ശരീരത്തിൽ പതിഞ്ഞു. ആ യുവാവിന്റെ മുഖത്തുനിന്നു പുറപ്പെട്ട കാന്തിയും കണ്ണികളെപ്പോലുള്ള വിനയസ്വഭാവവും തോതാപുരിയുടെ ശ്രദ്ധയെ ബലാൽ ആകർഷിച്ചു. ഉടനെതന്നെ കൌതുകത്തോടുകൂടി, യാതൊരു മടിയും കൂടാതെ, തോതാപുരി ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ സമീപത്തുചെന്ന്, "ഞാൻ ഗുരുവായിരിയ്ക്കുന്നതിന് നിനക്ക് ഇഷ്ടമാണോ?" എന്നു ചോദിച്ചു. "ഞാൻ എന്റെ മാതാവിനോടു ചോദിയ്ക്കട്ടെ." എന്നായിരുന്നു അതിന് ആ ചെറുപ്പക്കാരനായ പൂജകന്റെ മറുപടി. അനന്തരം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ക്ഷേത്രത്തിനകത്തു പ്രവേശിച്ചു കുറെ സമയം പ്രാർത്ഥനയിൽ ഇരുന്നതിനു ശേഷം, ഒരു ഹൃദയാകർഷകമായ പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി പുറത്തുവന്ന് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "ഈ കുജനനിയ്ക്കു സമ്മതമാണ്. അതുകൊണ്ട് എനിയ്ക്കും അങ്ങയുടെ അടുക്കൽനിന്നു പഠിയ്ക്കുന്നതിനു സന്തോഷംതന്നെ."

യാതൊരു കാലവിളംബവുംകൂടാതെ, തോതാപുരി ഉച്ചതരങ്ങളായ അദ്വൈതസിദ്ധാന്തങ്ങളും ശിഷ്യന് ഉപദേശിയ്ക്കാൻ തുടങ്ങി. തന്റെ അജ്ഞാതനായ ശിഷ്യൻ അതിദുർഗ്രാഹ്യങ്ങളായ ആ സിദ്ധാന്തങ്ങളെല്ലാം, അൽപ്പം സംഭ്രമമുണ്ടാക്കുമാറ്, അത്യവേഗത്തിൽ, മനസ്സിലാക്കി. തോതാപുരി അദ്ദേഹത്തെ വളരെ കുറച്ചുകാലമെ പഠിപ്പിച്ചുള്ളൂ. അപ്പോഴേക്കുതന്നെ സന്യാസം സ്വീകരി

യ്യുന്നതിന് അദ്ദേഹം ശിഷ്യനോടാവശ്യപ്പെട്ട. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ, അതിനു കുറെക്കാലത്തിനു മുൻപുതന്നെ ഒരിയ്യൂൽ ദക്ഷിണേശ്വരത്തുവന്ന ഒരു പരിവ്രാജകസന്യാസിയുടെ അടുക്കൽനിന്നും മന്ത്രോപദേശം സ്വീകരിച്ചിരുന്നു. ഉപദേശംകൊടുത്തുകഴിഞ്ഞു് ആ യതിവര്യൻ അവിടെനിന്നും അപ്രത്യക്ഷനായി. പിന്നീടു് ആ സന്യാസിയെപ്പറ്റി ആരും അറിഞ്ഞിട്ടില്ല.

ഇപ്പോൾ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനു് തോതാപുരിയുടെ അടുക്കൽനിന്നും സന്യാസമാണു് സ്വീകരിയ്യാനുണ്ടായിരുന്നതു്. യാതൊരു പ്രതിഷേധവും കൂടാതെ അദ്ദേഹം അതിനു സമ്മതിച്ചു; എന്നാൽ ഇതിനു് ഒരു വ്യവസ്ഥമാത്രം അദ്ദേഹം കല്പിച്ചു. അതായതു് തന്റെ വൃദ്ധയായ പെറ്റമ്മ, തന്റെ ഈ പുതിയ ജീവിതയാത്രയെപ്പറ്റി അവിചാരിതമായികേട്ടു സങ്കടപ്പെടാതെ ഇരിക്കത്തക്കവണ്ണം സന്യാസത്തിനുള്ള ചടങ്ങുകൾ വളരെ ഗോപ്യമായിരിയ്യണമെന്നായിരുന്നു അതു്. എന്തെന്നാൽ, സന്യാസമെന്നതിന്റെ അർത്ഥം ലോകത്തു തന്റെ ആളുകൾ എന്നു പറയപ്പെട്ടവരോടും ലോകത്തോടുമുള്ള ബന്ധം നിശ്ശേഷം വേർപെടുത്തുകയെന്നാണു്. തോതാപുരി അതു സമ്മതിയ്യുകയും ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ സന്യാസസ്വീകരണത്തിനു സന്നദ്ധനാകുകയും ചെയ്തു.

നിശ്ചിതദിവസം വന്നു. ആ ചെറുപ്പക്കാരനായ പൂജകൻ ഒരു ചെറുബാലനെപ്പോലെ തോതാപുരി പറഞ്ഞതെല്ലാം വളരെ അനുസരണയോടുകൂടിചെയ്തു. ലൌകിക

മായി മരിയ്ക്കുകയും ഈശ്വരസാമ്രാജ്യത്തിൽ പുനരുജ്ജീവിയ്ക്കുകയും ചെയ്തിരിയ്ക്കുന്ന എന്നു കാണിയ്ക്കുന്ന ശ്രാദ്ധകർമ്മാദികളെല്ലാം അദ്ദേഹം നടത്തി. ഹോമകുണ്ഡത്തിനടുത്തിരുന്ന് അദ്ദേഹം തന്റെ സകല ഭൌതികാഗ്രഹങ്ങളേയും ശീലങ്ങളേയും അതിന്റെ ജ്വാലയിൽ സമർപ്പിച്ചു. മനുഷ്യന്റെ ദുർവ്വാസനകളെല്ലാം നശിച്ച് അതിൽനിന്ന് ഐശ്വരമായ ഒരു പുതിയ പ്രകാശമാനമായ പ്രഭ ഉണ്ടാകത്തക്കവണ്ണമുള്ള ആ ക്രിയകളെല്ലാം നടത്തി. അദ്ദേഹംതന്റെ ശിരസ്സു മുണ്ഡനം ചെയ്യിയ്ക്കുകയും ശിഖ അഗ്നിയിൽ നിക്ഷേപിയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. പൂണൂൽ എടുത്തുകളഞ്ഞു. പഴയവസ്ത്രങ്ങൾ ഉപേക്ഷിച്ച് കൌപീനവും ത്യാഗഭരമായ ജീവിതത്തെ വെളിവാക്കുന്ന കാവിവസ്ത്രവും ധരിച്ചു ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെന്ന നാമധേയവും ഗ്രഹിച്ചു. ഗദാധരൻ നാമാവശേഷനായിത്തീർന്നു.

ഒടുവിലത്തെ ക്രിയകൾ അവസാനിച്ചപ്പോൾ, തോതാപുരി പുതിയ സന്ന്യാസിശിഷ്യനോട് അവിടെ ഇരുന്നു ധ്യാനിയ്ക്കാൻ ആജ്ഞാപിച്ചിട്ട്, ആരും അദ്ദേഹത്തെ ഉപദ്രവിയ്ക്കാതെ നോക്കുവാൻ വേണ്ടി, അടുത്തിരുന്നു. ശിഷ്യന്റെ മനസ്സ് ബാഹ്യവിഷയങ്ങൾക്കപ്പുറം എത്തിക്കഴിഞ്ഞുവെന്നു കണ്ടപ്പോൾ തോതാപുരി, ആരുംവന്ന് ഉപദ്രവിയ്ക്കാതെ ഇരിയ്ക്കണമെന്ന ഉദ്ദേശത്തോടുകൂടി, മറിപൂട്ടിക്കൊണ്ട് അവിടെനിന്നും പുറത്തുവന്നു. സന്ന്യാസക്രിയകൾ നടന്നതു വെളുപ്പാൻ രാവിലത്തെ പ്രശാന്തവേളയിലാണ്. നേരം വെളുത്തു. പകൽകഴിഞ്ഞു. സൂര്യൻ അസ്ത

ഗിരിപ്രാപിച്ചു. രാത്രിയായി. എന്നിട്ടും യാതൊരു വിളിയും മറിയിൽനിന്നുണ്ടായില്ല. വേറൊരുപകലും രാവും കഴിഞ്ഞു. പിന്നേയും ഒരു രാത്രിയും പകലും കഴിഞ്ഞു. എന്നിട്ടും യാതൊരു ശബ്ദവുമില്ല. വളരെസമയം ധ്യാനത്തിലിരുന്ന ശീലിച്ചിട്ടുള്ളവനാണെങ്കിലും, തോതാപുരി ഉൽകണ്ഠിതനായി; വാതൽ തുറന്നുനോക്കിയപ്പോൾ, താൻ പുറത്തുവന്നപ്പോഴെപോലെതന്നെ യാതൊരു ചലനവും വികാരവും കൂടാതെ ശിഷ്യന്റെ വിഗ്രഹം ഇരിയ്ക്കുന്നു.

ഇപ്പോൾ ശിഷ്യൻ ബോധത്തെ പൂർണ്ണമായി ശരീരത്തിൽനിന്നു വിടുത്തി അന്തർമുഖമാക്കിത്തീർത്തിരിയ്ക്കുന്നു എന്നതിൽ സംശയിയ്ക്കുവാൻ യാതൊരു അവകാശവുമില്ല. കഷ്ടിച്ചു് ഒരു ചെറിയ നാരുപോലെയുള്ള ഏതോ ഒന്ന് ബോധത്തെ ശരീരവുമായി ബന്ധിച്ചിരിയ്ക്കുന്നുവെന്നുമാത്രം. എന്നാലും ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ അചേതനനല്ല; അബോധനല്ല. ശശിമഹാരാജ് എന്നോടു് ഒരിയ്ക്കൽ പറഞ്ഞു: "സമാധിയെന്നുപറയുന്നതു് ഒരിയ്ക്കലും ബോധമില്ലായ്മയല്ല. ഒരുവൻ സമാധിസ്ഥനാകുമ്പോൾ, ആ ആത്മം സർവ്വപ്രകാശനം അവികലനമായിത്തീരുന്നു. അയാളുടെ ശരീരത്തിന്റെ ഓരോ ഭാഗവും പൂർണ്ണബോധമുള്ളതും പ്രകാശമുള്ളതുമായിട്ടു ഭവിയ്ക്കുന്നു." എന്നു്.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെ തോതാപുരി പലവിധത്തിൽ പരീക്ഷിച്ചു നോക്കുകയുണ്ടായി. പരീക്ഷണഫലമായി ശിഷ്യൻ നിർവികല്പസമാധി പ്രാപിച്ചിരിയ്ക്കുകയാണെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനു ബോധംവന്നു. ആ സമാധിയെപ്പറ്റി ശ്രീ

രാമകൃഷ്ണദേവൻതന്നെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്:– "ഒരുവൻ ഈ അവസ്ഥയെത്തിയാൽ ഇരുപത്തിഒന്നുദിവസമെ സശരീരനായി ഇരിയ്ക്കുകയുള്ളു. യാതൊരാഹാരവും അവന്റെ ഉള്ളിൽ കടക്കുകയില്ല. പിന്നീട്ട ദേഹവുമായുള്ള ബന്ധം തീരെ ഉപേക്ഷിയ്ക്കും." എന്നു്. എന്നാൽ ദക്ഷിണേശ്വരത്തെ ഈ വിനീതപൂജകന്നു് ഒരു മഹാകൃത്യം ചെയ്യാനുണ്ടായിരുന്നു. നിർവികല്പസമാധിയ്ക്കും അതിനെ ഇല്ലാതാക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. സാവധാനമായി, കരുതലോടുകൂടി, തോതാപുരി അദ്ദേഹത്തെ ബാഹ്യലോകത്തെയ്ക്കു തിരിച്ചുകൊണ്ടുവന്നു. ശിഷ്യൻ ബാഹ്യലോകത്തെ സ്പർശിച്ചുവെന്നു കണ്ടപ്പോൾ തോതാപുരി ആശ്ചര്യത്തോടുകൂടി ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു: "എന്തു്! ഞാൻ നാല്പതുകൊല്ലംകൊണ്ടു സമ്പാദിച്ചതു് അങ്ങു് സപ്തദിവസംകൊണ്ടു കരസ്ഥമാക്കിയിരിയ്ക്കുന്നു!" എന്നു്.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഇപ്പോൾ നാലാമത്തെ പടിയായ സന്ന്യാസത്തിൽ എത്തി. എന്നാൽ സന്ന്യാസചിഹ്നമായ കാഷായവസ്ത്രം വളരെ നേരം ധരിയ്ക്കുന്നതിനു് അദ്ദേഹത്തിനു കഴിയുന്നില്ല. എപ്പോഴെങ്കിലും കാഷായം അരയിൽ ചുറ്റാൻ ശ്രമിച്ചാൽ സമാധിസ്ഥനായിത്തീരും. "അദ്ദേഹത്തിനു് ഒരു വെള്ളവസ്ത്രംപോലും ഉടുക്കാൻ കഴിഞ്ഞിരുന്നില്ല." എന്നു് ശശിമഹാരാജ് പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. ആരെങ്കിലും അദ്ദേഹത്തെ മുണ്ടു് ഉടുപ്പിയ്ക്കുണമായിരുന്നു. മുണ്ടുടുക്കുന്നതും ഒരു കെട്ടാണു്. കെട്ടെന്നുപറഞ്ഞാൽ ബന്ധമായി. യാതൊന്നും ധരിയ്ക്കാൻ കഴിയാതെ ഇരി

യ്യൂത്തക്കുവണ്ണം സകല ബന്ധത്തിൽനിന്നും വിമുക്തനായിരുന്ന അദ്ദേഹം. ഒരു വേഷ്ടിയിൽ ഒരു കെട്ടുപോലും ഇടാൻ അദ്ദേഹത്തിനു കഴിഞ്ഞിരുന്നില്ല. പല അവസരത്തിലും അദ്ദേഹം ഉടുത്തിരുന്ന വസ്ത്രം ഉരിഞ്ഞു താഴെ വീണിട്ടുണ്ട്. അദ്ദേഹം അതിനെ ഒരിയ്ക്കലും വീണ്ടും എടുത്തു് ഉടുത്തിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹത്തെ ഒരു ചെറുബാലനെപ്പോലെ കരുതിയിരുന്നതുകൊണ്ടു് ആരും ഇതിനെപ്പറ്റി ശ്രദ്ധവെച്ചിരുന്നതുമില്ല.

ഈ അവസ്ഥമുതൽക്കു് ചിലപ്പോൾ തോതാപുരി ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ഗുരുവും, മറ്റുചിലപ്പോൾ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ തോതാപുരിയുടെ ഗുരുവും ആയിത്തീർന്നു. തോതാപുരി എന്തെങ്കിലും ഒന്നിനെപ്പറ്റി പറഞ്ഞുകൊടുക്കുകയാണെങ്കിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ വളരെ വേഗത്തിൽ അതു മനസ്സിലാക്കും. ചിലപ്പോൾ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനും തോതാപുരിയെ ശാസിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഒരുദിവസം തോതാപുരി ഒരു ഹോമകുണ്ഡമുണ്ടാക്കിയപ്പോൾ ക്ഷേത്രത്തിലെ ഒരു പരിചാരകൻവന്നു് അതിൽനിന്നു് ഒരു കഷ്ണം തീക്കനൽ ചുക്കാകത്തിയ്ക്കുന്നതിനായി എടുത്തു. ഈ അവിവേകം കണ്ടു് തോതാപുരിയ്ക്കു കോപമുണ്ടായി അവനെ അവിടെനിന്നു് അടിച്ചോടിച്ചു. ഇതുകണ്ട ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ചോദിച്ചു:—"അങ്ങയുടെ ഐക്യാനുഭൂതിയെവിടെ? അങ്ങു പറയുന്നു:—എല്ലാം ബ്രഹ്മം! എല്ലാം ഒരേവസ്തുവെന്നു്! ഇവനും ആ ഒരേ വസ്തുവിന്റെ അംശമല്ലെ?" എന്നു്.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനുമായുള്ള സഹവാസംകൊണ്ടു തോതാപുരിയ്ക്ക് ഈശ്വരനെ ലോകജനനിയായി ദർശിയ്ക്കാൻ ഇടവന്നു. ഈ ദർശനം അദ്ദേഹത്തിന്റെ അദ്വൈതത്തിന്റെ തീവ്രതയെ ഒന്നു മൃദുപ്പെടുത്തുകയും, അതിനു പുറമെ അദ്ദേഹത്തിൽ പൂർവ്വാധികം സൌമ്യതയും തേജസ്വിതയും ഉളവാക്കുകയുംചെയ്തു. ഇതാണ് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ലോകത്തിനുകൊണ്ടുവന്നിരുന്ന നൂതനസന്ദേശം. അതിനെ ആദ്യമായിക്കൊട്ടത്തത് തോതാപുരിയ്ക്കാണ്. ഈ ചെറുപ്പക്കാരനായ പൂജകനുമായുള്ള സമ്പർക്കം, എളുപ്പത്തിൽ വിട്ടുപോന്നതിനു തോന്നാതിരിയ്ക്കത്തക്കവണ്ണം, അത്ര ഹൃദയാവർജ്ജകമായിട്ട് ആ സുചരിക്ഷിതനായ ഉഗ്രസന്ന്യാസിയ്ക്കു തോന്നി. ലൌകികാസക്തിയാകുന്ന ശൃംഖല, വന്നു ബാധിയ്ക്കാതിരിയ്ക്കുന്നതിനുവേണ്ടി ഒരിയ്ക്കലും ഒരിടത്തു മൂന്നുദിവസത്തിൽ കൂടുതൽതാമസിയ്ക്കുകയില്ലെന്നുള്ള നിയമക്കാരനായ തോതാപുരി തന്റെ വിശ്രമഹീനമായ പരിവ്രാജകജീവിതത്തിനായി ഒരിയ്ക്കൽകൂടെ പുറപ്പെടുന്നതിനു മുൻപ് ദക്ഷിണേശ്വരക്ഷേത്രത്തിൽ പതിനൊന്നുമാസം താമസിച്ചു!

മറുമതങ്ങളുമായുള്ള സമ്പർക്കം.

ദക്ഷിണേശ്വരക്ഷേത്രം ഗംഗയ്ക്ക് എതിരെയുള്ള വിസ്തൃതമായ അന്തരീക്ഷത്തിൽ പ്രകാശമാനമായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. റാണി രാസമണി യാതൊരു ലോഭവും കൂടാതെ ധാരാളം പണം ചിലവാക്കി പണികഴിപ്പിച്ചിട്ടുള്ള ക്ഷേത്രമാണ് ഇത്. ഇവിടെ ശ്രീമഹാദേവനെ പ്രതിഷ്ഠിച്ചിട്ടുള്ള പന്ത്രണ്ടു ദേവാലയങ്ങളും ഗംഗയുടെ കരയ്ക്കു കാണുന്നു. ഇതിനും ഗംഗയ്ക്കും മധ്യേ സുഗന്ധവാഹികളായ പുഷ്പങ്ങളും നിറഞ്ഞ, നീളത്തിലുള്ള, ഇടുങ്ങിയ, ഒരു ഉദ്യാനവും അതിന്റെറയും ഗംഗയുടേയും മധ്യേയായി ഒരു ചെറിയ മതിലും ഉണ്ട്. ഈ പന്ത്രണ്ടു ദേവാലയങ്ങളുടെ മധ്യേ തൂണുകളിൽ ഉറപ്പിച്ചിട്ടുള്ള ഒരു തുറസ്സായ മണ്ഡപം. അതിൽനിന്നും ഒരാൾ വെളിയിലേക്കിറങ്ങി വന്നാൽ വളരെ വീതിയുള്ള കല്പടികളും കെട്ടിയ പ്രധാനകടവിൽ വന്നുചേരും. ഉള്ളിലേക്കു പോയാൽ ഇഷ്ടികകൊണ്ടു പാകിയിട്ടുള്ള വിശാലമായ തിരുമുറ്റത്തു ചെന്നു നില്ക്കും. ഈ തിരുമുറ്റത്ത്, മണ്ഡപത്തിനു നേരെ എതിരെയായി, സൃഷ്ടിസ്ഥിതിസംഹാരകാരിണിയായ ലോകജനനിയുടെ മനോഹരമായ ക്ഷേത്രം. അതിനോടുതൊട്ടു വേറൊരു ചെറിയ ക്ഷേത്രം. ബാക്കിയുള്ള തിരുമുറ്റത്ത് ഒരേ അകലത്തിൽ കെട്ടിയിട്ടുള്ള തൂണുകളുടെ കൂട്ടം. തിരുമുറ്റത്തിന്റെ വടക്കും കിഴക്കും തെക്കും വശങ്ങളിൽ വരാന്തയോടുകൂടിയ അടച്ചുകെട്ടിയ മുറികളും.

തിരുമുറ്റത്തിന്റെ വടക്കുപടിഞ്ഞാറെ മൂലയിൽ, അതായതു് ദ്വാദശശിവക്ഷേത്രത്തിന്റെ വടക്കു്, ജനലുകളൊന്നുംക്രമാതെ മൂന്നു ഇരട്ടക്കതകുകളുള്ള വാതിലുകളോടുകൂടിയ ചതുരാകൃതിയിലുള്ള ഒരു മുറിയുണ്ടു്. ഈ മുറിയുടെ വാതലുകളിൽ ഒന്നു് തിരുമുറ്റത്തേക്കും, വേറൊന്നു ഗംഗയിലേക്കും മറ്റൊന്നു പഞ്ചവടിയിലേക്കും ഇറങ്ങത്തക്കവിധമുള്ളതാണു്. ഈ മുറിയിൽ ഒരു വലിയ കിടക്കയും അതിന്റെ അടുത്തുതന്നെ ഒരു മിനുസപ്പെടുത്താത്ത മരക്കട്ടിലും ഏതാനും പെട്ടികളും ഒട്ടുവളരെ ദേവീദേവന്മാരുടെ ഛായാപടങ്ങളും ഇപ്പോഴും കാണ്മാനുണ്ടു്. തന്റെ ജീവിതത്തിന്റെ ഏറിയ ഭാഗവും ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ചിലവാക്കിയതു് ഈ മുറിയിലാണു്. ഈ കിടക്കയിലായിരുന്നു അദ്ദേഹം ഉറങ്ങിയിരുന്നതു്. ഈ കട്ടിലിൽ ഇരുന്നു് അദ്ദേഹം അതിഥികളെ സ്വീകരിയ്ക്കുകയും ധ്യാനിയ്ക്കുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. ഈ ചിത്രങ്ങളുടെ മുൻപിൽ സന്ധ്യയ്ക്കു്, ദീപാരാധനസമയത്തു്, അദ്ദേഹം നമസ്കരിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു. ക്ഷേത്രഉടമസ്ഥന്മാരുടെ ആളുകൾ വന്നാൽ താമസിക്കുന്നതിനായി ക്ഷേത്രവളപ്പിന്റെ ഒരു ഭാഗത്തു പണിചെയ്തിട്ടുള്ള ഒരു മാളികയുടെ താഴെയുള്ള ഒരു മുറിയിലായിരുന്നു അദ്ദേഹം ആദ്യകാലത്തു താമസിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതു്.

ഈ മാളികയിൽനിന്നു വളരെ അകലെയല്ലാതെയും പഞ്ചവടിക്കടുത്തായുമാണു് നാഗസ്വരശാല. ക്ഷേത്രത്തിലെ ഗായകന്മാർ പല വിധമുള്ള അവരുടെ വാദ്യങ്ങളും മേളങ്ങളും മുഴക്കുന്നതു് ഇവിടെ വച്ചാണു്.

ഇതിന്റെ കിഴക്കുവശത്ത്, അധികമകലെയല്ലാതെ, മുകളിൽ യാതൊരു മറവുമില്ലാത്ത ഒരു ചെറിയ തടാകമുണ്ട്. അവിടെ നിന്നു വൃക്ഷങ്ങളും ഇടതിങ്ങിയ ചില വഴികളും ഒരു റോഡും വളഞ്ഞു തിരിഞ്ഞു് ഒരു ഭാഗത്തേക്കുപോയി ഉദ്യാനത്തിന്റെ മതിലിലുള്ള ഗേറ്റിൽ എത്തുന്നു; മറ്റൊരു ഭാഗത്തേക്കുപോയി ചെറിയ കുളിക്കടവിലും ചെന്നുചേരുന്നു. സ്ത്രീകൾ ഗംഗാസ്നാനം ചെയ്യുന്നതു് ഈ കടവിലാണു്. വേലിയേറ്റം ആക്രമിക്കാതെ മുകളിലുണ്ടാക്കിയിട്ടുള്ള മതിൽതൊട്ടു് അടിയിൽ വെള്ളംവരെയ്ക്കും വിസ്താരമുള്ള കല്പടികൾ ഈ കടവിൽ കെട്ടിയിറക്കിയിട്ടുണ്ടു്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ വളരെക്കാലമിരുന്നു സാധനകൾ അഭ്യസിച്ച ആ ആൽതറയ്ക്കടുത്തുകൂടിയാണു് സ്ത്രീകൾ ഈ കടവിൽ കുളിക്കാൻ പോകുന്നതു്. ഭഗവാൻ അവിടെ ഇരിക്കുമ്പോൾ, ഭക്തകളായ സ്ത്രീകൾ പലപ്പോഴും തങ്ങൾക്കു് ഒരു കുട്ടിയുണ്ടാകാനനുഗ്രഹിക്കണമെന്നു് അദ്ദേഹത്തോടു പ്രാർത്ഥിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഇങ്ങനെ ആളുകളിൽനിന്നു് ഇടക്കിടയ്ക്കുണ്ടാകുന്ന ഉപദ്രവമാണു്, അദ്ദേഹത്തിനേയും പത്നിയേയും തോട്ടക്കാരൻ കയറി കണ്ടുപിടിച്ച ജനബാധാരഹിതമായ കുറിക്കാട്ടിൽ ക്വളച്ചുവട്ടിൽ ചെന്നിരിക്കാൻ അദ്ദേഹത്തെ പ്രേരിപ്പിച്ചതു്.

പ്രധാനക്ഷേത്രവളപ്പിന്റെ പുറകിലായി ചുറ്റിനും വൃക്ഷങ്ങളും കുറിക്കാട്ടകളും നിറഞ്ഞു തണലുകളോടുകൂടിയ ഒരു വലിയ തടാകമുണ്ടു്. ഇതിന്റെ അടുത്തു വച്ചു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ പൂജനീയനായ ഒരു മഹമ്മദീയ

സന്ന്യാസിയെകണ്ടു. ആ സന്ന്യാസി ഭഗവാനെ പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടു് അവിടെ നിൽക്കുന്നതുപോലെയാണു് കാണപ്പെട്ടതു്. സന്ന്യാസി ഒരു ദിവ്യപുരുഷനാണെന്നു് പ്രഥമദൃഷ്ടിയിൽതന്നെ മനസ്സിലാക്കിയിട്ടു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ അടുത്തുചെന്നു്, വളരെവിനയത്തോടുകൂടി, അദ്ദേഹത്തെ അഭിവാദ്യംചെയ്തു. മഹമ്മദീയസന്ന്യാസിയുടെ സന്ദർശനം ഭഗവാന്റെ ഒരുക്കത്തിന്റെ രണ്ടാമത്തെ പടിയുടെ പ്രാരംഭമായി വിചാരിക്കപ്പെടണം. ഒന്നാമത്തേതു കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു; തന്റെ സ്വന്തം പ്രകൃതിയുടെ അഗാധതയേയും ഉച്ചതയേയും ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ മനസ്സിലാക്കിക്കഴിഞ്ഞു. ഇനി അദ്ദേഹത്തിനു് തന്റെ വ്യക്തിജ്ഞാനത്തെ മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിന്റെ പൊതുവെയുള്ള ആത്മികജ്ഞാനത്തോടു താരതമ്യപ്പെടുത്തേണ്ടതേയുള്ളൂ. ഏതായാലും അദ്ദേഹം വളരെ ഒന്നും ആലോചിച്ചില്ല. കായ്ഭാരത്തെപ്പറ്റിയോ സമയത്തെപ്പറ്റിയോ അദ്ദേഹം ഗണിച്ചില്ല. ആഭ്യന്തരചൈതന്യത്തിന്റെ പ്രേരണയ്ക്കു് ഒരു ചെറുബാലനെപോലെ കീഴ്പ്പെട്ടുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം നിഷ്കളങ്കമായും അകൃത്രിമമായും മുന്നോട്ടടുത്തു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ആ മഹമ്മദീയനോടു് മഹമ്മദമതത്തിന്റെ തത്ത്വങ്ങൾ ഉപദേശിക്കണമെന്നാവശ്യപ്പെട്ടു. അദ്ദേഹത്തിനെ അതെല്ലാം പഠിപ്പിക്കാമെന്നു ആ സന്ന്യാസി സമ്മതിയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. അത്യുത്സാഹത്തോടുകൂടി ഭഗവാൻ തന്റെ പുതിയ അഭ്യാസത്തിൽ ആകണ്ഠം നിമഗ്നനായി. അദ്ദേഹം ഒരു മഹമ്മദനെപ്പോലെ വസ്ത്രം

ധാരണംചെയ്തു; മഹമ്മദീയരീതിയിൽ ആഹാരംകഴിച്ചു; മഹമ്മദനെപോലെ ജീവിച്ചു; മഹമ്മദന്മാരുടെ മതഗ്രന്ഥങ്ങളും പഠിച്ചു; മഹമ്മദീയമതാനുഷ്ഠാനങ്ങളും ശീലിച്ചു. ക്ഷേത്രത്തിൽ തന്നോടൊരുമിച്ചു പെരുമാറിയിരുന്ന യാഥാസ്ഥിതികന്മാരായ ബ്രാഹ്മണർക്ക് അസുഖമുണ്ടാക്കാതിരിയ്ക്കുന്നതിനുവേണ്ടി അദ്ദേഹം ആ കാലത്തു് ക്ഷേത്രവളപ്പിൽനിന്നു വെളിയിൽ പോയിതാമസിച്ചു. എന്നാൽ ഇങ്ങനെ വളരെ കുറച്ചുദിവസമേ വേണ്ടിവന്നുള്ളൂ. അതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം എന്താണു് ചെയ്യുന്നതെന്നു് ആരുംതന്നെ അറിഞ്ഞില്ല. വേദാനുഷ്ഠാനംകൊണ്ടു് മുമ്പു പ്രാപിച്ചിട്ടുള്ള ഉച്ചമായനിലയിൽ ഈ വഴിയ്ക്കും അദ്ദേഹം വളരെ വേഗത്തിൽ കരസ്ഥമാക്കി. അതിവേഗത്തിലുള്ള ഈ അനുഭൂതികണ്ടിട്ടു് ആ മഹമ്മദീയഗുരു ആശ്ചര്യഭരിതനായി അദ്ദേഹത്തെ വന്ദിച്ചു.

ഇതേ ശ്വാസോച്ഛ്വാസത്തിയോടുകൂടി ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ മറ്റുമതങ്ങളേയും സ്വീകരിച്ചു് അവയിൽ പറഞ്ഞിരിക്കുന്ന ആചാരങ്ങളേയും ഉപദേശങ്ങളേയും അനുഷ്ഠിച്ചു. അദ്ദേഹം ഒരു ക്രിസ്തീയദേവാലയത്തിൽ ആരാധനയ്ക്കു പരികല്പിയായി; ബൈബിളും പഠിച്ചു. അതിനുപുറമെ, തന്റെ മതത്തിലുള്ള ആളുകളുടെ ഇടയ്ക്കുള്ള പലതരം ആധ്യാത്മിക ഐതിഹ്യങ്ങളും സമ്പ്രദായങ്ങളും അദ്ദേഹം കൂടുതൽ ഗാഢമായി മനസ്സിലാക്കാൻ അഭ്യസിച്ചു. എല്ലാത്തരത്തിലുള്ള അഭ്യാസവും അനുഷ്ഠാനവും അദ്ദേഹത്തിനു് ഒരേ ഉൽകൃഷ്ടാനുഭൂതിതന്നെ നൽകി. ഇതിന്റെ

ഫലമായി, ഇനി ആർക്കും സംശയിക്കാൻ അവകാശമില്ലാത്തവണ്ണം അദ്ദേഹം ഇപ്രകാരം തെളിയിച്ചിരിക്കുന്നു:— "ഈശ്വരനാമങ്ങൾ അനേകം. അദ്ദേഹത്തിലേക്കു നയിക്കുന്ന രൂപങ്ങൾ അനേകം. അദ്ദേഹത്തെ അറിവാൻ മാർഗ്ഗങ്ങളും അനേകം. ഏതു നാമത്തിലോ ഏതു രൂപത്തിലോ നിങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തെ വിളിക്കാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നുവോ അതേ നാമത്തിൽ അതിനനുസരിച്ച രൂപത്തിൽ തന്നെ നിങ്ങൾക്ക് അദ്ദേഹത്തെ കാണാൻകഴിയും. വെള്ളം എന്നു പറയുന്നതു് ഒരേ വസ്തുവാണെങ്കിലും അതിനെ പലരും പലപേർ ചൊല്ലിവിളിയ്ക്കുന്നു. ഒരാൾ വാട്ടറെന്നും മറ്റൊരാൾ അക്വയെന്നും പിന്നൊരാൾ പാനിയെന്നും പറയുന്നു. അതുപോലെ സച്ചിദാനന്ദവസ്തുവിനെ ചിലർ ഈശ്വരനെന്നും ചിലർ ഹരിയെന്നും ചിലർ ബ്രഹ്മമെന്നും ചിലർ ഗോഡ്എന്നും പേർചൊല്ലിവിളിയ്ക്കുന്നു." ഇവ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ സ്വന്തമുഖത്തുനിന്നു പുറപ്പെട്ട വാക്കുകളാണു്.

ഇപ്രകാരമുള്ള ഉദാരത സകലസമ്പ്രദായക്കാരോടും സകലമതക്കാരോടും അദ്ദേഹത്തിനു നേരിട്ടു് ഒരു ബന്ധമുണ്ടാക്കി. ഇതുകൊണ്ടു് മാനുഷവും ഐശ്വരവുമായ എല്ലാ അനുഭൂതികളോടും ചിന്തകളോടും അദ്ദേഹം യോജിപ്പിയ്ക്കപ്പെട്ടു. ശശിമഹാരാജ് ഇപ്രകാരം പറയുന്നു:—"അദ്ദേഹം സീതയെപ്പറ്റി സംസാരിയ്ക്കുമ്പോൾ, സാക്ഷാൽ സീതതന്നെ ആയിരിയ്ക്കും. അപ്പോൾ അദ്ദേഹവും സീതയുമായി യാതൊരു വ്യത്യാസവും ഉണ്ടായിരിയ്ക്കുകയില്ല.

വൈഷ്ണവഭക്തന്മാർ അദ്ദേഹത്തിന്റെഅടുക്കൽവരുമ്പോൾ അദ്ദേഹം ഉടൻ ചൈതന്യദേവനെപ്പോലെ ആയിത്തീരും. വൈഷ്ണവന്മാർ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുൻപിൽ സാഷ്ടാംഗനമസ്കാരം ചെയ്തുകൊണ്ട്, 'ഞങ്ങൾ ചൈതന്യദേവനെ അങ്ങയിൽ കാണുന്നു.' എന്നു പറയത്തക്കവണ്ണം *ഗൌരാംഗദേവനെപ്പോലെതന്നെ അദ്ദേഹം പ്രവർത്തിയ്ക്കുകയും സംസാരിയ്ക്കുകയും കാണപ്പെടുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്.

"ഒരിയ്ക്കൽ കേപക്കർസംഘത്തിൽപെട്ട ഒരു കൃസ്ത്യാനി അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുക്കൽവന്നു. ഭഗവാൻ കൃസ്തുവിനെപ്പറ്റി സംസാരിയ്ക്കാൻ തുടങ്ങിയപ്പോൾ അയാൾ ധാരധാരയായി കണ്ണുനീർ ഒഴുക്കിക്കൊണ്ട് മുട്ടുകുത്തി അദ്ദേഹത്തിന്റെ കാലുരണ്ടും പിടിച്ചുകൊണ്ട് ഉച്ചത്തിൽ, 'ഞാൻ കൃസ്തുദേവനെ അങ്ങയിൽ കണ്ടിരിയ്ക്കുന്നു.' എന്നു പറയുകയുണ്ടായി.

"അതുപോലെതന്നെ മഹമ്മദീയർ വരുമ്പോൾ, അവരുടെ പ്രവാചകനെ അദ്ദേഹത്തിൽ കാണത്തക്കവണ്ണം അദ്ദേഹം നിഖിയുമായി യാതൊരുഭേദവും ക്രടാതെയിരിയ്ക്കും. ഇപ്രകാരം പലരുപവ്യത്യാസങ്ങളുണ്ടെങ്കിലും ഒരേ ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻതന്നെ ഇവയെല്ലാം ആധാരമായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നുണ്ടായിരുന്നു.

"വൈഷ്ണവഭക്തന്മാർ സാധാരണയായി ഭജനകൾ നടത്താറുണ്ട്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഒരു പരമഹംസനാണെന്നു മനസ്സിലാക്കിയിട്ട് ഒരിക്കൽ ചില വൈഷ്ണവഭ

---

* ചൈതന്യ ദേവൻ.

കർത്തൃന്മാർ അദ്ദേഹത്തെ അവരുടെ സമ്മേളനത്തിൽ ചെല്ലുന്നതിനു ക്ഷണിച്ചു. യോഗംകൂടുന്ന മണ്ഡപത്തിന്റെ മദ്ധ്യത്തിൽ ചൈതന്യദേവന്റെ സിംഹാസനം എന്നു സങ്കല്പിച്ച് ഒരു പീഠം വയ്ക്കാറുണ്ട്. ചൈതന്യദേവനോട്, അതിൽ എഴുന്നള്ളി ഇരിക്കുന്നതിനായി പ്രാർത്ഥിച്ചശേഷമേ ഭജന ആരംഭിക്കുകയുള്ളൂ. അദ്ദേഹം എഴുന്നള്ളിയില്ലെങ്കിൽ ഈശ്വരഭജനം ശരിയാകയില്ല; തങ്ങളുടെ അപേക്ഷ അനുസരിച്ച് അദ്ദേഹം തീർച്ചയായും വന്നു തന്റെ സ്ഥാനം സ്വീകരിക്കുമെന്നാണ് അവരുടെ പൂർണ്ണവിശ്വാസം. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ സമ്മേളനത്തിൽ ചെന്നിരുന്ന ദിവസവും ചൈതന്യദേവനെ ആ ഭക്തന്മാർ ആഹ്വാനം ചെയ്തു. പൊടുന്നനവേ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ എഴുന്നേറ്റ് ചൈതന്യദേവനു തയാറാക്കിയ ആസനത്തിൽ ചെന്നിരുന്നു. അദ്ദേഹം ഒരു പരമഹംസനായതുകൊണ്ട് 'ഇതു വളരെനന്നായി' എന്നു ചിലർ വിചാരിച്ചു. എന്നാൽ മറ്റുചിലർക്ക് ഇതുകണ്ടു വളരെ കോപമുണ്ടായി. അദ്ദേഹം സമാധിയിൽ പ്രവേശിച്ചിരിക്കുന്നതു കണ്ടതുകൊണ്ടോ, അഥവാ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അംഗരക്ഷകനും ബലിഷ്ഠനും ധീരനുമായ ഹൃദയനെ ഭയന്നോ, ഏതായാലും ആരും അദ്ദേഹത്തെ ഉപദ്രവിയ്ക്കാൻ തുനിഞ്ഞില്ല.

"ഭഗവാന്റെ ഈ പ്രവൃത്തിയെപ്പറ്റി അതൃപ്തികാണിച്ചതിൽ ഒരാൾ ഒരു യഥാർത്ഥഭക്തനായ ഭഗവാൻദാസ് ആയിരുന്നു. അയാൾ തന്റെ അഭിപ്രായം നിർഭയം തുറന്നു പറഞ്ഞു. ഏതായാലും സമ്മേളനം പിന്നീടും

ഉടനെ, ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഗൗരാംഗദേവന്റെ ആസനത്തിൽ തന്നെ ഇരിക്കുകയും ചെയ്തു. കുറെ ദിവസം കഴിഞ്ഞു്, ഭഗവാൻദാസ് തനിയ്ക്കു തിരായി പലതും പറയുന്നു എന്നു കേട്ടിട്ടു്, ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ അയാളെ കാണാൻ പോകണമെന്നു തീച്ചപ്പെടുത്തി മധുരബാബുവിനെ വിവരമറിയിച്ചു. മധുരൻ ഉടൻതന്നെ ഒരു തോണിവരുത്തി. അവർ രണ്ടു പേരും ഹൃദയനും അതിൽ കയറി യാത്രതിരിച്ചു. മധുരൻ വഴിയിൽ വച്ചു ഭഗവാനോടു് 'ബാബാ! അങ്ങു് ആ മനുഷ്യന്റെ അടുക്കൽ പോകുന്നതു് എന്തിനാണു്? അയാളം ഒരു ചീത്ത മനുഷ്യനാണു്. അല്ലെങ്കിൽ അയാളം അങ്ങനെ പറയുകയില്ല. നാം എന്തിനാണവിടെ പോകുന്നതു്?' എന്നു ചോദിച്ചു. ഇതിനു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ, 'നമുക്കൊന്നു പോകാം' എന്നു മാത്രം മറുപടിപറഞ്ഞു. അവർ അവിടെ എത്തിയശേഷം കരയ്ക്കിറങ്ങാതെ, ഭഗവാന്റെ ആഗമനം അയാളംക്കിഷ്ടമാകുമോ എന്നറിവാനായി ഹൃദയനെ അയച്ചു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ വന്നിരിയ്ക്കുന്നുവെന്നറിഞ്ഞ മാത്രയിൽതന്നെ ഭഗവാൻദാസ് തോണിയുടെ അടുക്കലേക്കു് ഓടിവന്നു ഭഗവാനെ സാഷ്ടാംഗം നമസ്കരിച്ചിട്ടു് ഗൽഗദസ്വരത്തിൽ, 'ഓ! എനിക്കു മാപ്പു തരണേ! മാപ്പുതരണെ! അങ്ങു് ആരാണെന്നു ഞാനറിഞ്ഞില്ല.' എന്നു വിളിച്ചുപറഞ്ഞു. ഇതുകേട്ടു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ആ ഭക്തനെ ആശ്വസിപ്പിക്കുകയും അയാളംക്കു മനസ്സിനു സമാധാനം ഉണ്ടാകത്തക്കവണ്ണം അനുഗ്രഹിക്കുകയും ചെയ്തു.

"ഭഗവാൻദാസ് വാസ്തവത്തിൽ ഒരു യഥാർത്ഥ ഭക്തനായിരുന്നു. ഇടയ്ക്കിടക്കു സമാധിയിൽ പ്രവേശിയ്ക്കുന്നതിനുള്ള ശക്തിയും അയാൾക്കുണ്ടായിരുന്നു. അയാൾ ആ അവസ്ഥ പ്രാപിച്ചപ്പോഴായിരിക്കാം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ആരാണെന്നു മനസ്സിലാക്കിയതു്. അപ്പോൾ താൻ ചെയ്തതു് വലിയ അപരാധമായി പോയി എന്നു് അയാൾക്കു തോന്നുകയും, അതുനിമിത്തം അയാൾ അസമാധാനചിത്തനായി തീരുകയും ചെയ്തു. അപ്പോഴാണു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ അവിടെ എത്തിയതു്. ഭഗവാൻ സാക്ഷാൽ അവതാരപുരുഷനായതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിനു ചൈതന്യദേവപീഠത്തിലിരിക്കാനവകാശമുണ്ടെന്നു് അയാൾ അന്നുമുതൽ ആ ദിക്കിലെല്ലാം ചുറ്റി സഞ്ചരിച്ചു് എല്ലാവരോടും പറഞ്ഞുവന്നു."

പലതരം മതവിശ്വാസങ്ങളനുസരിച്ചു സാധന ചെയ്യുന്ന ആളുകളുമായി ഇടപഴകുന്നതിനു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനു ധാരാളം സൗകര്യം കിട്ടിയിട്ടുണ്ടു്. റാണി രാസമണി കാണിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന സീമാതീതമായ ഔദാര്യം നിമിത്തം ദക്ഷിണേശ്വരക്ഷേത്രം അസംഖ്യം പരിവ്രാജകന്മാർക്കും ഭക്തന്മാർക്കും ആകർഷകകേന്ദ്രമായി തീർന്നിരുന്നു. ചിലപ്പോൾ ഒട്ടുവളരെ ആളുകൾ വന്നുചേരും. അവരുടെ ആഗമനത്തെ പറ്റി ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ മുൻകൂട്ടി അറിയുകയും അവരെ വേണ്ടവിധം ഉപചരിക്കണമെന്നു മധുരനാഥനോടു പറയുകയും ചെയ്യുമായിരുന്നു.

ശശിമഹാരാജ് എന്നോടു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്:—"ഒരി

യ്യൽ ഒട്ടുവളരെ സന്യാസിമാക്ക് ആഹാരം കൊടുക്കണമെന്ന് അദ്ദേഹം (ഭഗവാൻ) ആഗ്രഹിച്ചു. അതിനായി വളരെ നെയ്യും ധൂമസാമഗ്രികളും മറ്റും സംഭരിച്ചുവെയ്ക്കുകയും പലസ്ഥലങ്ങളിൽനിന്നും അവിടെ വന്നുകൊണ്ടിരുന്ന അനേകായിരം സന്യാസിമാരെ അദ്ദേഹം വളരെ മാസക്കാലം ഇവയെല്ലാം കൊടുത്തു സേവിയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. വേറൊരവസരത്തിൽ ഒട്ടുവളരെ താന്ത്രികന്മാർ അവിടെ ക്രട്ടംക്രട്ടമായി വന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. മറെറാരവസരത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിനു വൈഷ്ണവഭക്തന്മാരെ പൂജിയ്ക്കണമെന്ന് ആഗ്രഹം ജനിച്ചു. അതിനായി അനേകായിരം തുളസിമാലകളും വാങ്ങിവെച്ചു. അപ്പോഴേക്ക് കണക്കില്ലാതെ വൈഷ്ണവഭക്തന്മാർ വരാൻതുടങ്ങി. അവർ അനേകമാസത്തേക്ക് വന്നുകൊണ്ടിരുന്നു.

"അക്കാലത്തു് അദ്ദേഹത്തിന് എല്ലാ ആഗ്രഹങ്ങളുടേയും ഉൽപത്തിസ്ഥാനത്തു നിന്നുവരുന്നതുപോലെയുള്ള പല ആഗ്രഹങ്ങളുമുണ്ടായിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അതനുസരിച്ച് എന്തും ചെയ്യുന്നതിനുതയാറായി മധുരബാബുവും വത്തീച്ചു. അയാളം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെ ഈശ്വരനായിട്ടതന്നെയാണു കരുതിവന്നതു്. ഒരുദിവസം അയാളം ഉദ്യാനത്തിൽ നിൽക്കുമ്പോൾ, ഗംഗയുടെ അടുത്തുള്ള മതിലിനടുത്തു് ലോകജനനി ക്ഷേത്രത്തിൽനിന്നു ഇറങ്ങിവന്ന് അങ്ങോട്ടു മിങ്ങോട്ടും നടക്കുന്നതുപോലെ തോന്നി. ഉടനെതന്നെ അയാളം, അറിയാതെതന്നെ, താഴെവീണു ദേവിയെ സാഷ്ടാംഗം നമസ്കരിച്ചു. എഴുനേറ്റുനോക്കി

യപ്പോൾ അയാൾക്ക്, താൻകണ്ടത് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെ ആയിരുന്നു എന്നും അദ്ദേഹത്തിലാണ് താൻ ലോകജനനിയെ കണ്ടതെന്നും മനസ്സിലായി. അന്നുമുതൽ അയാൾ സദാപി ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനോട്ടുകൂടി ഇരിക്കുകയും അദ്ദേഹം പറയുന്ന ഏതുകായ്യവും ഉടനടിചെയ്തുകൊടുക്കുകയും പതിവായി. "ഗുരുമഹാരാജിന്നു കാശിയിൽ പോകണമെന്ന് ആഗ്രഹമുണ്ടായപ്പോൾ മധുരബാബു, ആവശ്യപ്പെടുന്നസമയത്തു ട്രയിനോട്ട ഘടിപ്പിക്കയോ വേർപെടുത്തുകയോ ചെയ്യത്തക്കവണ്ണം ഒരു പ്രത്യേകവണ്ടി ഏർപ്പാടുചെയ്തു. ദിവസവും രാവിലെ ഈ വണ്ടി മറ്റുവണ്ടികളിൽനിന്നു വിടുത്തുമായിരുന്നു. അപ്പോൾ ഭഗവാൻ കുളിയും രാവിലത്തെ ഭക്ഷണവും കഴിയ്ക്കും. പിന്നീടു വേറൊരു ട്രയിൻവന്നു ഭഗവാന്റെ വണ്ടിയെ അതിൽ ഘടിപ്പിച്ചുകൊണ്ടുപോകും. യാത്രയിൽ എവിടെവച്ചെങ്കിലും അദ്ദേഹം, പട്ടിണികൊണ്ടു കഷ്ടപ്പെടുന്ന ഒരാളെ കണ്ടാൽ യാത്ര തുടരുന്നതിനു മുൻപു് അയാൾക്ക് വസ്ത്രവും ആഹാരവും കൊടുക്കണമെന്നു മധുരബാബുവിനോടു നിർബ്ബന്ധിച്ചു പറയും.

"ഒരു സ്ഥലത്തു ചെന്നപ്പോൾ അവിടുത്തെ ആളുകൾ വസ്ത്രംപോലുമില്ലാതെ ദാരിദ്ര്യംകൊണ്ടു കഷ്ടപ്പെടുന്നതുകണ്ടു. ഉടൻതന്നെ ഗുരുമഹാരാജ് വണ്ടിയിൽനിന്നും ഇറങ്ങിയിട്ട് "ഇവർക്കെല്ലാം വസ്ത്രവും, സുഖമായി പതിനഞ്ചു ദിവസം മൃഷ്ടാന്നഭോജനവും കൊടുക്കാതെ ഞാൻ ഇവിടെനിന്നും അനങ്ങുകയില്ല' എന്നു പറഞ്ഞു. ഒട്ടും താമസി

യാത്ര മധുരബാബു, കല്ക്കട്ടയിൽനിന്ന് അനേകംകെട്ട് വസ്ത്രങ്ങൾ വരുത്തുന്നതിനു് ആജ്ഞാപിക്കയും, ഒട്ടുവളരെ അരിവയ്പുകാരെ ശമ്പളത്തിനു് ഏർപ്പെടുത്തുകയും, അനേകായിരം സാധുജനങ്ങൾക്കു് അന്നദാനം നടത്തുകയും ചെയ്തു. ഇതുകണ്ടു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ആത്മാനന്ദഭരിതനായി ഇതെല്ലാം നോക്കിക്കൊണ്ടു നിന്നു."

സഞ്ചാരത്തിലോ തീർത്ഥയാത്രയിലോ അദ്ദേഹത്തിനു പറയത്തക്ക പ്രതിപത്തിയുണ്ടായിരുന്നില്ല. കാശിയിൽനിന്നു മടങ്ങിയപ്പോൾ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞതു്, "ദക്ഷിണേശ്വരത്തെ പുല്ലുപോലെ കാശിയിലെ പുല്ലും പച്ചതന്നെ." എന്നാണു്. ലോകജനനിയോടുകൂടി സഹവസിക്കുവാനും അവരുടെ സന്ദേശത്തെ യഥാർത്ഥമുള്ളാലുക്കാലും പ്രഭാനം ചെയ്തുകൊണ്ടു് യാതൊരു ഒച്ചപ്പാടുംകൂടാതെ ജീവിക്കാനമായിരുന്ന അദ്ദേഹം ഇഷ്ടപ്പെട്ടിരുന്നതു്. താൻ നടത്തിക്കൊണ്ടിരുന്നാജ്ഞാനത്തിനു യാതൊരുപ്രതിഫലവും അദ്ദേഹം ആഗ്രഹിച്ചിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖത്തുനിന്നും സദാപി പുറപ്പെട്ടുകൊണ്ടിരുന്ന താഴെ പറയുന്ന പ്രാർത്ഥനയിൽനിന്നു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ നില എന്തായിരുന്നു എന്നു നമുക്കു മനസ്സിലാക്കാം:—

"അമ്മേ! ഞാൻ യന്ത്രം; അവിടുന്നു യന്ത്രി; ഞാൻ മുറി; അമ്മ ഉടമസ്ഥ; ഞാൻ വാളർ; അമ്മ വാഹം; ഞാൻ രഥം; അവിടുന്നു് തേരാളി. അമ്മ എന്നെക്കൊണ്ടു് എന്തു ചെയ്യിക്കുന്നുവോ അതു ഞാൻ ചെയ്യുന്നു. അമ്മ സംസാരി

പ്പിക്കുന്നതുപോലെ ഞാൻ സംസാരിക്കുന്നു. അമ്മ എന്നോടു് എങ്ങനെ പെരുമാറാൻ പറയുന്നുവോ അതുപോലെ ഞാൻ പെരുമാറുന്നു. ഞാനല്ല; ഞാനല്ല; അമ്മതന്നെ. അമ്മതന്നെ!"

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ മധുരബാബുവിനോടുകൂടി പ്രയാഗ, വൃന്ദാവനം മുതലായ സ്ഥലങ്ങളിൽ തീർത്ഥാടനം ചെയ്തു. ഗയയിലും പോകണമെന്നു് കൂടെയുള്ളവർ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിനു് ദക്ഷിണേശ്വരവും അവിടെയുള്ള പ്രശാന്ത ധ്യാനമഗ്നജീവിതവും കൂടുതൽ ഇഷ്ടമായിത്തോന്നി. അതുകൊണ്ടു് എല്ലാവരുംമടങ്ങി. എന്നാൽ ഭഗവാൻ ആശിച്ച പ്രശാന്തത അധികകാലം നിലനിന്നില്ല. ദിവസങ്ങൾ കഴിയുംതോറും അതിനു കൂടുതൽ കൂടുതൽ ഭംഗം വന്നു. ദക്ഷിണേശ്വരക്ഷേത്രത്തിൽ ഒരു അതിദിവ്യനായ പരമഹംസസന്ന്യാസി പ്രത്യക്ഷനായിരിക്കുന്നു എന്ന വാർത്ത ദൂരദിക്കുകളിലെല്ലാം പരക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ഈ വാർത്ത കേട്ടു് അസംഖ്യം ആളുകൾ അദ്ദേഹത്തെ കാണുവാൻവന്നു. ചിലർ കൗതുകംകൊണ്ടു, മറ്റുചിലർ അദ്ദേഹത്തോടു ഓരോന്നു ചോദിച്ചു പഠിക്കുന്നതിനു വേറെചിലർ ആക്ഷേപിക്കുവാനും അസഹ്യപ്പെടുത്താനും. ഇപ്രകാരം പലതരത്തിലുള്ള ആളുകൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുത്തുവന്നു. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുൻപിൽവന്ന സംഭ്രമംകഴിയുമ്പോഴേക്കു് വെറും അവിശ്വാസികൾ കൂടിയും, അദ്ദേഹത്തിൽ ബാഹ്യമായി കളിയാടിക്കൊണ്ടിരുന്ന സരളതയുടേയും ബാലതുല്യമായ വിനയത്തിന്റേയും

അടിയിൽ ഒരു മഹാജ്യോതിസ്സു പ്രകാശിക്കുന്നു എന്നു സമ്മതിക്കുവാൻ നിർബ്ബന്ധിതരായി. ഈ സരളതയും വിനയവും ഉള്ളിലുള്ള പ്രകാശത്തിന്റെ ബാഹ്യചിഹ്നം മാത്രമാണെന്ന് ഏവർക്കും കാണാമായിരുന്നു.

ശശിമഹാരാജ് പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്:—"ഒരു പരമഹംസൻ ഒരു ചെറിയ ബാലനെപോലെയിരിക്കും. ഒരു ചെറുബാലൻ അവന്റെ അജ്ഞാനം നിമിത്തം എല്ലാം ജീവനുള്ളതായികാണുന്നു. എന്നാൽ പരമഹംസൻ തന്റെ ജ്ഞാനംകൊണ്ട് എല്ലാറ്റിനേയും ജീവനുള്ളതായിക്കാണുന്നു. ഇതാണു വ്യത്യാസം. അതുകൊണ്ട് പരമഹംസൻ അബാലനായ ബാലനെന്നും അനുന്മത്തനായ ഉന്മത്തനെന്നും വിളിക്കപ്പെടുന്നു. സകലജ്ഞാനത്തിന്റേയും നിക്ഷേപഭൂമിയായ പരമഹംസൻ എങ്ങനെ ഭ്രാന്തനാകും? അനന്തജ്ഞാനവാനായതുകൊണ്ട് പരമഹംസൻ ഈശ്വരനെ സകലചരാചരങ്ങളിലും കാണുന്നു. അതിനാൽ അദ്ദേഹം യാതൊന്നിലും ആഗ്രഹമില്ലാത്തവനായിരിക്കുന്നു.

"ഒരു കോടീശ്വരൻ നിങ്ങളുടെ ഉത്തമസ്നേഹിതനാണെന്നു വിചാരിയ്ക്കുക. അയാൾ നിങ്ങളുടെ എന്താവശ്യവും നിറവേറുകയില്ലേ? നിങ്ങൾ ഒരു കീറിയ വസ്ത്രം ഉടുത്തിരിക്കുന്നതുകണ്ടാൽ പുതിയതൊന്ന് അയാൾ തരികയില്ലേ? നിങ്ങൾ ആഹാരം കഴിച്ചിട്ടില്ലെന്നറിഞ്ഞാൽ ഉടൻതന്നെ ആഹാരം കൊണ്ടുവരാൻ അയാൾ ആജ്ഞാപി

ക്കുകയില്ലേ? അതുപോലെ ഒരുവൻ ഈശ്വരനുമായി സ്നേഹം ഉറപ്പിയ്ക്കുകയാണെങ്കിൽ ജ്ഞാനം, ആനന്ദം, ആയുസ്സ് എന്നുവേണ്ട സകല അനുഗ്രഹങ്ങളും അദ്ദേഹം നിറവേറ്റിക്കൊടുക്കും. എല്ലാജീവനും ഈശ്വരനിൽനിന്ന് ഉല്പന്നമായിരിക്കെ എങ്ങിനെയാണ് ജീവിതേച്ഛയുണ്ടാകുന്നത്? ഈശ്വരൻ ആനന്ദമൂർത്തിയായിരിക്കെ ആനന്ദത്തിനു കുറവ് എങ്ങനെ വരും? ഈശ്വരൻ എല്ലാജ്ഞാനത്തിന്റേയും വിളനിലമായിരിക്കെ ജ്ഞാനത്തിനു ലോപമെങ്ങനെയുണ്ടാകും! അതുകൊണ്ട്, പരമഹംസന്റെ സ്നേഹിതൻ സർവേശ്വരനാകയാൽ ആ സർവേശ്വരൻ പരമഹംസനു യാതൊന്നിനും കുറവു വരുത്തുകയില്ല. അതിനാൽ ഭഗവാൻ പറയുന്നു:—'ഞാനും ഭക്തനും തമ്മിൽ യാതൊരു വ്യത്യാസവുമില്ല. എന്റെ ജ്ഞാനം അവന്റെ ജ്ഞാനം. എന്റെ ജീവൻ അവന്റെ ജീവൻ. എന്റെ ആനന്ദം അവന്റെ ആനന്ദം.' എന്ന്."

ക്ഷേത്രത്തിൽ.

തീർത്ഥാടനത്തിനു മുൻപ് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ വളരെ മാസക്കാലം തന്റെ ജനനസ്ഥലമായ കാമാരപുകരത്തുചെന്നു താമസിച്ചിരുന്നു. അതികഠിനമായ ആധ്യാത്മിക അഭ്യാസംകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിനു വളരെ ശരീരാസ്വാസ്ഥ്യമുണ്ടായി. അതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹം, ദക്ഷിണേശ്വ

രത്തേക്കാൾ ജനബാധകുറഞ്ഞ കാമാരപൂകരത്തു ചെന്നു താമസിയ്ക്കുകയാണെങ്കിൽ ശരീരസുഖവും മനഃശാന്തിയും ഉണ്ടായേക്കുമെന്നു മധുരബാബുവും മറ്റും അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. ബ്രാഹ്മണിയും ഹൃദയനും അദ്ദേഹത്തിനോടുകൂടി പോയി. ഈ അവസരത്തിലാണു് ബ്രാഹ്മണി അപ്രത്യക്ഷയായതു്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ അവരെ അടുത്തകൊല്ലം കാശിയിൽവച്ചു കാണുകയുണ്ടായി. അതുകഴിഞ്ഞു് അധികം താമസിയാതെ അവർ മഹാസമാധി പ്രാപിയ്ക്കുകയും ചെയ്തു.

പിന്നെയും പലപ്പോഴും ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ നാട്ടിലേക്കു പോയിട്ടുണ്ടു്. ഒരിയ്ക്കൽ ഇങ്ങിനെ യാത്രചെയ്യുമ്പോൾ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ അതുവരെ ഊഹിക്കാത്ത ഒരു സഹഭാവവിശേഷത്തെ തെളിയിയ്ക്കുന്ന ഒരു സംഭവം നടന്നു. അതിനെപ്പറ്റി ശശിമഹാരാജ് എന്നോടു് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:—

"ഗുരുമഹാരാജു് കാഴ്ചയിൽ അശേഷം ബലിഷ്ഠനല്ലെങ്കിലും ചിലപ്പോൾ ഒരു രാക്ഷസന്റെ ശക്തി പ്രകടിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഒരിക്കൽ വേറൊരാളുമൊരുമിച്ചു് ഒരു പല്ലക്കിൽ കയറി കാമാരപൂകരത്തിലേക്കു പോകുകയായിരുന്നു. അവക്കു് വഴിയ്ക്കു് ഒരു വിസ്താരമുള്ള മൈതാനം കടക്കാനുണ്ടായിരുന്നു. കഷ്ടിച്ചു് അതിന്റെ നടുവിലെത്തിയപ്പോൾ 'പിടിച്ചുപറിക്കാർ വരുന്നേ!' എന്നൊരു വിളി കേട്ടു. ആ ഭാഗങ്ങളിലെ കള്ളന്മാർ ബാഹുഭയങ്കരന്മാരാണു്. മുന്നു പൈസക്കുവേണ്ടി അവർ ഒരു മനുഷ്യനെ കൊല്ലാൻ മടിയ്ക്കുകയില്ല.

പല്ലക്കുചുമട്ടുകാർ തിരുമഹാരാജിനേയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൂടെ, എന്താണു് ചെയ്യേണ്ടതെന്നറിയാൻ പാടില്ലാതെ വ്യാകുലനായി നില്ക്കുന്ന കൂട്ടുകാരനേയും തനിച്ചാക്കിയിട്ടു് ഓടിക്കളഞ്ഞു. തിരുമഹാരാജ് യാതൊരു പരിഭ്രമവും കാണിയ്ക്കാതെ കൊള്ളക്കാർ വളരെ അടുത്തുവരുന്നതുവരെ മിണ്ടാതെ നിന്നു. അവർ അടുത്തുവന്നു് ഉപദ്രവിക്കാൻ ഭാവിച്ചപ്പോൾ, അവരുടെ രക്തം ഭയംകൊണ്ടു തിളയ്ക്കുമാറു്, ഉച്ചത്തിൽ അദ്ദേഹം ഒരു അട്ടഹാസംചെയ്തു. ഈ ശബ്ദം ആ പ്രദേശമെല്ലാം മുഴക്കി. ഒരു മനുഷ്യകണ്ഠത്തിൽനിന്നുള്ള ശബ്ദമല്ല എന്നു തോന്നത്തക്കവണ്ണം ആ ശബ്ദം അത്ര ഭയങ്കരമായിരുന്നു. അതു കേട്ട കള്ളന്മാർ ഓടി. അതുകണ്ടു് അദ്ദേഹം ചിരിച്ചു. പിന്നീടു് തന്റെഗ്രാമത്തിലേക്കു്, വളരെ കായബലമുള്ള കൂട്ടുകാരനുപോലും കൂടെ എത്താൻ സാധിക്കാത്ത വേഗത്തിൽ, നടക്കുകയും ചെയ്തു."

ഈ കാലത്തു് അദ്ദേഹത്തെ കാമാരപൂകരത്തിലേക്കു് ആകഷ്ടിച്ചതു് ചന്ദ്രാദേവിയല്ലായിരുന്നു. അവർ ദക്ഷിണേശ്വരക്ഷേത്രത്തിൽതന്നെ താമസമാക്കിക്കഴിഞ്ഞിരുന്നു. ഭഗവാൻ ബാഹ്യവിഷയങ്ങളിൽനിന്നു മനസ്സു നിശ്ശേഷം വിരമിപ്പിച്ചു് അന്തർമ്മുഖമാക്കിയിരുന്നെങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിനു് അമ്മയോടുള്ള ഭക്തിയ്ക്കു് ഒരിക്കലും കുറവുവന്നിരുന്നില്ല. അവരുടെ വാർദ്ധക്യാവസ്ഥ കണ്ടിട്ടു് കൂടുതൽ ശുശ്രൂഷിക്കുന്നതിനായിട്ടാണു് അദ്ദേഹം അവരെ ദക്ഷിണേശ്വരത്തേക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവന്നതു്. അ

വരെവിചാരിച്ചാണ് പ്രധാനമായിട്ട് അദ്ദേഹം വടക്കൻ ദേശങ്ങളിലേക്കുള്ള തീർത്ഥയാത്ര വേണ്ടെന്നുവച്ചതും. വൃന്ദാവനത്തിൽ താമസിക്കണമെന്നു കുറച്ചുനേരത്തേക്ക് അദ്ദേഹത്തിനു അതിയായ മോഹം ജനിച്ചു. അസാധാരണമായ ആത്മാനുഭൂതിനിമിത്തം ജനപൂജ്യയായ ഗംഗാംബ എന്നു പേരുള്ള ഒരു ഉത്തമ ഭക്തയെ അദ്ദേഹം അവിടെവച്ചു കണ്ടു. ആ അംബ വളരെ പ്രായംചെന്ന വരായിരുന്നു. അവർ തനിച്ച് ഒരു കുടിലിലിരുന്ന് തന്റെ സമയംമുഴുവൻ ധ്യാനിച്ചും, ആനന്ദലാഭത്തെ ഉദ്ദേശിച്ചു തന്റെ അടുക്കൽ വരുന്നവർക്ക് സദുപദേശങ്ങളും നൽകിയും ചിലവാക്കിവന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ വൃന്ദാവനത്തിൽ താമസിക്കണമെന്നു ഗംഗാംബയ്ക്ക് അതിയായ ആഗ്രഹമുണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ അദ്ദേഹം അവരുടെ ജരാപൂർണ്ണമായ മുഖത്തു നോക്കിയപ്പോൾ തന്റെ വരവിനെ പ്രതീക്ഷിച്ചു ദക്ഷിണേശ്വരത്തു താമസിക്കുന്ന വാത്സല്യപീഡിതയായ തന്റെ അമ്മയെപ്പറ്റി ഓർക്കുകയും ഉടൻതന്നെ മടങ്ങുന്നതിനു നിർബ്ബന്ധിതനാകുകയും ചെയ്തു.

ഈ കാലത്തു ശാരദാമണിദേവി, തന്റെ മാതാപിതാക്കന്മാരുമൊരുമിച്ച് ജയരാമവാടിയിൽ താമസിയ്ക്കുകയായിരുന്നു. ഭർത്താവിന്റെ ഒരു ദർശനംപോലുംകൂടാതെ അവർ തന്റെ ഗ്രാമത്തിൽ ശൈശവം മുതൽ യൌവനംവരെ കഴിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു. അതിനകം ഒരിയ്ക്കൽ മാത്രമെ അവർക്കു ഭർത്താവിന്റെ അടുത്തു വസിയ്ക്കുന്നതിനുള്ള

ഭാഗ്യം ലഭിച്ചിട്ടുള്ളൂ. അതു് ഫ്രഞ്ച്-ൽ അദ്ദേഹം കാമാരപുരം സന്ദർശിച്ച അവസരത്തിലാണു്. അന്നു് അദ്ദേഹം അവരെ ആളയച്ചുവരുത്തി വിവാഹകാലത്തു ചെയ്തതുപോലെ അവരെ പഠിപ്പിക്കുകയുണ്ടായി. അക്കാലത്തു് അവർ ഒരു ബാലിക മാത്രമായിരുന്നു. എന്നാൽ ഇപ്പോൾ അവർക്കു പതിനാലുവയസ്സു തികഞ്ഞിരിക്കുന്നു—യൌവനദശ ആരംഭിച്ചിരിക്കുന്നു. ഭർത്താവിന്റെ പരിശുദ്ധമായ ആധ്യാത്മികമഹിമയും അപാരമായ ജ്ഞാനവും അറിഞ്ഞു മുമ്പുതന്നെ അവർക്കു് അത്യഗാധവും ബഹുമാനപൂർണ്ണവുമായ സ്നേഹം അദ്ദേഹത്തിൽ തോന്നിയിരുന്നു. അന്നുമുതൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുത്തു താമസിച്ചു് അദ്ദേഹത്തെ പരിചരിക്കണമെന്നുള്ള ആശയും അവരിൽ ഉദിച്ചിരുന്നു.

അങ്ങുകൊല്ലംക്രൂടി അവർ കാത്തിരുന്നു. അവിചാരിതമായ ഒരു സന്ദർഭം അപ്പോൾ വന്നുക്രൂടി. ചില ബന്ധുജനങ്ങൾകൂടി കൽക്കട്ടായ്ക്കു് ഒരു തീർത്ഥയാത്രപോകാൻ തീർച്ചയാക്കി. അവരോടു താനും വരട്ടെയോ എന്നു ശാരദാദേവി ചോദിച്ചു. അവർ സമ്മതിച്ചു. അതനുസരിച്ചു ശാരദാദേവി അച്ഛനുമൊരുമിച്ചുപുറപ്പെട്ടു. യാത്രയ്ക്കുള്ള ദൂരമായ എഴുപത്തിഅഞ്ചു്, എൺപതുമയിൽ മുഴുവൻ കാൽനടയായിത്തന്നെ പോകാനാണു് അവർ തീർച്ചയാക്കിയതു്. പല്ലക്കോ അതു ചുമക്കുന്നതിനുള്ള ആളുകളേയോ തയാറാക്കുന്നതിനു് അവർക്കു പണമില്ലായിരുന്നു. യാത്രാക്ലേശംനിമിത്തം ശാരദാദേവിക്കു് വഴിയിൽവെച്ചു സുഖക്കേടുപിടിപെട്ടു. അവസാനമായി ദക്ഷിണേശ്വരത്തു് എത്തിയപ്പോഴേയ്ക്കു് അവർ വല്ലാതെക്ഷിണിച്ചു പരവശയായിത്തീർന്നിരുന്നു. ശ്രീരാ

മകൃഷ്ണദേവൻ അവരെ വളരെസ്നേഹത്തോടുകൂടി നോക്കുക യും ശുശ്രൂഷിക്കുകയുംചെയ്തു; എന്നാൽ അവരുടെ ആഗമ നം അദ്ദേഹത്തിന്റെമനസ്സിൽ ഒരു അതിയായ സംഭ്രമം ഉളവാക്കി. എല്ലാ സ്ത്രീകളിലും അദ്ദേഹം ലോകജനനിയെ കണ്ടുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. പിന്നെ എങ്ങിനെയാണ് ഒരാളെ ഭാര്യ എന്നുവിചാരിക്കുന്നതു്? ഈ ചോദ്യത്തിനു ശാരദാദേ വി പറഞ്ഞുത്തരം അദ്ദേഹത്തിന്റെ അസുഖത്തെശമിപ്പി ച്ചു. "അങ്ങയെ സേവിക്കുന്നതിനും പഠിയ്ക്കുന്നതിനുംമാ ത്രം എന്നെ അനുവദിക്കണേ" എന്നായിരുന്നു അവരുടെ അപേക്ഷ. അതനുസരിച്ചു് അദ്ദേഹം അവർ അവിടെ താമസിക്കുന്നതിനു സമ്മതിയ്ക്കുകയും ദേഹസൗഖ്യം വന്ന പ്പോൾ അമ്മയെ ശുശ്രൂഷിക്കുന്നതിനായി അവരെ നാഗ സ്വരശാലയ്ക്കു് അയയ്ക്കുകയുംചെയ്തു

ആ ദേവിതന്നെ ഞാൻ അവരോടൊരുമിച്ചു് കൽ ക്കട്ടയിൽ താമസിയ്ക്കുമ്പോൾ എന്നോടുപറഞ്ഞതു:—

"ഞാൻ ആദ്യമായി ദക്ഷിണേശ്വരത്തുചെന്നപ്പോൾ എനിയ്ക്കു് പതിനെട്ടവയസ്സുപ്രായമുണ്ടായിരുന്നു. ആപ്രാ വശ്യം ഒരുകൊല്ലം അവിടെതാമസിച്ചു. പിന്നീടു ഞാൻ കുറേക്കാലത്തേക്കു് എന്റെനാട്ടിൽ മടങ്ങിവന്നുതാമസിച്ചു. അതുകഴിഞ്ഞു പതിനഞ്ചോ പതിനാറോകൊല്ലം ഞാൻ ദ ക്ഷിണേശ്വരത്തു താമസിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഞാൻ ആദ്യം പോ യപ്പോൾ ഭഗവാന്റെ അമ്മ ജീവിച്ചിരുപ്പുണ്ടു്. അദ്ദേഹം ദിവസം രണ്ടോമൂന്നോപ്രാവശ്യം അമ്മയുടെ അടുത്തിരിക്കാ ൻ അവർ താമസിക്കുന്നിടത്തുവരുമായിരുന്നു. ഞാൻ അ പ്പോൾ ഗൃഹകൃത്യങ്ങളും നടത്തിക്കൊണ്ടിരിക്കുകയായിരിക്കും.

അവരുടെ നിര്യാണത്തിനുശേഷം നാഗസ്വരശാലയിൽ ഞാൻ തനിയെ ആയി. വാദ്യമേളങ്ങളെല്ലാം മുകളിലത്തെ നിലയിലും ഞാൻ, നന്നായിമറച്ച ഒരു ചെറുതിണ്ണയോടുകൂടിയ താഴത്തെമുറിയിലും ആയിരുന്നു. ഒരു ചെറിയ ദ്വാരത്തിൽക്കൂടിമാത്രമേ എനിക്കു പുറത്തെ കാഴ്ചകൾ മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിഞ്ഞിരുന്നുള്ളൂ. ഞാൻ ഭഗവാന്റെ ഒരു ദർശനം ലഭിക്കണമെന്നുവിചാരിച്ച് രാവുംപകലും മുറിയ്ക്കകത്തു കാത്തുകൊണ്ടിരിക്കും; എന്നാൽ അദ്ദേഹം അതിലേക്കൂടി കടന്നുപോകുമ്പോൾ തന്റെ വസ്ത്രംകൊണ്ട് മുഖം മറച്ചിരിക്കും. ഇങ്ങനെ വളരെദിവസം അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദർശനമില്ലാതെകഴിഞ്ഞു. കാലക്രമേണ ഗോപാലമാതാവും യോഗിനിമാതാവും വേറേചില സ്ത്രീഭക്തകളും വരാൻതുടങ്ങി. അപ്പോൾ എനിയ്ക്ക് അധികസമയവും കൂട്ടുകാരുണ്ടായിരുന്നു.

"ഞാൻ അന്ന് ദിവസവുംരാവിലെ മൂന്നുമണിയ്ക്ക് എഴുന്നേറ്റു ഗംഗയിൽപോയി കുളിയ്ക്കും. ഒരു ദിവസം കല്പടയിൽക്കൂടെഇറങ്ങി കുളിയ്ക്കാൻഭാവിച്ചപ്പോൾ എന്തോ ഒരു കറുത്തസാധനം വെള്ളത്തിൽ പൊങ്ങിക്കിടക്കുന്നതായി ഞാൻകണ്ടു. പിന്നാലെവന്ന ഒരു സ്ത്രീയെവിളിച്ച് വെള്ളത്തിൽ എന്തോ കിടക്കുന്നുവെന്നുപറഞ്ഞു. 'ഓ! അതൊന്നുമില്ല; അരിവെയ്ക്കുന്ന വലിയ കലമോമറ്റോ വല്ലവരും എടുത്തെറിഞ്ഞതായിരിക്കാം' എന്നു് അവരുംപറഞ്ഞു. വെള്ളത്തിൽ അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും അതു കിടന്നിളകുന്നതുകണ്ടു് ഞാനും അങ്ങനെതന്നെ വിചാരിച്ചുപോയി; എന്നാൽ ഞാൻ അതിന്റെ അടുത്തെത്തുന്നതിനുമുൻപു് അതു താഴ്ന്നു

കളഞ്ഞു. അതു് ഒരു വലിയ മുതലയായിരുന്നുവെന്നു് അപ്പോളെനിയ്ക്കു മനസ്സിലായി. ഒരുപടിക്കുടെ ഞാൻ ഇറങ്ങീയിരുന്നുവെങ്കിൽ അതു് എന്നെ പിടിക്കുട്ടുമായിരുന്നു.

"കുളികഴിഞ്ഞാലുടൻ ഞാൻ നാഗസ്വരശാലയിലെ എന്റെ ചെറിയമുറിയിൽ വന്നുകയറും. പകൽമുഴുവൻ അവിടെത്തന്നെ കഴിച്ചുകൂട്ടും. ഒരിയ്ക്കലും സൂര്യരശ്മി അവിടെ കടന്നിരുന്നില്ല. അതുകൊണ്ടു് എനിക്കു് തലമുടി വേണ്ടവിധം ഉണക്കാൻകൂടി സാധിച്ചിരുന്നില്ല. തിണ്ണയ്ക്കു ചുറ്റിനും കെട്ടിയിരുന്ന വിരിയ്ക്കു് ഒരു മനുഷ്യന്റെ തലയേക്കാൾ അല്പംകൂടി ഉയരമുണ്ടായിരുന്നു. ഭഗവാന്റെ ശിഷ്യന്മാർ വരുന്നഅവസരത്തിൽ ഓരോരുത്തരും വളരെഭക്ഷണസാധനങ്ങൾ കൊണ്ടുവരും. അവക്കും ഭക്ഷണം തയ്യാറാക്കിവെയ്ക്കുന്നതു ഞാനാണു്. അതുകൊണ്ടു് ആ ചെറിയമുറിയുടെ എല്ലാഭാഗവും വെപ്പുപാത്രങ്ങൾ, അരിച്ചാക്കുകൾ, പരിപ്പുപാത്രങ്ങൾ മുതലായവകൊണ്ടു നിറഞ്ഞിരുന്നു. അതിനുമദ്ധ്യേയുള്ള ചെറിയ സ്ഥലത്താണു് ഞാൻ ഉറങ്ങാറുണ്ടായിരുന്നതു്.

"കേറേദിവസം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ എനിയ്ക്കു് സുഖക്കേടുപിടിച്ചു. ഞാൻ വേറൊരുസ്ഥലത്തു മാറിത്താമസിക്കണമെന്നു് ഭഗവാന്റെ ഒരു ഭക്തൻ നിർബന്ധിച്ചു. എനിക്കു ഒരു കെട്ടിടമുണ്ടാക്കുന്നതിനു അയാൾ അഞ്ഞൂറുരൂപ്പിക വിലപിടിയ്ക്കുന്ന രണ്ടു വലിയ തടിതന്നു. ഗംഗയിൽക്കുടെ അതു മുകളിൽകൊണ്ടുവന്നു. അതിനുശേഷം ഒഴുക്കിന്റെ ശക്തികൊണ്ടു പോകാതെയിരിക്കത്തക്കവണ്ണം നന്നായി കെട്ടിഉറപ്പിക്കണമെന്നു ഞാൻ വൃദ്ധയനോടുപറഞ്ഞു; എന്നാൽ

ഹൃദയൻ, വെളിയിൽകിടന്ന തടിമാത്രമേ കെട്ടിയുള്ളൂ. രാത്രി വേലിയേറ്റംവന്നപ്പോൾ കെട്ടാതെകിടന്നതടി ഒഴുകിപ്പോയി. പിന്നീട് അതു കണ്ടുപിടിച്ചുകൊണ്ടുവരുന്നതിനു വളരെ പണിപ്പെടേണ്ടിവന്നു. രാവിലെ ഹൃദയൻ നിങ്ങളുടെ വിശ്വാസക്കുറവാണ് ഈ അനർത്ഥത്തിനെല്ലാം കാരണം എന്നുംമറ്റുംപറഞ്ഞു് എന്നെ ശകാരിച്ചു. എന്നാൽ ഭഗവാൻപറഞ്ഞു:—: നീ എന്താണു അവരെ വഴക്കുപറയുന്നതു്? എന്നു്. ആ തടി അവർത്തു ഉരുപ്പടിയാക്കി ക്ഷേത്രത്തിനടുത്തുള്ള ഗ്രാമത്തിൽ എനിക്കുവേണ്ടി ഒരു ചെറിയ കെട്ടിടമുണ്ടാക്കി, അവിടെ ഞാൻ 'ലാകിദിദി'യോടും എന്നെ ശുശ്രൂഷിക്കാൻവന്ന ഒരു വേലക്കാരിയോടുംക്രൂടി താമസിച്ചു.

"ക്ഷേത്രത്തിൽ വരുന്ന ബ്രാഹ്മണരെല്ലാം മടങ്ങി അവരുടെ ഭവനങ്ങളിലേയ്ക്കു പോകുമ്പോൾ, കുറെ പ്രസാദംക്രൂടി മുണ്ടിന്റെ അറ്റത്തു കെട്ടിക്കൊണ്ടുപോകും. അവരെപ്പോലെ ഞാനും ചെയ്യുകയാം" എന്നുപറഞ്ഞു് ഒരുദിവസം ഭഗവാൻ കുറെ പ്രസാദമെടുത്തു മുണ്ടിന്റെ തുമ്പത്തു കെട്ടി തോളിൽക്രൂടി പുറത്തേക്കു് ഇട്ടുകൊണ്ടു് ഞാൻ താമസിച്ചിരുന്ന ഗൃഹത്തിൽ വന്നു് "ഇതാ നിങ്ങൾക്കു പ്രസാദം; നിങ്ങൾക്കു ഉണ്ണാൻ തയ്യാറാക്കിയതു എന്തെങ്കിലും കുറെ എനിക്കും തരിക" എന്നു പറഞ്ഞു. "ഞങ്ങൾ അരി മാത്രമേ പാകം ചെയ്തിട്ടുള്ളൂ. ചോറു അങ്ങേക്കു കഴിക്കാൻ പാടില്ലല്ലോ. അതുകൊണ്ടു പ്രസാദം തന്നെ കഴിക്കുകയാണു നല്ലതു്" എന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞു. അതിനു ഭഗവാൻ, "ഇല്ല. അതു പാടില്ല. മറ്റു ബ്രാഹ്മണർ അവരുടെ ഭാര്യമാർ പാകംചെയ്യുന്ന ആഹാരം കഴിക്കുകയും അവർക്കു പ്ര

സാദം കൊണ്ടുചെന്നു കൊടുക്കയും ചെയ്തു. അതുപോലെ എനിക്കും ചെയ്യണം" എന്നു നിർബന്ധിച്ചു. അദ്ദേഹം ആഹാരം കഴിച്ചു. പിന്നീടു് അന്നത്തെ രാത്രി അവിടെതന്നെ കഴിക്കണമെന്നു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. ഉടനെ "കട്ടിലൊന്നുമില്ല. അതുകൊണ്ടു് അങ്ങേക്കു പ്രയാസമാണു്" എന്നുപറഞ്ഞു ഹൃദയൻ തടുത്തു. "സ്ത്രീകളെങ്ങിനെയാണുറങ്ങുന്നതു്?" എന്നു ഭഗവാൻ ചോദിച്ചു. 'തറയിൽ.' എന്നുത്തരം പറഞ്ഞപ്പോഠം 'എന്നാൽ എനിക്കും അവരെപ്പോലെ ഒരു കിടക്ക തയാറാക്കുക' എന്നു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു.

"ഒരു പായ് വിരിച്ചു് ഹൃദയനും അദ്ദേഹവും മുറിയുടെ ഒരു മൂലയിലും, ഞാനും ലാക്കിഭിഭിയും പരിചാരികയും മറേറ മൂലയിലും കിടന്നുറങ്ങി. പിറേറദിവസം രാവിലെ വളരെ വെളുപ്പിനെ അദ്ദേഹം ക്ഷേത്രത്തിലേക്കു മടങ്ങുമ്പോഠം ഒരു ഭക്തനെ വഴിമധ്യേ കണ്ടു. 'ഇതു രാവിലെ എവിടെനിന്നാണു്?' എന്നു അയാഠം ചോദിച്ചു. അതിനു് "ഞാൻ എന്റെ ഗൃഹത്തിൽ നിന്നു വരികയാണു്" എന്നു അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. ഭഗവാൻ വെറുതെ നേരംപോക്കു പറയുകയാണെന്നു വിചാരിച്ചു് അയാഠം ചിരിക്കുകയുംചെയ്തു.

"ക്ഷേത്രത്തിനടുത്തുള്ള ഗ്രാമത്തിലായിരുന്നു ഹൃദയന്റെ ഭാര്യ താമസിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതു്. അവൾക്കു് ഒരിക്കൽ സുഖക്കേടുണ്ടായി. അവരുടെ കൂടെ ഒരു പരിചാരിക മാത്രമേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളു. ഹൃദയൻ ഭഗവാന്റെ സമീപത്തായിരിക്കുമ്പോഠം ഞാനും അവരെ ശുശ്രൂഷിക്കാൻ പോയ്ക്കൊണ്ടിരുന്നു. അപ്പോഠം മഴക്കാലമാണു്. ആ സമ

യം ഭഗവാനു നല്ല സുഖവുമില്ല. ഭഗവാനു് അറിവെയ്ക്ക, പരിചയ്പ്പെയ്ക മുതലായ പ്രവൃത്തിയ്ക്കുപുറമെ, വൃദ്ധയന്നു ക്ഷേത്രത്തിലെ പൂജയും നടത്താണ്ടതുണ്ടായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു ഭഗവാനു വേണ്ടവണ്ണം ശുശ്രൂഷ ലഭിയ്ക്കാതിരിയ്ക്കുമോ എന്നു വിചാരിച്ചു ഞാൻ ആകുലയായിത്തീർന്നു. എന്റെ മനസ്സു് എപ്പോഴും അദ്ദേഹത്തെപ്പറ്റിത്തന്നെ വിചാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അതുനിമിത്തം എനിയ്ക്കു വൃദ്ധയന്റെ ഭാവ്യയെ ശുശ്രൂഷിച്ചുകൊണ്ടു താമസിക്കുകയെന്നതു വളരെ പ്രയാസമായിത്തോന്നി. അപ്പോൾ വൃദ്ധയന്റെ ഭവനത്തിൽ പെട്ടെന്നു് ഒരു ബ്രാഹ്മണസ്ത്രീ വന്നിട്ടു്, എന്നോടു് "നീ എന്തിനാണിവിടെ താമസിയ്ക്കുന്നതു്? നിന്റെ മനസ്സു് എല്ലാസമയവും ക്ഷേത്രത്തിലാണു്. ഇവിടെ എന്താണു വേണ്ടതെന്നുവെച്ചാൽ അതു് ഈ പരിചാരിക നടത്തിക്കൊള്ളും. ഭഗവാന്റെ അടുക്കലേയ്ക്കു പോകാം. വരൂ" എന്നു പറഞ്ഞു അവർ എന്നെ ക്ഷണിച്ചുകൊണ്ടു ക്ഷേത്രത്തിൽപോയി. ഞങ്ങൾ രണ്ടുപേരും അദ്ദേഹത്തെ രാത്രിയിൽ ശുശ്രൂഷിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു.

"അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുത്തു ചെല്ലുമ്പോഴെല്ലാം എനിയ്ക്കു വളരെ ലജ്ജതോന്നിയിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് മൂടുപടം ഞാൻ താടിവരെ ഇട്ടു മറയ്ക്കുമായിരുന്നു. ഞാൻ ഇങ്ങനെ പ്രവർത്തിയ്ക്കുന്നതെന്തിനെന്നു് അദ്ദേഹം എന്നോടു ചോദിയ്ക്കുകയും മൂടുപടം എടുത്തുകളയാൻ പറയുകയും ചെയ്യുമായിരുന്നു. എന്നാലും എനിയ്ക്കു് ഒരിക്കലും എന്റെ മൂക്കിന്റെ മുകൾവശംവരെ മാറ്റുന്നതിനു കഴിഞ്ഞിരുന്നില്ല. ഒരുദിവസം രാത്രി മുഴുവനും ഈശ്വരനെപ്പറ്റി അദ്ദേഹം

സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ വചോമാധുര്യത്തെ ആസ്വദിച്ച് ഞാൻ ഭ്രാന്തയെപ്പോലെ ആയിത്തീർന്നു. നേരം പ്രകാശമായപ്പോൾ, ഞാൻ മൂടുപടം മുഖത്തു നിന്നു തിരെ മാറ്റി, അദ്ദേഹം പറയുന്നതുകേട്ടു മതിമറന്ന് അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുമ്പിൽ നില്ക്കുന്നതുമാത്രം എനിയ്ക്കോർമ്മയുണ്ട്. സൂര്യൻ ഉദിച്ചപ്പോൾ എനിയ്ക്ക് ബാഹ്യബോധമുണ്ടായി. ഉടനേതന്നെ മൂടുപടം എടുത്തിട്ട് ഞാൻ നാഗസ്വരശാലയിലേയ്ക്ക് ഓടിപ്പോരികയും ചെയ്തു.

"ഞാൻ എന്തു നാമമാണു് ജപിയ്ക്കേണ്ടതെന്നു് ഒരിയ്ക്കൽ ഭഗവാനോടു ചോദിച്ചു. ഉടനെ അദ്ദേഹം, ഭയംകൊണ്ട് എന്റെ മുഖം വിളറിത്തുടുത്തവണ്ണം, എന്റെ നേരെ ഒന്ന് ഉറ്റുനോക്കി. അതിനുശേഷം ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞു:—നിനക്കിഷ്ടമുള്ള നാമം ജപിക്കുക. നീ തിരഞ്ഞെടുക്കുന്ന നാമത്തിൽ എല്ലാ ശക്തിയും അടങ്ങിയിരിയ്ക്കുന്നുവെന്നു വിശ്വാസമുണ്ടായാൽ മാത്രം മതി. തീർച്ചയായും അതു നിന്നെ സംസാരസമുദ്രത്തിനപ്പുറം കടത്തും എന്നു്.

"ഞാൻ അധികകാലവും ജനിച്ച ഗ്രാമത്തിലായിരുന്നു കഴിച്ചുകൂട്ടിയതു്. എന്നാൽ മധുരബാബു ഭഗവാനോടു ചിലപ്പോൾ, അമ്മ ഇവിടെ വന്ന് അങ്ങേയ്ക്കു ആഹാരം തയാറാക്കിത്തരാത്തതെന്തു്? എന്നു ചോദിയ്ക്കും. അപ്പോൾ അദ്ദേഹം എനിയ്ക്കു് ആളയയ്ക്കും, അതനുസരിച്ചു കുറേദിവസം ഞാൻ ക്ഷേത്രത്തിൽ ചെന്നു താമസിയ്ക്കും. അവസാനകാലത്തു് അദ്ദേഹത്തിനു സുഖക്കേടുവന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തെ ശുശ്രൂഷിയ്ക്കുന്നതിനു ഞാൻ ആഗ്രഹിയ്ക്കുന്നവെ

ന്നറിയിക്കുകയും അദ്ദേഹം അതിനെ അനുവദിച്ചുതരികയും ചെയ്തു. അന്ന്, ഉച്ചയ്ക്കു ആഹാരം കൊണ്ടുചെന്ന കൊടുക്കാനായി ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുത്തുചെല്ലുമ്പോൾ അദ്ദേഹത്തെ ശുശ്രൂഷിക്കുകയും വീശുകയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുക പതിവായിരുന്നു.

ശാരദാദേവിയുടെ ഈ വാക്കുകളിൽനിന്നുതന്നെ അവരുടെ ക്ഷേത്രജീവിതത്തെപ്പറ്റി നമുക്കു മനസ്സിലാക്കാൻ കഴിയും. ഭഗവാന്റെ സേവകൊണ്ടു തന്നെപ്പോലും മറന്നു ആനന്ദസാഗരത്തിൽ മഗ്നയായിട്ടാണ് അവർ അവിടെ ദിവസങ്ങൾ കഴിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതു്. എന്നാൽ അവരുടെ ഇപ്രകാരമുള്ള ക്ഷേത്രവാസംകൊണ്ടു ചിലർക്കു സംശയവും തോന്നാതിരുന്നില്ല. ഃയോഗി എന്നു പേരോടുകൂടി ഒരു ശിഷ്യനുണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹം വളരെ സമയം ഗുരുമഹരാജിനോടുകൂടി കഴിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഒരുദിവസം വൃന്ദ എന്ന വേലക്കാരി അദ്ദേഹത്തിനോടു പറഞ്ഞു. നിങ്ങളുടെ പരമഹംസൻ ഒരു വലിയ കള്ളനാണു്. പകലൊക്കെ വലിയ ഭക്തനാണെന്നു കാണിച്ചുകൊണ്ടു നടക്കും. എന്നാൽ രാത്രിയായി എല്ലാവരും ഉറങ്ങിയെന്നു കാണുമ്പോൾ സൂത്രത്തിൽ മുറിയിൽനിന്നിറങ്ങി രാത്രി മുഴുവനും ഭുജിയോടുകൂടിക്കഴിക്കും" എന്നു്. യോഗിക്കു ഈ വാക്കുകേട്ടിട്ടു സംശയം ജനിക്കുകയും ഒരുദിവസം രാത്രി ദക്ഷിണേശ്വരത്തു താമസിച്ചു എന്താണു നടക്കുന്നതെന്നു പരീക്ഷിച്ചു മനസ്സിലാക്കണമെന്നു തീർച്ചപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തു. അതനുസരിച്ചു ഒരു ദിവസം അവിടെ താമസിച്ചു. അന്നു അർദ്ധരാത്രിക്കു ഗുരുമഹരാജു് തന്റെ മുറിയുടെ വാതൽ തുറക്കുന്നതും അതേസ

മയത്തു മാതുദേവി നാഗസ്വരശാലയുടെ മുകളിലത്തെ വരാന്തയിൽ ഇരുന്നു ജപിക്കുന്നതും ഗുരുമഹാരാജ് നാഗസ്വരശാലയുടെ അടുത്തുകൂടി വേഗത്തിൽ താഴെ പഞ്ചവടിയിൽചെന്നു ധ്യാനിക്കുന്നതിനു പോകുന്നതും ചന്ദ്രികയുടെ സഹായത്താൽ കാണാൻ സാധിച്ചു. അനാവശ്യമായി താൻ ഭഗവാനെ സംശയിക്കാനിടവന്നതിനെപ്പറ്റി പശ്ചാത്താപത്തോടും സങ്കടത്തോടും കൂടി യോഗി ഭഗവാന്റെ പിന്നാലെ ചെന്നു 'മാപ്പുതരണെ' എന്നു പ്രാർത്ഥിച്ചുകൊണ്ടു അദ്ദേഹത്തിന്റെ പാദങ്ങളിൽ വീണു. ഗുരുമഹാരാജ് പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി അദ്ദേഹത്തിനോടു മാതാവിന്റെ അടുക്കൽ പോയതുകൊണ്ടു ഒരു ഗുണവുമില്ല. അവർ ഈലോകത്തെയല്ല, സാധാരണനിലയിൽ നിന്നും അവരുടെ ആത്മാവു വളരെ ഉയർന്നാണു ഇരിക്കുന്നതു്. നീ അതിലെ കടന്നപ്പോഠം അവർ അവിടെ ഇരിക്കുന്നതു കണ്ടില്ലെ?" ഭഗവാന്റെ നേരിട്ടുള്ള ഒരു ശിഷ്യനാണു് ഈ സംഭവം എന്നോടു പറഞ്ഞതു്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ സ്വഭാവം അസാധാരണമായ സഹിഷ്ണുതയോടും ദയയോടും കൂടിയതായിരുന്നുവെന്നു ഈ സംഭവം വ്യക്തമാക്കിക്കാണിക്കുന്നു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ മാതാവായ ചന്ദ്രാദേവി നൂറിമൂന്നുവയസ്സുവരെ ജീവിച്ചിരുന്നു. അവർ ക്ഷേത്രത്തിൽ താമസിക്കാൻ വന്നതു 1863-ൽ ആണു്. 1872-ൽ ആണു അവരുടെ മകന്റെ ഭാര്യ അവരെ ശുശ്രൂഷിക്കാൻ വന്നതു്. ഈ കാലത്തു അവർക്കു ഓർമ്മശക്തി വളരെ കുറഞ്ഞിരുന്നു. എങ്കിലും അവർക്കുണ്ടായിരുന്ന ഈശ്വരഭക്തിക്കു യാതൊരു കുറവുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. തന്റെ ചെ

രുപ്പകാലത്തെപ്പോലെതന്നെ വാർദ്ധക്യാവസ്ഥയിലും അവ
ക്ക് ഈശ്വരകാര്യങ്ങളിൽ വളരെ വിശ്വാസമുണ്ടായിരുന്നു.
പൂജാവസാനത്തിൽ ശംഖു വിളിക്കുക ബംഗാളത്തെ ഒരു പ
തിവാണ്. ഓരോ വീട്ടിൽനിന്നും പൂജ, ധ്യാനം മുതലായ
വയുടെ അവസാനത്തിൽ പുറപ്പെട്ടുന്ന ഈ ശംഖനാദം പ
ട്ടണങ്ങളിലും ഗ്രാമങ്ങളിലുമുള്ള ആളുകൾക്കു കേൾക്കാം. നി
വേദിക്കാതെ ആരും ഒരിയ്ക്കലും ഭക്ഷിയ്ക്കുകയില്ല. ഈ നി
വേദ്യം പൂജയുടെ ഒരു ചടങ്ങാണ്.

പൂജകഴിയാതെ ചന്ദ്രാദേവി ഒരിക്കലും ആഹാരം ക
ഴിച്ചിരുന്നില്ല. ക്ഷേത്രത്തിനടുത്തുതന്നെ ഒരു തൊഴിൽശാ
ല (ഫാക്ടറി) ഉണ്ടായിരുന്നു. മദ്ധ്യാഹ്നസമയത്തു് ഫാക്ട
റിയിൽ കുഴൽവിളിക്കുമ്പോൾ സ്വർഗ്ഗത്തിലെ ശംഖനാദമാ
ണു് അതെന്നു വിചാരിച്ചു സ്വർഗത്തെ പൂജകഴിഞ്ഞിരി
ക്കുന്നു. ഞാൻ ഇനി ഉണ്ണുംം" എന്നു അവർ പറയും.
എന്നാൽ ഞായറാഴ്ച കുഴൽനാദം കേൾക്കയില്ല. അന്നു്
അവർ ആഹാരം കഴിക്കാതെ 'സമയമായില്ല. സ്വർഗ
ത്തെ പൂജ ഇതേവരെ കഴിഞ്ഞില്ല' എന്നു പറഞ്ഞിരി
യ്ക്കും. ഇതറിഞ്ഞു ഒരാൾ ഫാക്ടറിയിലെ കുഴലിനു പകരം
ഒരു കുഴലുണ്ടാക്കി വിളിച്ചു. ഞായറാഴ്ച അതു വിളിച്ചാലും
അതിന്റെ ശബ്ദം കേട്ടിട്ടു ചന്ദ്രാദേവി, "സ്വർഗത്തു ഇന്നു
എന്തോ കുഴപ്പം പറ്റിയിരിക്കുന്നു. ശംഖനാദം വളരെ
മോശമായിട്ടാണു കേൾക്കുന്നതു്" എന്നു പറഞ്ഞു അവർ
ആഹാരം കഴിക്കയില്ലായിരുന്നു.

ചന്ദ്രാദേവി 1876-ൽ സമാധി പ്രാപിച്ചു. ശ്രീരാ
മകൃഷ്ണദേവനു അതുകൊണ്ടു വളരെ സങ്കടമുണ്ടായി. അന്നു

മുതൽ അദ്ദേഹം നാഗസ്വരശാലക്കു വരാതെതന്നെയായി. അതുകൊണ്ടു ശാരദാദേവി ക്ഷേത്രത്തിൽ താമസിക്കുന്നകാലത്തു മിക്കവാറും തനിച്ചു ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളൂ. ഈ ഏകാന്തതയിൽനിന്നുള്ള അസുഖം ആത്മികസാധനകളാൽ അവർ പരിഹരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അങ്ങിനെ സംതൃപ്തയായി അവർ അവിടെ താമസിച്ചു.

കേശവചന്ദ്രസേനൻ

ജനങ്ങളിൽനിന്നു ബഹുമതിയുണ്ടാകണമെന്ന് അത്യാത്തിയോടെ കൊതിച്ചുകൊണ്ടല്ലായിരുന്നു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ദക്ഷിണേശ്വരത്തു താമസിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നത്. ഒരു അപ്രസിദ്ധനായിരിയ്ക്കാനായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആഗ്രഹം. ലോകപ്രസിദ്ധനാകണമെന്നോ തന്റെ വലിപ്പം മുൻനിത്തണമെന്നോ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വഭാവത്തിലെ ഇല്ലായിരുന്നു. ആളകപ്പം അറിയണമെന്നോ കാണണമെന്നോ ഉള്ള കാര്യം അദ്ദേഹം ആലോചിച്ചിട്ടേയില്ല. എന്നാൽ അന്യരെ ബഹുമാനിക്കുന്ന വിഷയത്തിൽ അദ്ദേഹം എല്ലായ്പോഴും ജാഗരൂകനായിരുന്നു. സുപ്രസിദ്ധകവിയായ രവീന്ദ്രനാഥടാഗോറിന്റെ പിതാവു ദേവേന്ദ്രനാഥടാഗ്രർ ധാരാളം ധനവും ലൌകികശ്രേയസ്സും ഉണ്ടായിട്ടും ഈശ്വരചിന്തക്കു ധാരാളം സമയം ചെലവാക്കുന്നുണ്ടെന്നറിഞ്ഞു, തന്നെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുക്കലേക്കു കൊണ്ടുപോകണ

മെന്നു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ആവശ്യപ്പെട്ടു. ദേവേന്ദ്രനാഥന്റെ ഈശ്വരസങ്കല്പത്തെപ്പറ്റി കേൾക്കുകയും പലതരം ഗംഭീരതത്വങ്ങളെപ്പറ്റി അദ്ദേഹവുമായി സംസാരിക്കുകയും ചെയ്തിട്ടു, ദേവേന്ദ്രനാഥന്റെ ആത്മികാനുഭവങ്ങൾ തന്റേതിനോടു യോജിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നു ഭഗവാൻ വളരെ വിനീതനായി അഭിപ്രായപ്പെട്ടു.

ഭഗവാന്റെ കാശിയാത്ര വിശ്രുതനായ ഒരു സന്ന്യാസിയെ ദർശിക്കാനും ക്രുടിയായിരുന്നു. ഭഗവാൻ ആവശ്യപ്പെട്ട കാഴ്ചദ്രവ്യങ്ങളെഎല്ലാം മധുരബാബു സംഭരിച്ചുകൊടുത്തു. ഭഗവാൻ അവയെ ആ സന്ന്യാസിയുടെ മുൻപിൽ വളരെ ഭക്തിയോടുക്രുടി കൊണ്ടുവെച്ചിട്ടു ഒരു സാധാരണതീർത്ഥയാത്രക്കാരനെപ്പോലെ സാഷ്ടാംഗപ്രണാമം ചെയ്തു. വേറൊരവസരത്തിൽ കൽക്കട്ടക്കു അല്പം അകലെ ആയി ഒരു ഭക്തനായ ബ്രാഹ്മണൻ താമസിക്കുന്നുവെന്നുകേട്ട അവിടെ പോകണമെന്നു ഭഗവാൻ ആവശ്യപ്പെട്ടു. മധുരബാബു ഉടൻതന്നെ അദ്ദേഹത്തെ അവിടെ കൊണ്ടുപോയി. ആ ബ്രാഹ്മണന്റെ ചെറിയ കുടിലിനു മുൻപിൽ മധുരബാബുവിന്റെ രാജതുല്യമായ വാഹനം നിൽക്കുന്നതുകണ്ടു ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ പൊട്ടിച്ചിരിച്ചുപോയി. പരിശ്രുദ്ധി ക്രുതൽയോഗ്യത എന്നിവയെ അനേഷിക്കുകയെന്നുള്ളതു ഭഗവാന്റെ ഒരു അസാധാരണസ്വഭാവമായിരുന്നു.

ഇക്രുട്ടത്തിൽ നവവിധാനബ്രഹ്മസമാജസ്ഥാപകനായ കേശവചന്ദ്രസേനൻ, ദക്ഷിണേശ്വരത്തിനടുത്തു് ഒരു ഉദ്യാനത്തിൽ വന്നിരിക്കുന്നുവെന്നറിഞ്ഞു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഉടനേതന്നെ അദ്ദേഹത്തെ ചെന്നു കാണണമെന്നു ആഗ്ര

ഹം പ്രകടിപ്പിച്ചു. ആ ഉദ്യാനം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനു വളരെ പരിചയമുള്ളതായിരുന്നു. അതിന്റെ ഉടമസ്ഥൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഒരു ഭക്തനുമായിരുന്നു. പുഷ്പങ്ങളുടെ സുഗന്ധപൂർണ്ണമായ പരിമളം അന്തരീക്ഷത്തിൽ പരക്കുന്ന കാലങ്ങളിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഇടക്കിടയ്ക്കു അവിടെ സഞ്ചരിക്കുക പതിവായിരുന്നു. കൃസ്തുവെന്ന ആദർശത്തിലേക്കും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉപദേശങ്ങളിലേക്കും ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനു ഒരു പുതിയ അടുപ്പം ഉണ്ടാക്കിയ കൃസ്തുദർശനവും സംഭവിച്ചതു് ഈ ഉദ്യാനത്തിലെ പ്രാമായങ്ങളായ പഥങ്ങളിൽ ഒന്നിൽവെച്ചാണു്.

ഒട്ടുവളരെ ശിഷ്യന്മാരാൽ ആവൃതനായിരിക്കുന്ന കേശവചന്ദ്രസേനനെ ഭഗവാൻ ചെന്നുകണ്ടു. സുപ്രസിദ്ധനായ ബ്രഹ്മസമാജനേതാവും അപ്രസിദ്ധനായ ദേവീപൂജകനും തമ്മിലുള്ള അന്തരം അത്ഭുതകരം! എത്രയും സാധാരണരീതിയിൽ വസ്ത്രധാരണംചെയ്ത അഭിമാനഗന്ധമില്ലാത്ത പൂജകനും എത്രയും മേനിയുള്ള വസ്ത്രം ധരിച്ച രാജകീയപ്രകൃതിയായ ബ്രഹ്മസമാജനേതാവും ഒരാൾ വൈദികഇൻഡ്യയുടെ മാഹാത്മ്യത്തേയും അവശിഷ്ടത്തേയും വ്യക്തമായി തെളിയിക്കുന്ന ഒരു പൌരസ്ത്യൻ. തന്റെ ചിന്തയിലും ഭാവത്തിലും പാശ്ചാത്യശക്തിയുടെ ചിഹ്നത്തെ വെളിവാക്കുന്ന ആളാണു മറെറാരാൾ. പ്രാചീനവും നവീനവുമായ യുഗങ്ങളുടെ പ്രവാചകന്മാരായ ഇവർക്കു തമ്മിൽ ധ്രുവങ്ങൾക്കു തമ്മിലുള്ള അന്തരം കാണപ്പെട്ടു.

ആധുനികചിന്തയെ മുഖ്യമായി പ്രതിപാദിക്കുന്ന ഒരു സ്ഥാപനമാണു ബ്രഹ്മസമാജം. പഴയ യാഥാസ്ഥിതി

കതയുടെ ചിഹ്നങ്ങളായ സാമുദായികാചാരം, ജാതി, ചട്ടങ്ങൾ എന്നിവയുടെ വിപരീതമായി പ്രവർത്തിക്കുന്നതാണ് അതു്. പ്രാചീനസമ്പ്രദായങ്ങളെ വെട്ടിമിനുക്കി ഭംഗിപ്പെടുത്തിയാൽ മതിയെന്നു മാത്രം ആഗ്രഹമുള്ളവരും അതല്ല, ഇവയെല്ലാം പാടെ നശിപ്പിക്കണമെന്നുള്ളവരും അതിലുണ്ടു്. എന്നാൽ രണ്ടുകൂട്ടരുംതന്നെ പാശ്ചാത്യന്മാരുടെ ഇടയിലെ യൂണിറ്റേറിയൻവർഗ്ഗക്കാർ മതപരമായ ഒരു നവീനപ്രസ്ഥാനംകൊണ്ടു വന്നതുപോലെ ഇൻഡ്യൻസമുദായത്തിൽ സമുദായത്തിന്റേയും മതത്തിന്റേയും പേരിൽ വന്നുകൂടിയിട്ടുള്ള പല ദുരാചാരങ്ങളും ഐതിഹ്യത്തെ അനുസരിയ്ക്കുകനിമിത്തം ഉണ്ടായിട്ടുള്ള അമിതഭക്തങ്ങളും നിശ്ശേഷം നീക്കുകയോ വേണ്ടവണ്ണം ക്രമീകരിയ്ക്കുകയോ ചെയ്യണമെന്നുള്ളവരായിരുന്നു. ബ്രഹ്മസമാജപ്രസ്ഥാനം യാഥാസ്ഥിതികതയ്ക്കെതിരായി പ്രവർത്തിച്ച യൂണിറ്റേറിയൻ പ്രസ്ഥാനത്തോടു പല തരത്തിലും തുല്യമാണു്.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനും കേശവചന്ദ്രസേനനും തമ്മിൽ പലതിലും വളരെ വ്യത്യാസമുണ്ടായിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനു പിൻതാങ്ങായി യാതൊരു സ്ഥാപനവും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹം ഒന്നും സ്ഥാപിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹത്തിനു് അനുഗാമികരും ഉണ്ടാകാൻ ഭാവിച്ചിട്ടേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളൂ. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സന്ദേശം പുറത്തുവന്നിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല; ഇന്നതെന്നു നിർവചിച്ചുകഴിഞ്ഞിരുന്നില്ല. അങ്ങിനെയൊന്നുണ്ടെന്നു് അദ്ദേഹം അറിഞ്ഞതായിപോലും കാണപ്പെട്ടില്ല. കേശബിന്റെ നയം നിരസനവും, ശ്രീരാമകൃഷ്ണന്റേതു കൂട്ടിച്ചേർക്കലും ഉപയോഗപ്പെടുത്തലും

ആയിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ എല്ലാത്തരം ആചാരങ്ങളേയും വിശ്വാസങ്ങളേയും ശാസ്ത്രീയോപദേശങ്ങളേയും ശേഖരിച്ചു ഓരോന്നിനും മനുഷ്യചിന്തയുടെ നാനാനിലകളിൽ ഓരോ സ്ഥാനം കൽപിച്ചു. പുരോഗതിയെ പ്രാപിച്ചുകൊണ്ടിരിയ്ക്കുന്ന ജീവന്റെ ഓരോ അവസ്ഥയും അദ്ദേഹം അനന്തത്തിനോടു യോജിപ്പിച്ചുകാണിച്ചു. എന്നാൽ അദ്ദേഹം വൈദികരീതിയനുസരിച്ചുള്ള ചടങ്ങുകളും ജാതിയും ഐതിഹ്യവും ഒരു മുഴുത്ത ഒരു യാഥാസ്ഥികനെപ്പോലെ സമഷ്ടിയായി ആദരിയ്ക്കുകയും ചെയ്തു.

"കേശബ് തന്റെ അടുത്തുവരുന്നതിനു മുൻപും പിമ്പുമുള്ള ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ജീവിതത്തിനു ഒരു വലിയ വ്യത്യാസമുണ്ട്. കേശബിന്റെ വരവിനു മുൻപ് ശ്രീരാമകൃഷ്ണന് ആചാരനിഷ്ഠയുള്ള ബ്രാഹ്മണരോടുകൂടെ മാത്രമെ ഇടപഴകാൻ സാധിയ്ക്കുമായിരുന്നുള്ളു. എന്നാൽ കേശബിന്റെ വരവോടുകൂടി അദ്ദേഹം എല്ലാവരോടും ഇടപഴകാനും എല്ലാവർക്കും ഉപദേശം നൽകാനും തുടങ്ങി. വാസ്തവത്തിൽ കേശവചന്ദ്രൻനിമിത്തമാണ് അദ്ദേഹം ലോകത്തിനും പ്രത്യേകിച്ചു അക്കാലത്തെ ചെറുപ്പക്കാർക്കും അറിയപ്പെടാൻ ഇടയായത്. അതായത് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ശിഷ്യന്മാർ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുത്തുചെന്നതു കേശബുമുഖേനയാണെന്നല്ല അർത്ഥം. കേശബിന് അദ്ദേഹത്തോടുണ്ടായിരുന്ന അപാരഭക്തി അവരെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുക്കലേക്കു പോകുന്നതിനു പ്രേരിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ട് എന്ന് മാത്രം". എന്നു ശശിമഹരാജ് പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ അഭിപ്രായങ്ങൾ മാറാൻ കാര

ണം * നവവിധാനകർത്താവിന്റെ സഹവാസമാണെന്നു വിചാരിയ്ക്കുന്നതിൽ ന്യായമില്ല. അന്തിമമായ ജ്ഞാനം ഭഗവാന് മുൻപേതന്നെ ഉണ്ടായിരുന്നു; എന്നാൽ അതു് അദ്ദേഹം പുറത്തു പ്രകാശിപ്പിയ്ക്കാൻ തുടങ്ങിയതു അപ്പോഴാണെന്നേയുള്ളൂ.

അവർ തമ്മിലുള്ള പ്രഥമദർശനത്തെപ്പറ്റി ശശിമഹാരാജ് പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതു് ഇങ്ങിനെയാണു്. "ആദ്യത്തെ പ്രാവശ്യം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ കേശബിന്റെ അടുത്തുപോകുമ്പോൾ കേശബിനു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെപ്പറ്റിയൊ അദ്ദേഹത്തിന്റെ നിലയെപ്പറ്റിയോ അറിവുണ്ടായിരുന്നില്ല. അന്നു് കേശബ് അദ്ദേഹത്തിനോടു ഇംഗ്ലീഷുമട്ടിൽ വെറുതെ തല ആട്ടിയതേയുള്ളൂ. എന്നാൽ ഗുരുമഹാരാജ് അയാളെ കണ്ടയുടനെ അയാളുടെ മുൻപിൽ സാഷ്ടാംഗനമസ്കാരംചെയ്തു. ഈ പ്രണാമത്തിന്റെ ഫലമായി ഗുരുമഹാരാജ് യാത്രചോദിച്ചപ്പോൾ കേശബിനു ലജ്ജതോന്നി കുറഞ്ഞൊന്നു താണു തൊഴാതെ നിവൃത്തിയില്ലാതായി. പിന്നീടു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ യഥാർത്ഥസ്വരൂപം മനസ്സിലാക്കാൻ തുടങ്ങിയപ്പോൾ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ പാദത്തിൽ ഭക്തിപുരസ്സരം കേശബു് നമസ്കരിക്കുമായിരുന്നു.

"പലപ്പോഴും കേശബ് ഭഗവാനെ ബ്രഹ്മസമാജത്തിൽ വരുന്നതിനു ക്ഷണിക്കും. ഈ അപേക്ഷയനുസരിച്ചു ഒരിക്കൽ അദ്ദേഹം പോയി. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ വരുന്നതുകണ്ടു്, കേശബു് താൻ ഇരുന്ന ഉയർന്ന പീഠത്തിൽനിന്നും താഴെ ഇറങ്ങി ആ സ്ഥാനത്തു ചെന്നിരിക്കണമെന്നു് അദ്ദേഹ

* കേശബ് ഉൾപ്പെട്ട ബ്രഹ്മസമാജശാഖയുടെ പേരു്.

ത്തോട് അപേക്ഷിച്ചു. "വേണ്ട; വേണ്ട; നിങ്ങളുടെ പ തിവുകർമം എല്ലാം മുറയ്ക്കു നടക്കട്ടെ" എന്നു ഗുരുമഹാരാ ജ് പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹത്തിനു കേശബ്ബുമായി മത്സരിയ്ക്കണ മെന്നോ കേശബ്ബിനുണ്ടായിരുന്ന ഉന്നതസ്ഥാനം കയ്യടക്കണമെന്നോ ഒട്ടുംതന്നെ ആഗ്രഹമുണ്ടായിരുന്നില്ല. "അമ്മേ, കീർത്തിയും യശസ്സും എല്ലാം കേശബ്ബിന്നിരിയ്ക്കട്ടെ! അവിടുത്തെ അതിപാവനപാദപത്മങ്ങളിൽ അവിചലിതയായ ഭക്തിമാത്രം എനിയ്ക്കു തന്നാൽ മതി!" എന്നു് അദ്ദേഹം പ്രാർത്ഥിക്കാറുണ്ടായിരുന്നു.

"കേശബ്ബിന്റെ സമാജക്കാർ നടത്തിയ ഒരു നാടക ത്തിനവരണമെന്നു അവർ ഒരിക്കൽ ഭഗവാനെ ക്ഷണിച്ചു. അപ്പോൾ ബ്രഹ്മസമാജത്തിലെ അംഗങ്ങളിൽ ഒരാൾ അദ്ദേഹത്തോടു് ഓരോന്നു സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കവെ, ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു. "കേശബ്ബ് വളരെ ഈശ്വരഭക്തനാണ്. തീച്ചയായും അദ്ദേഹം ഗൗരാംഗദേവന്റെ അവതാരംതന്നെ ആയിരിക്കണം. മസുംദാർ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഏറ്റവും അടുത്ത കൂട്ടുകാരനാണു്. അതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം നിത്യാനന്ദന്റെ അവതാരമായിരിക്കണം. അപ്പോൾ അങ്ങാരാണു്?" എന്നു്. ഇതുകേട്ടപ്പോൾ ഗുരുമഹാരാജ് കൈരണ്ടുംകൂപ്പി താണു് തലതാഴ്ത്തിക്കൊണ്ടു്, 'ഞാൻ അവരുടെ ഭൃത്യൻ' എന്നു മറുപടി പറഞ്ഞു. കേശബ്ബ് ഈ സംഭാഷണത്തെപ്പറ്റി കേട്ടപ്പോൾ, ആ മനുഷ്യനെനോക്കി 'എടോ മഠയാ! ബുദ്ധിയില്ലാതെ ഇപ്രകാരം സംസാരിക്കാൻ തനിക്കു് എങ്ങനെ സാധിച്ചു?" എന്നുമാത്രം പറഞ്ഞു.

"കേശബ്ബുമായുള്ള സഹവാസത്തിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേ

വന്ന് വാസ്തവമായ ആനന്ദമുണ്ടായിരുന്നു. കേശബ്ബിനു സുഖക്കേടത്യാസന്നമാണെന്നു കേട്ടപ്പോൾ സങ്കടത്തോടുകൂടി ഗുരുമഹാരാജ്, 'അമ്മേ! അവിടുന്നു കേശവനെ കൊണ്ടുപോവുകയാണെങ്കിൽ ഈശ്വരകാര്യത്തെപ്പറ്റി ഞാൻ ഇനി ആരോടാണു സംസാരിക്കുക.' എന്നുപറഞ്ഞു നിലവിളിച്ചു. ഗുരുമഹാരാജ് കേശബ്ബിനെ വളരെ സ്നേഹിച്ചിരുന്നു. കേശബ്ബ് പലപ്പോഴും ഉൽകൃഷ്ടവിഷയങ്ങളെപ്പറ്റി ചോദ്യങ്ങൾ ചോദിക്കുമായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു ഗുരുമഹാരാജിനു അയാളോടു സംസാരിക്കുന്നതുപോലെ മറെറാരാളോടും സംസാരിക്കുന്നതിൽ സുഖം തോന്നിയിരുന്നില്ല എന്നു് അദ്ദേഹംതന്നെ പറയുമായിരുന്നു. ആത്മികജീവിതത്തിലെ നാനാനിലകളെപ്പറ്റി ഗുരുമഹാരാജ് സവിസ്തരം വർണ്ണിക്കുമ്പോൾ, ഏപ്പോഴും കേശബ്ബ് 'അതിനുശേഷം എന്തുസംഭവിക്കുന്നു? അതുകഴിഞ്ഞാൽ എന്തു?' എന്നിങ്ങനെ ചോദിക്കുമായിരുന്നു.

"ഒരുദിവസം ഗുരുമഹാരാജ് ഭക്തിയുടെ പല ഭാവങ്ങളെപ്പറ്റി കേശബ്ബിനോടു സംസാരിക്കുകയായിരുന്നു. അത്യാശയോടുകൂടി കേശബ്ബ് ചോദിച്ചു. അതിനുശേഷം എന്തു സംഭവിക്കുന്നു?' എന്നു്, അതിനു ഭഗവാൻ, 'കേശവാ! അതു ഞാൻ നിന്നോടു പറകയാണെങ്കിൽ നിന്റെ ഉപദേഷ്ടാവാണെന്നുള്ള നില നിനക്കു വിടേണ്ടിവരും. ശിഷ്യനെന്നും ഗുരുവെന്നുമുള്ള നില അസ്തമിയ്ക്കും. നീ അതിനു സന്നദ്ധനാണോ? എന്നു ചോദിച്ചു. 'ഇല്ല. അതുവളരെ പോകുന്നതിനു ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നില്ല' എന്നു കേശബ്ബ് പറഞ്ഞു. അക്കാലത്തു് അയ്യാരം അനേകായിരം ജനങ്ങളുടെ

ഗുരുവായിരുന്നു. അവരെല്ലാം അയാളെ മാസ്റ്റർശിയായി കരുതിവന്നു.

"കേശബ്ബ് മനുഷ്യവർഗ്ഗങ്ങളെ സഹായിക്കുക എന്നുള്ളതു തന്റെ കടമയാണെന്നു വിശ്വസിച്ചിരുന്നു. അയാൾ ഈശ്വരനുവേണ്ടി എന്നും വേലചെയ്യാനുള്ള ഒരുവനാണെന്നും മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തെ സഹായിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി അയാൾ ഭ്രമിയിൽ വീണ്ടും വീണ്ടും ജനിക്കുമെന്നും ശ്രീഗുരുമഹാരാജ് പറയുമായിരുന്നു.

"പരിശുദ്ധാതയും യഥാർത്ഥമ്മവും എന്തെന്നു മനസ്സിലാക്കണമെന്നുള്ളവൻ ദക്ഷിണേശ്വരത്തുചെന്ന് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ പാദകമലത്തിൽ ഇരിക്കേണ്ടതത്യാവശ്യമാണു്. ഞാൻ പ്രസംഗിക്കുന്ന പുതിയ പ്രസ്ഥാനത്തിന്റെ മൂർത്തിയാണദ്ദേഹം. ഞാൻ പ്രസംഗിക്കുന്നു; എന്നാൽ അദ്ദേഹം അതനുസരിച്ചു ജീവിക്കുന്നു' എന്നു കേശബ്ബ് ക്രുടക്കുടെ പറയുമായിരുന്നു. കേശബ്ബ് പിന്നെയും പിന്നെയും പറയാറുണ്ടായിരുന്ന ഈ വാക്കുകളാണു് അനേകംപേരെയും ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെ കാണുന്നതിനു പ്രേരിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളതു്. വിഗ്രഹാരാധനയിൽ ഒട്ടുംതന്നെ വിശ്വാസമില്ലാത്ത കേശവസേനൻ ഒരു ബ്രാഹ്മണപൂജകനെപ്പറ്റി ഇപ്രകാരം പറയണമെങ്കിൽ ആ ആൾ തീച്ചയായും ഒരു പരമഹംസൻതന്നെ ആയിരിക്കണം' എന്നു് അളുകൾ പറയുവാൻ തുടങ്ങി".

ഈശ്വരനാൽ തിരഞ്ഞെടുക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ഇവർ രണ്ടുപേരും ക്രുടക്കുടെ മേളിയ്ക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ഒരുദിവസം ഒരു കപ്പലിൽ കേശവചന്ദ്രസേനൻ ദക്ഷിണേശ്വരത്തുവന്നു ശ്രീ

രാമകൃഷ്ണദേവനേയുംകൂട്ടി ഗംഗയിൽ ഒരു കപ്പൽയാത്രചെയ്ത അ വിശേഷദിവസത്തെപ്പറ്റി രേഖയുണ്ട്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ അന്നു ധാരാളം ദിവ്യഗാനങ്ങളും പാടുകയും വളരെ മണിക്കൂർ ഈശ്വരന്റെ സാകാരഭാവം, നിരാകാരഭാവം, സഗുണനിർഗ്ഗുണഭാവം, സൃഷ്ടം, അസൃഷ്ടം, ആത്മാവ്, ശരീരം, അനന്താനന്ദമയിയായ ലോകൈകജനനിയുമായുള്ള സംഗമംകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന അത്യന്താനന്ദം എന്നിവയെപ്പറ്റി സംസാരിക്കുകയും ചെയ്തു. ഈ വാണികളും അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുഖത്തുനിന്ന്, ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു ദിവ്യചിന്താഫലമായി ബാഹ്യബോധംവിട്ട പ്രബുദ്ധാവസ്ഥയെ പ്രാപിക്കുകനിമിത്തമുണ്ടാകുന്ന വിശിഷ്ടവിരാമങ്ങളോടുകൂടി ഒരു ആനന്ദനദിപോലെ പ്രവഹിച്ചു.

കേശവചന്ദ്രസേനന്റെ അതിഥികളായ ഒട്ടുവളരെ മഹാനുഭാവന്മാർ കപ്പലിന്റെ മേൽത്തട്ടിലുള്ള ചെറിയ മനോഹരമായ മുറിയിൽ അദ്ദേഹത്തിനുചുറ്റും കൂടിയിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ അതിവിശിഷ്ടവും ഉച്ചവും അതിസൂക്ഷ്മവുമായ ഉപദേശത്തിന്റെ മനോഹരതകൊണ്ട് അവരെല്ലാവരും ബദ്ധചിത്തവൃത്തികളായിത്തീർന്നു. നീലവർണ്ണമായ ആകാശത്തിന്റേയും പാവനയായ ഗംഗാനദിയുടേയും അതിന്റെ തീരപ്രദേശങ്ങളുടേയും മനോഹരതയും മറ്റും എല്ലാം അവർ മറന്നുപോയി. ദേശകാലചിന്ത അസ്തമിച്ചു. വാക്കിലും സ്വഭാവത്തിലും ഒരു ചെറുബാലനെപ്പോലെ സരളനും എന്നാൽ അദ്ധ്യാത്മജ്ഞാനത്തിൽ ഒരു ഗംഭീരകേസരിയും ആയ ഈ ബ്രാഹ്മണൻമാത്രം അവരുടെ അന്തരംഗത്തിൽ കടികൊണ്ടു.

1875-ൽ ആണ് ആദ്യത്തെ ക്രിക്കാഴ്ചനടന്നത്. കേശവചന്ദ്രസേനൻ 1884-ൽ മരിച്ചു. ഇതിനു മദ്ധ്യേയുള്ള കാലങ്ങളിൽ അത്യാനന്ദപൂർണ്ണമായ അനേകം സംഗമങ്ങൾ ഉണ്ടായിട്ടുണ്ട്. കേശവസേനന്റെ അവസാനകാലം സമീപിച്ചിരിക്കുന്നുവെന്ന് അറിഞ്ഞപ്പോൾ, ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ അദ്ദേഹത്തെ കാണുന്നതിന് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭവനത്തിലേയ്ക്കുപോയി. കേശവന് നിവൃത്തിയില്ലായ്കനിമിത്തം കുറേസമയം തന്റെ മുറിയിൽത്തന്നെ കിടന്നുവെങ്കിലും ഒടുവിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെ പൂജിക്കുന്നതിനു് അതിഥികളെ സല്ക്കരിക്കുന്നമുറിയിലേക്കു നിർബന്ധപൂർവ്വംചെന്നു. കേശബ്ബ് ഭഗവാനോട് ഒരു ഉയന്ന ചാരുകസാലയിന്മേൽ ഇരിക്കുന്നതിന് അപേക്ഷിച്ചു. അതിനുശേഷം താൻ തറയിൽ ഭഗവാന്റെ അടുത്തു മൻപിൽ ഇരുന്നു. എന്നാൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ താഴെയിറങ്ങി കേശബ്ബിന്റെ അടുത്തിരുന്നു് സ്നേഹപൂർണ്ണമായി അയാളുടെ മെലിഞ്ഞകൈ പിടിച്ചു തൂക്കിനോക്കുകയും അതിന്റെ ക്ഷീണക്കുറവുനിമിത്തം ദുഃഖിക്കുകയും ചെയ്തു.

ഉൽകൃഷ്ടചിന്തകളെ ഉദ്ദീപിപ്പിക്കുന്നതും സമാധാനത്തെ ഉളവാക്കുന്നതുമായ കാര്യങ്ങളെപ്പറ്റി ഭഗവാൻ കുറെ അധികസമയം അയാളുമായി സംസാരിച്ചു. "ബസോറാ എന്നുപറയുന്ന റോസ് ഒരു നല്ലഇനമാണു്. രാത്രിയിൽ മഞ്ഞുതുള്ളി അതിന്റെ വേരുകൾക്കു കിട്ടത്തക്കവണ്ണം അവയുടെ ചുറ്റിനുമുള്ളമണ്ണ് തോട്ടക്കാരൻ നീക്കിക്കളയുന്നു. ഈ മഞ്ഞു് ഏൽക്കുന്നതുകൊണ്ടു ചെടിക്കു ഒരു പുതിയ ശക്തിയുംവീര്യവും ഉണ്ടാകുന്നു. അതുപോലെ ഈശ്വരനാകുന്ന തോ

ട്ടക്കാരനും കേശവാ! നിന്നോടെങ്ങിനെ പ്രവർത്തിക്കണമെന്നറിയാം. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജ്ഞാനമാകുന്ന ഹിമകണം നിന്റെമേൽ പതിച്ചു നിനക്ക് ഇതുവരെയും ഉണ്ടായിരുന്നതിൽനിന്നു വളരെ അധികംശക്തി ഉണ്ടാക്കുമാറു നിന്റെ വേരുവരെ അദ്ദേഹം തോണ്ടുകയാണു" എന്ന് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. ഭഗവാൻ പിന്നെയും വളരെനേരം സംസാരിച്ചു. ഒടുവിൽ ഒരു വലിയ കുരുവന്നു കേശവനെ വല്ലാതെ വിഷമിപ്പിച്ചതുകൊണ്ട് ആ സംഭാഷണം നിറുത്തേണ്ടിവന്നു. യാത്രപറയുന്നരീതിയിൽ അയാൾ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെ നമസ്കരിച്ചിട്ടു മുഖത്തിൽപിടിച്ചു മെല്ലെമെല്ലെ നടന്നു മുറിയിൽനിന്നു പോയി.

കേശവസേനന്റെ സംഘത്തിനു പുറമെ വേറേയും പല ബ്രഹ്മസമാജങ്ങളുണ്ട്. രാമമോഹനറായി, ദേവേന്ദ്രനാഥടാഗ്രർ എന്നിവരാൽ സ്ഥാപിതമായ ആദിബ്രഹ്മസമാജമാണു മൂലസമാജം. ഇതിലാണു മഹാകവി രവീന്ദ്രനാഥടാഗ്രറും അദ്ദേഹത്തിന്റെ കുടുംബാംഗങ്ങളും ഉൾപ്പെട്ടിരിക്കുന്നതു്. ഇതിന്റെ രീതി പഴയ സമ്പ്രദായങ്ങളെ കേശബ്ബിന്റെതുപോലെ, അതു വിട്ടിട്ടുള്ളതല്ല. ഇതു് പാശ്ചാത്യസമ്പ്രദായങ്ങളോടു് കൂടുതൽ അനുഭാവമുള്ള കേശവചന്ദ്രസേനന്റെ നവവിധാനബ്രഹ്മസമാജത്തെക്കാൾ കൂടുതലായി വൈദികവിശ്വാസങ്ങളേയും സമ്പ്രദായങ്ങളേയും നിലനിത്തിപ്പോരുന്നു. കേശവചന്ദ്രസേനന്റെ സമാജത്തിൽ നിന്നു് പിണങ്ങിപ്പിരിഞ്ഞ ആളുകൾ ഉണ്ടാക്കിയിട്ടുള്ള സാധാരണബ്രഹ്മസമാജംഎന്നു് വേറൊന്നും ഉണ്ടു്.

ഈ സമാജക്കാരിലെല്ലാം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനു് അത്യ

ധികം സൌഹാർദ്ദമുള്ളവരുണ്ടായിരുന്നു. സാധാരണ ബ്രഹ്മസമാജത്തിന്റെ നേതാവായ വിജയകൃഷ്ണഗോസ്വാമി, ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെ വളരെ ബഹുമാനമുള്ളയാളായിരുന്നു. ഗോസ്വാമി, ഭഗവാനെ ക്ഷേത്രത്തിൽചെന്നു കാണുകയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉപദേശങ്ങളെ ശ്രദ്ധിയ്ക്കുകയും ചെയ്യുവന്നു. വിജയൻ ആരാധനനടത്തിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഒരു ആദ്ധ്യാത്മികസദസ്സിൽ ഭഗവാൻ ഒരിക്കൽ ചെന്നപ്പോൾ വളരെ ഭക്തിയോടുകൂടി വിജയൻ ഭഗവാന്റെ അടുത്തുവന്നു"കനിവുതോന്നി എന്നെ അനുഗ്രഹിക്കണമെ! അങ്ങയുടെ അനുവാദംകൂടാതെ എനിക്കു് ആരംഭിക്കുവാൻ സാധിക്കുന്നില്ല" എന്നുപറഞ്ഞു. അതിനു് "അനുഗ്രഹിക്കുവാൻ ഞാനാരു്? ഈശ്വരന്റെ അനുഗ്രഹം ആവശ്യപ്പെടുക. യഥാർത്ഥമായ വിനയം എവിടെക്കാണുന്നുവോ അവിടെ ഭയം ആവശ്യമില്ല" എന്നു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ പറഞ്ഞു. വിജയൻ തന്റെ അപേക്ഷയെ പിന്നേയും പിന്നേയും ആവർത്തിച്ചു് നിർബന്ധിച്ചപ്പോൾ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ സമ്മതിച്ചിട്ടു് "പോയി ആരംഭിക്കുക; എന്നാൽ ഈശ്വരനിൽ സദാപി നിന്റെ മനസ്സു് ഉറപ്പിച്ചുകൊള്ളണം" എന്നു് മറുപടി പറഞ്ഞു.

ആരാധനകഴിഞ്ഞപ്പോൾ "ഒരുവന്നു് ലോകമാതാവിന്റെ ദർശനം ലഭിക്കാൻ എങ്ങിനെയായാൽ സാധിക്കും" എന്നു് വിജയൻ ചോദിച്ചു. "നിർവ്യാജതൃഷ്ണയോടുകൂടി കരഞ്ഞു പ്രാർത്ഥിക്കുക. ഹൃദയം ശുദ്ധമാകുമ്പോൾ നിർമ്മലജലത്തിൽ സൂര്യന്റെ പ്രതിബിംബംപോലെ ഈശ്വരചൈതന്യം തെളിഞ്ഞുകാണും. ഭക്തന്റെ ശുദ്ധമായിത്തീ

ന്ന മനസ്സാകുന്ന കണ്ണാടിയിൽ ലോകമാതാവിന്റെ പ്രതിഛായ പ്രകാശിക്കും. എന്നാൽ കണ്ണാടി അഴുക്കുകളെത്തുമിനുസപ്പെടുത്തിയിരിയ്ക്കണം. ഒരു ശകലം പൊടിയിരുന്നാൽ പ്രതിബിംബം ശരിയായിരിക്കയില്ല" എന്നായിരുന്നു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ മറുപടി. വളരെ അളുകൾ ബഹുമാനപൂർവ്വം കേട്ടുകൊണ്ടിരിക്കവെ അദ്ദേഹം പിന്നേയും പലതും സംസാരിച്ചു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഒരിക്കലും പ്രസംഗിച്ചിട്ടില്ല അദ്ദേഹം എവിടെയെങ്കിലും പോകുന്നതു് സജ്ജനങ്ങളോടു സഹവസിക്കുന്നതിനും അങ്ങിനെ അവരുടെ സംസർഗ്ഗംകൊണ്ടു് ധന്യനാകുന്നതിനും ആയിരുന്നു. അതായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉദ്ദേശം. എന്നാൽ അദ്ദേഹം അവിടെ ചെന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നു് ദിവ്യജനനിയുടെ ശക്തി ഉണരുകയും അദ്ദേഹം സംസാരിക്കുവാൻ തുടങ്ങുകയും ചെയ്യുമായിരുന്നു. കേൾക്കാൻ അളുകൾ എത്രയുണ്ടെന്നോന്നും അദ്ദേഹം നോക്കാറുണ്ടായിരുന്നില്ല" എന്നു് ശശി മഹാരാജ് പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്.

ബ്രഹ്മസമാജത്തിന്റെ എല്ലാ വിഭാഗക്കാരും ഭാരതീയ സമ്പ്രദായത്തിൽ ഇല്ലാത്തതായ സംഘംചേർന്നുള്ള ആരാധനാരീതി സ്വീകരിച്ചിരുന്നു. ഈശ്വരനും താനുമായുള്ള യോഗം അഥവാ ഐശ്വരമായ ഐക്യമാണു് യഥാർത്ഥപൂജയെന്നാണു് ഭാരതീയസങ്കല്പം. ഐശ്വരൈക്യത്തിനു് ഈശ്വരനും താനും മാത്രമായി തനിച്ചിരിക്കയാണു്. ക്ഷേത്രം ഈ യോഗത്തിനുള്ള പരിശുദ്ധമായ സ്ഥലം—അതായതു് ഈശ്വരന്റെ സാന്നിദ്ധ്യം മറ്റുള്ളിടത്തേക്കാൾ കൂടുതൽ തോന്നുന്ന സ്ഥലം—മാത്രമാണു്. തങ്ങളുടെ കുട്ടികൾക്കു് ഓ

രോരുത്തരായി നേരിട്ട് — പ്രതിപുരുഷന്മാരായിട്ടല്ലാതെ — വന്ന് തങ്ങളുടെ ഭാരം സമർപ്പിക്കാനും അവരുടെ ആനന്ദത്തെ ഉണർത്തിക്കാനും ഉള്ള ലോകപിതാക്കന്മാരുടെ വിശേഷാവാസങ്ങളാണ് ക്ഷേത്രങ്ങൾ. സമാജസമ്പ്രദായത്തിലുള്ള പൂജ പാശ്ചാത്യമാണ്. അതിന് ചില വിശേഷങ്ങളെല്ലാമുണ്ട്. അത് പ്രബോധിപ്പിക്കുകയും പ്രോത്സാഹിപ്പിക്കുകയുംചെയ്യുന്നു. എന്നാൽ അത് മനസ്സിന് വിക്ഷേപമുണ്ടാക്കി അതിനെ ചിന്നിച്ചിതറിക്കുന്നതിനും ഒട്ടവളരെ സന്ദർഭം കൊടുക്കുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഈ കാര്യത്തെപ്പറ്റി മനസ്സിലാക്കിയിരുന്നുവെന്ന് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഒരു ശിഷ്യൻ ഒരിക്കൽ പറഞ്ഞ കഥകൊണ്ട് മനസ്സിലാകുന്നതാണ്. കഥ ഇപ്രകാരമാണ്.

"ഒരിക്കൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ അനേകശതം അള്ളുകളും ക്രടിയിരുന്ന ഒരു മതപരമായ സമാജത്തിൽ പങ്കുകൊണ്ടു. സമാജത്തിലെ ആരാധന അവസാനിച്ചപ്പോൾ, ആ സംഘത്തിലെ നേതാവ് ഇറങ്ങിവന്ന് ആ സംഘക്കാരുടെ ഭക്തിയുടെ തീവ്രതയെപ്പറ്റിയും ധ്യാനത്തെപ്പറ്റിയും ഭഗവാൻ എന്തുവിചാരിക്കുന്നുവെന്നു ചോദിച്ചു. ഉടനെ മഹാരാജ് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു. "സന്ധ്യയാകാറാകുമ്പോൾ കരങ്ങന്മാർ നിശ്ചലന്മാരും ശാന്തന്മാരും ആയിരിക്കും; എന്നാൽ ആ സമയമെല്ലാം അവരുടെ വിചാരം, 'ആ വീട്ടിലെ മൂത്തമ്മയുടെ വീട്ടിൽ ഒരു നല്ല വെള്ളരിക്കാ കിടപ്പുണ്ട്. നാളെ ഏതുനിക്ക് അവിടെ പോയി അതു മോഷ്ടിക്കണം; അല്ലെങ്കിൽ ഇന്നു വഴിയരികിൽ ഒരു ചുരയ്ക്കാ തുങ്ങിക്കിടക്കുന്നതു കണ്ടു; നാളെ എനിയ്ക്കതു കിട്ടിയെകഴിയു എന്നായി

രിയുന്നും. ഈ ആളുകളെല്ലാം ഇതുപോലെയാണു്. കണ്ടാൽ വളരെ ശാന്തന്മാരായ ഭക്തന്മാർ; എന്നാൽ പണം പലിശയ്ക്കുകൊടുത്തു് കൂടുതൽ വർദ്ധിപ്പിക്കേണ്ടതെങ്ങനെയാണെന്നാണു് എല്ലാ സമയത്തേയും അവരുടെ വിചാരം" എന്നു്.

യാതൊരു ദ്വേഷബുദ്ധിയോടുംകൂടിയല്ല ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞതു്. പുഞ്ചിരിയോടുകൂടിയാണു് അദ്ദേഹം ഇങ്ങനെ സംസാരിച്ചതു്. എന്നാൽ അതിനകത്തു് ഒരു വലിയ പാഠം അടങ്ങിയിട്ടുണ്ടു്. ഒരു മതവിഭാഗത്തോടും ഒരുവിധമതാനുഷ്ഠാനത്തോടും അദ്ദേഹത്തിനു വഴക്കില്ലായിരുന്നു; എന്നാൽ അതിന്റെ പുറകിലായി എതദയശുദ്ധിയും അതിന്റെ അടിസ്ഥാനമായി പരമതസഹിഷ്ണുതയും ഉണ്ടായിരിക്കണമെന്നുമാത്രമെ അദ്ദേഹം ആവശ്യപ്പെട്ടുള്ളൂ. "ഇപ്പോൾ ചെയ്യുന്നതുതന്നെ ചെയ്തുകൊള്ളുക; നിങ്ങൾ ചെയ്യുന്നതു ശരിതന്നെ; എന്നാൽ നിങ്ങളുടേതുമാത്രമെ സത്യമുള്ളുവെന്നു വിചാരിക്കരുതു്" എന്നു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ബ്രഹ്മസമാജത്തിന്റെഒരു സംഘത്തിൽവെച്ചു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്.

പ്രഥമശിഷ്യന്മാർ.

കേശവചന്ദ്രസേനന്റെ ചുറ്റിനും ഒട്ടുവളരെ യുവാക്കന്മാർ കൂടിയിരുന്നു. ഇവർ നവവിധാനബ്രഹ്മസമാജവിശ്വാസികളായ അംഗങ്ങളല്ലായിരുന്നു. അവരുടെ ലക്ഷ്യം

ആത്മജ്ഞാനാനന്ദമായിരുന്നു. കേശവചന്ദ്രസേനനേയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആദർശങ്ങളേയും സമ്പ്രദായങ്ങളേയുംകുറിച്ചു വളരെ ബഹുമാനമുള്ളവരായിരുന്നു അവർ. യാഥാസ്ഥിതികതയുടെ ശൃംഖലകളെ പൊട്ടിച്ചവരും ജാതിഭേദത്തെ ഭഞ്ജിച്ചവരും പൂർവികപുരാണവിശ്വാസത്തോടും ഐതിഹ്യത്തോടുംപടവെട്ടുന്നവരും പാശ്ചാത്യയുക്തിവാദത്തിന്റേയും പാശ്ചാത്യവിജ്ഞാനത്തിന്റേയും മോഹനതയ്ക്ക് അടിപ്പെട്ടവരും ആയിരുന്നു അവർ. അവരുടെ മനസ്സു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനു വിതയ്ക്കാനുണ്ടായിരുന്ന സന്ദേശബീജത്തിനുയോജിച്ച ഭൂമിയായിട്ടല്ലാ വെളിയിൽ കാണപ്പെട്ടതു്. എങ്കിലും ഇവിടെയാണു് ദക്ഷിണേശ്വരക്ഷേത്രത്തിലെ പരമഹംസനെപ്പറ്റിയുള്ള കേശവന്റെ വാക്കുകൾ പതിച്ചു് ഏറ്റവും ശ്രദ്ധമൂലമായിത്തീർന്നതു്. "നാം വളരെ ബഹുമാനിക്കുന്ന കേശവചന്ദ്രസേനൻ ഈ പരമഹംസന്റെനേക്കു് ഇത്ര വളരെ ഭക്തിയോടുകൂടി പെരുമാറുന്നുവെങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തിൽ അസാധാരണമായി എന്തെങ്കിലുമുണ്ടായിരിക്കണം" എന്നു് അവർ തമ്മിൽതമ്മിൽ പറയാൻതുടങ്ങി.

ഈ ക്രുത്തിൽ ഏറ്റവും പ്രധാനിയായിരുന്നതു് "നരൻ" എന്നു വിളിച്ചുവരാറുള്ള നരേന്ദ്രനാഥദത്തനായിരുന്നു. പിൽക്കാലത്തു അദ്ദേഹത്തിന്റെ സഹോദരസന്യാസിമാർ മിക്കവാറും എല്ലായ്പോഴും അദ്ദേഹത്തെ 'സ്വാമിജി' എന്നും വിളിച്ചുവന്നിരുന്നു. ശശിമഹാരാജ് ഇപ്രകാരം പറയുന്നു. "അദ്ദേഹം കേശവചന്ദ്രസേനന്റെ ഒരു ശുശ്രൂഷിയുള്ള അനുഗാമിയായിരുന്നു. കേശവൻ അദ്ദേഹത്തെ മറ്റു യുവാക്കന്മാരെക്കാൾ അധികം ബഹുമാനിച്ചിരുന്നില്ല; എന്നാൽ

നരന്റെ കണ്ഠധ്വനി വളരെ മധുരമായിരുന്നതുകൊണ്ടു ബ്രഹ്മസമാജസമ്മേളനത്തിൽവെച്ചു പാടുന്നതിനു സമാജക്കാർ പറയുമായിരുന്നു. അക്കാലത്തുള്ള ജഡവാദികളിൽവെച്ചു ഞങ്ങൾ മുൻപന്മാരായിരുന്നു. തനി യുക്തിവാദികളാണെന്നും ഈശ്വരനിലും മതത്തിലും വിശ്വസിക്കുന്നില്ലെന്നും ഉള്ളതിനെപ്പറ്റി ഞങ്ങൾക്കു വളരെ അഭിമാനമുണ്ടായിരുന്നു. നരൻ ഒരു വെറും അവിശ്വാസിയായിരുന്നു. "സൃഷ്ടി അന്യാപേക്ഷകൂടാതെ താനെ നടക്കുന്നതാണ്. അന്യപ്രേരിതമല്ല; അപ്പോൾ പിന്നെ ഈശ്വരന്റെ ആവശ്യമെന്തു?" എന്നു അദ്ദേഹം പറഞ്ഞുവന്നു.

"എവിടെ എങ്കിലും ഒരു വലിയ ഭക്തനുണ്ടെന്നു കേട്ടാൽ നരൻ ഉടൻതന്നെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സമീപത്തുചെന്നു 'ഹേ! നിങ്ങൾ ഈശ്വരനിൽ വിശ്വസിക്കുന്നുവോ? എന്നു ചോദിയ്ക്കും. "ഉവ്വ്" എന്നു ആ ഭക്തൻ മറുപടിപറഞ്ഞാൽ 'നിങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തെക്കണ്ടിട്ടുണ്ടോ' എന്നാകും. "ഓ! ഇല്ല; ഞാൻ കണ്ടിട്ടില്ല" എന്നു അദ്ദേഹം പറഞ്ഞാൽ അപ്പോൾ നിങ്ങൾ എന്തിനെയാണു ധ്യാനിക്കുന്നതു?" എന്നാകും നരൻ. "ഓ! അദ്ദേഹം ഇവിടെ ഹൃദയത്തിലാണു' സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതെന്നു പറഞ്ഞുകേട്ടിട്ടുണ്ടു്. ഞാൻ അവിടെ അദ്ദേഹത്തെ ധ്യാനിക്കുന്നു" എന്നു് അദ്ദേഹം. അപ്പോൾ നരൻ പറയും, 'ഹേ! പ്രിയപ്പെട്ട സ്വാമി! ഇതെല്ലാം നിങ്ങളുടെ മനസ്സങ്കല്പമാണു്. നിങ്ങൾ ഒരു സുബുദ്ധിയുള്ള ആളല്ലേ? അതുകൊണ്ടു കുറേക്കൂടി ബുദ്ധിപൂർവ്വം ആലോചിച്ചു പ്രവർത്തിക്കുക' എന്നു്. ഇപ്രകാരം അദ്ദേഹം ഓരോരുത്തനേറെയും അടുത്തുചെന്നു താന്താങ്ങളുടെ മന-

സ്സങ്കല്പംകൊണ്ട് വ്യാമോഹിതന്മാരാകാതെ സൂക്ഷിക്കണമെ
ന്ന് ഉപദേശിച്ചുവന്ന. ഒരു ഭജനസംഘം കാണുകയാണെ
ങ്കിൽ അവരെ ആക്ഷേപിച്ചുകൊണ്ട് അദ്ദേഹം "ഈശ്വ
രന്റെ സത്തയെപ്പറ്റി യാതൊന്നും അറിയാൻപാടില്ലാതെ
ഈ ഭ്രാന്തന്മാർ അദ്ദേഹത്തെ പ്രശംസിക്കുന്നതു നോക്കുക"
എന്ന പറയും. ഇപ്രകാരം അദ്ദേഹം എല്ലാവർക്കും ഒരു
ഭയങ്കരനായിത്തീന്ന.

ഒരുദിവസം നരൻ തന്റെ ഒരു ബന്ധുവിനോടുകൂടി
സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ ആ ആളം ഇങ്ങനെ പറ
ഞ്ഞു. നീ ആക്കും ഒരു മാറ്റവുംവരുത്താൻ കഴിയാത്ത ഒരു
അവിശ്വാസിപ്രമാണിയായി തീന്നിരിക്കുന്ന. എന്നാൽ
എന്നോടുകൂടി ദക്ഷിണേശ്വരത്തു വരുക; അവിടെ ഒരു പ
രമഹംസസന്ന്യാസി താമസിക്കുന്നുണ്ട്. അദ്ദേഹം നിന്റെ
സംശയമെല്ലാം പാടേ നശിപ്പിക്കുമെന്ന ഞാൻ വിശ്വസി
ക്കുന്ന. അതനുസരിച്ച നരൻ ദക്ഷിണേശ്വരത്തുപോയി
ഗുരുമഹാരാജിനെക്കണ്ടപ്പോൾ, എന്തുതരം ഭ്രാന്തനാണീമനു
ഷ്യൻ?' എന്ന് അദ്ദേഹം വിചാരിച്ചു. എന്നാൽ ഗുരുമ
ഹാരാജ് വളരെ സ്നേഹത്തോടുകൂടി അദ്ദേഹത്തെ സ്വീകരി
ച്ച് അടുത്തിരിക്കാൻ പറയുകയും പാടാൻ അറിയാമോ' എ
ന്ന ചോദിക്കുകയും ചെയ്തു. ഒരുവന്റെ ബുദ്ധിസാമർത്ഥ്യം
കണ്ടുപിടിക്കുന്നതിന്ന് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്ന് ഒരു പ്രത്യേക
അന്വേഷണരീതിയുണ്ടായിരുന്ന. രണ്ടോ മൂന്നോ ബ്രഹ്മ
സമാജഗാനങ്ങൾ നരൻപാടി. ഗുരുമഹാരാജ് അദ്ദേഹ
ത്തെപ്പറ്റി ചോദിക്കുകയും, കൂടെ ഉണ്ടായിരുന്ന ബന്ധു അ
ദ്ദേഹം ഒരു അവിശ്വാസിപ്രമാണിയാണെന്ന പറഞ്ഞു മന

സ്സിലാക്കുകയും ചെയ്തു. അവിശ്വാസം നന്നല്ല, എന്നു ഗുരു മഹാരാജ് പറഞ്ഞു. അപ്പോൾ നാൻ ചോദിച്ചു. അങ്ങ് ഈശ്വരനെക്കണ്ടിട്ടുണ്ടോ?' 'ഓ! ഉണ്ട്', എന്നു ഗുരുമഹാരാജ് ഉടൻതന്നെ ഉത്തരംപറഞ്ഞു. അദ്ദേഹത്തെ ഇപ്പോൾ എനിക്കു കാണിച്ചുതരാമോ? എന്നു നരൻ ചോദിച്ചു. "ഓ! കാണിച്ചുതരാം. തനിച്ചുവരികയാണു നല്ലതു്. ഇനി ഒരു ദിവസം വരാമോ?" എന്നു ഗുരു മഹാരാജ് പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം ഒരു ഭ്രാന്തനല്ലായിരുന്നുവെന്നു നരനു് ഇപ്പോഴും പൂർണ്ണവിശ്വാസം വന്നില്ല എന്നാൽ നരൻ ഒരിക്കലും ഒരു ഭീരുവല്ലായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു, 'ഓ! ഞാൻ വരാം' എന്നു്.

നരൻ തന്റെ ജീവിതത്തിൽ ഒരു പൊളി പറഞ്ഞിട്ടില്ല. അതുകൊണ്ടു്, തനിക്കു ചില അസൌകര്യങ്ങളുണ്ടായിരുന്നിട്ടും അടുത്തുതന്നെ ഒരുദിവസം ക്ഷേത്രത്തിൽ എത്തി. അപ്പോൾ ഗുരുമഹാരാജ് കട്ടിലിലിരിക്കുകയായിരുന്നു. അവിടെ ആരുമില്ലായിരുന്നുവെങ്കിലും ആരോടോ സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതുപോലെ നരനു തോന്നി. "ആരും കേൾക്കാനില്ലാത്തപ്പോൾ ഇങ്ങനെ ഇരുന്നു സംസാരിക്കണമെങ്കിൽ ഇദ്ദേഹത്തിനു തീച്ചയായും ഭ്രാന്തുണ്ടായിരിക്കണ്ടേ?' എന്നു വിചാരിച്ചുകൊണ്ടു് നരൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുത്തുനിന്നു് കുറെ അകലെയായി മാറിനിന്നു. എന്നാൽ ഗുരുമഹാരാജ് തന്റെ അടുത്തുള്ള കട്ടിലിനെ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചിട്ടു്, 'ഇവിടെ വന്നിരിയ്ക്കുക,' എന്നു പറഞ്ഞു. നരൻ ധൈര്യവാനായിരുന്നതുകൊണ്ടു് എന്തുതന്നെ വന്നാലും തടുക്കുന്നതിനു തീച്ചയാക്കി അടുത്തുചെന്നു.

"നരൻ അടുത്തു വന്നിരുന്നപ്പോൾ ഗുരുമഹാരാജ് കനിഞ്ഞു് ബട്ടൺ ഊരി നരന്റെ ഷർട്ടിന്റെ ഇടയിൽക്കൂടി ഹൃദയത്തിൽ തൊട്ടു. ഇതിനെപ്പറ്റി നരൻ എന്നോടു് പിന്നീടിപ്രകാരം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. മുറിയുടെ ഭിത്തികളെല്ലാം വളഞ്ഞുതിരിഞ്ഞു് അപ്രത്യക്ഷമാകാൻ തുടങ്ങി. പിന്നീടു് നദിയും കൽക്കട്ടാ മുഴുവനും അപ്രത്യക്ഷമായി. മുറിയുടെ തറ ഭ്രമിക്കടിയിൽ താഴ്ന്പോകുന്നതുപോലെ തോന്നി. ഒടുവിൽ ഞാനും എന്റെ മുൻപിൽനില്ക്കുന്ന ഈ ബ്രാഹ്മണനുമൊഴിച്ചു് മറെറാന്നും കാണ്മാനില്ലാത്ത അനന്തമായ ശൂന്യത്തിൽ ഞാൻ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതുപോലെ കാണപ്പെട്ടു. ഇങ്ങനെയാണു് തന്റെ അനുഭവത്തെപ്പറ്റി നരൻ പറഞ്ഞതു്. ഈ അനുഭവം ഉണ്ടായപ്പോൾ, അങ്ങു് എന്താണു ചെയ്യുന്നതു്? എനിക്കു് എന്റെ അമ്മയേയും സഹോദരന്മാരേയും രക്ഷിക്കേണ്ടതുണ്ടു് എന്നു വിളിച്ചുവെന്നും പിന്നീടു് ഗുരുമഹാരാജ് പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ നരനു് അതു ഓർമ്മയുണ്ടായിരുന്നില്ല.

"നരന്റെ ആദ്യത്തെ ആഗമനത്തെപ്പറ്റി പിന്നീടു് ഗുരുമഹാരാജ് ഇങ്ങനെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. 'ഈ കുട്ടി ആദ്യമായി മുറിയിൽ കടന്നപ്പോൾ, എല്ലാവരും ഭ്രാന്തന്മാരെപ്പോലെ കാമിനീകാഞ്ചനത്തിനുവേണ്ടി ഓടിനടക്കുന്ന രാജസികതനിറഞ്ഞ കൽക്കട്ടാനഗരത്തിൽനിന്നു് ഇപ്രകാരമൊരു ബാലൻ വരികയെന്നതു സംഭാവ്യമാണോ എന്നു ഞാൻ വിചാരിച്ചു. അവന്റെ മനസ്സിന്റെ നാലിൽമൂന്നു ഭാഗവും അന്തർമ്മുഖമായിരുന്നുവെന്നും ബാക്കിയുള്ള ഒരു ഭാഗംകൊണ്ടു മാത്രമാണു് അവൻ ബാഹ്യകാര്യങ്ങളും ന

ടത്തിവന്നിരുന്നതെന്നും എനിക്കു കാണാൻ കഴിഞ്ഞു. അവന്റെ വസ്ത്രത്തിന്റെ ഒരു അറ്റം നിലത്തുകിടന്നിഴഞ്ഞും തലമുടി ചിന്നിച്ചിതറിയും ഇരുന്നു. ഇങ്ങനെയുള്ള കാഴ്ചകളിൽ ഒന്നും അവനു യാതൊരു നോട്ടവും ഇല്ലാത്തതുപോലെയിരുന്നു.

"പിൽകാലത്തു് ഒരിക്കൽ ഞാൻ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനോടു് 'ഈശ്വരനുണ്ടോ' എന്നു ചോദിച്ചപ്പോൾ നരന്റെ അടുത്തുചെന്നു ചോദിക്കുകയെന്നു പറയുകയുണ്ടായി. ഞാൻ നരനോടുചോദിച്ചു. അപ്പോൾ നരൻ എന്നോടു മുൻപറഞ്ഞ കഥ പറഞ്ഞുകേൾപ്പിക്കുകയും ഈ സംഭവംകഴിഞ്ഞു പതിനഞ്ചോ ഇരുപതോ ദിവസം എല്ലായിടത്തും ഈശ്വരനെക്കാണുന്നതുപോലെ അദ്ദേഹത്തിനു തോന്നിയെന്നു പറയുകയും ചെയ്തു. എല്ലാം ജീവനുള്ളതായി തോന്നി. ചുവരു്, ഭൂമി എന്നുവേണ്ട, എല്ലായിടത്തും ചൈതന്യംതന്നെ. അങ്ങനെ അദ്ദേഹത്തിനു് ഈ ബ്രാഹ്മണൻ ഒരു സാധാരണ പരമഹംസനല്ലെന്നു മനസ്സിലാകാൻ ഇടയായി.

ദക്ഷിണേശ്വരത്തെ ഈ ബ്രാഹ്മണനു് നരനോടു, എത്രമാത്രം സ്നേഹമുണ്ടായിരുന്നു എന്നുള്ളതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഒരു ഗൃഹസ്ഥഭക്തയായ യോഗിനിയമ്മ പറഞ്ഞു കേട്ടിട്ടുള്ളതു താഴെപ്പറയുന്ന, സംഭവംകൊണ്ടു മനസ്സിലാക്കാം.

"ഒരിയ്ക്കൽ നരൻ കുറേക്കാലത്തേയ്ക്കു ക്ഷേത്രത്തിൽ പോകാതെ ഇരുന്നു. നരനെക്കാണുന്നതിനുള്ള അതിയായ ആഗ്രഹംനിമിത്തം ഭഗവാൻ ബലരാമന്റെ ഭവനത്തിൽ ചെന്നു് അദ്ദേഹത്തിനോടയച്ചു. ഒഴിവുള്ളസമയത്തു നരൻ വന്നു. നരനു കോളേജിൽ പോകാനുള്ളസമയം അടുത്തുവ

ന്നുവെന്നു കണ്ടപ്പോൾ, സ്ത്രീകളിരിക്കുന്ന സ്ഥലത്തുവന്ന് ഭഗവാൻ എന്നെവിളിച്ചു', 'നരന്നു കാളേജിൽ പോകണം. എന്തെങ്കിലും അവനു തിന്നാൻകൊടുക്കാൻ നിങ്ങൾക്കു സാധിക്കുകയില്ലെ?' എന്നു് എന്നോടുചോദിച്ചു. പിന്നേയും അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: 'പാഠശാലയിൽ പോകുന്ന കൊച്ചുകുട്ടികൾ നിങ്ങൾക്കുമുണ്ടല്ലൊ. അവൾക്കുവേണ്ടി വല്ല ലഘുഭക്ഷണവും കറികളും നിങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കിയിരിയ്ക്കാം. അതിൽനിന്നുവല്പവും കുറെ നരന്നും കൊടുക്കരുതേ? അവൻ അത്രവളരെ നല്ല കുട്ടിയാണു് എന്നു്. ഉടനെ ഞാൻ കുറെ ചോറുംകറിയുമെടുത്തു നരന്നുകൊണ്ടുചെന്നു കൊടുത്തു. നരൻ ഉണ്ണുകഴിഞ്ഞപ്പോൾ കയ്യിൽ കുറെ വെള്ളംകൊടുക്കുന്നതിനായി ഭഗവാൻ എന്നോടാജ്ഞാപിച്ചു. 'അവൻ ഒരു നല്ലകുട്ടിയാണു' എന്നു് അപ്പോഴും പറഞ്ഞു. അതുകഴിഞ്ഞു നരൻ കാളേജിലേയ്ക്കു പോയി. എന്നാൽ അന്നത്തെ കുറെതാമസിച്ചു' അദ്ദേഹം മടങ്ങിവന്നു." യോഗിനിയമ്മ നരനെ ആദ്യമായിക്കണ്ട സന്ദർഭം ഇതായിരുന്നു. ശശി മഹാരാജ് പറയുന്നു.

"ആദ്യമായി ഗുരുമഹാരാജിനെക്കാണാൻ വന്നപ്പോൾ നരന്നു പത്തൊൻപതുവയസ്സു പ്രായമുണ്ടായിരുന്നു. ഇത്ര ചെറുപ്രായമായിരുന്നുവെങ്കിലും അദ്ദേഹം ഒരു വലിയഭാരം ചുമക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. ഒരു വക്കീലായ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പിതാവു് ഒരുകൊല്ലത്തിനു മുൻപു പരലോകപ്രാപ്തനായി. നരന്റെ കുടുംബക്കാർക്ക് ഒരു വലിയകെട്ടിടമല്ലാതെ പറയത്തക്കതായി യാതൊന്നുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. കുടുംബത്തിലുള്ള സാധാരണ ആവശ്യങ്ങൾപോലും നിറവേറുന്നതിനു് കഴി

യാതെ നരൻ വളരെ കഷ്ടപ്പെട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ദിവസം ഒരുനേരംപോലും ആഹാരം കഴിക്കുന്നതിനു നിവൃത്തിയില്ലാതെ അദ്ദേഹം പലദിവസവും കഴിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഒരിക്കൽ അദ്ദേഹത്തിനു രണ്ടുദിവസത്തേക്കു യാതൊരാഹാരവും ഇല്ലാതെവന്നു. അന്നുരാത്രി നരൻ ഒരു സ്നേഹിതന്റെ വീട്ടിൽ ചെന്നു. അവിടെ ഉരുമഹാരാജും വന്നിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ഉരുമഹാരാജും ലാട്ടുവുംകൂടി ആഹാരംകഴിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ ലാട്ടു കുറെ ചോറും കറിയുംകൂടെ കൂഴച്ചു് ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് അടുത്തുചെന്നു് അതു നരന്റെ വായിൽ ഇട്ടുകൊടുത്തു. അപ്പോൾ നിറച്ചു ഉണ്ണുകഴിച്ചതുപോലെ തനിക്കു ഉടൻതോന്നിയെന്നു നരൻ പിന്നിട്ടു് എന്നോടു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. "മനുഷ്യൻ ആഹാരംകൊണ്ടു മാത്രമല്ല ജീവിക്കുന്നതു്; എന്നാൽ ഈശ്വരന്റെ മുഖത്തുനിന്നു വരുന്ന ഓരോവാക്കുകൊണ്ടുമാണു" എന്നു് ക്രിസ്തു പിശാചിനോടു പറഞ്ഞതിന്റെ അർത്ഥം നരനു അപ്പോൾ മനസ്സിലായി. ഭഗവാൻ ലാട്ടുവിൽക്കൂടി പ്രവർത്തിക്കുകയായിരുന്നുവെന്നു് നരൻ മനസ്സിലാക്കി.

"കുടുംബത്തിലെ പണം സംബന്ധിച്ചുള്ള കുഴപ്പങ്ങൾ ദിവസം കഴിയുന്തോറും വർദ്ധിച്ചുതുടങ്ങി. അതിനും പുറമെ ഒരു പുതിയകേസും വന്നുപ്പെട്ടു. കേസുനടത്തിക്കൊണ്ടുപോകുന്നതിനും നിത്യവൃത്തി കഴിച്ചുകൊണ്ടുപോകുന്നതിനും നിവൃത്തിയില്ലാതെ നരൻ കുഴങ്ങി. ഒടുവിൽ അദ്ദേഹത്തിനു് കടംചോദിച്ചാൽക്കിട്ടിയും പണം കിട്ടാതെയും ഒരുനേരത്തെ ആഹാരത്തിനുപോലും യാതൊന്നും ഇല്ലാതെയും ഉള്ള ഒരു ദിവസംവന്നു. എന്താണിനി ചെയ്യേണ്ടതെന്നു് അറിവാ

ൻ പാടില്ലാതെ നരൻ ദക്ഷിണേശ്വരത്തേയ്ക്കു നടന്നു. നരന്റെ മനസ്സ് വല്ലാതെ സങ്കടപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവെന്ന് ആ ദ്വേഹത്തിനെ കണ്ടമാത്രയിൽ തന്നെ ഗുരുമഹാരാജ് മനസ്സിലാക്കി. അതിന്റെ കാരണം മനസ്സിലായപ്പോൾ ഭഗവാൻ പറഞ്ഞു:—'നിന്നെ സഹായിക്കാൻ അമ്മയോട് പ്രാർത്ഥിക്കുക' എന്ന്. നരൻ ക്ഷേത്രത്തിൽപോയി പ്രാർത്ഥനകഴിഞ്ഞു തിരിച്ചുവന്നു. 'നീ എന്താണു പ്രാർത്ഥിച്ചത്?' എന്നു ഭഗവാൻ ചോദിച്ചു. 'ദിവ്യജനനിയുടെ പാദപത്മത്തിൽ അവിചലിതയായ ഭക്തിനൽകണെ!' എന്നാണു ഞാൻപ്രാർത്ഥിച്ചത്. എനിക്കു പണം 'യാചിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല' എന്നു നരൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു. 'ഒന്നുകൂടി ശ്രമിക്കുക' എന്നുഭഗവാൻ പറഞ്ഞു. നരൻ തിരിച്ചുവന്നപ്പോൾ നീ എന്താണു പ്രാർത്ഥിച്ചത് എന്നു ഭഗവാൻ ചോദിച്ചു. 'എനിക്കു കൂടുതൽ വൈരാഗ്യവും ഭക്തിയും ഉണ്ടാകണെ എന്നു പ്രാർത്ഥിച്ചു' എന്നായിരുന്നു മറുപടി. 'എന്റെ കുഞ്ഞേ! നീ വേണ്ടതു ചെയ്തിരിക്കുന്നു. ഇന്നുമുതൽ നിന്റെ കുടുംബത്തിൽ ജീവിതത്തിനത്യാവശ്യമുള്ള സാധനങ്ങളൊന്നും ഒരിക്കലും ഇല്ലാതെവരികയില്ല എന്നു ഭഗവാൻ അരുളിച്ചെയ്തു. അതിൽപിന്നെ അവർക്ക് ഒരിയ്ക്കലും വളരെ സമ്പത്തുണ്ടായിട്ടില്ലെങ്കിലും അത്യാവശ്യങ്ങളൊക്കെ ബുദ്ധിമുട്ടു കൂടാതെ നടന്നിട്ടുണ്ടായിട്ടില്ല.

"ആരംഭം മുതൽ തന്നെ ഗുരുമഹാരാജിനു നരനോടുണ്ടായിരുന്ന സ്നേഹം അളവറ്റതായിരുന്നു. ചിലപ്പോൾ നരൻ കുറെ ദിവസത്തേക്കു ക്ഷേത്രത്തിൽ വരാതെ ഇരുന്നാൽ നിലവിളിക്കത്തക്കവണ്ണം ഗുരുമഹാരാജിന് അത്രവള

രെ മനോവേദനയുണ്ടായിക്കണ്ടിട്ടുണ്ട്. ഒരിയ്ക്കൽ ഞാൻ ഭഗവാന്റെ ക്രൂടെയുള്ളപ്പോൾ, അദ്ദേഹം നരൻ വരുന്നുവോ എന്നു നോക്കുന്നതിനു വേണ്ടി ഗംഗയുടെ കരയ്ക്കും പിന്നിട്ട റോഡിന്റെ അടുത്തും അങ്ങോട്ടും ഇങ്ങോട്ടും ഓടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ഒടുവിൽ ഒരു വണ്ടി വാടകയ്ക്കു വാങ്ങിക്കൊണ്ടുവരുവാൻ അദ്ദേഹം എന്നോടാജ്ഞാപിച്ചു. ഞാൻ രണ്ടുമൈൽ ദൂരം ഓടി ഒരു വണ്ടികൊണ്ടുവന്നു. അതിൽ ഞങ്ങൾ രണ്ടുപേരും ക്രൂടി നരന്റെ ഭവനത്തിലേക്കു തിരിച്ചു. അവിടെ ചെന്നപ്പോൾ താഴത്തെ നിലയിലുള്ള ഒരു ചെറിയ ഇരുളടഞ്ഞ മുറിയിൽ നരൻ ഇരിക്കുന്നതുകണ്ടു. ഗുരുമഹാരാജിനെ കണ്ടു പരിഭ്രമത്തോടുക്രൂടി എഴുനേറ്റു 'എന്താണു വന്നതു്? ഒരു സന്യാസി എന്നെ ഇപ്രകാരം കാണാൻ വരുന്നു എന്നറിഞ്ഞാൽ എന്റെ വീട്ടുകാർ എന്തുവിചാരിയ്ക്കും' എന്നു നരൻ ചോദിച്ചു. ഗുരുമഹാരാജ് അദ്ദേഹത്തിനെ അത്ര വളരെ ആദരിക്കുന്നതിനെപ്പറ്റി നരനു വാസ്തവത്തിൽ വളരെ അസുഖം തോന്നിയിരുന്നു.

"നരൻ ഒരിയ്ക്കൽ പവാഹാരിബാബയെക്കാണാൻ പോയിട്ടു രണ്ടുമൂന്നാഴ്ചത്തേക്കു വരാതിരുന്നപ്പോൾ, ഗുരുമഹാരാജ് പൊട്ടിക്കരഞ്ഞുകൊണ്ടു 'എന്റെ തലയിലെ കിരീടരത്നം എനിക്കു നഷ്ടമായല്ലൊ' എന്നു പറഞ്ഞു. നരന്റെ നിസ്സ്വാർത്ഥതയും സ്നേഹജമായ കരുണയും അതിരില്ലായിരുന്നു. ഒരു ബാലനായിരുന്നപ്പോൾതന്നെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹൃദയം കരുണാപൂർണ്ണമായിരുന്നു. തെരുവിലെങ്ങാനും ഒരു യാചകനെക്കണ്ടാൽ അദ്ദേഹം മാളികമുകളിൽ കയറിച്ചെന്നു അമ്മയുടെ വിശേഷപ്പെട്ട പട്ടുവസ്ത്രത്തി

ലൊന്ന് എടുത്തുകൊണ്ടുവന്ന ജന്നലിന്റെ ഇടയിൽ ക്രൂടി അവന്നിട്ടുകൊടുക്കുമായിരുന്നു. തെറ്റു ചെയ്യുന്നവർക്ക് മാപ്പു കൊടുക്കുന്ന കാര്യത്തിൽ അദ്ദേഹത്തെപ്പോലെയുള്ളവർ അധികം ഇല്ല. ആരെങ്കിലും ഒരു തെറ്റു ചെയ്താൽ അദ്ദേഹം പറയും. 'കൊള്ളാം. തെറ്റുകൾ ചെയ്തില്ലെങ്കിൽ നമുക്കു എങ്ങിനെ പഠിക്കാൻ സാധിക്കും?' എന്നു്. അദ്ദേഹം കുറ്റക്കാരനെ ഒരിക്കലും ദുഷിക്കാറുണ്ടായിരുന്നില്ല.

"ഒരു ദിവസം ഞങ്ങൾ രണ്ടുപേരുംകൂടി ദക്ഷിണേശ്വരത്തു നിന്നു മടങ്ങുമ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭവനത്തിലേയ്ക്കു ചെല്ലുന്നതിനു അദ്ദേഹം എന്നെ നിർബന്ധിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മാതാവു അദ്ദേഹത്തിനു് അത്താഴം സൂക്ഷിച്ചുവെച്ചിരുന്നു. എന്നെ അറിയിയ്ക്കാതെ അതു മുഴുവൻ എനിക്കു തന്നിട്ടു് അദ്ദേഹം അന്നു യാതൊന്നും കഴിയ്ക്കാതെ കഴിച്ചു. കിടക്കേണ്ട സമയം വന്നപ്പോൾ, അദ്ദേഹത്തിന്റെ കിടക്കയിൽ കൊതുകുവലകെട്ടി എന്നെ കിടത്തി. ഞാൻ വളരെ ക്ഷീണിച്ചിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് കിടന്ന ഉടൻ തന്നെ ഞാൻ ഉറങ്ങിപ്പോയി. രാവിലെ ഉണർന്നുനോക്കിയപ്പോഴാണു് ഞാൻ കിടന്ന മുറിയുടെ മൂലയ്ക്കുള്ള വെറുംതറയിലാണു നരൻ രാത്രിമുഴുവൻ കഴിച്ചുതെന്നു എനിക്കു മനസ്സിലായതു്.

"തന്റെ ചുറ്റുമുള്ള കാര്യങ്ങളെപ്പറ്റി നരനു വളരെ ഉപേക്ഷയായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭവനത്തിൽതന്നെ താഴത്തെ നിലയിലുള്ള ഒരു ഇരുട്ടടഞ്ഞ വൃത്തികെട്ട മുറിയിലായിരുന്നു അദ്ദേഹം താമസിച്ചിരുന്നതു്. പുസ്തകങ്ങളെല്ലാം അവിടെ ചിന്നിച്ചിതറിക്കിടക്കും. അട്ടപ്പിന്റെ മുകളിൽ എ

ല്ലായ്പോഴും ഒരു കലത്തിൽ തേയിലവെള്ളം ഉണ്ടായിരിയ്ക്കും. അവിടെ ഇരുന്ന അദ്ദേഹം മതിമറന്നു വായിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും. ക്ഷീണംവരുമ്പോഴോ വിശപ്പുവരുമ്പോഴോ അദ്ദേഹം തിളച്ചു കിടക്കുന്ന ഒരുകോപ്പ ചായവെള്ളം എടുത്തു കുടിച്ചിട്ടു തന്റെ പഠിത്തം വീണ്ടും തുടരുമായിരുന്നു.

"കാളേജിൽ പഠിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന കാലത്തു അദ്ദേഹം പകൽ മുഴുവൻ പഠിത്തത്തിലും രാത്രി മുഴുവൻ ധ്യാനത്തിലും കഴിച്ചുവന്നു. ബുദ്ധികൊണ്ടുപ്രകാരം ഇടവിടാതെജോലിചെയ്തുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിനു തലയ്ക്കു് ഒരു വലുതായ വേദനയുണ്ടായി. ഈ വേദനകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം കിടക്കയിൽ കിടന്നു വളരെ ദിവസം ഉരുളേണ്ടിവന്നിട്ടുണ്ടു്: ഇതു കേട്ടു് ഗുരുമഹാരാജു് നരന്റെ ഭവനത്തിനടുത്തുള്ള ഒരു ഭക്തന്റെ വീട്ടിൽ ചെന്നിട്ടു് അദ്ദേഹത്തിനാളയച്ചു. 'അവനു കിടക്കയിൽ നിന്നും എഴുനേൽക്കാൻ വയ്യു' എന്നു ആരോ ഒരാൾ പറഞ്ഞു. 'അവനോടു ചെന്നു പറയു. അവൻ തീർച്ചയായും വരും' എന്നു ഗുരുമഹാരാജു് പറഞ്ഞു. നരൻ ഗുരുമഹാരാജിന്റെ അടുത്തുവന്നു. അപ്പോൾ ഭഗവാൻ തന്റെ കൈ നരന്റെ തലമുടിയുടെ ഇടയിൽ കൂടെ ഇട്ടുകൊണ്ടു സ്നേഹത്തോടു കൂടി ചോദിച്ചു. 'എന്താണെന്റെ കുഞ്ഞേ! എന്താണു കാരണം? നിനക്കൊരു തലവേദനയുണ്ടു്. ഇല്ലേ?' എന്നു്. ഇങ്ങനെ ഗുരുമഹാരാജു് പറഞ്ഞ ഉടനെ തന്റെ സർവ്വവേദനയും മാറിയെന്നു നരൻ പിന്നീടു് എന്നോടു പറഞ്ഞു.

"ഒരുദിവസം കേശവചന്ദ്രസേനന്റെ ഒരുനാടകത്തിൽ നരനു് ഒരു സന്യാസിയുടെ വേഷം നിശ്ചയിച്ചു. അതുകേട്ട

പ്പോൾ ഗുരുമഹാരാജിനു വളരെസന്തോഷംതോന്നി. കളികാണുന്നതിനു അദ്ദേഹം നിർബ്ബന്ധപൂർവ്വം പോവുകയും ചെയ്തു. നരൻ തന്റെഭാഗം അഭിനയിയ്ക്കുന്നതിൽ വളരെ പ്രശംസിയ്ക്കത്തക്കവണ്ണം വിജയിയായി. കളി അവസാനിച്ചപ്പോൾ ഗുരുമഹാരാജ് നാടകശാലയിൽനിന്നു നരനെ സന്യാസവേഷത്തിൽ തന്നെക്കുടിക്കാണണമെന്നതിനു് ആളയച്ചുവരുത്തി. നരനെ ഒരു സന്യാസിവേഷത്തിൽ കാണുന്നതിൽ ഭഗവാനു വളരെ സന്തോഷംതോന്നി.

"ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ തന്റെ ചില ശിഷ്യന്മാരെ അന്തരംഗശിഷ്യന്മാർ അഥവാ തന്റെ ജീവനാഡികൾ എന്നു വിളിച്ചുവരാറുണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹം അവതരിക്കുമ്പോഴെല്ലാം ഇവരുംക്രൂടെ വരും. നരേന്ദ്രൻ, രാഖാൽ, ബാബുരാമൻ, നിരഞ്ജനൻ എന്നിവരായിരുന്നു ഇവർ. തന്റെകാലം കഴിഞ്ഞു അധികകാലം നിരഞ്ജനൻ ജീവിച്ചിരിയ്ക്കുയില്ലെന്നു അദ്ദേഹം മുമ്പേക്കൂട്ടി പറഞ്ഞിരുന്നു. അതു് അങ്ങിനെതന്നെ സംഭവിയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. ഈ അന്തരംഗശിഷ്യന്മാരിൽ, തന്നെ എതുപോലും ശരിയായി അറിയുന്നതു നരൻമാത്രമായിരിയ്ക്കുമെന്നു ഭഗവാൻ പറഞ്ഞിരുന്നു.

"ഈ അറിവു് ഏതായാലും ആദ്യം സഹസാ ഉണ്ടായില്ല. ഭഗവാനെപ്പറ്റി നരൻ പിന്നെയുംപിന്നെയും സംശയിക്കുകയും തന്റെ ഈ വിശ്വാസമില്ലായ്മയെപ്പറ്റി ചിന്തിച്ചു പൊട്ടിക്കരകയുകയും ചെയ്യുമായിരുന്നു. നരനെ ശകാരിക്കുന്നതിനുപകരം ഭഗവാനും നരനോടുചേർന്നു കരയുകയും നരനെ സമാധാനപ്പെടുത്താൻ ശ്രമിക്കുകയും ചെയ്തുവന്നു. എന്നിട്ടും സംശയം വന്നുകൊണ്ടേ ഇരുന്നു. അവ

സാനകാലത്തു് — അതായതു ഭഗവാന്റെ മഹാസമാധിക്കു അല്പം മുൻപുക്രടിയും അതുണ്ടായി. എങ്കിലും പുറത്തു പറഞ്ഞില്ല. എങ്ങിനെയോ ഗുരുമഹാരാജ് അതു മനസ്സിലാക്കി, മൂന്നുപ്രാവശ്യം വളരെ ശക്തിയോടുക്രടി, 'യാതൊരുവൻ രാമനായിരിയ്ക്കുയും യാതൊരുവൻ കൃഷ്ണനായിരിയ്ക്കുയും ചെയ്യുവോ അവൻതന്നെ ഇന്നു രാമകൃഷ്ണൻ!' എന്നാവർത്തിച്ചു. മൂന്നുപ്രാവശ്യത്തെ ആവർത്തനം ഈ വചനത്തിന്റെ നിർവിവാദമായ യാഥാർത്ഥ്യത്തെ വെളിപ്പെടുത്തി."

നരേന്ദ്രനല്ലായിരുന്ന ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ അടുക്കൽ ആദ്യമായി വന്നതു്. അദ്ദേഹത്തിനു മുൻപുതന്നെ രാഖാലെന്നും ലാട്ടുവെന്നും രണ്ടുപേർ വന്നുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. സമുദായസമ്പ്രദായപ്രകാരം നോക്കുകയാണെങ്കിൽ അവർ രണ്ടുപേരും ഭഗവാന്റെ അടുക്കൽ വന്നതു രണ്ടു വിരുദ്ധനിലകളിൽനിന്നാണു്. രാഖാൽ കോടീശ്വരനായ ഒരു ജെമീന്ദാറിന്റെ പുത്രൻ. ലാട്ടുവോ ഒരു പരിചാരകൻ. രാഖാൽ വിശിഷ്ടഭോഗസാധനങ്ങളുടേയും സൌഭ്യങ്ങളുടേയും മധ്യത്തിലും ലാട്ടു ദാരിദ്ര്യത്തിലും അജ്ഞാനത്തിലും വളർന്നു. രാഖാലിനു വേണ്ട വിദ്യാഭ്യാസം സിദ്ധിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ലാട്ടുവിനു് എഴുതാനും വായിയ്ക്കുവാനും നിശ്ചയമില്ല. ഒരു പണക്കാരന്റെ ഭവനത്തിൽ എത്രയും താഴ്മയോടുക്രടി പരിചാരകവൃത്തി ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്ന ഈ സാധുവായ ബാലൻ ദക്ഷിണേശ്വരത്തു താമസിക്കുന്നതിനായി വന്നു് ഏതാനും ആഴ്ച കഴിഞ്ഞപ്പോഴേക്കു സമാധിയിൽ ഈശ്വരദർശനം ലഭിക്കത്തക്കവണ്ണം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ, ഏതിനേയും രൂപാന്തരപ്പെടുത്താൻ ത്രാണിയുള്ള വിശിഷ്ടശക്തിയുടെ അ

വേശത്തിനു പറ്റിയ പാത്രമായിരുന്നു. ശാസ്ത്രങ്ങളെ തനിക്കു വല്ലവരും വായിച്ചുകേൾപ്പിക്കണം. നേരിട്ടു വായിക്കാൻ വശമില്ല. എങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിനു പില്ക്കാലത്ത് ഒരാൾ വായിയ്ക്കുന്ന ഏതു ശാസ്ത്രഭാഗത്തിന്റേയും അർത്ഥം പറയാൻ തക്കവണ്ണമുള്ള ഒരു വിശേഷശക്തി ഉണ്ടായിരുന്നു.

ലാട്ടു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ അടുത്തു വന്നത് താഴെ പറയുംപ്രകാരമാണ്. ലാട്ടു രാമചന്ദ്രദത്തന്റെ ഒരു പരിചാരകനായിരുന്നു. പലപ്പോഴും രാമചന്ദ്രദത്ത് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനു ഭക്ഷണദ്രവ്യങ്ങൾ കൊടുത്തയയ്ക്കുമായിരുന്നു. ക്ഷേത്രത്തിൽ കൊണ്ടുചെന്ന് ഭഗവാനു് ഇതെല്ലാം കൊടുത്തുകൊണ്ടിരുന്നതു ലാട്ടുവായിരുന്നു. ഭഗവാന്റെ അടുക്കൽ ചെന്നാൽ അദ്ദേഹത്തെ വിട്ടുപിരിയുന്നതിലുള്ള വൈമനസ്യംകൊണ്ടു ലാട്ടു പലപ്പോഴും അവിടെത്തന്നെ ചുറ്റിപ്പറ്റി നില്ക്കുമായിരുന്നു. ഈ ബാലന്റെ ഭക്തിസമ്പൂർണ്ണമായ പെരുമാറ്റവും അസാധാരണമായ ആദ്ധ്യാത്മികതൃഷ്ണയും കണ്ടിട്ടു ഭാവി മനസ്സിലാക്കിയ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഒരുദിവസം രാമചന്ദ്രനോട്', "എനിക്കെന്തെങ്കിലും ചെയ്യുതരണമെന്നു നീ ആഗ്രഹിക്കുന്നുണ്ടെന്ന് ഇടവിടാതെ എന്നോടു പറയാറുണ്ടല്ലോ. എന്നാൽ എന്നെ ശുശ്രൂഷിക്കാൻ ലാട്ടുവിനെ എനിക്കു അയച്ചുതരിക" എന്നുപറഞ്ഞു.

ഇതിന്റെ ഫലമായി അന്നുമുതൽ ലാട്ടു ദക്ഷിണേശ്വരത്തു താമസിച്ചുകൊണ്ടു് ഭക്തിയോടും സ്നേഹത്തോടുംകൂടി ഭഗവാനെ ശുശ്രൂഷിക്കാൻതുടങ്ങി. ശരിയായി ആഹാരം കഴിക്കാതെ ഇരിക്കുമ്പോഴും തന്റെ സ്വന്തം കായ്ങ്ങളെപ്പ

റി ശ്രദ്ധിക്കാതെ പ്രവർത്തിക്കുമ്പോഴും കുട്ടികളെ വേണ്ടവിധം ശാസിക്കുന്ന ഒരു അതിസ്നേഹവതിയായ അമ്മയെപ്പോലെ ലാട്ടുവും ഭഗവാന്റെനേരെ പെരുമാറിവന്നു. ഭഗവാന്റെ ആവശ്യം ഓരോന്നും മനസ്സിലാക്കി അദ്ദേഹം പ്രവർത്തിച്ചുവന്നു. ഭഗവാൻ ആഹാരം കഴിയുമ്പോഴും ലാട്ടു അടുത്തിരിക്കും; ഉറങ്ങുമ്പോഴും അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുത്തു കാവൽനിൽക്കും. ലാട്ടുവിനെക്കണ്ടാണു താൻ ശുശ്രൂഷ ചെയ്യേണ്ടതെങ്ങിനെയെന്നു പഠിച്ചതെന്നു ശശിമഹാരാജ് പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്.

വിനയപൂർണ്ണനായ ഈ ശിഷ്യനോടു ഭഗവാനും അതിയായ വാത്സല്യമുണ്ടായിരുന്നു. ഭഗവാന്റെ കൃപയ്ക്കു പ്രത്യേകം പാത്രമായവരിൽ ഒരുവനാണു താനെന്നു ലാട്ടു ഒരിക്കലും സമ്മതിച്ചിരുന്നില്ല. ഞാൻ അദ്ദേഹത്തെ ആദ്യമായിക്കണ്ടപ്പോൾ അദ്ദേഹം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ അതിപ്രിയന്മാരിൽ ഒരാളായിരുന്നതുകൊണ്ട് എനിക്കു അദ്ദേഹത്തെക്കാണാൻ പ്രത്യേകം സന്തോഷമുണ്ടെന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞു. അതിന് "എന്റെ ഗുരു എല്ലാവരേയും ഒരുപോലെയാണു സ്നേഹിച്ചിരുന്നതു" എന്നാണു് ഇടിവെട്ടുന്നതുപോലെ ഉത്തരം പുറപ്പെട്ടതു്. അദ്ദേഹം എന്നെ അസഹ്യപ്പെട്ടതുണ്ടെന്നോ അധിക്ഷേപിക്കണമെന്നോ വിചാരിച്ചല്ല അങ്ങിനെ പറഞ്ഞതു്. മനുഷ്യർക്കുള്ള പരിമിതികൾക്കെല്ലാം അപ്പുറമിരിക്കുന്നവനായി താൻ കരുതുന്ന ഭഗവാന്നു് മനുഷ്യസഹജമായ പക്ഷപാതം എന്ന സ്വഭാവം ആരോപിക്കുന്നതായി കേൾക്കുന്നതു് അദ്ദേഹത്തിനു സഹിക്കാൻ പാടില്ലായിരുന്നു.

അടുത്തതായിവന്ന ശിഷ്യൻ രാഖാളാണ്. ഇദ്ദേഹം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ഒരു സ്വന്തം പുത്രനെപ്പോലെയായിരുന്നു. ചിലപ്പോൾ അദ്ദേഹം ഭഗവാനൊന്നിച്ച് ഒരേ മുറിയിലോ അഥവാ ഒരേ ശയ്യയിൽത്തന്നെയോ കിടന്നുറങ്ങുക പതിവായിരുന്നു. മറ്റു ശിഷ്യന്മാരെക്കാൾ അധികം ഭഗവാനോട് അദ്ദേഹം സ്വാതന്ത്ര്യം പ്രദർശിപ്പിക്കുന്നതിനു മടിച്ചിരുന്നില്ല. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ തറയിൽ ഇരിക്കുമ്പോൾ രാഖാൾ പുറകിൽവന്നു തന്റെ കൈ അദ്ദേഹത്തിന്റെ കഴുത്തിൽക്കൂടെ ഇട്ട് ഭഗവാനെ അങ്ങോട്ടും ഇങ്ങോട്ടും ആട്ടിക്കൊണ്ടിരിയ്ക്കും. ഭഗവാന്റെ അനുവാദംക്കൂടാതെ മറ്റാരും അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുൻപിൽ ഇരിയ്ക്കുകയോ അദ്ദേഹം ആശ്യപ്പെടാതെ സംസാരിക്കുകയോ ചെയ്യാറുണ്ടായിരുന്നില്ല. അങ്ങനെ ചെയ്യണമെന്നു ഭഗവാൻ പറഞ്ഞിട്ടില്ലെങ്കിലും അവരുടെ അപാരമായ ബഹുമാനംകൊണ്ട് അവർ അങ്ങനെ ചെയ്യുമായിരുന്നുള്ളൂ.

രാഖാലിനു് ഭഗവാനോട് ഒരിക്കലും ബഹുമാനമില്ലാതിരുന്നില്ല. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനു് അദ്ദേഹം എല്ലായ്പ്പോഴും ഒരു ചെറുബാലനായിരുന്നു. എപ്പോഴെങ്കിലും അദ്ദേഹത്തിനൊരു ഭക്തൻ ഭക്ഷണസാധനങ്ങൾ കൊണ്ടുവന്നാൽ ഭഗവാൻ, "രാഖാലിനു കൊടുക്കൂ. അവനു കൊടുക്കുന്നതു് എനിക്കു തരുന്നതുപോലെയാണു്. അവനിൽക്കൂടി ഞാൻ ഭക്ഷിക്കുന്നു" എന്നു പറയുമായിരുന്നു. ചിലപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വന്തം പാത്രത്തിൽനിന്നുപോലും രാഖാലിനെ ഭക്ഷിപ്പിക്കും. അപൂർവ്വമായി മാത്രമേ രാഖാൾ ഭഗവാനെ വിട്ടിരുന്നുള്ളൂ. ഭഗവാൻ കൽക്കട്ടയിലെ പല ഭവനങ്ങളി

ലും പോകുമ്പോഴെല്ലാം രാഖാലും അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൂടെയുണ്ടായിരിക്കും. ദക്ഷിണേശ്വരത്തുവെച്ച് ഭഗവാൻ ആഗതന്മാരെ സ്വീകരിയ്ക്കുമ്പോഴും രാഖാൽ അടുത്തുചെന്നിരിയ്ക്കുമായിരുന്നു.

ഇപ്രകാരമുള്ള ഈ അതിയായ സ്നേഹത്തിനു പുറമെ, ഇടയ്ക്കിടയ്ക്ക് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ മനസ്സിൽ രാഖാൽ തന്നെ യഥാർത്ഥത്തിൽ പിതാവിനെപ്പോലെ സ്നേഹിക്കുന്നുവോ എന്ന ശങ്കയും ഉണ്ടായി. അപ്രകാരം സ്നേഹിക്കുന്നുവെന്നതിനു ഒരുദിവസം രാത്രി അദ്ദേഹത്തിനു വേണ്ടതെളിവുകിട്ടി. രാഖാൽ ഭഗവാന്റെ മുറിയിൽകിടന്നുറങ്ങുകയായിരുന്നു. അപ്പോൾ ഭഗവാനു ദാഹമുണ്ടായി. അദ്ദേഹം രാഖാലിനോടു കുറെ വെള്ളം കൊണ്ടുവരുന്നതിനാജ്ഞാപിച്ചു. രാഖാൽ മുഖമുയർത്തു വൈമനസ്യം കാണിച്ചുകൊണ്ടു തന്റെ പായിൽ തിരിഞ്ഞുകിടന്നുറങ്ങി. ഇതുകണ്ട് ഭഗവാനു വളരെ സന്തോഷമുണ്ടായി. "അവന്റെ സ്വന്തം അച്ഛനാണു ഞാനെന്ന് അവൻ ഇപ്പോൾ വിചാരിക്കുന്നുവെന്നു എനിക്കു മനസ്സിലായി" എന്നു അടുത്തദിവസം രാവിലെ ഭാവിടെ വന്നവരോടെല്ലാം ഭഗവാൻ പറഞ്ഞു.

മൂന്നു ദിവസങ്ങൾക്കും അതീതനായ ഒരാൾ എപ്രകാരമാണു പ്രവർത്തിക്കുന്നതെന്നു ആരെങ്കിലും ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനോടു ചോദിക്കുകയാണെങ്കിൽ "രാഖാലിനെപ്പോലെ" എന്നു എപ്പോഴും അദ്ദേഹം പറയുമായിരുന്നു. "അഹം എന്നതു രാഖാലിനു ലേശംപോലുമില്ലായിരുന്നു" എന്നു ശശിമഹാരാജ് പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. രാഖാൽ ഒരു നിത്യസിദ്ധൻ (ജന്മനാപരിപൂർണ്ണൻ) ആണെന്നും അദ്ദേഹം തന്റെ അലൌ

കികതയേയും ത്യാഗനിഷ്ഠയേയും എത്രയും ജാഗ്രതയോടുകൂടി പരിപാലിക്കുന്ന ആളാണെന്നും ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ പല പ്പോഴും പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. ഭഗവാൻ അദ്ദേഹത്തോടിങ്ങനെ പറയും "എന്റെ കുഞ്ഞേ! പണത്തിനൊ മറ്റുവല്ല ലൌകികശ്രേയസ്സിനോ വേണ്ടി വല്ലതും അയോഗ്യമായതു പ്രവർത്തിക്കുന്നതിനേക്കാൾ ഗംഗയിൽ ചാടി ആത്മഹത്യ ചെയ്യുന്നതാണ് നിനക്കു നല്ലതെന്നാണ് എന്റെ അഭിപ്രായം. ലൌകികതയിൽനിന്നു നിഷ്ക്ലേഷം മുക്തനായ ഒരു ശുദ്ധാത്മാവിനു മാത്രമെ ഈശ്വരനെ യഥാർത്ഥമായി സ്നേഹിക്കാനും മനസ്സിനെ അദ്ദേഹത്തിൽതന്നെ ഉറപ്പിക്കാനും സാധിക്കുകയുള്ളൂ" എന്നു.

ഈ കാലത്തിനടുപ്പിച്ചു ഭഗവാന്റെ അടുത്തുവന്ന വേറൊരു ശിഷ്യനുണ്ട്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പേർ ഗോപാലചന്ദ്രനെന്നായിരുന്നു; എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തെ വിളിച്ചുവന്നിരുന്നതു് ഗോപാലദാദ—അതായതു ഗോപാലജ്യേഷ്ഠൻ—എന്നായിരുന്നു. ഭഗവാന്റെ എല്ലാ ശിഷ്യന്മാരുടേയും ബാല്യകാലത്തെ നാമധേയമാണ് ഈ പുസ്തകത്തിൽ ചേർത്തിരിക്കുന്നതു്. എന്തെന്നാൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ആ പേരുകൾതന്നെയാണുപയോഗിച്ചുവന്നിരുന്നതു്. ഇപ്പോഴും വളരെ അടുത്തു പരിചയമുള്ള ഗൃഹസ്ഥഭക്തന്മാർ ഈ പേരുകളോടുകൂടി ബഹുമാനസൂചകമായി 'മഹാരാജ്' എന്നു ചേർത്തു മാത്രമെ ഉപയോഗിക്കാറുള്ളൂ. ഭഗവാന്റെ മഹാസമാധി കഴിഞ്ഞു നരേന്ദ്രൻ അവരുടെ പ്രധാനിയായിത്തീർന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹം അവർക്കു കൊടുത്തിട്ടുള്ളതാണ് സന്ന്യാസനാമധേയം. രാഖാലിനെ 'മഹാരാജ്' എന്നു മാത്രമായിരുന്നു വിളി

ച്ചുവന്നിരുന്നതു്. കുട്ടികളായ ഈ ശിഷ്യന്മാർ എല്ലാവരും കൂടെ കളിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ, ഒരുദിവസം നരേന്ദ്രൻ, രാഖാലിനു് ഈ സ്ഥാനപ്പേരു കൊടുക്കണമെന്നു പ്രസ്താവിച്ചു. മറ്റുള്ളവരെല്ലാവരും ഇതിനെ സന്തോഷത്തോടുകൂടെ സ്വീകരിച്ചു. ഈ സംഗതി ഭഗവാനോടു പറഞ്ഞപ്പോൾ അദ്ദേഹവും അതിനെ അനുവദിച്ചു. അതോടുകൂടി ഈ പേരുറയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. സന്യാസിശിഷ്യന്മാരുടെ കൂട്ടത്തിൽ മറ്റെല്ലാവരേക്കാളും മുൻപെ ദക്ഷിണേശ്വരത്തുവന്നു ഭഗവാന്റെ കൂടെ താമസിക്കാൻ തുടങ്ങിയതു് രാഖാലായിരുന്നു.

ഗോപാലദാദാ ഒരു തുണിക്കച്ചവടക്കാരനായിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ അടുക്കൽ വന്ന യുവാക്കന്മാരിൽവെച്ചു ഇദ്ദേഹമായിരുന്നു കൂട്ടത്തിൽ പ്രായമുണ്ടായിരുന്നതു്. തന്റെ ഭാര്യയുടെ മരണംകൊണ്ടു വ്യാകുലനായിട്ടു് ആശ്വാസം ലഭിക്കുന്നതിനായിട്ടാണു് ഇദ്ദേഹം ആദ്യം പരമഹംസനെക്കാണുന്നതിനു് ദക്ഷിണേശ്വരത്തേയ്ക്കു പോയതു്. വിശേഷമായി ഒന്നുംതന്നെ ഭഗവാനിൽ അദ്ദേഹം ആദ്യം ചെന്നപ്പോൾ കണ്ടില്ല. എന്നാൽ ക്രമേണ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ അപാരജ്ഞാനവും ചുറും വ്യാപിക്കുന്ന ഐശ്വരമായ അന്തരിക്ഷവും ഗോപാലന്റെ ഹൃദയത്തെ വശീകരിക്കുകയും അതു് അദ്ദേഹത്തിനെ ദുഃഖത്തിൽനിന്നും ലൌകികവ്യാപാരത്തിൽനിന്നും വിടുത്തുകയും ചെയ്തു.

താൻ എടുത്തിരുന്ന തൊഴിലിൽനിന്നു കിട്ടിയ പരിശീലനം എല്ലാക്കാര്യത്തിലും ഗോപാലനു സാധാരണയിൽ അധികമായ ഒരു ക്രമബോധവും കണിശവും പരിശ്രമശീലവും നൽകി. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ അദ്ദേഹത്തെ പലപ്പോ

ഴും ഒരു മാതൃകാപുരുഷനായി കരുതിവന്നു. പ്രായമായിട്ടും അദ്ദേഹം ആ സംഘത്തിലെ ചെറുപ്പക്കാരേക്കാൾ കൂടുതൽ ഉത്സാഹമുള്ളവനായിരുന്നു. അതായത് തോട്ടത്തിൽ പ്രവൃത്തിചെയ്യുക, പുസ്തകം സൂക്ഷിയ്ക്കുന്നതിലുംമറ്റും യുവാക്കന്മാരെ പരിശീലിപ്പിക്കുക മുതലായ ജോലികൾക്കു പുറമെ, ഏതു വെയിലിലും വളരെദൂരെ നടക്കുകയും അദ്ദേഹം ചെയ്തിരുന്നു.

ഈ ശിഷ്യന്മാരുടെ ജീവിതത്തിലെ സംഭവങ്ങളെപ്പറ്റിയോ ഗുരുവുമായി പെരുമാറിയ വൃത്താന്തങ്ങളെക്കുറിച്ചു് എല്ലാംതന്നെയോ ഈ ഗ്രന്ഥത്തിൽ പറയാൻ സാധിക്കുകയില്ല. ഭഗവാന്റെ ചരിത്രം പറയുന്നതിനിടയ്ക്ക് അതിനോടനുബന്ധിച്ചു് അവിടേയും ഇവിടേയും അവരെപ്പറ്റിയും ചിലതെല്ലാം പറയുവാൻവേണ്ടിയാണു് ഇവരെപ്പറ്റി പ്രതിപാദിക്കുന്നതു്.

മറ്റു ശിഷ്യന്മാർ.

ബാബുരാമനാണു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ അടുക്കൽ വന്ന അടുത്ത ശിഷ്യൻ. അദ്ദേഹം രാഖാലിന്റെ ഒരു സഹപാഠിയായിരുന്നു. രാഖാൽ, ദക്ഷിണേശ്വരം എന്ന സ്ഥലത്തു ഒരു സന്യാസിയെക്കാണാൻ പോകുന്നുവെന്നു ഇദ്ദേഹത്തിനറിവാൻ ഇടയായി. ഈ സന്യാസിയെപ്പറ്റി തന്റെ മുത്തശ്ശിയും പറഞ്ഞുകേട്ടിരുന്നു. ബാബുരാമ

ൻതന്നെ ഈ സന്ന്യാസിയെ കൽക്കട്ടായിൽവെച്ചു കണ്ടിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ഒരുദിവസം ബാബുരാമൻ അദ്ദേഹത്തെപ്പറ്റി രാഖാലിനോടു ചോദിക്കുകയും അന്നു രാമിച്ചു ദക്ഷിണേശ്വരത്തുപോയി അന്നത്തെരാത്രി അവിടെ കഴിക്കാമെന്നു രാഖാൽ പറയുകയുംചെയ്തു

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ബാബുരാമനെ വളരെ സ്നേഹത്തോടുകൂടി സ്വീകരിച്ചു. ബാബുരാമന്റെ സ്ഥലത്തെപ്പറ്റി ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനു മുൻപുതന്നെ പരിചയമുണ്ടായിരുന്നു. തനിക്കു വളരെ ഇഷ്ടമുള്ള ഗൃഹസ്ഥശിഷ്യനായ ബലരാമവസുവിന്റെ പത്നി ബാബുരാമന്റെ സഹോദരിയാണെന്നുള്ള അറിവു ഭഗവാന് അദ്ദേഹത്തോടുള്ള സ്നേഹത്തെ ശതഗുണീഭവിപ്പിച്ചു. ബാബുരാമന്റെ സ്വന്തം യോഗ്യതകൊണ്ടും ഭഗവാനു അദ്ദേഹത്തോടുള്ള സ്നേഹം എത്രയും ഹൃദയംഗമമായിരുന്നു. പൊക്കംകുടി വണ്ണംകുറഞ്ഞു് അസാധാരണ സൌന്ദര്യത്തോടുകൂടിയ തേജോമയനായ ഒരു പുരുഷനായിരുന്നു ബാബുരാമൻ. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മാധുര്യവും സ്നേഹവും നിറഞ്ഞ ഹൃദയം അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുക്കലേക്കു എല്ലാവരേയും ആകർഷിക്കുമായിരുന്നു.

"അദ്ദേഹത്തിനു ഭഗവാനെപ്പറ്റി വളരെ ബഹുമാനം തോന്നുകയാൽ തന്റെ അമ്മയേയും ഭഗവാന്റെ അടുത്തുകൊണ്ടുവന്നു കാണിക്കണമെന്നു തീർച്ചപ്പെടുത്തി. അതുകൊണ്ടു അദ്ദേഹവും സഹോദരനുംകൂടെ അവരെ ദക്ഷിണേശ്വരത്തുകൊണ്ടുവന്നു. അമ്മ മൂടുപടംകൊണ്ടു നന്നായി മൂടിക്കൊണ്ടു ഭഗവാന്റെ മുൻവശത്തു ചെന്നിരുന്നു.

ഇതുകണ്ടു ബാബുരാമൻ അവരുടെ അടുത്തുചെന്ന അമ്മെ! മൂട്ടപടം എന്തിനാണു മുഖത്തിടുന്നതു്? ഇതൊരു സാധാരണമനുഷ്യനല്ലെന്ന അമ്മയ്ക്കു അറിഞ്ഞുകൂടെ? ഈശ്വരന്റെ സന്നിധാനത്തിൽ നിങ്ങടം മൂട്ടപടം ഇട്ടിരിക്കുമോ?" എന്ന ചോദിച്ചു. ഇദ്ദേഹം ഈശ്വരനാണോ? ഇദ്ദേഹം ഒരു സാധാരണ മനുഷ്യനാണെന്നെ എനിക്കു തോന്നുന്നുള്ളു. കണ്ടാൽ ഇദ്ദേഹം വളരെ സുമുഖനായിരിയ്ക്കുന്നു. സംശയമില്ല- ഇദ്ദേഹം പറയുന്നതു കേൾക്കാൻ ഞാൻ ഇഷ്ടപ്പെടുകയും ചെയ്യുന്നു. എന്നാൽ ഒരു മനുഷ്യനെപ്പോലെ മാത്രമേ എനിയ്ക്കു ഇദ്ദേഹത്തിനെ തോന്നുന്നുള്ളു. എന്ന അമ്മ വളരെ സാവധാനമായി മറുപടി പറഞ്ഞു. ഏതായാലും അവർ വളരെദിവസം ദക്ഷിണേശ്വരത്തു താമസിയ്ക്കുകയും പിന്നീടു അവർ ഇദ്ദേഹമഹാരാജിന്റെ ഒരു വലിയ ഭക്തയായിത്തീരുകയും ചെയ്തു" എന്ന ശരത്തു മഹാരാജ് പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്

ഈ സംഭവം ഭഗവാനോടുള്ള ബാബുരാമന്റെ മനോഭാവത്തെ വെളിപ്പെടുത്തുന്നു. അദ്ദേഹം ക്രമേണ അടുപ്പിച്ചു ദക്ഷിണേശ്വരത്തേയ്ക്കു വരാൻ തുടങ്ങുകയും, ഒടുവിൽ തന്നെക്കൂടി ഒരു ശിഷ്യനായി സ്വീകരിക്കണമെന്ന ഭഗവാനോടു പ്രാർത്ഥിയ്ക്കുകയുംചെയ്തു. അദ്ദേഹം വേഗത്തിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണനുമായി വളരെ അടുപ്പം സമ്പാദിച്ചു ഒരു അന്തരംഗശിഷ്യനായിത്തീർന്നു. ഈ അന്തരംഗശിഷ്യന്മാരിൽ നിരഞ്ജനൻ എന്നയാളാണു് ബാബുരാമനുശേഷം വന്നതു്. സൌന്ദര്യത്തിൽ അദ്ദേഹം ബാബുരാമനേയും അതിക്രമിച്ചിരുന്നു. വിസ്താരമുള്ള മാറും

ദീർഘകായവും അസാമാന്യമായി ഉരുണ്ട ശിരസ്സും രാജതുല്യമായ നടപ്പും എല്ലാംകൊണ്ട് അദ്ദേഹം ഒരു ഗംഭീരപുരുഷനായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ധ്യാനത്തിലിരിക്കുന്ന ഒരു പടമുണ്ട്. അതു കണ്ടാൽ പിച്ചളകൊണ്ടുണ്ടാക്കിയ ഒരു ദേവപ്രതിമയാണോഎന്നു തോന്നും.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെ ആദ്യമായി കാണാൻ വന്നപ്പോഠം നിരഞ്ജനനു പതിനെട്ടു വയസ്സു പ്രായമുണ്ടായിരുന്നു. ബ്രഹ്മവിദ്യയിൽ അദ്ദേഹത്തിനാദ്യം കുറെ പ്രതിപത്തിയുണ്ടായിരുന്നു- ഇതു മനസ്സിലാക്കി ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു: "നീ നിന്റെ സമയം ബ്രഹ്മങ്ങളെ വിചാരിക്കാൻ ചിലവാക്കുകയാണെങ്കിൽ നീ ഒരു ബ്രഹ്മമായിത്തീരും, എന്നാൽ ഈശ്വരനെ വിചാരിക്കുന്നുവെങ്കിൽ നീ ഈശ്വരനായിത്തീരും. ഇതിലേതു നല്ലതെന്നാണു നിന്റെ അഭിപ്രായം?" നിരഞ്ജനെന്നു വാദമൊന്നും ആവശ്യമില്ലായിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ദർശനംതന്നെ ആത്മജീവിതവും ഈശ്വരനുമാണ് മറ്റുള്ളവയെക്കാൾ മുഖ്യമെന്നുള്ളതിലേക്കു അദ്ദേഹത്തിനു മതിയായ തെളിവായിരുന്നു.

ഭഗവാന്റെ സമാധികഴിഞ്ഞു അധികകാലം നിരഞ്ജനൻ ഇരുന്നില്ല അദ്ദേഹം ഒടുവിലത്തെക്കാലം ശാരദാദേവിയെക്കാണാൻ പോയതിനെപ്പറ്റി ഒരു ദൃക്സാക്ഷി ഇപ്രകാരം പറയുന്നു. അതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്നേഹഭാവത്തെ വെളിപ്പെടുത്തുന്നു. "തന്റെ ആന്ത്യഘട്ടത്തെപ്പറ്റി അദ്ദേഹം അപ്പോൾ യാതൊന്നും സൂചിപ്പിച്ചില്ല. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പെരുമാറ്റം, അമ്മയോടു പറഞ്ഞിട്ടി

ച്ചുകൊടുക്കുന്ന ഒരു ചെറുക്കുട്ടിയെപ്പോലെ ആയിരുന്നു. മാതൃദേവി തനിക്കുവേണ്ട ആഹാരം വാരിക്കൊടുക്കുകപോലും ചെയ്യണമെന്ന് അദ്ദേഹം നിർബന്ധിച്ചു. അമ്മ പാകം ചെയ്തുതന്നതുമാത്രമേ അദ്ദേഹം ഭക്ഷിച്ചുള്ളൂ. അമ്മയെ വിട്ടു പിരിയേണ്ട സമയം വന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹം വൈമനസ്യത്തോടുകൂടി അവരുടെ പാദങ്ങളിൽ വീണു സങ്കടംകൊണ്ടു നിലവിളിച്ചു. പിന്നീടു് അവരെ ഇനിമേൽ കാണാൻ ഇടവരുകയില്ല എന്നറിഞ്ഞുകൊണ്ടുതന്നെ അദ്ദേഹം മിണ്ടാതെ അവിടെനിന്നു പോകുകയും ചെയ്തു."

മാതൃദേവി എല്ലാ ശിഷ്യന്മാരെയും തന്റെ സ്വന്തം കുട്ടികളെപ്പോലെ സ്നേഹിച്ചുവന്നിരുന്നു; എന്നാൽ നിരഞ്ജനനുശേഷം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ സമീപത്തു വരാൻതുടങ്ങിയ യോഗി എന്ന ആളിനോടു് അവർക്കു പ്രത്യേകമായി ഒരുതരം സ്നേഹമുണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹം ഒരു യാഥാസ്ഥിതികനായ ബ്രാഹ്മണന്റെ പുത്രനായിരുന്നു. തന്റെ ജാതിസംബന്ധിച്ചുള്ള സകലവിധ പൂർവ്വികാചാരങ്ങളും അദ്ദേഹം ശരിയായി അനുഷ്ഠിച്ചുവന്നു. ഒരു ചെറുബാലനായിരിക്കുമ്പോൾതന്നെ അദ്ദേഹം ഞാസാധാരണചിന്താശീലനും ധ്യാനപരനുമായിരുന്നു. തന്റെ സമയം മുഴുവൻ മതചർച്ചയിലും പഠനത്തിലും അദ്ദേഹം ചിലവാക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ദക്ഷിണേശ്വരഗ്രാമത്തിലായിരുന്നു അദ്ദേഹം താമസിച്ചിരുന്നതു്. മിയ്ക്കപ്പോഴും ക്ഷേത്രത്തിലെ ഉദ്യാനത്തിൽ നടക്കുകയും അവിടെയുള്ള കടവിൽ കളിയ്ക്കുകയും അദ്ദേഹം ചെയ്തുവന്നു. അങ്ങിനെ അദ്ദേഹത്തിനു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനുമായി പരിചയമാകാൻ ഇടയായി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൂട്ടം

ബാംഗങ്ങളോടും ഭഗവാൻ പരിചയപ്പെടുകയും അവരോടും സ്നേഹബന്ധമുറപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു.

ബ്രഹ്മസമാജത്തിന്റെ പ്രഭാവം യോഗിയേയും സ്പർശിച്ചിരുന്നു. എന്നാൽ അതു വളരെ കുറച്ചുമാത്രമേ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളൂ. അദ്ദേഹത്തിന്റെശേഷം വന്നവർ ശശിയും ശരത്തുമായിരുന്നു. ബ്രഹ്മസമാജവുമായി വളരെ പഴകിയവരാണ് ഇവർ. ഇവർതമ്മിൽ ബന്ധുക്കളും ഒരുമിച്ചു കേശവചന്ദ്രസേനന്റെ സമാജാംഗങ്ങളായിത്തീർന്നവരും ആയിരുന്നു. ദക്ഷിണേശ്വരത്തേക്കുള്ള പ്രഥമയാത്രയെപ്പറ്റിയുള്ള വൃത്താന്തം ശശിമഹാരാജ് തന്നെ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നു.

"ദക്ഷിണേശ്വരത്തു താമസിക്കുന്ന പരമഹംസനെക്കാണുന്നതിന് എനിയ്ക്ക് ഒരു ആഗ്രഹം ജനിച്ചു. എന്തെന്നാൽ അദ്ദേഹത്തെപ്പറ്റി കേശബ് ചന്ദ്രസേനൻ വളരെ ബഹുമാനമായിട്ടു പലപ്പോഴും സംസാരിച്ചിട്ടുണ്ട്. അതുകൊണ്ട് ഒരുദിവസം ഞാൻ വേറെ പതിനഞ്ചോ ഇരുപതോ കുട്ടികളുമൊരുമിച്ചു പുറപ്പെട്ടു. ഞാൻ അന്ന് എഫ്. എ. ക്ലാസ്സിലും മറ്റുള്ളവർ മട്രിക്കുലേഷൻക്ലാസ്സിലും പഠിക്കുകയായിരുന്നു. ആ സംഘത്തിൽവെച്ചു പ്രായംചെന്നയാൾ ഞാനായിരുന്നതുകൊണ്ട് അന്നത്തെ സംഭാഷണമെല്ലാം എന്നോടായിരുന്നു.

"ആ പ്രഥമദിവസം ഞാൻ വളരെ സംസാരിച്ചുവെങ്കിലും പിന്നീടൊരിക്കലും അങ്ങിനെയുണ്ടായിട്ടില്ല. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ പറഞ്ഞുകേട്ടതിൽപിന്നീടെനിക്കൊന്നും പറയാനുണ്ടായിരുന്നില്ല. എനിക്കൊന്നും സംസാരിക്കേണ്ടിവന്നിട്ടും

ഇല്ല. പലപ്പോഴും വളരെ സംശയങ്ങൾ മനസ്സിൽവെച്ചുകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിൽനിന്നു സമാധാനം ലഭിക്കണമെന്നുദ്ദേശിച്ചു ഞാൻപോകും. എന്നാൽ ക്ഷേത്രത്തിൽചെല്ലുമ്പോൾ ഒട്ടു വളരെയുള്ളകാര്യം അദ്ദേഹത്തിന്റെമുറിയിൽ ഇരിക്കുന്നതുകാണാം. അതുകൊണ്ടു ഞാൻ വളരെ ഇച്ഛാഭംഗപ്പെട്ടും. എന്നാൽ എന്നെക്കാണുന്ന ഉടനെ ഭഗവാൻ എന്നോട്ട് അകത്തുചെന്ന് ഇരിക്കാൻപറയും! സുഖമാണോഎന്നും ചോദിക്കും. അതിനുശേഷം അദ്ദേഹം സംഭാഷണം തുടരും; എന്നാൽ അദ്ദേഹം എന്റെ മനസ്സിനെ ഉപദ്രവിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന അതേ സംശയംതന്നെ എടുത്തു സുവ്യക്തമാംവണ്ണം പറഞ്ഞു മനസ്സിലാക്കും. ഈ രീതിക്കൊരിക്കലും മാറ്റം കണ്ടിട്ടില്ല.

"മഞ്ഞുകട്ടി അദ്ദേഹത്തിനു വളരെ ഇഷ്ടമായിരുന്നു. വളരെ ചൂടുള്ള ഒരുദിവസം ഒരുകഷണം മഞ്ഞുകട്ടി അദ്ദേഹത്തിനു കൊണ്ടുചെന്നു കൊടുക്കുന്നതിനായി ഞാൻ കടലാസ്സിൽ പൊതിഞ്ഞുകൊണ്ടു കൽക്കട്ടയിൽനിന്ന് ദക്ഷിണേശ്വരത്തേക്കു (ആറുമയിൽദൂരം)പുറപ്പെട്ടു. നല്ല മദ്ധ്യാഹ്നസമയമായിരുന്നു. എന്റെ ദേഹം പൊള്ളിപ്പോകുന്നവണ്ണം വെയിൽ അത്ര കഠിനമായിരുന്നു. ഗുരുമഹാരാജ് എന്നെക്കണ്ടപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു വേദന എടുക്കുന്നു എന്നതോന്നുന്നവണ്ണം 'ഹോ! ഹോ!' എന്നുപറഞ്ഞു. എന്താണുകാരണമെന്നു ഞാൻ ചോദിച്ചു. എന്റെ ദേഹത്തു നോക്കിയപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശരീരം ചുടാൻ തുടങ്ങിയെന്ന് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. വഴിക്കു മഞ്ഞുകട്ട സ്വല്പംപോലും ഉരുകിയില്ല. അതാണ് അതിശയം.

ശശിമഹാരാജ് ഒരു ശിഷ്യന്റെ ധർമ്മം സ്വല്പംപോലും ചലിയ്ക്കാതെ അനുഷ്ഠിച്ചുവന്നു. അദ്ദേഹം സാക്ഷാൽ ഭക്തിയുടെ മൂർത്തിഭാവമായിരുന്നു: ഒരിയ്ക്കൽ ക്ഷേത്രത്തിൽ വെച്ച്, 'സൂഫി' കവികളുടെ കവിത മൂലഭാഷയിൽതന്നെ വായിയ്ക്കുന്നതിനു വേണ്ടി അദ്ദേഹം ഉറുദുഭാഷ പഠിയ്ക്കുകയായിരുന്നു. അപ്പോൾ ഒരിയ്ക്കൽ ഭഗവാൻ അദ്ദേഹത്തെ മൂന്നുപ്രാവശ്യം വിളിച്ചതിനുശേഷം മാത്രമേ അദ്ദേഹം വിളിച്ചതറിഞ്ഞുള്ളൂ. പിന്നീടു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ അടുത്തു ചെന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹം എന്താണു ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നതെന്നു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ചോദിച്ചതിന് താൻ ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നതു ശശിമഹാരാജ് പറഞ്ഞുകേൾപ്പിച്ചു. "പഠിത്തത്തിൽ ഏർപ്പെട്ടു നിന്റെ ധർമ്മം നീ മറന്നുപോകുകയാണെങ്കിൽ നിനക്കു് ഒരിക്കലും ഭക്തിയുണ്ടാവുകയില്ല" എന്നു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഉടനെ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. ഭഗവാന്റെ ഈ വാക്കുകളുടെ അഗാധമായ അർത്ഥം ശശിക്കു മനസ്സിലായി. അദ്ദേഹത്തിന് ഇതിലും വലിയ കായ്ക്കൽപം പഠിയ്ക്കാനുണ്ടായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് ഉടനേതന്നെ അദ്ദേഹം തന്റെ പെഷ്വൻഗ്രന്ഥങ്ങൾ എടുത്തു ഗംഗയിൽ എറിഞ്ഞു.

നരന്റെ അടുക്കൽ നിന്നും അദ്ദേഹം സൂഫി കവിതയുടെ മനോഹാരിതയെപ്പറ്റി കേട്ടിരുന്നു. അദ്ദേഹവും നരനും ശരത്തും എന്നമൂന്നുപേരും, തമ്മിൽ പിരിയാത്ത ഉറ്റസ്നേഹിതന്മാരായിരുന്നു. വളരെദിവസം അവർ ഒരുമിച്ചു് ക്ഷേത്രത്തിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടിയിട്ടുണ്ടു്. അവരുടെ വാദങ്ങളും സമ്മേളനങ്ങളും അവസാനമില്ലാത്തതായിരുന്നു. ഒരുദിവ

സം രാത്രി ഇവർ ദക്ഷിണേശ്വരത്തുനിന്നു മടങ്ങി സ്വഭവനങ്ങളിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു. കൽക്കട്ടായിൽചെന്നിട്ടും അവക്കു പിരിയുന്നതിനു മനസ്സു തോന്നിയില്ല. അതുകൊണ്ടു നരൻ ശരത്തിനോടും ശശിയോടും കൂടി അവരുടെ ഭവനങ്ങളിലേയ്ക്കു പോയി. ശരത്തും ശശിയും ഒരേ ഭവനത്തിലായിരുന്നു താമസം. അവിടെനിന്നു ശരത്തും ശശിയും നരനുമൊരുമിച്ചു നരന്റെ ഭവനത്തിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു. എന്നിട്ടും വാദം അവസാനിച്ചില്ല. അതുകൊണ്ടു നരൻ അവരുടെ ഭവനത്തിലേയ്ക്കും അവർ നരന്റെ ഭവനത്തിലേയ്ക്കും ഒരുമിച്ചു നടന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. ഇങ്ങനെ രാത്രി രണ്ടുമണിവരെക്കഴിഞ്ഞു. പിന്നെ അവക്കാർക്കും വീട്ടിലേക്കു മടങ്ങിച്ചെല്ലാൻ ധൈര്യമുണ്ടായില്ല. എന്താണു ചെയ്യേണ്ടതെന്നു അവർ തമ്മിൽ ആലോചിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോഠം അടുത്തുള്ള ഒരു പഴയവീടു മറിഞ്ഞുവീഴുന്നതുകേട്ടു. അതിൽ താമസിക്കുന്ന ആളുകളെ രക്ഷിക്കുന്നതിന് അവർ ഓടി എത്തി. മറ്റു അനേകം പേർക്കൂടി. ഈ ബഹളത്തിനിടയ്ക്ക് അവർ തിരിച്ചു ചെന്ന കാര്യം ആരും ശ്രദ്ധിച്ചില്ല.

ശിഷ്യന്മാർ പിന്നേയും വരാൻ തുടങ്ങി—ഹരി, ഗംഗാധരൻ, താരകൻ, കാളി, തുളസി, സുബോധൻ എന്നിവരെല്ലാം വന്നു. കാളിയും ബാബുരാമനും ഒരേ സ്ക്കൂളിൽ പഠിക്കുന്നവരായിരുന്നു. ഹരിയ്ക്കു ശശിയേയും ശരത്തിനേയും പരിചയമുണ്ടായിരുന്നു. ഹരിനാഥന്റെ ഒരു സ്നേഹിതനായിരുന്നു ഗംഗാധരൻ. ഇങ്ങനെ ഒരാൾ മറ്റൊരാളെ കൊണ്ടുവന്നു. കാളിയുടെ അച്ഛൻ ഒരു വിദഗ്ദ്ധനായ ഇംഗ്ലീഷദ്ധ്യാപകനായിരുന്നു. തുളസി ബലരാമവസുവിന്റെ

ഭവനത്തിൽനിന്നു വളരെ അകലെ അല്പായിരുന്നു താമസിച്ചിരുന്നതു്. അദ്ദേഹം അവിടെവെച്ചായിരുന്നു ആദ്യമായി ഭഗവാനെ കണ്ടതു്. താരകന്റെ ഭവനം ദക്ഷിണേശ്വരത്തുനിന്നു് വളരെ അകലെ അല്പായിരുന്നു. തന്റെ കൂട്ടംബത്തിലുള്ളവർ ചില പ്രതിബന്ധങ്ങളെല്ലാം ഉണ്ടാക്കിയെങ്കിലും അദ്ദേഹം ക്രമേണ ക്രമേണ അടുപ്പിച്ചു ദക്ഷിണേശ്വരത്തു വരാൻ തുടങ്ങി. ലൌകികജീവിതംവിട്ടു് ആത്മികജീവിതത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിനു അഭിരുചി വർദ്ധിക്കാൻ കാരണം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനും അദ്ദേഹത്തോടു വളരെ സ്നേഹം കാണിച്ചുവന്നു.

എല്ലാവരിലും പ്രായം കുറഞ്ഞ ആൾ ഗംഗാധരനായിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെ ആദ്യം കാണുമ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു പതിനാലുവയസ്സേ പ്രായമുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. എങ്കിലും പിന്നീടു വളരെ കഴിഞ്ഞാണു് അദ്ദേഹം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ശിഷ്യസംഘത്തിൽ ചേർന്നതു്. കുറേക്കാലം അദ്ദേഹം വേറൊരു സന്ന്യാസിയുടെ കൂടെ താമസിച്ചിരുന്നു. അവിടെനിന്നു മടങ്ങിവന്നതിനുശേഷമാണു് തന്റെ സ്നേഹിതനായ ഹരിനാഥനുമൊരുമിച്ചു പരമഹംസദേവനുമായി കൂടുതൽ ബന്ധത്തിൽ ഏർപ്പെടാൻ ആഗ്രഹിച്ചതു്. മതസംബന്ധങ്ങളായ അനുഷ്ഠാനങ്ങളിൽ ഗംഗാധരൻ ഒരു വലിയ യാഥാസ്ഥിതികനായിരുന്നു. ആഹാരത്തേയും കൂട്ടുകാരേയു. തിരഞ്ഞെടുക്കുന്നതിൽപോലും അദ്ദേഹത്തിനു വളരെ നിഷ്കർഷയുണ്ടായിരുന്നു ഈ ശാഠ്യം ഇല്ലാതാക്കുന്നതിനുവേണ്ടി ഭഗവാൻ പലേ വിദ്യകളും ചെയ്തുനോക്കി; എന്നിട്ടും ഗംഗാധരൻ ഒരു വെറും ശാങ്കരമതക്കാരനായിട്ടുത

ന്നെ ഇരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിനു സംസ്കൃതഭാഷ നിശ്ചയമി ല്ലായിരുന്നു; എങ്കിലും അദ്ദേഹം ശങ്കരാചാര്യരുടെ അദ്വൈ തഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ നിന്നു വലിയ വാചകങ്ങളും കാണാതെപ ഠിച്ച് അവയെ എടുത്തുദ്ധരിച്ച് വാദം ചെയ്യുമായിരുന്നു. ഭഗവാന്റെ സന്ദേശവാഹകന്മാരുടെ കൂട്ടത്തിൽ ഇദ്ദേഹം വളരെ ഉപയോഗമുള്ളവനും അസാധാരണ മഹത്വമുള്ളവ നുമാണെന്നു പിൽകാലം തെളിയിച്ചിട്ടുണ്ട്.

ഇവരിൽ വളരെ കുറച്ചു ശിഷ്യന്മാർ മാത്രമേ ദക്ഷി ണേശ്വരത്തു താമസിച്ചിരുന്നുള്ളൂ. ഭൂരിഭാഗവും സ്വന്തഭ വനങ്ങളിൽ താമസിച്ചു സൗകര്യമുള്ളപ്പോഴെല്ലാം വന്നു പൊയ്ക്കൊണ്ടിരുന്നവരാണ്. അധികംപേരും കോളേജുവി ദ്യാർത്ഥികളായിരുന്നു. വിദ്യാലയങ്ങളിൽപോകുന്നതിനുപക രം ദക്ഷിണേശ്വരത്തു പോകുന്നതിനും അവിടെ താമസി ക്കുന്നതിനും ഈ ബാലന്മാർ കൂടുതൽ പ്രീതി കാണിക്കുന്ന തു കണ്ടിട്ടു അവരുടെ മാതാപിതാക്കന്മാക്ക് ക്രമേണ അ സുഖമുണ്ടാകാൻ തുടങ്ങി. കൂട്ടികഠംക്കും വിദ്യാഭ്യാസത്തി ലുള്ള അഭിരുചി ഒന്നിനൊന്നിനു കുറഞ്ഞുവന്നു. ഇതിന്റെ ഫലമായി ചില കൂട്ടികഠം പരീക്ഷതന്നെ ജയിച്ചില്ല.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ തന്റെ ശിഷ്യന്മാരിൽ ചിലക്ക് കാവിവസ്ത്രംകൊടുത്തതല്ലാതെ ചടങ്ങനുസരിച്ചുള്ള സന്ന്യാ സം കൊടുത്തില്ല. ചടങ്ങും മറ്റും അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്വ ഭാവത്തിലില്ലായിരുന്നു. ദിവ്യജനനിയുടെ ഇഛാനുസരണം അദ്ദേഹം ജീവിയ്ക്കുകമാത്രമാണു ചെയ്തതു്. മുൻകൂട്ടി ആ ലോചിച്ചുവയ്ക്കാതെ ആയിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രവൃത്തി കഠം. അദ്ദേഹം അവക്ക് ഉരുവെന്ന നിലയ്ക്കുള്ള ഒ

ന്നാമത്തെ ഉപദേശം നൽകി. അങ്ങിനെ അവരുടെ ആത്മികജീവിതത്തിനുള്ള അടിസ്ഥാനം ഇട്ടു. രണ്ടാമത്തേതായ ചടങ്ങനുസരിച്ചുള്ള സന്യാസം കൊടുക്കുന്നതിനുള്ള ഭാരം തന്റെ മഹാസമാധിക്കുശേഷം നാൻ നിവ്വഹിക്കണമെന്നായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ നിശ്ചയം.

ഭഗവാൻ അവർക്കു കാവിവസ്ത്രം കൊടുത്തതു താഴെ പറയുംപ്രകാരമാണ്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭക്തന്മാരിൽ ഒരാൾ ഒരു തുണിക്കച്ചവടക്കാരനായിരുന്നു. ഒരുദിവസം അയാളോടു ഭഗവാൻ കുറെ മുണ്ടുകൾ കാവിമുക്കി കൊണ്ടുവരുന്നതിനാജ്ഞാപിച്ചു. വസ്ത്രം കൊണ്ടുവന്നപ്പോൾ അവിടെ ഉണ്ടായിരുന്ന ശിഷ്യന്മാരോടു് അവ വാങ്ങി ധരിച്ചുകൊണ്ടു ഭിക്ഷാപാത്രവുമെടുത്തു ഭിക്ഷവാങ്ങിക്കൊണ്ടു വരുവാൻ ആജ്ഞാപിച്ചു. ഇങ്ങനെയാണു് അദ്ദേഹം അവരെ സന്യാസിമാരാക്കിയതു്. ചടങ്ങുകളോ കർമ്മങ്ങളോ ഒന്നുംതന്നെ അദ്ദേഹം ആവശ്യപ്പെട്ടില്ല. കാവിവസ്ത്രം ധരിച്ചപ്പോൾതന്നെ ത്യാഗത്തിന്റെ ശക്തി അവരിൽ പ്രകാശിച്ചു. ഭഗവാന്റെ വാക്കുകളുടെ ഔജ്ജ്വല്യവും അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്പർശത്തിന്റെ ശുദ്ധീകരണശക്തിയുമായിരുന്നു അവരെ അഹന്താത്യാഗത്രുപമായ സന്യാസത്തിലേക്കു ബന്ധിച്ച ഹോമം.

അവർ ദക്ഷിണേശ്വരത്തുവച്ചു ദിവസങ്ങൾ എപ്രകാരമാണു കഴിച്ചുതെന്നു ശശിമഹാരാജ് പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. അതു ഇപ്രകാരമാണു്:—"ഞായറാഴ്ചമാത്രമേ ക്ഷേത്രത്തിൽ വളരെ ആൾക്കൂട്ടം വരാറുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. മറ്റുദിവസങ്ങളിൽ ഗുരുമഹാരാജും അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രത്യേക

ശിഷ്യന്മാരും മാത്രമേ ഉണ്ടായിരിയ്ക്കൂ. എല്ലാവക്കും അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൂടെ താമസിക്കുവാൻ സാധിക്കുമായിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹം തിരഞ്ഞെടുത്തവക്കുമാത്രമേ അതു സാധിക്കുമായിരുന്നൊള്ളൂ. അവരെ എന്തിനാണു അദ്ദേഹം അവിടെ താമസിപ്പിച്ചതു്? ഒരു രാത്രികൊണ്ടു അവരെ പരിശുദ്ധന്മാരാക്കാൻവേണ്ടിയാണു്. ഒരു സ്വർണ്ണപ്പണിക്കാരൻ ഒരു സ്വർണ്ണക്കട്ടിയെ ഉരുക്കിയടിച്ചു ഇഷ്ടമുള്ള രൂപത്തിൽ ആക്കുന്നതുപോലെ അദ്ദേഹവും അവരുടെ ജീവിതത്തിൽ ആവശ്യമുള്ള മാറ്റം വരുത്തി തന്റെ മൃദു ഒരിക്കലും മായാത്തവണ്ണം അതിന്മേൽ പതിച്ചു അവരെ ശരിപ്പെടുത്തുന്നതിനു ആ രാത്രികാലം ഉപയോഗപ്പെടുത്തിവന്നു.

"ഒരുവനെക്കണ്ടാൽ അവൻ അധികാരിയോ അനധികാരിയോ എന്നു നിർണ്ണയിക്കാനുള്ള അദ്ഭുതപൂർവ്വമായ ഒരു ശക്തി അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായിരുന്നു. ചിലപ്പോൾ ആളുകൾ വന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെകൂടെ താമസിക്കുന്നതിനാവശ്യപ്പെട്ടാൽ. എന്നാൽ അവർ അയോഗ്യരെന്നു കണ്ടാൽ ബാലന്മാരെപ്പോലെയുള്ള ആർജ്ജവത്തോടുകൂടി നിഷേധിച്ചുകൊണ്ടു് "വീട്ടിൽ പോവുകയാണു നന്നു്" എന്നു ഭഗവാൻ പറയുമായിരുന്നു. ചിലപ്പോൾ സദ്യയുണ്ടാകുമ്പോൾ ഭഗവാൻ ശിഷ്യന്മാരുമൊരുമിച്ചു് ഉണ്ണാൻ ഇരിക്കും. ആ സമയത്തു വല്ല ദുഃസ്വഭാവിയായ മനുഷ്യനും അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുത്തുവന്നിരുന്നിട്ടു മറ്റുള്ളവരെ താൻ നല്ലവനാണെന്നു കാണിക്കാൻ ഭാവിക്കുകയാണെങ്കിൽ ഉടനെതന്നെ ഗുരുമഹാരാജു് അയാളെ കണ്ടുപിടിച്ചു 'ഇതാ ഒരു

ചീത്ത മനുഷ്യൻ. ഈയാൾ എന്റെ കുട്ടികളെ ചീത്തയാക്കും' എന്നു പറയും. യാതൊരു മടിയുംക്കൂടാതെ അദ്ദേഹം അവരെ അകലെ മാറുകയും ചെയ്യും.

"അദ്ദേഹം തന്റെ പ്രിയശിഷ്യന്മാരുമായി തനിച്ചിരിക്കുമ്പോൾ അവരൊരുമിച്ചു പാടുകയും സംസാരിക്കുകയും അന്യോന്യം കളിക്കുകയും ചെയ്യും. അപ്പോൾ വിശേഷിച്ചു വല്ലവരും വന്നാൽ അദ്ദേഹം ശിഷ്യന്മാരോടുപോയി കളിച്ചു വല്ലതും കഴിച്ചിട്ടു വിശ്രമിക്കിൻ എന്നു പറയും ഏകദേശം രണ്ടു മണിക്കു പിന്നെയും സംസാരിക്കാൻ തുടങ്ങും. ചിലപ്പോൾ അഞ്ചാറുമണിക്കൂർവരെ തുടരെ സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും. എപ്പോഴാണു നിർത്തേണ്ടതെന്നു അദ്ദേഹത്തിനറിഞ്ഞുകൂടായിരുന്നു."

"രാവിലെ ചിലപ്പോൾ ഗുരുമഹാരാജ് നാലുമണിക്കുണർന്നു മുറിയിൽകിടന്നുറങ്ങുന്ന ശിഷ്യന്മാരെ വിളിച്ചുണർത്തി പറയും. "നിങ്ങളെല്ലാവരും എന്താണു ചെയ്യുന്നതു്? ക്രൂരംവലിച്ചുറങ്ങുകയാണോ? എഴുനേൽക്കിൻ കിടക്കയിലിരുന്നു ജപിക്കുവിൻ" എന്നു് ചിലപ്പോൾ അദ്ദേഹം അർദ്ധരാത്രിക്കുണർന്നു് അവരെ വിളിച്ചുണർത്തി അവരൊരുമിച്ചു് ഈശ്വരനാമങ്ങൾപാടി സ്തുതിച്ചു രാത്രിമുഴുവൻ കഴിച്ചുകൂട്ടും."

അഭ്യസനപദ്ധതികം:

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ സൗമ്യമായി ശാസിച്ചു കായ്ങ്ങളം നടത്തുന്ന ഒരാളായിരുന്നു. ശ്രുക്ഷമായും ശാന്തനാശ്രപത്തിലും അദ്ദേഹത്തിനു പെരുമാറാൻ കഴിയും; എന്നാൽ മിയ്യപ്പോഴും അദ്ദേഹം ഒരു അതിസ്നേഹവതിയായ മാതാവു് തന്റെ കഞ്ഞുങ്ങളോടു് സൽസ്വഭാവികളും ശക്തിയുള്ളവരും സന്തുഷ്ടചിത്തന്മാരും ആയിരിക്കാൻ ഉപദേശിക്കുന്നതുപോലെ ആയിരുന്നു പെരുമാറിവന്നതു്. കുളിപ്പിച്ചു വെടിപ്പാക്കി അവൾക്കു വേണ്ട ആഹാരവും കൊടുത്തു് അവരെ വസ്ത്രവും ധരിപ്പിച്ചു് അവരോടു് ഓടിനടന്നു കളിച്ചുകൊള്ളാൻപറഞ്ഞിട്ടു കുടുംബഭരണത്തിലെ കഷ്ടതകളും അപമാനങ്ങളും തന്നത്താൻ വഹിക്കുന്ന മാതാവിനെപ്പോലെ, അദ്ദേഹം, തന്നെ അഭയം പ്രാപിച്ചവക്കെല്ലാം മുക്തിനൽകുന്നതിനുള്ള ഭാരം ഏറെറടുത്തു. വിശ്വാസവും സന്തോഷവും ഒഴിച്ചു മറെറാതൊന്നും പകരം ഇച്ഛിച്ചില്ല.

വിഖ്യാതവംഗനാടകകർത്താവായ ഗിരീശചന്ദ്രഘോഷൻ, ഒരിക്കൽ അദ്ദേഹത്തോടു് മുക്തിലഭിയ്ക്കുന്നതിനു് എന്താണു് ചെയ്യേണ്ടതെന്നു ചോദിച്ചു. "ദിവസവും ഭഗവന്നാമം മൂന്നുപ്രാവശ്യം ജപിക്കുക" എന്നു ശ്രീരാമകൃഷ്ണൻ പറഞ്ഞു. അയാൾക്കു അപ്രകാരം ചെയ്യാൻ പ്രയാസമാണെന്നു ഗിരീശൻ പറഞ്ഞു. "എന്നാൽ ദിവസവും രണ്ടു പ്രാവശ്യമെങ്കിലും അദ്ദേഹത്തെ വിചാരിയ്ക്കുക" എന്നായി ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ഉപദേശം. "അതും ഞാൻ മറന്നു

വെന്ന വന്നേയ്ക്കാം"എന്ന ഗിരീശൻ പറഞ്ഞു. ദിവസം ഒരിക്കലെങ്കിലും ജപിയ്ക്കാൻ ശ്രമിക്കുക" എന്ന ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ. "അതും ഉറപ്പു പറവാൻ എനിക്കു നിവൃത്തിയില്ല" എന്ന ഗിരീശൻ മറുപടി പറഞ്ഞു. "എന്നാൽ നിന്നെ എന്റെ കൈയിൽ സമർപ്പിക്കുക. നിന്റെ മുക്തിയുടെ കാര്യം ഞാൻ നോക്കിക്കൊള്ളാം" എന്ന ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ അരുളിച്ചെയ്തു.

അദ്ദേഹത്തിന്റെ അപാരസ്നേഹം നിമിത്തം അദ്ദേഹം അന്യന്മാരിൽനിന്ന് എതുയും കുറച്ചു യത്നം മാത്രമെ ആവശ്യപ്പെട്ടൊള്ളൂ. അദ്ദേഹം തത്വാന്വേഷണത്തിൽ അല്പംപോലും ഔദാസീന്യം കാണിക്കാതെ—ഒരു കണികപോലും വിട്ടുകളയാതെ—അധ്വാനിച്ചു; അങ്ങേ അറ്റംവരെ കണ്ടെത്തിയശേഷം തനിക്കു കിട്ടിയതു ലോകത്തിലെ എല്ലാജനങ്ങൾക്കും വിതരണം ചെയ്യുന്നതിനു സന്നദ്ധനും ആയിരുന്നു. രഹസ്യമായി ഒന്നുംതന്നെ സൂക്ഷിച്ചുവയ്ക്കുന്നതിനു് അദ്ദേഹത്തിനാഗ്രഹമില്ലായിരുന്നു. "ഞാൻ അനുഷ്ഠിച്ചതിന്റെ പതിനാറിലൊരുഭാഗം സാധന നിങ്ങൾ അനുഷ്ഠിക്കുകയാണെങ്കിൽ തീർച്ചയായും നിങ്ങൾ പ്രാപ്യസ്ഥാനത്തുചെന്നുചേരും"എന്ന തന്റെശിഷ്യന്മാരോടു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. ആ പതിനാറിലൊരുഭാഗം വ്യക്തിപരമായ പ്രയത്നം ഒഴിച്ചുകൂടാത്തതായിരുന്നു. ഒരു പുസ്തകത്തിന്റെ ഒരുവശത്തു് ഒരു ചിത്രം ഒരാൾ ഒട്ടിക്കുന്നതുപോലെ അദ്ദേഹത്തിനു് ആത്മാനുഭൂതി മറ്റൊരാളുടെ പുറത്തു് എട്ടത്തിടാൻ കഴിയുമായിരുന്നില്ല. "ഒരു സ്പർശംകൊണ്ടു് ഒരുവനെ പരിശുദ്ധനാക്കുവാൻ ഉള്ള ശക്തി അങ്ങേയ്ക്കു് ഉ

ണ്ടല്ലൊ. എന്തുകൊണ്ട് അങ്ങ് അതു ചെയ്യുന്നില്ല" എന്ന് ഒരിക്കൽ ഒരാൾ അദ്ദേഹത്തോട് ചോദിച്ചു. "ഞാൻ അങ്ങിനെ ചെയ്യുന്നതുകൊണ്ട് ആ മനുഷ്യനെ സംപൂർണ്ണം പരിശുദ്ധനാകാൻ സാധിക്കുകയില്ല. അവൻ താനെ വളർന്ന് അതു സ്വീകരിക്കാൻ സന്നദ്ധനാകണം" എന്നായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉത്തരം.

ആത്മികാഭിവൃദ്ധിക്കു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ വിധിച്ച പദ്ധതിയിൽ കൃശാഹാരങ്ങളൊ ദാരുണങ്ങളായ അഭ്യാസങ്ങളൊ കായക്ലേശങ്ങളൊ യാതൊന്നുംതന്നെ ഇല്ലായിരുന്നു. "അദ്ദേഹത്തിന്റെ രീതികളും ഒന്നു പ്രത്യേകംതന്നെ ആയിരുന്നു. അദ്ദേഹം ഒരു മനുഷ്യനോട് എല്ലാം ത്യജിയ്ക്കണമെന്നു പറയാറുണ്ടായിരുന്നില്ല. നേരേ മറിച്ചു അദ്ദേഹം പറയും. "എന്റെ കുഞ്ഞുങ്ങളെ! നിങ്ങൾ ആഗ്രഹിക്കുന്നതെല്ലാം അനുഭവിച്ചുകൊള്ളിൻ! ദിവ്യജനനി ഈ പ്രപഞ്ചം നിങ്ങളുടെ സുഖാനുഭവത്തിനുവേണ്ടിയാണു തന്നിരിയ്ക്കുന്നതു്. എന്നാൽ നിങ്ങൾ അനുഭവിക്കുന്നതിനിടയ്ക്കു ഇതെല്ലാം നിങ്ങളുടെ മിടുക്കുകൊണ്ടുണ്ടായിട്ടുള്ളതല്ലാ; മാതാവിന്റെ അധീനത്തിൽ പെട്ടവയാണു് എന്നു സദാചി ഓർത്തുകൊള്ളണം. ഒരിയ്ക്കലും ലോകമാതാവിനെ ഭോഗങ്ങളുടെ ഇടയ്ക്കു മറന്നുകളയരുതു്. എപ്പോഴും സുഖമെല്ലാം അമ്മയിൽ നിന്നാണുണ്ടാകുന്നതെന്നു വിചാരിച്ചുകൊള്ളണം" എന്നു് ഇപ്രകാരം അമ്മയെപ്പറ്റി ചിന്തിക്കാൻ പ്രേരിപ്പിച്ചിട്ടു് മനുഷ്യർക്ക് ഇന്ദ്രിയസുഖങ്ങളിലുള്ള എല്ലാ അഭിരുചിയും അദ്ദേഹം ക്രമേണ നശിപ്പിച്ചുവന്നു എന്നു ശശിമഹാരാജ് പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്.

അപ്രകാരം ഒരു സംഭവം നടന്നതു ഇന്നും ആളുകൾ ക്കറിയാം ഒരു പ്രധാനിയും ഉൽകൃഷ്ടകുടുംബത്തിൽ ജനിച്ചവനും ഒരു പ്രധാനപ്പെട്ട ഇംഗ്ലീഷുവ്യവസായശാലയുടെ പ്രതിനിധിയുമായ ഒരാൾ പാശ്ചാത്യസമ്പർക്കംകൊണ്ടു ഒട്ടവളരെ ചാരായം കുടിക്കാൻ ശീലിച്ചിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ശക്തിയിൻകീഴിൽ വന്നപ്പോൾ അയാൾ അയാളുടെ ദുർബല്യത്തെപ്പറ്റി അദ്ദേഹത്തോടു് ഏറ്റുപറയുകയും അദ്ദേഹത്തിന്റെശിഷ്യനായിരിക്കണമെങ്കിൽ താൻമദ്യപാനം ഉപേക്ഷിക്കണമോ എന്നു് അദ്ദേഹത്തോടുതന്നെ നേരിട്ടു ചോദിക്കുകയുംചെയ്തു. "നീ എന്തിനതു് ഉപേക്ഷിക്കുന്നു? അതാവശ്യമില്ല. നി മദ്യമെടുത്തു കുടിയ്ക്കുന്നതിനുമുൻപു ചാരായപ്പാത്രം ഈശ്വരനു നിവേദിക്കണം" എന്നു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ പറഞ്ഞു. ആ ആളാകട്ടെ അന്നുമുതൽ ഈശ്വരനെ വിചാരിക്കാതെ ഒരിക്കലും കുടിക്കാതെയായി. കാലക്രമേണ അയാൾ ഈശ്വരനെപ്പറ്റി കൂടുതൽകൂടുതൽ വിചാരിക്കാൻ തുടങ്ങുകയും അതിന്റെ ഫലമായി മദ്യപാനം കുറഞ്ഞുവരികയും ഒടുവിൽ അയാൾക്കു അതിന്റെ രുചിപോലും ഇഷ്ടമില്ലാതെ ആയിത്തീരുകയുംചെയ്തു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻതന്നെ പലപ്പോഴും പറയാറുണ്ടായിരുന്ന താഴെ പറയാൻപോകുന്ന കഥകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം ഒരുവന്റെ ദുസ്സ്വഭാവം മാറുന്ന രീതി എന്താണെന്നു വിശദമാക്കുന്നു. ഒരാൾ ഒരു ഡയറക്ടരുടെ അടുത്തുചെന്നു് തനിക്കു മാറാൻ സാധിക്കാത്തവണ്ണം കുറ്റംചെയ്യുന്നതിനുള്ള ശീലം ഉറച്ചുപോയിരിക്കുന്നുവെന്നും അതു കളയാൻ താൻ എന്താണു ചെയ്യേണ്ടതെന്നും ചോദിച്ചു. "അതുപേക്ഷിക്കാൻ നി

ശ്രമിക്കേണ്ട; പക്ഷേ ഒരുകഷണം ചോക്കെടുത്തു സൂക്ഷിച്ചു വച്ചിട്ട് ദിവസവും അതുകൊണ്ടു ഭിത്തിയിൽ ഓരോ വരവര ച്ചശേഷം ആ ചാക്കിന്റെ തുക്കത്തിനനുസരിച്ചുള്ള കറുപ്പു തിന്നുകൊള്ളുക" എന്നു ഡാക്ടർ പറഞ്ഞു. അയാൾപ്പതിവായി അങ്ങനെ ചെയ്തു. ആറുമാസംകഴിഞ്ഞപ്പോൾ ചോക്കു തിരെ ഇല്ലാതായി. കറുപ്പുതീറ്റിയും അവസാനിച്ചു. അങ്ങിനെ ആ ശീലം വിട്ടുമാറി. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ എല്ലായിടത്തും ഈ രീതിയാണു ഉപയോഗപ്പെടുത്തിവന്നതു്.

ശശിമഹരാജു് പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്:—

"ഒന്നുംതന്നെ തെറ്റാണെന്നു് അദ്ദേഹം ഞങ്ങളോടു് ഒരിക്കലും പറഞ്ഞിട്ടില്ല. നേരേമറിച്ചു അദ്ദേഹം പറയും, പോയി സുഖമായി സമയം ചിലവാക്കുക, ചുമതലയെല്ലാം ഞാൻ ഏറ്റിരിക്കുന്നു. എന്നു് ലോകത്തിലെ സുഖസാധനങ്ങളിൽ ഒന്നുംതന്നെ തെറ്റില്ലാ എന്നും അവയെ ആസ്വദിക്കുന്നതുകൊണ്ടു തന്റെ കുട്ടികൾ അവയുടെ നിസ്സാരതയെപ്പറ്റി അറിഞ്ഞു അവയെത്തള്ളി ഉച്ചമായ ആനന്ദത്തിൽ മാത്രമെ തൃപ്തിയുള്ളവരായിതീരുമെന്നും അദ്ദേഹം അറിഞ്ഞു. അദ്ദേഹം സജ്ജനങ്ങൾക്കുമാത്രമുള്ള സഹായി അല്ലായിരുന്നു. ദുർജ്ജനങ്ങളുടേയും സഹായിയായിരുന്നവരുടെക്കൂടെയും അദ്ദേഹം സ്നേഹിക്കുകയും രക്ഷിക്കുകയുംചെയ്തു. തന്റെ കുഞ്ഞുങ്ങൾ എല്ലായ്പോഴും സന്തുഷ്ടന്മാരായിരിക്കണമെന്നായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആഗ്രഹം. ഞങ്ങളിൽ ആരെങ്കിലും മുഖത്തു് അല്പംദുഃഖത്തിന്റെ ലാഞ്ഛനം പ്രകാശിപ്പിച്ചുകണ്ടാൽ അദ്ദേഹത്തിനു് അതു സഹി

ക്കാൻ കഴിയുമായിരുന്നില്ല. ഉടൻതന്നെ അദ്ദേഹം തെങ്ങളെ ശകാരിക്കുമായിരുന്നു."

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ, വിഷണ്ണതയോളം അത്ര അനിഷ്ടമായി വിചാരിച്ചിരുന്ന മറ്റു ഗുർഗ്ഗുണം ഒന്നുംതന്നെയില്ല എന്നുപറയാം. പരമാനന്ദമയിയായ ദിവ്യജനനിയുടെ കുഞ്ഞുങ്ങൾക്ക് ആനന്ദത്തിന്നല്ലാതെ വേറെ യാതൊന്നിനും അവകാശമോ കാരണമോ ഇല്ലെന്ന് അദ്ദേഹം പറയുമായിരുന്നു. എന്നും ആനന്ദം പ്രകടിപ്പിക്കുവാൻ മനുഷ്യൻ ലോകത്തിനു കടപ്പെട്ടിരിക്കുന്നുവെന്നായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ മതം. ഒരുവന്നു മനുഷ്യരുടെ മുൻപിൽ മന്ദഹാസമുള്ള മുഖംകാട്ടാൻ സാധിക്കയില്ലെങ്കിൽ, അതു സാധിക്കുന്നതുവരെ അവൻ ഒരു സ്ഥലത്തു് അനങ്ങാതെ ഇരിക്കട്ടെ. എന്നായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ വിധി.

ശശിമഹരാജ് പറയുന്നു:—

"അദ്ദേഹം ഒരിയ്ക്കലും ഒരാളേയും നിന്ദിച്ചിട്ടില്ല. ഏതുതെറ്റിനും മാപ്പുനൽകുന്നതിനു് അദ്ദേഹം സന്നദ്ധനായിരുന്നു. ഒരു മനുഷ്യൻ ഈശ്വരനെ തൊണ്ണൂറിൻപതുപ്രാവശ്യം സേവിയ്ക്കാൻ വിട്ടുപോകയും തുടാമത്തെ പ്രാവശ്യം സ്വല്പമെങ്കിലും സ്നേഹത്തോടുകൂടി സേവിയ്ക്കുകയും ചെയ്താൽ അവൻ വിട്ടുപോയ തൊണ്ണൂറിൻപതുംമറന്നു്, ഈശ്വരൻ ഓ! എന്റെ ഭക്തൻ ഇന്നു് എത്ര നന്നായി സേവിച്ചിരിക്കുന്നു' എന്നുപറയും. എന്നാൽ നേരേമറിച്ചു്, ഒരു മനുഷ്യൻ മറ്റൊരു മനുഷ്യനെ തൊണ്ണൂറിൻപതുപ്രാവശ്യം സേവിയ്ക്കുകയും ഒരുപ്രാവശ്യം സേവിക്കാതിരിക്കുകയും ചെയ്താൽ, "ആ കള്ളൻ എന്നെ ഒരുപ്രാവശ്യം ശുശ്രൂഷിക്കാൻ

വിട്ടുകളഞ്ഞു അല്ലെ? എന്നുപറയും. ഇതാണ് ഈശ്വരനും മനുഷ്യനും തമ്മിലുള്ള വ്യത്യാസം എന്ന് ഗുരുമഹാരാജ് ഞങ്ങളോടു പറയുക പതിവായിരുന്നു. അദ്ദേഹവും ഈശ്വരനെപ്പോലെ അന്യനിലുള്ള അല്പമായ നന്മയെ കാണുകയും മറ്റുള്ള എല്ലാ തിന്മയേയും വിസ്മരിക്കുകയും ചെയ്യുമായിരുന്നു.

"ഒരു നോട്ടംകൊണ്ട് ഒരുവന്റെ യോഗ്യത നിർണ്ണയിക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിനു കഴിയുമായിരുന്നു. ഒരുവൻ കപടമായി ആത്മികജീവിതം നയിയ്ക്കുന്നുവെന്നുകണ്ടാൽ അദ്ദേഹം അവനോടു പോയി കല്യാണം കഴിക്കാൻ പറയുമായിരുന്നു. അതുപോലെ ഒരുവൻ സർവ്വം ത്യജിക്കാൻ സന്നദ്ധനാണെങ്കിൽ അദ്ദേഹം അയാളോട് എല്ലാം ഉപേക്ഷിക്കുന്നതിനു മുമ്പേ പറയാതെ, അയാളെ തനിയെ ത്യജിക്കത്തക്കവിധിക്ക് അവന്റെ മനസ്സിനെ നയിയ്ക്കുമായിരുന്നു. ഒരു മനുഷ്യന്റെ പാദത്തിന്റെ ഒരുഭാഗം മാത്രം കണ്ടാൽക്കൂടിയും അവൻ ഏതുതരക്കാരനാണെന്നറിവാൻ കഴിയുമെന്നു അദ്ദേഹം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്".

"ഒരിക്കൽ ദക്ഷിണേശ്വരത്തു് ഒരു സാധുക്കുട്ടി മിക്കദിവസവും വന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. അവൻ കൊണ്ടുവരുന്നതായ യാതൊരു ഭക്ഷണസാധനവും ഭഗവാൻ ഭക്ഷിയ്ക്കുകയില്ലായിരുന്നു. അതിന്റെ കാരണം എന്താണെന്നു ഞങ്ങൾക്കു മനസ്സിലായില്ല. ഒടുവിൽ ഒരുദിവസം ഭഗവാൻ പറഞ്ഞു:—"ഈ സാധുക്കുട്ടി ഇവിടെ വരുന്നതു് ഒരു പണക്കാരനാകാനുള്ള അനുഗ്രഹം കൊണ്ടാണു്. അതുകൊണ്ടു, അവൻകൊണ്ടുവന്നതു് സ്വല്പം ഞാൻ കഴിച്ചുനോക്കട്ടെ, ഇ

ങ്ങിനെ പറഞ്ഞിട്ട് അദ്ദേഹം അവൻ കൊണ്ടുവന്ന പല ഹാരങ്ങളിൽ നിന്ന് അല്പം എടുത്തു ഭക്ഷിച്ചു. അന്നുമുതൽ ആ കുട്ടിയുടെ അവസ്ഥ ഉയരാൻ തുടങ്ങി. ഇന്ന് അയാൾ കൽക്കട്ടായിലെ വലിയ ധനികന്മാരിൽ ഒരുവനായിത്തീർന്നിരിക്കുന്നു.

"ഒരു വാക്കുകൊണ്ടോ സ്പർശംകൊണ്ടോ ഒരുവന്റെ ജീവിതവും സ്വഭാവവും മുഴുവൻ മാറ്റാനുള്ള ശക്തി അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായിരുന്നു. അസാധാരണ ശക്തികൊടുക്കാൻ കഴിയുന്ന എന്തോ ഒന്ന് അദ്ദേഹത്തിന്റെ വാക്കിലും സ്പർശത്തിലും അന്തർല്ലീനമായുണ്ടായിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ അടുത്തു് ഒരു ചെറുപ്പക്കാരൻ മിയ്ക്കപ്പോഴും വന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. അയാൾ ഒരു വലിയ ഭക്തനായിരുന്നു. ഒരു ധനികന്റെ പുത്രനായതുകൊണ്ട് അയാൾ വളരെ ലാളനയോടുകൂടിയാണു വളർന്നുവന്നതു്. അയാളുടെ ശരീരം വെണ്ണപോലെ മൃദുവും മനോഹരവുമായിരുന്നു. ഒരുദിവസം ആ കുട്ടിയെപ്പറ്റി പറയുന്നതിനിടയ്ക്കു ദുരുമഹാരാജ് പറഞ്ഞു. അവനൊരു നല്ലകുട്ടിയാണു്. യഥാർത്ഥമായ ഭക്തിയുമുണ്ട്. എന്നാൽ അവന്റെ ശരീരം അതിനു പറ്റിയതല്ല. ഈതരത്തിൽ ശരീരം വച്ചുകൊണ്ട് ഈ ജന്മത്തു് അവന് അധികമൊന്നും ചെയ്യാൻ സാധിയ്ക്കുമെന്നു് ആശിയ്ക്കുണ്ട എന്നു്. ആ കുട്ടി ഇതുകേട്ടു. ഉടനേതന്നെ അയാൾ ദിവസവും ശരീരം ബലപ്പെടുത്തുന്നതിനുവേണ്ടി യത്നിയ്ക്കുകയും രണ്ടുകൊല്ലംകൊണ്ട് അയാൾ ഇരുമ്പുപോലെയുള്ള മാംസപേശിയുള്ളവനായിത്തീരുകയും ചെയ്തു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെ കാണുന്നതിനു് ദക്ഷിണേശ്വര

ത്തു ക്രൂടെക്കൂടെ വരുന്ന വേറൊരുകുട്ടിയുണ്ടായിരുന്നു. ഒരുദിവസം ഭഗവാൻ ആ ബാലനെ ക്ഷേത്രത്തിലേയ്ക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി അവന്റെ ഹൃദയത്തിൽ തൊട്ട് ഈശ്വരദർശനം നൽകി. ആ ബാലന്ന് ഈ ജന്മത്തിൽ ഈശ്വരസാക്ഷാൽകാരം ലഭിക്കാൻ പ്രയാസമാണെന്നു കണ്ടിട്ട് അടുത്തജന്മത്തു് അവൻ എന്താണു നിർവ്വഹിയ്ക്കേണ്ടതെന്നു കാണിച്ചു് അതിനുവേണ്ടി യത്നിയ്ക്കുന്നതിനു് അവനെ പ്രോത്സാഹിപ്പിയ്ക്കുകയായിരുന്നുവെന്നു് പിന്നീടു ഭഗവാൻ ഞങ്ങളോടു പറഞ്ഞു. ഒരിയ്ക്കൽ അദ്ദേഹം ഒരു ഭക്തന്റെ പാപം എറെറടുക്കുകയും അതിന്റെ ഫലമായി ആറുമാസത്തേക്കു് അതികഠിനമായ ശരീരാസ്വാതന്ത്ര്യം അനുഭവിയ്ക്കുകയും ചെയ്തതു് ഞാൻ ഓർക്കുന്നു."

ഒരുതെറായ പ്രവൃത്തിയേയോ വാസനയേയോ ശാസിച്ചു നന്നാക്കുന്നതിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ചില സമയത്തെ രീതി, സംസാരിയ്ക്കുകയോ തൊടുകയോ പോലും ചെയ്യാതെ, വളരെ ഗോപ്യവും കരുതലോടുകൂടിയതും ആയിരുന്നു. ഒരിയ്ക്കൽ തന്റെ പ്രിയശിഷ്യന്മാരിൽ വെച്ചു് ഏറെറവും പ്രായംകുറഞ്ഞ ആൾ—അതായതു് പതിനഞ്ചോ പതിനാറോ വയസ്സു പ്രായംവരുന്ന ഒരുകുട്ടി—പൊടിവലിച്ചു ശീലിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ അതറിഞ്ഞിട്ടു് അതിനെപ്പററി സൂചിപ്പിച്ചുപോലും ഒന്നും പറയാതെ അയാളോടു് ഒരുദിവസം ദക്ഷിണേശ്വരത്തു് താമസിയ്ക്കാൻ പറഞ്ഞു. അയാൾ അതനുസരിച്ചു് അന്നു് അവിടെ പൊടിക്കുപ്പിയും മറച്ചുവെച്ചായിരുന്നു വന്നതു്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഇടവിടാതെ അയാൾക്കു ജോലി കൊടുത്തുകൊണ്ടിരുന്നു.

പിന്നെയും പിന്നെയും അയാൾ ഒളിച്ചുമാറി വല്ലകാട്ടിന്റേയോ വൃക്ഷത്തിന്റേയോ മറവിൽ ചെന്നിരുന്ന സ്വല്പംപൊടിയെടുത്തു വലിയ്ക്കണമെന്നാഗ്രഹിച്ചു. ഈ വിചാരം വരുമ്പൊഴെല്ലാം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ അയാളെ ഉടനടി ചെയ്യേണ്ട വല്ലപ്രവൃത്തിയ്ക്കും വിളിയ്ക്കും. പലപ്രാവശ്യം ശ്രമിച്ചുവെങ്കിലും ഒരിയ്ക്കൽപോലും അയാൾക്കു പൊടിവലിയ്ക്കുവാൻ സാധിച്ചില്ല. അന്നത്തെ ദിവസം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ അയാൾക്കുതന്നെ അതിശയംതോന്നുമാറു് പൊടിവലിക്കുള്ള അയാളുടെ ആഗ്രഹം നശിക്കയും ചെയ്തു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ തന്റെ ഭക്തന്മാരെ സഹായിയ്ക്കുകയും ആശ്വസിപ്പിക്കുകയും ചെയ്യുന്ന അസാധാരണ രീതിയെ കാണിയ്ക്കുന്ന ഒരു വിശേഷസംഭവം ദക്ഷിണേശ്വരത്തു് ഒരിയ്ക്കൽ ഉണ്ടായി, ഇതിനെപ്പറ്റി ശശിമഹാരാജ് ഇപ്രകാരം പറയുന്നു.

"ആർക്കും തോൽപ്പിക്കാൻ സാധിക്കാത്ത ഒരു വിഖ്യാതനായ ഗുസ്തിക്കാരൻ ബംഗാളത്തുണ്ടായിരുന്നു. മത്സരത്തിനായി പല ദിക്കിലും അയാൾ നടന്നു പോരിനു വിളിച്ചുവന്നു. ഒരുവനും അയാളോടു നേരിടുന്നതിനു ധൈര്യമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഒടുവിൽ അജ്ഞാതനായ ഒരുവൻ അയാളുടെ അടുക്കൽ ഗുസ്തിനടത്തുൻ നിശ്ചയിച്ചിരിക്കുന്നതായി അയാളെ അറിയിച്ചു. തീയതിയും തിട്ടപ്പെടുത്തി.

"നിശ്ചിതദിവസം രാവിലെ ഒരു മെലിഞ്ഞ മനുഷ്യൻ ദക്ഷിണേശ്വരത്തുവന്നു ഗുരുമഹാരാജിന്റെ സമീപത്തുകൂടി. ഗുരുമഹാരാജ് എങ്ങോട്ടുപോയാലും അയാൾ നിഴലുപോലെ പുറകെ തലതാഴ്ത്തി കൈക്കൂപ്പിക്കൊണ്ടു ഭ

കുതിയോട്ടക്കാരി നടക്കും. അയാൾ ആഹാരം കഴിക്കുകയോ വെള്ളംകുടിക്കുകപോലുമോ ചെയ്തില്ല. ഗുരുമഹാരാജിന്റെ പെരുമാറ്റവും അന്നു അസാധാരണമായിരുന്നു രാവിലെ കുളികഴിഞ്ഞുവന്നപ്പോൾ ഗുസ്തിക്കാർ ധരിക്കാറുള്ള നീളംകുറഞ്ഞ വസ്ത്രവും മാലകളും കൊണ്ടു തന്നെ അലങ്കരിപ്പിക്കുന്നതിനു അദ്ദേഹം ആജ്ഞാപിച്ചു. ഗുസ്തിപിടിക്കേണ്ട സമയം അടുത്തപ്പോൾ, ആ സ്ഥലത്തേയ്ക്കു ഭഗവാൻ പോവുകയും ആ അപരിചിതനുമൊരുമിച്ചു രംഗത്തിന്റെ മധ്യഭാഗത്തുകൂടി നേരെ നടക്കുകയും ചെയ്തു. പിന്നിട്ടു അദ്ദേഹം കാഴ്ച കാണുന്നവരുടെ ഇടയ്ക്കിരുന്നു. ഗുസ്തിയും ആരംഭിച്ചു

"ഭീമതുല്യനായ ആ ബംഗാളിഗുസ്തിക്കാരന്റെ അടുത്തു ആ മെലിഞ്ഞ മനുഷ്യനെ കണ്ടപ്പോൾ ആളുകളെല്ലാംകൂടി ചിരിയ്ക്കാൻ തുടങ്ങി. ഗുസ്തിക്കാരനുതന്നെ ഗുസ്തിയുടരണമെന്നു തോന്നിയില്ല. ഒന്നാമത്തെ പിടിത്തത്തിൽ തന്നെ ആ അപരിചിതൻ വലിച്ചെറിയപ്പെട്ടു. അതുകൊണ്ടു ഗുസ്തിക്കാരൻ വീണ്ടും പറഞ്ഞു, നിറുത്തുകയാണു നന്നു'. കായ്പ്പും ക്രൂരതയെ ഞാൻ നിങ്ങളെ മുറിപ്പെടുത്തിയെന്നുവരുന്നതേയുള്ളു ഫലം' എന്നു'. അപ്പോഴേക്കു ആ അപരിചിതൻ എഴുനേറ്റ് തന്റെ എതിരാളിയുടെ സമീപത്തേക്കു ചെന്നു ആ ഭീമകായനെ യാതൊരു പ്രയാസവും ക്രൂരതയെ പിന്നെയും പിന്നെയും നിലം പതിപ്പിച്ചു. ഒടുവിൽ അയാളോടു പൊയ്ക്കൊള്ളാൻ പറയുകയും ചെയ്തു. പക്ഷെ ഗുസ്തിക്കാരൻ താൻ തോറ്റെന്നു സമ്മതിച്ചില്ല. അതുകൊണ്ടു ആ അപരിചിതൻ ഒന്നുംപറയാതെ അയാളുടെ കൈ പിടിച്ചു', ഒറ്റപ്പിടിക്കുതന്നെ ഞെരിച്ചുകളഞ്ഞു. ആ അ

പരമചിതൻ ഒരു വലിയ ഭക്തനാണെന്നും അയാളുടെ അസാധാരണഭക്തിയുടെ ഫലമാണു ഈ അത്യത്ഭുതശക്തിപ്രകാശമുണ്ടായതെന്നും ഗുരുമഹാരാജ് പിന്നീടു ഞങ്ങളെ പറഞ്ഞു കേൾപ്പിച്ചു."

എല്ലാവർക്കും യാതൊരു വ്യത്യാസവും കൂടാതെ നൽകത്തക്കവണ്ണമുള്ള നിയമങ്ങളൊന്നും ഗുരുമഹാരാജ് ഉണ്ടാക്കിയിരുന്നില്ല. ഇന്നതരത്തിലെന്നു പറയാൻ സാധിക്കാത്തവണ്ണം അദ്ദേഹത്തിന്റെ രീതികൾ അതുയ്ക്കു മാറിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ഓരോ ആളിനെ സംബന്ധിച്ചും അയാളുടെ യോഗ്യതയ്ക്കനുസരിച്ചു അദ്ദേഹത്തിന്റെ നിയമവും മാറിമാറികൊണ്ടിരുന്നു. ഒരു ശിഷ്യനോടു അദ്ദേഹം സസ്യാഹാരം മാത്രമെ കഴിയ്ക്കാവു എന്നു പറയും. മറൊരുവനോടു 'നിന്റെ ഉള്ളിൽ ഒരു അഗ്നി ജ്വലിയ്ക്കുന്നുണ്ട്. അതുകൊണ്ടു നിന്റെ ഉള്ളിൽ ചെന്നാൽ ഏതു അശുദ്ധിയും ദഹിച്ചുപോകും. നിനക്കു ഏതുതരം ആഹാരവും കഴിയ്ക്കാം.' എന്നും പറയും. ഒരിക്കൽമാംസാഹാരത്തോടു അസാമാന്യമായവെറുപ്പുള്ളഒരു ശിഷ്യനോടു അദ്ദേഹം അങ്ങാടിയിൽച്ചെന്നു മാംസംവാങ്ങിക്കൊണ്ടുവരുന്നതിനു് ആജ്ഞാപിച്ചു. ആ ശിഷ്യൻ മാംസം കൊണ്ടുവരുമ്പോൾ അതിന്റെ വെള്ളം വിരലിന്റെ ഇടയിൽക്കൂടി ഒലിച്ചു തന്റെ ശുഭ്രമായ വേഷ്ടിയിൽ വീഴുന്നതുകണ്ടിട്ടു ഭഗവാൻ അയാളുടെ അനുസരണയെ പ്രശംസിച്ചുകൊണ്ടു് അയാൾ മാംസം കഴിക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ലെന്നും ഗംഗയിൽച്ചെന്നു കുളിച്ചു ശുദ്ധനാകുന്നതിനും പറഞ്ഞു.

ആഹാരത്തെപ്പററിയുള്ള ഭഗവാന്റെ അഭിപ്രായം വളരെ ശിഷ്യന്മാർ ഒന്നിച്ചിരിക്കുന്ന ഒരു അവസരത്തിൽ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞിട്ടുള്ള താഴെ പറയാൻപോകുന്ന വാക്കുകളിൽനിന്നു മനസ്സിലാക്കാവുന്നതാണ്. "ഒരുവൻ മാംസം കഴിക്കുകയും അതേസമയത്തുതന്നെ ഈശ്വരനിൽ മനസ്സുറപ്പിക്കുകയും ചെയ്യുകയാണെങ്കിൽ അവൻ ഒരു സസ്യഭുക്കുതന്നെ. എന്നാൽ സസ്യംമാത്രം ഭക്ഷിച്ചിട്ടും യാതൊരുവൻ മനസ്സിനെ സ്വാത്ഥങ്ങളിലും ഭൗതികകാര്യങ്ങളിലും വെയ്ക്കുന്നുവോ അവൻ മാംസഭുക്കുതന്നെ." അദ്ദേഹം വലിയ മിതാഹാരനായിരുന്നു. സ്വല്പം പായസമോ മറെറാ മധുരപലഹാരങ്ങളോ അദ്ദേഹത്തിനാഹാരമായിട്ട്. തനിക്കു ആഹാരം അല്പം മതിയെങ്കിലും മറുള്ളവർ സുഖമായി ഭക്ഷിച്ചു രസിക്കുന്നതു കാണാൻ അദ്ദേഹത്തിനു വളരെ ഇഷ്ടമായിരുന്നു. ഭക്തന്മാർ കൊണ്ടുചെന്ന കൊട്ടക്കാരുള്ള പഴങ്ങളും മധുരപലഹാരങ്ങളും അദ്ദേഹം നരന്നോ, രാഖാലിനോ ആയിട്ടു സൂക്ഷിച്ചുവെയ്ക്കും. അഥവാ മധുരപലഹാരങ്ങളും എടുത്തു അദ്ദേഹം കൽക്കട്ടയിൽ വിദ്യാലത്തിന്റെ വാതുക്കൽ ചെന്നു പൂണ്ണനോ മറു തന്റെ ബാലശിഷ്യന്മാരോ ക്ലാസ്സിൽനിന്നിറങ്ങുന്ന അവസരംനോക്കി അവർക്കു കൊടുക്കുന്നതിനുവേണ്ടി കാത്തുനിൽക്കും. കൂട്ടികൊണ്ടു ദക്ഷിണേശ്വരത്തു ചെന്നാൽ അദ്ദേഹം പലപ്പോഴും വൈകുന്നേരത്തെ പ്രസാദം കഴിപ്പിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി അവരെ അവിടെ താമസിപ്പിക്കുമായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുറിയുടെ വെളിയിലുള്ള തിണ്ണയിലിരുന്നു് അവർ ആഹാരംകഴിക്കുമ്പോൾ മാതൃതുല്യമായ ഹൃദയത്തോടുകൂടി അദ്ദേഹം അവർ ധാരാളം കഴിയ്ക്കു

ന്നതിനുവേണ്ടി അവരുടെചുറ്റിലും അങ്ങോട്ടും ഇങ്ങോട്ടും നടക്കുമായിരുന്നു.

ചിലപ്പോൾ ആഹാരത്തിനു മുൻപ് അദ്ദേഹം അവ ഒരു ആൽത്തറയിൽ ചെന്നിരുന്നു ധ്യാനിയ്ക്കുന്നതിനായ്ക്കും. വൃക്ഷത്തിന്റെചുവട്ടിൽ ഇഷ്ടികകൊണ്ടു കെട്ടിപ്പൊക്കിയിട്ടുള്ളതായ തറയിലെ തണുപ്പു ഏൽക്കാതിരിയ്ക്കാൻവേണ്ടി, അവക്കിരിയ്ക്കാൻ പായും എടുത്തുകൊണ്ട് അദ്ദേഹം അവരുടെ പിന്നാലെ വേഗത്തിൽ എത്തും. ചിലപ്പോൾ അദ്ദേഹം അമ്മയുടെ രീതിവിട്ട് കളിച്ചങ്ങാതിയുടെ രീതി കയ്ക്കൊണ്ടിട്ട് 'തവളച്ചാട്ടം' എന്ന കളി കളിയ്ക്കണമെന്നു പറയും. ചിലപ്പോൾ കഥകൾ പറഞ്ഞോ ഗോഷ്ടികൾ കാണിച്ചോ അവരുമായി കളിയ്ക്കും. അദ്ദേഹത്തിന്റെ അഭിപ്രായത്തിൽ ആത്മികജീവിതം കളിയും ചിരിയും നിറഞ്ഞതായിരുന്നു. ഇതിനെപ്പറ്റി ശിഷ്യൻ ശശി ഒരിയ്ക്കൽ സംഭാഷണമധ്യേ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്:—

"ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ പരിപ്പിച്ചിട്ടുള്ള മതം ഒരിയ്ക്കലും സംശയഗ്രസ്തവും ഭയാവഹവും അല്ല. ഓരോ മനുഷ്യനേയും അവന്റെ അപ്പോഴത്തെനിലയിൽനിന്നുയർത്തി ലക്ഷ്യത്തിൽ എത്തിക്കുന്നതായിരുന്നു അത്. അത്യുച്ചത്തിൽ പറക്കുന്ന ഒരു കഴുകൻ താഴെകിടക്കുന്ന ആമയോട് 'ഇവിടെവരൂ' എന്നു വിളിയ്ക്കുന്നതുപോലെയുള്ളതല്ല അത്. ഒരു ആമയ്ക്കു കഴുകനോളം പൊക്കത്തിൽ പോകാൻകഴിയും എന്നു വിചാരിക്കാവുന്നതാണോ? അല്ല. നീ വന്നു എന്നെ എടുത്തു ഉയർത്തിക്കൊണ്ടുപോയാൽ എനിക്കും അവിടംവരെ വരാൻ സാധിക്കും' എന്നു മാത്രമെ ആമയ്ക്കു പറയാൻ കഴിയൂ. അതു

പോലെ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ തന്റെ ഉപദേശരീതിയിൽ താഴെവന്ന മനുഷ്യരെ കുറേശ്ശയായി മുന്നോട്ടനയിക്കുന്നു. അതു് ഓരോ മനുഷ്യനും പുതിയതായി വിശ്വാസവും ധൈര്യവും നൽകുകയും ചെയ്യുന്നു.

"ഈശ്വരൻ എപ്പോഴും പ്രത്യക്ഷനാകും. ഇതിനെപ്പറ്റി അന്ധാളിക്കേണ്ടതില്ല. ഒരു രാജാവു തന്റെ പരിചാരകന്മാരിൽ ഒരുവന്റെ വീട്ടു സന്ദർശിക്കണമെന്നാഗ്രഹിക്കുമ്പോൾ അദ്ദേഹത്തെ സ്വീകരിക്കാൻ മൃദുമെത്തകളോ മറ്റു വല്ല സാമഗ്രികളോ പരിചാരകനില്ലെന്നു അദ്ദേഹത്തിനറിയാം. അതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹം അവിടെ പോകുന്നതിനുമുൻപു് പരിചാരകന്മാരെ അയച്ചു് സകല സാധനങ്ങളുംകൊടുത്തു് അവന്റെ ഭവനം അലങ്കരിപ്പിക്കുന്നു. അതുപോലെ ഭഗവാൻ ഹൃദയത്തിൽ വരുന്നതിനുമുൻപു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ വരവിനു വേണ്ട ഒരുക്കങ്ങൾ ചെയ്യാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പരിചാരന്മാരെ കാലേക്കൂട്ടി അയയ്ക്കുന്നു. അവരാണു് ആ പരിചാരകന്മാർ? പരിശുദ്ധത, ബ്രഹ്മചര്യം, വിനയം, സ്നേഹം, ഭയം എന്നിവതന്നെ. വേറൊരു ദൃഷ്ടാന്തം പറയുകയാണെങ്കിൽ, കിഴക്കെദിക്കിൽ ആകാശത്തുണ്ടാകുന്ന രക്തവർണ്ണം സൂര്യൻ ഉദിക്കാൻപോകുന്നുവെന്നു നമ്മെ മനസ്സിലാക്കുന്നതുപോലെ ഒരു മനുഷ്യനെക്കണ്ടാലുടൻ ഈശ്വരൻ അവനിൽ വേഗത്തിൽ പ്രകാശിക്കുമോ ഇല്ലയോ എന്നു് ഒരുത്തനു പറയാൻ സാധിയ്ക്കും' എന്നു ഭഗവാൻ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്.

"ഇപ്പോഴും നമുക്കു് ഈശ്വരസാക്ഷാൽക്കാരത്തിനു പ്രതിബന്ധമായി നിൽക്കുന്നതു് എന്താണു്?" എന്നു് ഒരാൾ

ചോദിച്ചു. മനുഷ്യന്റെ ഈശ്വരസാക്ഷാത്കാരത്തിനുള്ള മാർഗ്ഗത്തിലെ മുഖ്യമായ പ്രതിബന്ധം അഹന്തയാണു്. അതാണു് അവന്റെ ഏറ്റവും വലിയ ശത്രു. അഹന്തയെ ഇല്ലാതാക്കുകയാണു് മുക്തി. അതിനെ നശിപ്പിക്കുകയെന്നതു് അത്ര എളുപ്പമുള്ള കാര്യമല്ല. എന്നാൽ നിനക്കു് അതിനെ നശിപ്പിക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ലെങ്കിൽ ഈശ്വരന്റെ ദാസനെന്ന നിലയിൽ അതു വെച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുക. എന്നാലും മതി എന്നായിരുന്നു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ മറുപടി."

ഭക്തകഥ.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനു് പ്രത്യേകം ഇഷ്ടമുള്ള മൂന്നു ഭക്തകളുണ്ടായിരുന്നു. അവരുടെ അടുക്കൽനിന്നു് ആഹാരം വാങ്ങി കഴിയുന്നതിനും അവരുടെ ശുശ്രൂഷ സ്വീകരിക്കുന്നതിനും അദ്ദേഹത്തിനു് എപ്പോഴും സന്തോഷമായിരുന്നു. അവരിലൊന്നു ബലരാമബാബുവിന്റെ ഭാര്യ, അതായതു ബാബുരാമന്റെ സഹോദരിയായിരുന്നു. മറ്റൊരാൾ ഗോപാലമാതാവു്. പിന്നൊന്നു് നവഗോപാലഘോഷന്റെ ഭാര്യ. 1884 ൽ ആണു് ഗോപാലമാതാവു് ഭഗവാന്റെ അടുത്തു വന്നതു്. അവർക്കു് അപ്പോൾ ഏകദേശം അറുപതുവയസ്സു പ്രായംവരും. അവർ വന്നതിനെപ്പറ്റി ശശിമഹാരാജ് പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതു താഴെ ചേർക്കുന്നു.

"എട്ടാമത്തെ വയസ്സിൽതന്നെ ഗോപാലമാതാവു വി

ധനായി. അന്നുമുതൽ അവർ എല്ലായ്പോഴും താൻ ബാലകൃഷ്ണന്റെ മാതാവാണെന്നുള്ള വിചാരത്തോടുകൂടി ഈശ്വരപരമായ ജീവിതം നയിക്കാൻ തുടങ്ങി. കമ്മങ്ങളെല്ലാം അവർ ആ ഗോപബാലനായ ഗോപാലനിൽ സമർപ്പിച്ചു. തന്റെ മുറി വൃത്തിയാക്കുമ്പോൾ താൻ ഗോപാലന്റെ മുറി വൃത്തിയാക്കുകയാണെന്ന വിചാരിക്കും. ആഹാരസാധനങ്ങൾ പാകംചെയ്യുമ്പോൾ അതും ഗോപാലനു നിവേദിയ്ക്കാനാണെന്ന കരുതും. ഇങ്ങിനെ ഗോപാലൻ എന്ന ചിന്ത മനസ്സിൽ ബലമായി ഉറപ്പിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെ അവർ വളർന്നുതുടങ്ങി.

"പതിവുപോലെ അവർ ഒരു ദിവസം അരിവെയ്ക്കുകയായിരുന്നു. വിറകു നല്ലവണ്ണം ഉണങ്ങിയതല്ലായിരുന്നതുകൊണ്ട് തീ നല്ലവണ്ണം കത്തിയിരുന്നില്ല. കാറ്റും പ്രതികൂലമായിരുന്നു. കണ്ണിലെല്ലാം പുകകയറിയിട്ടുള്ള ബുദ്ധിമുട്ടനുഭവിച്ചുകൊണ്ട് ഒരുവിധത്തിൽ ചോറും കറിയും തയാറാക്കി. ഒടുവിൽ വിളമ്പാനായി ഇല കഴുകിവെച്ചപ്പോൾ അതും കാറടിച്ചു പറത്തിക്കൊണ്ടുപോയി. ഗോപാലനുള്ളതെല്ലാം ചീത്തയാക്കി ഉപദ്രവിയ്ക്കുന്നതിനു അവർ ഈശ്വരനെ ശകാരിക്കാൻ തുടങ്ങി. അങ്ങിനെ ശകാരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ ഒരു ചെറിയകുട്ടി ആ ഇല എടുത്തുകൊണ്ടുവന്ന് അവർ അതിൽ ചോറു വിളമ്പിക്കഴിയുന്നതുവരെ നിലത്തു വിടാതെവെച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. വിളമ്പിക്കഴിഞ്ഞ ഉടൻ ആ കുട്ടി മറയുകയും ചെയ്തു.

"അവർ ഗോപാലനു നിവേദിക്കാൻതുടങ്ങി. അപ്പോൾ ആ ഇല മടക്കിക്കൊണ്ടുവന്ന കുട്ടി ആരായിരിക്കു

മെന്ന വിചാരം അവരുടെ മനസ്സിലുണ്ടായി. അത് സാക്ഷാൽ ഗോപാലൻതന്നെ ആയിരുന്നുവെന്ന് അവർക്ക് ബോധംവന്നു. അപ്പോൾ അവർക്ക് ഏറ്റവും ദുഃഖമുണ്ടായി. 'എന്റെ ഗോപാലൻ എവിടെ?' എന്ന് അവർ രാത്രിയും പകലും നിലവിളിക്കാൻ തുടങ്ങി. അന്നുമുതൽ ഉണ്ണാനോ ഉറങ്ങാനോ അവർക്ക് കഴിഞ്ഞില്ല. രാത്രി ഗോപാലനുവേണ്ടിമാത്രം അല്പം ആഹാരം പാകംചെയ്യും. ഒന്നിനും അവരെ സമാധാനപ്പെടുത്തുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അവർക്ക് ഭ്രാന്തു പിടിപെട്ടിരിയ്ക്കുമെന്ന് എല്ലാവരും വിചാരിച്ചു.

"ഒരു ദിവസം ചില സ്നേഹിതകൾ അവരുടെ മനസ്സിനെ ഇതിൽനിന്നു പിന്തിരിക്കണമെന്നു വിചാരിച്ച്, ദക്ഷിണേശ്വരക്ഷേത്രത്തിൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ എന്ന നാമധേയത്തോടുകൂടി ഒരു ദിവ്യപുരുഷനെ തങ്ങൾ കാണാൻ പോകുന്നുവെന്നും അവരും തങ്ങളോടുകൂടെ വരാൻ ഇഷ്ടപ്പെടുന്നുവോ എന്നും ചോദിച്ചു. വെറുംകയ്യും വീശി സന്ന്യാസിമാരെക്കാണാൻപോകുന്നതു ശാസ്ത്രവിരുദ്ധമായതുകൊണ്ട് ഗോപാലമാതാവ് തന്റെ കൈവശമുണ്ടായിരുന്ന അരിയും പരിപ്പും, കരിസ്സാമനോങ്ങളുമെടുത്ത് സ്നേഹിതരൊരുമിച്ചു പുറപ്പെട്ടു. എന്നാൽ, ക്ഷേത്രത്തിൽ എത്തിയപ്പോൾ മറ്റുള്ളവരെല്ലാം വിലപിടിച്ച സാധനങ്ങളും പഴങ്ങളും മറ്റും കൊണ്ടുവന്നിരുന്നതു സമർപ്പിക്കുന്നതുകണ്ട് തന്റെ നിസ്സാരമായ പൊതിക്കെട്ടു മറച്ചുവെച്ചുംകൊണ്ട് ലജ്ജിച്ചു ഗോപാലമാതാവ് ആ മുറിയുടെ ഒരു മൂലയിൽപോയിരുന്നു."

"മറ്റുള്ളവരുടെ കാഴ്ചവയ്പെല്ലാം കഴിഞ്ഞുടനെ, ഗോപാലമാതാവിനു് അതിശയംതോന്നുമാറ്, ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേ

വൻ ആ അമ്മയുടെ സമീപത്തുചെന്നിട്ട് 'എനിക്കു വളരെ വിശപ്പുതോന്നുന്നു. എന്തെങ്കിലും തിന്നുന്നതിനു്, നിങ്ങളെക്കൊണ്ടു തരാൻ സാധിക്കയില്ലെ?' എന്നു പറഞ്ഞു. 'സ്വാമി! എന്നെക്കൊണ്ടെന്തുകഴിയും? ഞാൻ ഒരു സാധുസ്ത്രീയാണു്. എനിക്കു പണമൊന്നുമില്ല. അങ്ങേയ്ക്കു ഞാനെന്താണു തരേണ്ടതു്?' എന്നു ഗോപാലമാതാവു മറുപടി പറഞ്ഞു. ഉടൻതന്നെ അവർ ഒളിച്ചുവെച്ചിരുന്ന പൊതിക്കെട്ടു പൊണ്ടിക്കാണിച്ചുകൊണ്ടു് അതെന്താണെന്നു ചോദിച്ചു. അപ്പോൾ ലജ്ജയോടുകൂടി അവർ ആ പൊതിക്കെട്ടെടുത്തു തുറന്നു് അദ്ദേഹത്തെക്കാണിച്ചു. 'ഓ! നിങ്ങൾ എനിക്കിതു പാകംചെയ്തു തരികയില്ലെ? അടുക്കള വളരെ അടുത്താണല്ലൊ" എന്നുപറഞ്ഞു ഭഗവാൻ അവരെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി അടുക്കള കാണിച്ചു."

"വളരെ ലജ്ജയോടുകൂടി അവർ ആ സാധനങ്ങളെല്ലാം പാകംചെയ്യാൻ തുടങ്ങി. ഈ സമയത്തെല്ലാം 'ഞാൻ എങ്ങിനെയാണു് ഇതു് അദ്ദേഹത്തിനു കൊടുക്കുന്നതു്? ഇതിനു രുചിയുണ്ടാക്കാൻ എനിക്കു നെയ്യുപോലുമില്ല' എന്നു് അവർ ചിന്തിക്കുകയായിരുന്നു. എന്നാൽ എല്ലാം തയാറാക്കിയപ്പോഴേയ്ക്കു്, എല്ലാം ശരിയായോ എന്നറിവാനായിട്ടു് ഭഗവാൻ അത്യാശയോടെ അവിടെ ചെന്നു. ഉടൻതന്നെ അവർ പാകംചെയ്തതെല്ലാം അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുൻപിൽ വെച്ചു. 'നിങ്ങൾ എനിക്കു വാരിത്തരുന്നതു നന്നായിരിക്കും' എന്നു് അപ്പോൾ ഭഗവാൻ പറഞ്ഞു. ഉടൻതന്നെ അവർ ചോറുംകറിയുംകൂടെ കൂട്ടിഇളക്കി അദ്ദേഹത്തിനു വാരിക്കൊടുത്തു. ആദ്യത്തെ ഉരുള അദ്ദേഹത്തി

ന്റെ വായിൽ ഇട്ടപ്പോൾ അവൾക്ക് അദ്ദേഹത്തിൽ തന്റെ ഗോപാലനെക്കാണായി. 'അങ്ങ് എന്റെ ഗോപാലനാണല്ലൊ' എന്നു് അവർ ആശ്ചര്യത്തോടുകൂടി പറഞ്ഞു. 'ഞാൻ ഇതിനുമുൻപു്, ഇത്ര രുചിയുള്ള ആഹാരം കഴിച്ചിട്ടില്ല' എന്നു പറഞ്ഞു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഭക്ഷണം അവസാനിപ്പിച്ചു. അതിനുശേഷം അന്നവിടെ വന്നവരോടെല്ലാം അദ്ദേഹം, 'യഥാർത്ഥമായ അമ്മതു് ഞാൻ ഇന്നു ഭക്ഷിച്ചു' എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരുന്നു.

"അന്നുമുതൽ ഗോപാലമാതാവിന്റെ ദുഃഖം നിങ്ങി. അവർ അത്യന്തം സന്തോഷത്തോടുകൂടി ജീവിക്കാൻ തുടങ്ങി. ഇടയ്ക്കിടയ്ക്ക് അവർ കുറെ അരിയും പരിപ്പും കറിസ്സാമാനങ്ങളും എടുത്തുകൊണ്ടു ദക്ഷിണേശ്വരത്തുവന്ന് അതെല്ലാം പാകംചെയ്ത ഭഗവാനു കൊടുത്തിട്ട് സന്തോഷത്തോടുകൂടി തിരിച്ചുപോകുക പതിവായിരുന്നു. ബാക്കി സമയമെല്ലാം അവർ ഗൃഹത്തിൽ വെച്ചു ഗോപാലനെ ശുശ്രൂഷിച്ചും ഉപാസിച്ചും നാമം ജപിച്ചും കഴിച്ചുവന്നു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ മഹാസമാധിക്കു ശേഷം അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശിഷ്യന്മാരിൽ ചിലർ ഒരു ദിവസം ഗോപാലമാതാവിനെ കാണാൻ ചെന്നപ്പോൾ ആ അമ്മയുടെ മുറിയ്ക്കകത്തു കൊതുകിന്റെയും മൂട്ടയുടെയും മറ്റും ഉപദ്രവം ധാരാളമുണ്ടെന്നുകണ്ടു. ആ അമ്മ അതൊന്നും വകവയ്ക്കാതെ മുറയ്ക്കു നാമം ജപിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. എങ്കിലും ഭഗവാന്റെ ശിഷ്യന്മാർക്ക് അതു കണ്ടിട്ടു വളരെ അസുഖംതോന്നി. അതുകൊണ്ടു അടുത്ത ദിവസം അവരിൽ ഒരാൾ ആ അമ്മയ്ക്കു ഒരു കൊതുകുവല കൊണ്ടുചെന്നു കൊടുത്തു. അന്നുരാ

ത്രി അ അമ്മ നാമം ജപിയ്ക്കുമ്പോൾ തന്റെ കൊതുകുവല വല്ല എലിയോ പാറ്റയോ വന്നു കടിച്ചുമുറിയ്ക്കുമോ എന്ന വിചാരം കൊണ്ട് അവൾക്കു മനസ്സ് ജപത്തിൽ പൂർണ്ണമായി നിറുത്താൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ഇതുകണ്ടിട്ട് ആ അമ്മ "എന്തു് ഈ വൃത്തികെട്ട കൊതുകുവല എന്റെ മനസ്സിനെ എന്റെ ഗോപാലനിൽ നിന്നു് അകറ്റിനിറുത്തുകയോ?" എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു് എഴുന്നേറ്റു ആ വലയെടുത്തു് ചുരുട്ടിക്കെട്ടി ഒരിടത്തുവച്ചിട്ടു കൊതുകുകടിയും വകവെയ്ക്കാതെ വീണ്ടും നാമജപം നടത്തി.

"അടുത്ത ദിവസം മഠത്തിൽ ഞങ്ങളെല്ലാം എഴുന്നേറ്റപ്പോഴേക്കു് ഗോപാലമാതാവ് അവിടെയെത്തി. അവർ താമസിച്ചിരുന്ന സ്ഥലത്തുനിന്നു മഠത്തിലേക്കു് അഞ്ചു മയിലിൽ കൂടുതൽ ദൂരമുണ്ടായിരുന്നു. ആ വഴിയെല്ലാം നടന്നു അവിടെ അപ്പോഴേക്കു എത്രമണിയാകുമെങ്കിൽ അവർ മൂന്നുമണിയെങ്കിലും പുറപ്പെട്ടിരിക്കണം. അവർ ഞങ്ങളുടെ മുമ്പിൽ ആ കൊതുകുവലക്കെട്ടു കൊണ്ടുവന്നുവച്ചു. ഞങ്ങളോടു ചോദിച്ചു അതെന്താണെന്നു്. 'അതു നിങ്ങളോടു എനിയ്ക്കു് ഇന്നലെ തന്ന കൊതുകുവലയാണു്. അതു എന്റെ മനസ്സിനെ ഈശ്വരനിൽ നിന്നു അകറ്റിക്കളയുന്നു. അതുകൊണ്ടു എനിയ്ക്കു് അതു ആവശ്യമില്ല' എന്നായിരുന്നു അവരുടെ മറുപടി. ഞങ്ങളോടു പലവിധത്തിലും ശ്രമിച്ചുനോക്കിയിട്ടും അവർ അതു വീണ്ടും സ്വീകരിച്ചില്ല."

യോഗിനിയമ്മയും മറ്റു പല ഗൃഹസ്ഥഭക്തകളും ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു ഭക്ഷിണേശ്വരത്തുപോകയും ചിലപ്പോൾ ശാരദാദേവിയുമൊരുമിച്ചു നാഗസ്വരശാലയിൽ താമസിയ്ക്കുകയും പ

തിവായിരുന്നു. ആ മുറിയ്ക്ക് ജന്നലുകളേ ഇല്ല. പിൻവശത്തു കണ്ണുപോലെ ഒരു ദ്വാരവും മുൻഭാഗത്തു് ഒരു വാതിലുമേയുള്ളൂ. എങ്കിലും ചിലപ്പോൾ അതിനകത്തു എട്ടുപത്താളകലം ഒരുമിച്ചുകഴിച്ചുകൂട്ടുമായിരുന്നു. ശാരദാദേവി വെളിയിലെ വരാന്തയിലാണ് അരിവച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതു്. അക്കാലത്തു് ആ വരാന്തയ്ക്ക് ഇരുമ്പഴിയുണ്ടായിരുന്നു. തന്റെ ഗാർഹസ്ഥഭക്തരിൽ ആരു പാകം ചെയ്ത കറികളും ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഉപയോഗിയ്ക്കുമായിരുന്നു. എന്നാൽ ചോറിന്റെ കാര്യത്തിൽ അദ്ദേഹം സാധാരണയായി ബ്രാഹ്മണർ പാകം ചെയ്യാതെ ഉപയോഗിച്ചിരുന്നില്ല. ബ്രാഹ്മണർ എന്നു പേരുപറഞ്ഞുകൊണ്ടായില്ല. സദാചാരനിഷ്ഠയുള്ള ബ്രാഹ്മണർ ആയിരിക്കണം. അദ്ദേഹം സാധാരണയായി ബ്രാഹ്മണരുടെ ചോറെ ഭക്ഷിക്കുവെന്നു വച്ചിരുന്നതു് തന്റെ അമ്മ മുതലായവർക്കു വേദനയുണ്ടാക്കാതിരിയ്ക്കാൻ മാത്രമായിരുന്നു. യോഗിനിയമ്മ തയാറാക്കുന്ന കറികൾ അദ്ദേഹത്തിനു പ്രത്യേകിച്ചും ഇഷ്ടമായിരുന്നു.

ദക്ഷിണേശ്വരത്തേക്കു പോകുമ്പോൾ വഴിയിൽ വച്ചു ബോട്ടിലിരുന്നു ക്ഷേത്രത്തിന്റെ പ്രാസാദശിഖരം കാണുമ്പോഴേക്കുതന്നെ അവിടെ ചെന്നു ഭഗവാനെ കാണാനുള്ള അക്ഷമതമൂലം കൊണ്ടു ഗംഗയിലെടുത്തുചാടി നീന്താൻ ക്രൂരി അവർക്കു തോന്നുമായിരുന്നുവെന്നു യോഗിനിമാതാവു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനാകട്ടെ, ഭക്തകഥകൾ പകൽ ബോട്ടിൽ വരാൻ അനുവാദം കൊടുത്തിരുന്നു. എന്നാൽ രാത്രികാലത്തു അവർ ബോട്ടിൽ തിരിച്ചുപോകുന്നതു അദ്ദേഹത്തിനു ഇഷ്ടമായിരുന്നില്ല. അതുകൊണ്ടു പലപ്പോഴും

അവർക്ക് വളരെ ദൂരം നടന്നു പത്തുപതിനൊന്നുമണിയ്ക്കു വീട്ടിൽ എത്താൻ സാധിക്കുമായിരുന്നുള്ളൂ.

ഒരു ഭക്തനോ ഭക്തയോ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെ കാണാൻ വരാൻതുടങ്ങിയാൽ ആദ്യകാലത്തൊക്കെ അയാളുടെ ഭക്തി വർദ്ധിപ്പിക്കാൻ വേണ്ടി അദ്ദേഹം അയാളുടെ വീട്ടിൽ ക്രൂടക്കുടെ പൊയ്ക്കൊണ്ടിരുന്നുവെന്നു ശാന്ത് മഹാരാജ് പറഞ്ഞുകേട്ടിട്ടുണ്ട്. അങ്ങിനെയാണു ഭഗവാനു യോഗിനിയമ്മയുടെയും ഗോപാലമാതാവിന്റെയും മറ്റും വീട്ടിൽ പോകാൻ ഇടവന്നിട്ടുള്ളതു്. ഭഗവാൻ ഏതെങ്കിലും വീട്ടിൽ വരുന്നുവെന്നു കേട്ടാൽ അന്നു് അവിടെ ഒരു ഉത്സവമാണു്. അവിടെ അമ്പതു അറുപതു സ്ത്രീകൾ കൂട്ടം. ഭഗവാൻ അവരോടു് അതിലളിതഭാഷയിൽ വളരെനേരത്തേക്കു ഈശ്വരനെപ്പറ്റി സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കും. ഭക്തരെല്ലാവരും ശ്രദ്ധിച്ചുകേട്ടുകൊണ്ടിരിയ്ക്കുകയും ചെയ്യും.

ഭഗവാൻ ഇങ്ങിനെ ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു പോകാറുള്ള ഒരു വീട്ടിൽ ഒരു ചെറുപ്പക്കാരനായ തെമ്മാടിയുണ്ടായിരുന്നു. അയാൾക്കു് ഭഗവാന്റെ ഈ വരവു് അത്ര ഇഷ്ടമായില്ല. "ഈയാൾ ഒരു കള്ളനാണു്. ഈയാൾ വീടുകളിൽ അന്തഃപുരങ്ങളിൽ പ്രവേശം കിട്ടാനായിട്ടു് ഒരു സന്ന്യാസിയാണെന്നു നടിയ്ക്കുകയാണു്" എന്നു് അയാൾ പറയുകയും ഭഗവാനെ തന്റെ വീട്ടിൽനിന്നു പുറത്താക്കാൻ തീച്ചയാക്കുകയുചെയ്തു. അയാൾ തന്റെ കൂട്ടുകാരോടു്, ഭഗവാൻ ഭയപ്പെട്ടു പിന്നെ അവിടെ വരാതിരിക്കത്തക്കവണ്ണം, അദ്ദേഹത്തിനെ ഒരു നല്ല പാഠം പഠിപ്പിച്ചയയ്ക്കണമെന്നു അഭിപ്രായപ്പെട്ടു, അവരെല്ലാവരുംകൂടി അങ്ങിനെ തീച്ചയാക്കി. താമസിയാതെ

ഒരുദിവസം ഭഗവാൻ അവിടെ ചെന്ന് നാല്പതു അൻപതു സ്ത്രീകൾ ക്രുടിയിരുന്ന അന്തഃപുരത്തിലേക്കു നേരേ നടന്നു. അവിടെ ചെന്ന സംഭാഷണവും ആരംഭിച്ചു.

അപ്പോഴേക്കു് ആ ചെറുപ്പക്കാരനാം ക്രുട്ടകാരുമെല്ലാം വീട്ടിലേക്കുള്ള പടിയുടെ അടുത്തമുറിയിൽക്രുടി തക്കംനോക്കിനിന്നു. ഭഗവാൻ ഭക്തകളോടുസല്ലപം സംസാരിച്ചശേഷം പെട്ടെന്ന മുറിയിൽനിന്നു് എഴുന്നേറ്റു വളരെ വേഗത്തിൽ പുറത്തുള്ള മുറിയിലേക്കു പോയി. സല്ലപംകഴിഞ്ഞു മടങ്ങിവന്ന വീണ്ടും സംഭാഷണം തുടന്നു. അപ്പോൾ ഭക്തകഥം കായ്മൊന്നും മനസ്സിലായില്ല. പിന്നീടു് അന്വേഷിച്ചപ്പോൾ ഭഗവാൻ പോയതു് ആ ചെറുപ്പക്കാർ ക്രുടിയിരുന്ന മുറിയിലേക്കായിരുന്നുവെന്നും അവിടെ ചെന്നു് അദ്ദേഹം ആ ചെറുപ്പക്കാരിൽ പ്രമാണിയുടെ തോളിൽ കൈവച്ചുകൊണ്ടു് സൌമ്യസ്വരത്തിൽ, "അല്ല; അപ്പോൾ നിങ്ങൾ എനിക്കു് ഒരു നല്ല അടി തരണമെന്നാണു നിശ്ചയിച്ചിരിയ്ക്കുന്നതു? ഇല്ലേ?" എന്ന ചോദിച്ചുവെന്നും ആ പ്രമാണി, വിചാരിച്ചിരിക്കാതെ ശ്രീരാമക്രുഷ്ണദേവനെ കണ്ടതുകൊണ്ടു പരിഭ്രമിച്ചുവെന്നും അദ്ദേഹത്തിന്റെ മന്ദഹാസപൂർണ്ണമായ മുഖവും ശാന്തിയെ വഹിയ്ക്കുന്ന കണ്ണുകളും കണ്ടപ്പോൾ ആയാൾക്കു ദ്വേഷബുദ്ധി മാറി ലജ്ജ തോന്നിയിട്ടു കുറച്ചുനേരം മിണ്ടാതെനിന്നശേഷം കൈയെയത്തിപ്പിടിച്ചുകൊണ്ടു "ആരും ഇദ്ദേഹത്തിനെ യാതൊന്നും ചെയ്യപോകരുതു്. ആരെങ്കിലും ഇദ്ദേഹത്തിനു് ഉപദ്രവിച്ചാൽ യെന്നെവെട്ടിയറിഞ്ഞാൽ ഞാൻ അവനെ അടിച്ചുപൊട്ടയ്ക്കുകളയും" എന്നു പറഞ്ഞുവെന്നും ഭക്തകഥം മനസ്സിലായി. അന്നു

അവിടെ കൂടിയിരുന്നവരുടെ കൂട്ടത്തിൽ യോഗിനിയമ്മയും ഉണ്ടായിരുന്നു. അവരുടെ അടുക്കൽനിന്നു നേരിട്ടു കേട്ടതാണു് ഈ വൃത്തമാനം.

ഇപ്രകാരം ചെറുപ്പക്കാരുടെ മുഷ്ടി ശമിപ്പിച്ചശേഷം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ അകത്തുപോയി പിന്നേയും ഒരു മണിക്കൂറിലധികം സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അദ്ദേഹം മടങ്ങിവന്നപ്പോൾ ആദ്യം അദ്ദേഹത്തിനെ തല്ലിക്കാൻ ഏർപ്പാടുചെയ്ത പ്രമാണിയായ ആ ചെറുപ്പക്കാരൻ വണ്ടിയുടെ അടുത്തു കാത്തുനില്ക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണനെ വണ്ടിയിൽ കയറ്റിയിരുത്തി വാതിൽ അടച്ചിട്ടു് അയാളും വണ്ടിയുടെകൂടെ കുറേദൂരം ഓടി. അയാൾ വെറുതെ ബുദ്ധിമുട്ടേണ്ടതില്ലെന്നു ഭഗവാൻ പറഞ്ഞു. അപ്പോൾ തന്റെ കൂട്ടുകാർ വിചാരിച്ച മാതിരിയല്ലാതെ കായ്ഫലം സംഭവിച്ചിരിക്കുന്ന സ്ഥിതിക്കു്, ദ്വേഷത്തോടുകൂടി വീണ്ടും അടിക്കാൻ വന്നേക്കുമെന്നും അങ്ങിനെ വന്നാൽ അവർ ഒന്നും അനാവശ്യം ചെയ്യാതെ നോക്കുന്നതിനാണു താൻ കൂടി വണ്ടിയോടൊപ്പം വരുന്നതെന്നും അയാൾ പറഞ്ഞു. അന്നുമുതൽ അയാൾ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെപ്പറ്റി വളരെ ഭക്തിയുള്ളവനും ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനു് എതിരായിട്ടു നില്ക്കുന്നവരോടെല്ലാം എതിർക്കുന്നവനും ആയിത്തീർന്നു. പക്ഷെ അയാൾ മറ്റുള്ളവരെപ്പോലെ പതിവായി ദക്ഷിണേശ്വരത്തു ചെന്നുകൊണ്ടിരുന്നില്ല. എങ്കിലും അയാളുടെ തെമ്മാടിത്തരമെല്ലാം നീങ്ങി അയാൾ ഒരു പുതിയ മനുഷ്യനായിത്തീർന്നു.

യോഗിനിയമ്മ ഭഗവാനു വളരെ ഇഷ്ടമുള്ള ഒരു ശിഷ്യയായിരുന്നു. അവർക്കു അസാധാരണമായ സൌന്ദര്യവും

സ്വഭാവമഹിമയെ വെളിപ്പെടുത്തുന്ന ഒരു ഉന്നതഗൌരവവും ഉണ്ടായിരുന്നു. ഒരു ധനികനായ ജമീന്ദാരുടെ ഭാര്യയായിരുന്ന അവർ. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെ ആദ്യം കാണുന്നകാലത്തു് വളരെ സമ്പൽസമൃദ്ധമായ അവസ്ഥയിലായിരുന്ന അവരുടെ ജീവിതം. ഭർത്താവിന്റെ അശ്രദ്ധാലോചനക്കുറവുനിമിത്തം അവരുടെ സ്വത്തുക്കളെല്ലാം വളരെ വേഗം നശിച്ചു. വേണമെങ്കിൽ അവർക്കു കേസിനു പോകാമായിരുന്നു—പക്ഷെ ധനവാനായിരുന്നകാലത്തു തന്റെ ഭർത്താവു് പഠിക്കാത്തപാഠം ദാരിദ്ര്യത്തിലെങ്കിലും പഠിക്കുന്നതാണു നല്ലതു് എന്നുപറഞ്ഞു അവർ കേസിനു് ഒരുമ്പെട്ടില്ല. അവർ ഉള്ളതുകൊണ്ടു തൃപ്തിപ്പെട്ടു ജീവിക്കാൻ തീർച്ചപ്പെടുത്തി. അന്നുമുതൽ ക്രമേണ ഭക്തിയോടുകൂടി ആത്മിക അഭ്യാസങ്ങളിൽ ഏർപ്പെടുകയും മുമ്പിലത്തെതിനെക്കാൾ അധികം പ്രാവശ്യം ദക്ഷിണേശ്വരത്തുചെന്നു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെ ദർശിക്കുകയുംചെയ്തുവന്നു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ മറ്റൊരു പ്രിയഭക്തയായിരുന്ന മഹേന്ദ്രനാഥഗുപ്തന്റെ സാധുവായ ഭാര്യ അവർക്കു തന്റെ കുടുംബത്തെയും കുത്തുകേളെയുംകുറിച്ചുള്ള വിചാരത്തിനപ്പുറം ഒന്നുമില്ലായിരുന്നു. പഠിപ്പും പ്രാമാണ്യതയും മറ്റും അവക്കില്ലായിരുന്നു എങ്കിലും അവരെയും ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ മറ്റുള്ളവരോടൊപ്പം കരുതിവന്നു. മഹേന്ദ്രനാഥൻ ആദ്യം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ അടുക്കൽ ചെല്ലുമ്പോൾ അയാൾ തന്റെ ഭാര്യ നല്ലവളാണെങ്കിലും അറിവില്ലാത്തവളാണു് എന്നു പറഞ്ഞതിനു് അദ്ദേഹം അയാളെ ശകാരിക്കുകയുണ്ടായി. "അവൾ അറിവില്ലാത്തവളും നി അറിവുള്ളവനും

ആണെന്നാണൊ നിന്റെ വിചാരം?" എന്നു ഭഗവാൻ ഗൌരവത്തിൽ ചോദിച്ചു.

ആ സ്ത്രീ തന്റെ കുടുംബസംബന്ധമായ ബുദ്ധിമുട്ടുകളെല്ലാം തന്റെ അമ്മയോടു പറയുന്നതുപോലെ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനോടു ചെന്നു പറകയും അദ്ദേഹം, അവർ കുഞ്ഞുങ്ങളുടെ സുഖക്കേടിനേയും വേലക്കാരുടെ തെറ്റുകളെയുംമറ്റും കുറിച്ചു രണ്ടുമൂന്നു മണിക്കൂറു പറയുന്നതുകേട്ടു് മറുപടി പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കയും ചെയ്തുമായിരുന്നു. കടയിൽനിന്നു ഏതു പലഹാരമാണു വാങ്ങിക്കൊണ്ടു വരേണ്ടതെന്നും കുട്ടികൾ അനുസരിക്കാത്തപ്പോൾ അവരെ ഏതുവിധത്തിലാണു ശിക്ഷിച്ചുനന്നാക്കേണ്ടതെന്നും ഭർത്താവിനു കൂടുതൽ സുഖവും സന്തോഷവും ഉണ്ടാകുന്നതിനു താൻ എന്താണു ചെയ്യേണ്ടതെന്നുംഉള്ള കാര്യങ്ങൾക്കുപോലും അവർ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉപദേശംചോദിക്കുമായിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഇതെല്ലാം വളരെ ഗൌരവമായി, സ്വല്പംപോലും അക്ഷമ കാണിക്കാതെ, ശ്രദ്ധിച്ചുകേട്ടു മറുപടി പറകപതിവായിരുന്നു. കാണികൾക്കു് അദ്ദേഹം തന്നെ ഒരു ഗൃഹനായികയും അമ്മയുമാണെന്നു തോന്നത്തക്കവിധത്തിലായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ അപ്പോഴത്തെ പെരുമാറ്റം.

ഭഗവാന്റെ മറ്റൊരു നല്ല ഭക്തയായിരുന്നു ഗോലാവുമാതാവു്. അവരുടെ ഏകസന്താനമായിരുന്ന മകളുടെ മരണമാണു് അവരെ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ അടുക്കലേക്കുനയിച്ചതു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുക്കൽചെന്ന ഉടൻതന്നെ അവർക്കു വേണ്ട ബലവും ആശ്വാസവും കിട്ടി. അവരുടെ താമസം യോഗിന്മാതാവിന്റെ താമസസ്ഥലത്തുനിന്നു് അധി

കം അകലെ അല്ലായിരുന്നു. ആ വഴിക്കാണ് അവർ ശ്രീ രാമകൃഷ്ണദേവനെപ്പറ്റി അറിയാൻ ഇടയായത്. ഗൌരി മാതാവ് എന്ന വേറൊരു ഭക്ത ബലരാമബാബു മുഖേന ഭഗവാനെപ്പറ്റി കേട്ടറിഞ്ഞു ദക്ഷിണേശ്വരത്തുവന്നു. അവർ ഒരു സന്യാസിനിയായിരുന്നു. അവർ ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു ഭഗവാന്റെ അടുക്കൽ വരികയും ചിലപ്പോൾ അനേകംദിവസം തങ്ങിച്ചു ശാരദാദേവിയോടുകൂടി താമസിക്കയും പതിവായിരുന്നു ഗോപാലമാതാവിനെപ്പോലെ അവരും നാഗസ്വരശാലയുടെ വരാന്തയിൽ വച്ചു പലപ്പോഴും ഭക്ഷണം പാകംചെയ്തു ഭഗവാനു കൊടുത്തിട്ടുണ്ട്.

ഇവർക്കുപുറമേയും അനേകം ശിഷ്യകഥം ഭഗവാനു് ഉണ്ടായിരുന്നു. അവരുടെയെല്ലാം പേരു് ഇവിടെ പറയാൻ പ്രയാസമാണു്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനു സ്ത്രീകളോടു് ഒട്ടുകുറഞ്ഞ വളരെ ഭക്തിയും ബഹുമാനവും ആയിരുന്നു. അദ്ദേഹം ഈശ്വരനെത്തന്നെ മുഖ്യമായി അമ്മയായിട്ടാണു കരുതിയതു്. ഓരോ സ്ത്രീയും ലോകമാതാവു വസിക്കുന്ന ക്ഷേത്രമാണെന്നു് അദ്ദേഹം കണ്ടു. വേശ്യകഥംകൂടിയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ കണ്ണിൽ ഏതോ പരിശുദ്ധിയുണ്ടായിരുന്നു. ഈശ്വരചൈതന്യത്തിന്റെ പ്രതിച്ഛായ നിന്ദ്യേഷം നശിക്കുന്നതല്ലെന്നായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ മതം.

ഇപ്പോഴത്തേതു ലോകമാതാവിന്റെ യുഗമാണെന്നും ലോകത്തിന്റെ ഭാവിയെ രൂപീകരിക്കുന്നതിനു സ്ത്രീകഥം ഇനി നായകസ്ഥാനത്തുനിന്നു പ്രവർത്തിക്കണമെന്നും അദ്ദേഹം പറയുക പതിവായിരുന്നു. സ്ത്രീകഥം അവരുടെ ഉൽകൃഷ്ടധർമ്മം നിർവ്വഹിക്കുന്നതു സ്ത്രീത്വത്തെ അവഗണിക്കുന്ന

തുകൊണ്ടല്ലെന്നും നേരേമറിച്ചു സ്ത്രീത്വത്തിനു മഹിമകൊടുക്കുന്നതുകൊണ്ടാണെന്നും ആയിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ വിശ്വാസം.

ഗൃഹസ്ഥഭക്തന്മാർ.

കൽക്കട്ടയിൽനിന്നു ദക്ഷിണേശ്വരത്തേക്കുള്ള 6-മൈൽദൂരം പകൽ ചൂടിന്റെ ക്ലേശത്തൽകൊണ്ടും രാത്രി വിജനതകൊണ്ടും നടക്കാൻ അത്ര സുഖമുള്ളതല്ല. എങ്കിലും ഈ വഴിയിൽ അനേകം ഭക്തന്മാർ — ചിലർ വിനയംകൊണ്ടും മറ്റു ചിലർ വണ്ടിക്രൂലിയോ വഞ്ചിക്രൂലിയോ കൊടുക്കുന്നതിനു പണമില്ലാത്തതുകൊണ്ടും — അനേകപ്രാവശ്യം കാൽനടയായി സഞ്ചരിച്ചിട്ടുണ്ട്. അവർ വെയിൽകൊണ്ടു ക്ഷീണിച്ചു വരുന്നതു കണ്ടിട്ടു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനു വളരെ സങ്കടം തോന്നുമായിരുന്നു. അതു നിമിത്തം അവരെ ഈ കഷ്ടപ്പാടിൽനിന്നു രക്ഷിക്കുന്നതിന്, കഴിവുള്ള അവസരങ്ങളിലെല്ലാം അദ്ദേഹംതന്നെ കൽക്കട്ടയിലേക്കു പോവുകയും ഭക്തന്മാർക്കു, തന്നെ വന്നുകാണുന്നതിനു അവസരം കൊടുക്കുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്.

ഇങ്ങനെ ഭഗവാൻ കൽക്കട്ടായിൽ പോകുമ്പോഴും അവിടെ ഏറ്റവും കൂടുതൽ പ്രാവശ്യം താമസിച്ചിട്ടുള്ളതു ബലരാമവസുവിന്റെ വീട്ടിലാണു്. അതു ഭഗവാന്റെ പ്രഥമസന്ദർശനംമുതൽ ഭക്തന്മാർ കൂടുന്നതിനു ഒരു കേന്ദ്രമായിത്തീ

ന്നു. ഇന്നും അതു് ആ നിലയിൽ തന്നെയാണു ഇരിക്കുന്നതു്.

ക്രി. വ. 1882-ലാണു ബലരാമബാബു ആദ്യമായി ഭഗവാനെ കണ്ടതു്. ബാബുവിനു ധാരാളം സ്വത്തുക്കൾ ഉണ്ടായിരുന്നു എങ്കിലും അയാൾ അക്കാലത്തുതന്നെ സദാസമയവും ഈശ്വരചിന്തയിൽ നിമഗ്നനായിരുന്നു. വളരെ കൊല്ലമായി അയാൾ സമയമെല്ലാം ചെലവാക്കിവന്നതു ധ്യാനത്തിലും ശാസ്ത്രപഠനത്തിലുമായിരുന്നു. അതിനാൽ അയാളുടെ ഹൃദയം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ വിശിഷ്ടസന്ദേശം സ്വീകരിക്കുന്നതിനു സന്നദ്ധമായിരുന്നു. ആദ്യത്തെ ദർശനത്തിൽതന്നെ അയാൾ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ അലൗകികശക്തിയെ മനസ്സിലാക്കി. കേശവചന്ദ്രസേനൻ എഴുതീട്ടുള്ള ലേഖനങ്ങളിൽ നിന്നു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെപ്പറ്റി ചിലതെല്ലാം അയാൾ മുമ്പുതന്നെ അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. അക്കാലത്തു് അയാൾ താമസിച്ചിരുന്നതു ഒറീസ്സയിലായിരുന്നു. പിന്നീടു തന്റെ മകളുടെ വിവാഹം പ്രമാണിച്ചു കൽക്കട്ടയിൽ വന്നപ്പോൾ ദക്ഷിണേശ്വരത്തുചെന്നു ആദ്യമായി ഭഗവാനെ ദർശിച്ചു.

ഒരിക്കൽ കണ്ടതുമുതൽ മുറയ്ക്കു ചെന്നുകാണുവാൻ തുടങ്ങി. ഞായറാഴ്ച പ്രത്യേകിച്ചു മുടങ്ങാതെ ഭഗവാനെ ചെന്നു കണ്ടുകൊണ്ടിരുന്നു. അന്നു് അയാളുടെ കുടുംബത്തിലുള്ള സ്ത്രീകളും പോകുമായിരുന്നു. എന്നാൽ അതിനു് ഒരു ബുദ്ധിമുട്ടുണ്ടായിരുന്നു. കുതിരവണ്ടിയിൽ കയറി ആഡംബരത്തോടുകൂടി ക്ഷേത്രത്തിലേക്കു പോകുന്നതു് ശരിയല്ലല്ലോ. ആൾതിരക്കുള്ള തെരുവുകളിൽകൂടി നടന്നുപോക എന്നുള്ള

തു് ബങ്കാളത്തെ ആചാരപ്രകാരം കലീനസ്ത്രീകൾക്കു യോജിച്ചതുമല്ല. ഈ ബുദ്ധിമുട്ടിനു പരിഹാരമായി അവർ കണ്ടുപിടിച്ച വഴി, ആളുകളെല്ലാം ഉണർന്നു റോഡുകളിലും തെരുവുകളിലും വന്നുകൂടുന്നതിനുമുമ്പു വെളുപ്പിനു മൂന്നു മണിക്കു് എഴുനേറ്റു് ദക്ഷിണേശ്വരത്തേക്കു നടക്കുകയും അവിടെ രാത്രി 11 മണിവരെ താമസിച്ചിട്ടു മടങ്ങിപ്പോരുകയുമായിരുന്നു.

ക്രമേണ ബലരാമബാബുവിന്റെ വീട്ടിലുള്ളവർക്കെല്ലാം ശ്രീരാമകൃഷ്ണനിൽ ഭക്തി വർദ്ധിച്ചു. ബലരാമബാബുവിന്റെ ഭാര്യയുടെ അമ്മ, അതായതു് ബാബുരാമന്റെ അമ്മ 90 വയസ്സായിട്ടുംകൂടി ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു ശാരദാമണിദേവിയെ ചെന്നു വന്ദിക്കുക പതിവായിരുന്നു. അവർക്കു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനോടുള്ള ഭക്തിക്കു് അതിരില്ലായിരുന്നു. ഒരിക്കൽ അവർ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെ കാണാൻ ചെന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹം ക്ഷൗരം ചെയ്യിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കയായിരുന്നു. അദ്ദേഹം തന്റെ ദേഹത്തുവീണ ഒരു രോമമെടുത്തിട്ടു ചിരിച്ചുകൊണ്ടു് അവർക്കു കൊടുത്തു. അവർ അതു വീട്ടിൽകൊണ്ടുപോയി ഒരു വെള്ളിപ്പെട്ടിയിൽ അടച്ചു ഭക്തിയോടുകൂടി സൂക്ഷിച്ചുവെക്കുകയുണ്ടായി.

വീട്ടിലുള്ളവർക്കു് എല്ലാവർക്കും ഭക്തിയുണ്ടെങ്കിലും ബലരാമബാബുവിനോളം ആത്മസമർപ്പണംചെയ്യുവാൻ മറ്റാരുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഭഗവാന്റെ പടം സൂക്ഷിച്ചുവെക്കുന്ന ഒരു ചെറിയപെട്ടി ബലരാമബാബുവിനുണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹം പതിവായി രാവിലെ നാലുമണിക്കു് എഴുനേറ്റു പടമെടുത്തു മുമ്പിൽവെച്ചിട്ടു അതിന്റെ മുമ്പിൽഇരുന്നു വളരെനേ

രം ധ്യാനിക്കയും ജപിക്കയും ചെയ്യുമായിരുന്നു. മരണം അത്യാസന്നമായി മിക്കവാറും ബോധമില്ലാതെ കിടന്ന അവസാന ദിവസവുംകൂടി കൃത്യം നാലുമണിക്കു എഴുന്നേറ്റു പടമെടുത്തു മുമ്പിൽവച്ചു കുറേസമയം അതിൽ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അല്പസമയംകഴിഞ്ഞു അയാൾ മരിക്കയും ചെയ്തു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനോടു ഭക്തികൊണ്ടു ബന്ധപ്പെട്ട വേറൊരുകുടുംബം നവഗോപാലന്റേതായിരുന്നു. അവർ ആദ്യം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനുമായി പരിചയപ്പെട്ടതിനെപ്പറ്റി നവഗോപാലന്റെ വിധവതന്നെ ഇപ്രകാരം പറയുന്നു.

"ഈശ്വരസാക്ഷാൽക്കാരം ലഭിക്കാനുള്ളവഴി പറഞ്ഞുകൊടുക്കാൻ പ്രാപ്തിയുള്ള ഒരു ആത്മികപുരുഷനെ എന്റെ ഭർത്താവു വളരെക്കാലമായി അന്വേഷിക്കുകയായിരുന്നു. ഒരിക്കൽ ഒരാൾ അദ്ദേഹത്തിനു ഒരു ഉപദേശം കൊടുത്തു. അതിനെ ഭർത്താവു് അനുസരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ ഒരു സ്നേഹിതൻ അദ്ദേഹത്തിനോടു്, അങ്ങു് എന്തിനാണു് അയാളുടെ ഉപദേശമനുസരിച്ചു പ്രവർത്തിച്ചു സമയം വൃഥാകളയുന്നതു്? ദക്ഷിണേശ്വരത്തേക്കു പോകുക. അവിടെ നിങ്ങൾക്കു് ഒരു പരമഹംസനെക്കാണാം. അദ്ദേഹം നിങ്ങളുടെ സകല സംശയവും തീർത്തുതരും' എന്നുപറഞ്ഞു. അതുകൊണ്ടു് ഒരു ഞായറാഴ്ച എന്റെ ഭർത്താവും ഞാനുമൊരുമിച്ചു ദക്ഷിണേശ്വരത്തുപോയി ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെ കണ്ടു. അദ്ദേഹം ഞങ്ങളെ എത്രയും കരുണയോടുകൂടി സ്വീകരിച്ചു. അപ്പോൾത്തന്നെ അദ്ദേഹം ദിവ്യനാണെന്നു് എനിക്കുതോന്നി.

"പിന്നെ മൂന്നുകൊല്ലത്തേക്കു ഞങ്ങൾ അവിടെ പോയില്ല. എന്റെ ഭർത്താവു ചില സാധനകൾ അഭ്യസിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു വേറൊരാളെ ഗുരുവായി വരിക്കുന്നതു് ആ സാധനകളുടെ അഭ്യാസം പൂർത്തിയാക്കിയിട്ടുവേണമെന്നു ഭർത്താവു വിചാരിച്ചു. അങ്ങനെയിരിക്കെ പെട്ടെന്നു് ഒരുദിവസം ഭഗവാൻ ദക്ഷിണേശ്വരത്തുചെന്നു് ഒരാളോടു്, ഏകദേശം മൂന്നുവർഷംമുമ്പു് നവഗോപാലഘോഷൻ എന്നൊരാൾ അയാളുടെ ഭാര്യയുമായി ഇവിടെ വരികയുണ്ടായി. അതിപ്പിന്നെ അയാൾ ഇങ്ങോട്ടു വന്നിട്ടില്ല. അയാളെ എനിക്കു് ഒന്നു കണ്ടാൽക്കൊള്ളാമെന്നു് അയാളോടു പറയണം' എന്നു് അരുൾചെയ്തു. മൂന്നുകൊല്ലം കഴിഞ്ഞിട്ടും ഭഗവാൻ ആ പേരു മാത്രം എന്നുമാത്രമല്ല ഭർത്താവു് അഭ്യസിച്ചിരുന്ന സാധനകൾ അവസാനിച്ച അന്നുതന്നെയാണു് അദ്ദേഹം ഞങ്ങൾക്കു് അയയ്ച്ചതും. അതിനടുത്ത ഞായറാഴ്ച ഞങ്ങൾ ഭഗവാനെ കാണാൻപോയി. അന്നുമുതൽ എല്ലാഞായറാഴ്ചയും മുടങ്ങാതെ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുക്കൽപോയി രാവിലെ പത്തുമണിമുതൽ രാത്രി പത്തുമണിവരെ കഴിച്ചുകൂട്ടിവന്നു".

ഭഗവാന്റെ നേർക്കു നവഗോപാലന്റെ സ്നേഹം അപാരമായി വർദ്ധിച്ചു. ഭഗവാന്റെ പേരു കേൾക്കുന്നതുകൂടി അദ്ദേഹത്തിനു അത്യധികം ആനന്ദം ഉളവാക്കി. തെരുവിൽ വല്ല കുട്ടികളും ഭഗവാന്റെ പേരു പറയുന്നതു കേട്ടാൽ നവഗോപാലൻ ആ കുട്ടിയെ വിളിച്ചു വല്ലതും കൊടുക്കുമായിരുന്നു. കുട്ടികൾ ഇതൊരു തക്കമായി കരുതി. നവഗോപാലൻ ഗംഗയിൽ കുളിക്കാൻ പോകുന്ന സമയത്തു

അവർ ക്രമംക്രമേ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ചുറ്റും നിന്നു "ജയരാമകൃഷ്ണ! ജയരാമകൃഷ്ണ!" എന്നു ഉച്ചത്തിൽ ഘോഷിച്ചുകൊണ്ടു നൃത്തംചെയ്യും. ഇതിനു പകരം അയാൾ അവർക്കു ധാരാളം പൈസ കൊടുത്തുവന്നു. അയാൾ ഒരു വലിയ ധനവാനായിരുന്നു. കൽക്കട്ടയുടെ എതിരുകരയ്ക്കു അയാൾക്കു ഒരു വലിയ വീടുണ്ടായിരുന്നു. അതിൽ ഭഗവാൻ ക്രമേണ പൊയ്ക്കൊണ്ടിരുന്നു. അയാളുടെ ഒരു മകൻ ശ്രീരാമകൃഷ്ണസംഘത്തിൽ ചേർന്നിട്ടുണ്ടു്.

നവഗോപാലന്റെ ഭാര്യയും ഒരു ഉത്തമഭക്തയായിരുന്നു. ഭഗവാനു അവരോടും വളരെ ഇഷ്ടമുണ്ടായിരുന്നു. ഭഗവാനെപ്പറ്റി പലതും അവർതന്നെ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതിൽ ചിലതു താഴെ ചേർക്കുന്നു. "ഞാൻ ഭഗവാനെ കാണാൻ ചെല്ലുമ്പോൾ ഭഗവാൻ അവിടെയുള്ള പുരുഷന്മാരെയെല്ലാം വെളിയിലയച്ചിട്ടു എന്നോടു തനിച്ചു വളരെനേരം സംസാരിക്കുക പതിവാണു്. ഞാൻ എന്തിനാണു ചെന്നതെന്നും എന്നെ ദക്ഷിണേശ്വരത്തേക്കു ക്രമേണ ആകർഷിച്ചുകൊണ്ടുപോകുന്നതെന്നും ഭഗവാനിൽ എന്തുഗുണമാണു ഞാൻ കണ്ടതെന്നും ഒരിക്കൽ അദ്ദേഹം എന്നോടു ചോദിച്ചു. ഞാൻ പറഞ്ഞു. 'എന്നെക്കൊണ്ടു പറയാൻ സാധിക്കയില്ല. പ്രഹ്ലാദനെ തന്റെ അച്ഛനെ മറക്കാനും ധ്രുവൻ മുതലായവരെ അവരുടെ മാതാപിതാക്കന്മാരെ മറക്കാനും പ്രേരിപ്പിച്ചതു യാതൊന്നോ അതു ഞാൻ ഇവിടെ കാണുന്നു' എന്നു്.

"കാശിപുരം ഉദ്യാനത്തിൽവച്ചും ഞാൻ എന്തിനാണു അദ്ദേഹത്തിന്റെ അടുത്തുചെന്നതെന്നു് അദ്ദേഹം എന്നോ

ട്ടു ചോദിച്ചു. 'നിങ്ങൾക്കു കുഞ്ഞുങ്ങളുണ്ടു്; ആഭരണങ്ങളും രത്നങ്ങളുമുണ്ടു്; വേണ്ട മറ്റു സാധനങ്ങളുമുണ്ടു്. പിന്നെ എന്റെ അടുക്കൽ വന്നിട്ടു നിങ്ങൾക്കു എന്താണു വേണ്ടതു്? എന്നു്. 'എനിയ്ക്കു ഇതൊന്നും ആവശ്യമില്ല. ഞാൻ വരുന്നതു ഞാൻ അങ്ങയെ സ്നേഹിക്കുന്നുവെന്നുള്ളതുകൊണ്ടാണു്. എനിക്കു് അങ്ങയെ വേണമെന്നുള്ളതുകൊണ്ടാണു്. എനിയ്ക്കു അങ്ങയുടെ അനുഗ്രഹം വേണം' എന്നു ഞാൻ മറുപടി പറഞ്ഞു. ഇതു കേട്ടയുടൻ അദ്ദേഹം സമാധിയെ പ്രാപിച്ചു. അതിൽനിന്നു മടങ്ങിവന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹം എന്റെ തലയിൽ കൈവച്ചു എന്നെ അനുഗ്രഹിച്ചു.

"ഞങ്ങളുടെ ഒരു ബന്ധു 'ഹരി' 'ഹരി' എന്നു ഉച്ചരിയ്ക്കണമെന്നു എന്നോടു പറഞ്ഞു. ഞാൻ അങ്ങനെ ജപിച്ചു. അപ്പോൾ എന്റെ മനസ്സിൽ ഒരു വലിയ സംശയമുണ്ടായി. 'ഇതാ ഞാൻ ഹരിയുടെ നാമം പറഞ്ഞു ഹരിയെ വിളിക്കുന്നു. എന്നാൽ ഗുരുവിൽക്കൂടിയാണു മോക്ഷം സമ്പാദിക്കേണ്ടതെന്നു ഞാൻ കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. എങ്ങനെയാണു വേണ്ടതു്? ഈ വിചാരം മനസ്സിൽ വച്ചുകൊണ്ടു ഞാൻ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെ കാണാൻ ദക്ഷിണേശ്വരത്തു ചെന്നു. ഞാൻ എന്റെ സംശയത്തെപ്പറ്റി ഒന്നുംതന്നെ സംസാരിക്കുന്നതിനുമുമ്പു 'ഗുരുവും ഹരിയും ഒന്നു്' എന്നു അദ്ദേഹം എനിയ്ക്കു പറഞ്ഞുതന്നു.

"ഒരു ദിവസം അദ്ദേഹം ഞങ്ങളുടെ വീട്ടിൽ വന്നപ്പോൾ അവിടെ അനവധി ആളുകൾ അദ്ദേഹത്തെ കാണാനായി കൂടിയിരുന്നു. അദ്ദേഹം നേരേ മുകളിലത്തെ മു

റിയിൽ വന്നു കുറെനേരം എന്നോട്ടു സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരു ന്നു അന്നു എന്റെ പൂജാമുറിയിൽ ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ ഒരു പ ടം വച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. എനിയ്ക്കു ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ ഒരു ദർ ശനം ലഭിക്കാൻ വളരെ ആഗ്രഹമുണ്ടെന്നു ഞാൻ അദ്ദേഹ ത്തിനോട്ടു പറഞ്ഞു. അദ്ദേഹം ഉടൻതന്നെ, ഭക്തന്മാർ സങ്കീർത്തനം ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്ന താഴത്തെ നിലയിലേക്കു പോയി. അവർ കഴുത്തുമുതൽ കാലുവരെ തൂങ്ങിക്കിടക്ക ത്തക്ക ഒരു മാല അദ്ദേഹത്തിന്റെ കഴുത്തിൽ ഇട്ടു. പെട്ടെ ന്നു അദ്ദേഹം സമാധിസ്ഥനായിട്ടു സാക്ഷാൽ ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ ഭാവം ഗ്രഹിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആ അവസ്ഥ കണ്ടു ഭ ക്തന്മാരും ഉച്ചാവസ്ഥ പ്രാപിച്ചു. കുറെ കഴിഞ്ഞു ഭഗ വാൻ എന്നോട്ടു എന്റെ ആഗ്രഹം നിറവേറിയോ എന്നു ചോദിച്ചു. ശ്രീകൃഷ്ണനോടൊരുമിച്ചു രാധയേയുംകൂടി കാ ണാൻ എനിയ്ക്കു ആഗ്രഹമുണ്ടെന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞു. അ തിനു ഓ അതിനു കുറച്ചു ദിവസംകൂടി കാത്തിരിക്കണം' എന്നായിരുന്നു മറുപടി.

"പിന്നൊരിക്കൽ അദ്ദേഹം ഞങ്ങളുടെ വീട്ടിൽ സാരി യും ഉടുത്തു വളയും രത്നങ്ങളും അണിഞ്ഞു വന്നു അദ്ദേഹ ത്തിനുവേണ്ടി തയാറാക്കിവച്ചിരുന്ന പഴവും പലഹാരവും ഭക്ഷിക്കാനായി അദ്ദേഹം ഇരുന്നു. ഭർത്താവിനോട്ടു കൂടുതൽ രത്നങ്ങളും ആഭരണങ്ങളും വേണമെന്നുംമറ്റും ആവശ്യപ്പെ ടുന്ന ഒരു യൌവനയുക്തയായ ഭാര്യയെപ്പോലെയാണു് അ ദ്ദേഹം അപ്പോൾ സംസാരിച്ചതും അഭിനയിച്ചതും. ഒരു മണിക്കൂറിലധികം അദ്ദേഹം ഇങ്ങനെ കളിച്ചു. അനുകരി ക്കാനുള്ള അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശക്തി അത്ഭുതാവഹമായിരു

ന്നു". ഈ സംഗതികളെല്ലാം നവഗോപാലന്റെ വിധവ തന്നെ എന്നോടു പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതാണു്. അത്രമാത്രമല്ല, "നിങ്ങടെ ഇപ്പോഴത്തെ ഇരിക്കുന്ന സ്ഥലത്തുതന്നെയാണു ഭഗവാൻ ഇരുന്നതു്" എന്നും അവർ എന്നോടു പറഞ്ഞു. പെട്ടെന്നു ഞാൻ ഒരു അന്യായം പ്രവർത്തിക്കയാണെന്നു് എനിക്കു തോന്നി. ഭഗവാന്റെ പൂജയും പ്രാർത്ഥനയും നടത്തിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന പൂജാമുറിയുടെ വാതിലിനു പുറത്തുള്ള വിശാലവും പൊങ്ങിയതും തുണകൊണ്ടു മറച്ചിട്ടുള്ളതുമായ ഒരു വരാന്തയിൽ വച്ചാണു് ഈ സംഭാഷണം നടന്നതു്. ഇന്നും ആ കുടുംബത്തിന്റെ മുഴുവൻ ഉപാസനാമൂർത്തി അദ്ദേഹമാണു്.

മറ്റു ചില ഗൃഹസ്ഥഭക്തന്മാരെപ്പറ്റിയും ശശിമഹാരാജിൽനിന്നു ഞാൻ കേട്ടിട്ടുണ്ടു്. "ഭഗവാൻ നിത്യസിദ്ധന്മാരെന്നു പറഞ്ഞിട്ടുള്ളവരിൽ ഒരാളാണു ഭവനാഥൻ. നരേന്ദ്രനും ഭവനാഥനും ഒരേവർഗ്ഗത്തിൽ പെട്ടവരാണു്. എന്നാൽ ഭവനാഥൻ വിവാഹം കഴിച്ചു. എനിക്കു അയാളുടെ അടുക്കൽനിന്നു പലതും പഠിക്കാനുണ്ടെന്നും അതിനു് അയാളുടെ അടുത്തു പോകണമെന്നും ഒരുദിവസം ഗുരുമഹാരാജു് എന്നോടു പറഞ്ഞു. ഒരു ഗൃഹസ്ഥന്റെ അടുക്കൽ പഠിക്കുന്നതിനു് അദ്ദേഹം എന്നെ അയയ്ക്കുന്നതു് എന്താണെന്നു ഞാൻ അതിശയിച്ചു. എന്നാൽ ഭവനാഥനെ കണ്ടപ്പോൾ എനിക്കു കാര്യം മനസ്സിലായി. ഞങ്ങൾ ഈശ്വരനെപ്പറ്റി സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ അയാൾ ധ്യാനനിമഗ്നനായി. അനന്തരം അശ്രുക്കൾ അയാളുടെ കവിൾത്തടങ്ങളിൽക്കൂടി പ്രവഹിക്കാൻ തുടങ്ങി. അയാൾ പൂർണ്ണമാ

യി ഈശ്വരനിമഗ്നനായിരിക്കുന്നുവെന്ന് ആക്ഷം സ്പഷ്ടമായി അപ്പോൾ മനസ്സിലാക്കാമായിരുന്നു.

"ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ മറെറാരു പ്രിയശിഷ്യനായിരുന്ന പൂണ്ണൻ. അയാൾ ആദ്യം ഭഗവാനെ കണ്ടതു് അഞ്ചി ളുടെ ഒമ്പതാമത്തെ വയസ്സിലാണു്. 'ഞാൻ ആരാണു്?' എന്നു ഗുരുമഹാരാജ് ആ കുട്ടിയോടു ചോദിച്ചപ്പോൾ അ യാൾ അതിനു ലേശം മടിയ്ക്കാതെ മറുപടി പറഞ്ഞതു്, "അങ്ങു് ഈശ്വരന്റെ ഒരു അവതാരമാണു്" എന്നായിരു ന്നു. പിന്നിടു ഗുരുമഹാരാജ് അയാളോടു 'പതിവായി കുറ ച്ചുസമയം ഈശ്വരനെപ്പററി ചിന്തിക്കാറുണ്ടോ?' എന്നു ചോദിച്ചു. അപ്പോൾ അയാൾ മിക്കപ്പോഴും ധ്യാനിക്കാറു ണ്ടെന്നും ആ സമയത്തു കടക്കണ്ണുകളിൽക്കൂടി ആനന്ദാശ്രു ക്കൾ ഒഴുകാറുണ്ടെന്നും മറുപടി പറഞ്ഞു. അയാൾ ഭക്തി യുടെ പരമാവസ്ഥയിൽ എത്തിയെന്നു ഗുരുമഹാരാജ് അ യാളെപ്പററി പറയാറുണ്ടായിരുന്നു. ഭഗവാൻ ഇടയ്ക്കിടയ്ക്കു വല്ല പലഹാരവും അയാൾക്കു കൊടുക്കാൻവേണ്ടി അയാൾ പഠിക്കുന്ന വിദ്യാലയത്തിന്റെ പടിയ്ക്കൽ കാത്തുനില്ക്കുമായി രുന്നു. അത്ര സ്നേഹമായിരുന്നു അയാളോടു ഭഗവാൻ. ഭഗ വാൻ കല്ക്കട്ടയിൽ വല്ല ഭക്തന്റെയും വീട്ടിൽ ചെന്നാൽ പൂണ്ണനു ആളയയ്ക്കുകയും പതിവായിരുന്നു.

"പൂണ്ണൻ ഒരു ധനികന്റെ മകനായിരുന്നു. അതു കൊണ്ടു് ആ കുട്ടി വീട്ടുകാരെവിട്ടു സന്ന്യാസിയായിത്തീരുമോ എന്നു ഭയപ്പെട്ടു് അയാളെ വീട്ടുകാർ എല്ലായ്പോഴും ഭഗവാ ന്റെ അടുക്കൽ പോകുന്നതിനു സമ്മതിക്കാറില്ലായിരുന്നു. ഒരുദിവസം ഗുരുമഹാരാജ് കല്ക്കട്ടയിൽ ചെന്നി

ട്ടു പൂണ്ണനെ ക്രട്ടിക്കൊണ്ടുവരുന്നതിന് ഒരു ശിഷ്യനെ നിയോഗിച്ചു. ശിഷ്യൻ പൂണ്ണന്റെ വീട്ടിൽ ചെന്നപ്പോൾ അ കുട്ടി ഉറങ്ങുകയാണെന്നും അയാളെ അപ്പോൾ ഉണ ർത്താൻ പാടില്ലെന്നും വാതിൽകാവല്ക്കാരൻ പറഞ്ഞു. അ തുകേട്ട ശിഷ്യൻ മടങ്ങിവന്നു. പിന്നീട് ഗുരുമഹാരാജ് എന്നെ അയച്ചു. ഭഗവാൻ എന്തെങ്കിലും ആജ്ഞാപി ച്ചാൽ അതു ഞാൻ എങ്ങിനെയും നിവ്വഹിച്ചുവന്നു. ഞാൻ ഒരുവിധത്തിൽ വാതിൽകാവല്ക്കാരനെ അതിലംഘിച്ചു അ കത്തു കടന്നു മുകളിലത്തെ തട്ടിൽ പൂണ്ണൻ സഹോദരന്മാ രൊരുമിച്ചു കിടന്നുറങ്ങുന്ന സ്ഥലത്തെത്തി. ഞാൻ കുനി ഞ്ഞു പതുക്കെ പൂണ്ണനെ ഒന്നു നുള്ളി. അ കുട്ടി ഉണർന്നു. ഞാൻ വന്നകാര്യം അയാളുടെ ചെവിയിൽ മന്ത്രിച്ചു. ഞ ങ്ങളൊരുമിച്ചു ശബ്ദമുണ്ടാക്കാതെ താഴെയിറങ്ങി വാതിൽ കാവല്ക്കാരനോടു ചില സൂത്രമെല്ലാം പറഞ്ഞു പുറത്തുചാടി ഓടി."

ശശിമഹാരാജിന്റെ വാക്കുകളെത്തന്നെ ഞാൻ വീ ണ്ടും ചേർക്കുന്നു

"സുരേശൻ ഒരു വലിയ നിരീശ്വരവാദിയായിരുന്നു. ബലരാമനും അയാളുടെ സ്നേഹിതന്മാർക്കും ദക്ഷിണേശ്വര ത്തെ പരമഹംസന്റെ നേർക്കുണ്ടായിരുന്ന ഭക്തിബഹുമാന ങ്ങളെപ്പറ്റി അയാൾക്കു വലിയ അസൂയയായിരുന്നു.

ഒരുദിവസം പരമഹംസദേവനെ തന്റെ നിരീശ്വര വാദങ്ങളെക്കൊണ്ടു കുഴയ്ക്കണമെന്നു തീർച്ചപ്പെടുത്തി അയാൾ ബലരാമനോടൊരുമിച്ചു ദക്ഷിണേശ്വരത്തേക്കു പുറപ്പെട്ടു. എന്നാൽ നിഷ്കപടനായ ആ സന്ന്യാസിയുടെ മുമ്പിൽ ചെ

ന്നിരുന്നപ്പോഴേക്കു അയാളുടെ മനസ്സു ശൂന്യശൂന്യമായിത്തീ
ന്നു. ഇതു് അയാൾതന്നെ എന്നോടു പറഞ്ഞതാണു്. അ
യാൾ തയാറാക്കിക്കൊണ്ടുവന്ന വാദങ്ങളൊന്നും അയാൾക്കു്
ഓർമ്മയില്ലാതായി. എല്ലാവരോടും സംസാരിക്കുന്ന രീതി
യിൽ ഗുരുമഹാരാജു് അയാളോടും കരുണയോടുകൂടി സംസാ
രിച്ചു. അക്കൂട്ടത്തിൽ ഭഗവാൻ തന്റെ ചില അനുഭവങ്ങ
ളെക്കുറിച്ചും അയാളോടു പറഞ്ഞു. സുരേശൻ ഉടൻതന്നെ
അദ്ദേഹത്തിന്റെ ദിവ്യശക്തി മനസ്സിലാക്കി അദ്ദേഹത്തി
ന്റെ പാദത്തിൽവീണു നമസ്കരിച്ചു ഒരു പരമഭക്തനായി
ത്തീർന്നു. അയാളാണു പിൽക്കാലത്തു ഭഗവാനോടൊരുമിച്ചു
താമസിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ശിഷ്യന്മാർക്കും ദക്ഷിണേശ്വരത്തു
ഭഗവാനെ കാണാൻ വരുന്ന അതിഥികൾക്കും വേണ്ടിവന്ന
ചിലവിന്റെ അധികഭാഗം നിർവ്വഹിച്ചതു്.

"ഒരിയ്ക്കൽ ഗുരുമഹാരാജു് ശിഷ്യന്മാരോടു സംസാരി
ച്ചുകൊണ്ടിരിയ്ക്കുന്നതിനിടയ്ക്കു പെട്ടെന്നു സമാധിസ്ഥനാ
യി. ആ അവസ്ഥയിൽ പത്തുപതിനഞ്ചുമിനിട്ടു ഇരുന്നു.
പിന്നീടു ബാഹ്യബോധംവന്നപ്പോൾ 'ഞാൻ സുരേശന്റെ
അടുക്കൽ ആയിരുന്നു' എന്നു പറഞ്ഞു. ഗുരുമഹാരാജു്
വന്നു താൻ പുതുതായി സ്ഥാപിച്ച ദേവീവിഗ്രഹം കണ്ടി
ല്ലല്ലൊ എന്നും ഇതിനുമുമ്പു ഇങ്ങിനെ ഉണ്ടായിട്ടില്ലല്ലൊ
എന്നും വിചാരിച്ചു കരുതുകൊണ്ടു താൻ അതിന്റെ മുൻ
പിൽ ഇരിയ്ക്കുമ്പോൾ പെട്ടെന്നു ഗുരുമഹാരാജു് തന്റെ
മുമ്പിൽ പ്രത്യക്ഷനായി, തന്നെ സമാധാനപ്പെടുത്തുകയും
സല്പസമയംകൂടെയിരുന്നു സന്തോഷിച്ചശേഷം മടങ്ങി

യെന്നും സുരേശൻതന്നെ പിന്നീടു ഞങ്ങളോടു പറയുകയുണ്ടായി."

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ സ്പർശംകൊണ്ടു ഒരു ഉത്തമഭക്തനായിത്തീർന്ന മറെറാരു അവിശ്വാസിയാണു ഗിരിശബാബു' എന്നു സാധാരണ വിളിക്കാറുള്ള ഗിരീശചന്ദ്രഘോഷൻ ഭഗവാന്റെനേർക്കു അദ്ദേഹത്തിനുള്ള കൃതജ്ഞതയ്ക്കു ഒരതിരില്ലായിരുന്നു. ഒരുദിവസം അതിനെപ്പററി പറയുമ്പോൾ അദ്ദേഹം ഗൽഗദത്തോടുകൂടി പറഞ്ഞു. "ഈ സംസാരസമുദ്രവും അതിനേക്കാൾ ഒട്ടുംതന്നെ ആപത്തു കുറഞ്ഞതല്ലാത്ത അവിശ്വാസസമുദ്രവും കടക്കുന്നതിനു യാതൊരുവൻ എന്നെ ശക്തനാക്കിയോ അദ്ദേഹത്തിനു് എനിക്കു എന്തു പകരംകൊടുക്കാൻ കഴിയും? അദ്ദേഹത്തിനെ എനിയ്ക്കു് എങ്ങിനെ ശുശ്രൂഷിക്കാൻകഴിയും? എന്നാൽ ആരാധ്യമല്ലാത്തതായിട്ടു് അദ്ദേഹത്തിൽ യാതൊന്നും ഇല്ല എന്നു്.

"ഇങ്ങിനെയുള്ള ഒരു അത്ഭുതത്തെ എനിയ്ക്കുണ്ടാകാൻ പോകുന്നുവെന്നു ഞാൻ അറിഞ്ഞിരുന്നുവെങ്കിൽ ഞാൻ കൂടുതൽ വിഡ്ഢിയായി ജീവിക്കുമായിരുന്നു. മറെറാന്നിനുംവേണ്ടിയല്ല. മാപ്പുകിട്ടുന്ന ആനന്ദം അനുഭവിക്കാൻമാത്രം" എന്നു് അദ്ദേഹം വേറൊരിയ്ക്കൽ എന്നോടു പറയുകയുണ്ടായി. അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു "ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ കുട്ടികൾക്കു സ്വാതന്ത്ര്യംകൊടുക്കുന്ന അമ്മയെപ്പോലെയായിരുന്നു എനിക്കു് എപ്പോഴും. അദ്ദേഹം ചിലപ്പോഴെല്ലാം മറെറശിഷ്യന്മാരെ ശകാരിയ്ക്കുമായിരുന്നു. എന്നാൽ എന്നെ ഒരിക്കലും ശകാരിച്ചിട്ടില്ല. അദ്ദേഹം ക്രമക്രമേ എന്റെ

വീട്ടിൽ വരുമായിരുന്നു. എന്നോടുള്ള അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്നേഹം ഒരിക്കലും കേടില്ലാത്തതായിരുന്നു" എന്ന്.

ബംഗാളത്തെ അതിവിഖ്യാതന്മാരായ നാടകകർത്താക്കളിൽ ഒരാളാണ് ഗിരീശചന്ദ്രഘോഷൻ. അദ്ദേഹം എഴുപതു പ്രധാന നാടകങ്ങളും എഴുതിയിട്ടുണ്ട്. ചിലതു് ഏതാനുംമണിക്കൂറുകൾകൊണ്ടാണു് എഴുതിതീർത്തിട്ടുള്ളതു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജ്ഞാനപ്രഭാവം അത്ര ശക്തിയായിട്ടാണു പ്രവഹിച്ചിരുന്നതു്. അദ്ദേഹം അതിനുപുറമെ ഒരു നല്ല നടനും കായ്പ്രാപ്തിയുള്ള ഒരു നാടകസംഘനേതാവും ആയിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ആത്മികശക്തിയുടെ വശഗനായതിനുശേഷം അദ്ദേഹം ഭഗവാന്റെ സന്ദേശപ്രവാഹത്തിനു പറ്റിയ ഒരു സരിത്തായിതീർന്നു. അദ്ദേഹം എഴുതിയ ഓരോ നാടകത്തിലും ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ നാനാഭാവങ്ങളിൽ ഏതെങ്കിലും ഒന്നിനെ പ്രതിനിധീകരിക്കുന്നതും ഭഗവാന്റെ ഉപദേശങ്ങളിൽ ചിലതിനെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്നതും ആയ ഓരോ കഥാപാത്രം ഉണ്ടായി. ഗിരീശന്റെ നാടകങ്ങളുടെ പ്രഭാവം അനേകം ആളുകളെ പ്രപഞ്ചംവിട്ടു വിജനങ്ങളിൽ ധ്യാനസാധനകൾക്കു് അയക്കത്തക്കവണ്ണം അത്ര ശക്തിമത്തായിത്തീർന്നു. ഗിരീശന്റെ നാടകം കാണുകകൊണ്ടു വിരക്തന്മാരായിത്തീർന്ന പലരേയും എനിയ്ക്കു നേരിട്ടറിയാം.

ഗിരീശബാബു പ്രകൃത്യാ ഭക്തനായിരുന്നു. എന്നാൽ ഭാഗ്യദോഷത്താൽ ആദ്യഘട്ടത്തിൽ മദ്യത്തിന്റെ കപടവശങ്ങളുമായുണ്ടായ സംസർഗ്ഗം അദ്ദേഹത്തെ മദ്യത്തിൽ വിമുഖനാക്കി നാടകശാലയിലേക്കും അക്കാലത്തെ നാടകശാല

യിലെ നാനാവിധ ദോഷങ്ങളിലേക്കും തള്ളിവിട്ടു. ദക്ഷിണേശ്വരത്തെ പരമഹംസനെപ്പറ്റി കേൾക്കുകയും വായിക്കുകയും ചെയ്തിട്ടും അദ്ദേഹത്തെ കാണാൻ ഗിരീശനു താല്പര്യം ഉണ്ടായില്ല. ഒരുദിവസം ഉച്ചതിരിഞ്ഞസമയത്തു പരമഹംസൻ തന്റെ വീട്ടിൽനിന്നു അധികം അകലെയല്ലാതെയുള്ള ഒരു വീട്ടിൽ വന്നിരിയ്ക്കുന്നു എന്നുകേട്ടു എങ്ങനെയിരിക്കുന്നുവെന്നറിയാനുള്ള കൌതുകംകൊണ്ടു ഗിരീശൻ അവിടെ പോയി; കുറച്ചുസമയം അവിടെ നിന്നിട്ട് പിന്നെയും പണ്ടേപ്പോലെ വിശ്വാസമില്ലാതെ വിമർശബുദ്ധിയോടുകൂടിത്തന്നെ മടങ്ങിപ്പോന്നു.

പക്ഷേ പ്രഥമദർശനത്തിൽതന്നെയുണ്ടായ മനഃസംസ്കാരം താൻ അപ്പോൾ അറിഞ്ഞില്ലെങ്കിലും വളരെ അഗാധമായിരുന്നു. അതു ഗിരീശന്റെ മനസ്സിനെ ഒന്നിളക്കിമറിച്ചു. തന്റെ ജീവിതത്തെ നിയന്ത്രിക്കുന്നതിനു തനിയ്ക്കുതന്നെ ശക്തിയുണ്ടോ എന്നും അതിനുതന്നെക്കാൾ ശക്തിയുള്ള ഒരാളുടെ ആവശ്യം ഇല്ലേയെന്നും ഗിരീശൻ ശങ്കിയ്ക്കാൻതുടങ്ങി. എന്നാൽ അതിനുപ്രാപ്തിയുള്ള ഒരാളെ എവിടെകിട്ടും? ആരെയാണുതാൻ ഗുരുവായിവരിയ്ക്കേണ്ടതു്. ഈ ചോദ്യംഅദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സിൽ വല്ലാതെ വ്യഥയുണ്ടാക്കി. ഒടുവിൽ ഇതിന്റെ ഉത്തരം തരുന്നതിനു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനോടുതന്നെ ആവശ്യപ്പെടാൻ അദ്ദേഹം തീച്ചയാക്കി.

അന്നുതന്നെ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ബലരാമന്റെ വീട്ടിൽ വരികയും ഗിരീശന്റെ മനോവ്യഥ അറിഞ്ഞിട്ടെന്നപോലെ ഭഗവാൻ ഗിരീശന്ന് ആളയയ്ക്കുയും ചെയ്തു. ഭഗവാൻ ശിഷ്യന്മാരൊരുമിച്ചിരിയ്ക്കുന്ന വിശാലമായ, മുകളിലത്തെ മുറി

യിലേക്കു ഗിരീശൻ കടന്നു ചെന്നപ്പോൾ ഭഗവാൻ ഒരു പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി അയാളുടെ മുഖത്തു നോക്കിയിട്ട്, "നിനക്കു നിന്റെ ഗുരുവുണ്ട്" എന്നുപറഞ്ഞു. എന്നിട്ടും ഗിരീശന്നു മനസ്സിലായില്ല. അതുകൊണ്ടു അദ്ദേഹം പിന്നിട്ടു ദക്ഷിണേശ്വരത്തേക്കു ചെന്നു. അവിടെ ഭഗവാനെ കുറേ നേരം സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിയപ്പോൾ അദ്ദേഹമല്ലാതെ വേറെ ആരും തന്റെ ഗുരുവായിരിക്കാൻ അർഹനല്ലെന്നു ഗിരീശന്നു തോന്നി.

ആ നിമിഷം മുതൽ ഗിരീശന്റെ വിചാരഗതിയും ജീവിതരീതിയും മുഴുവൻ മാറി. ഈശ്വരവിശ്വാസം അദ്ദേഹത്തിൽ ദൃഢമായുറച്ചു. "ഗിരീശന്റെ വിശ്വാസം പാറപോലെയാണ്. അതു ഇളക്കിമറിയ്ക്കാൻ ആർക്കും സാധ്യമല്ല. അങ്ങിനെ വിശ്വാസമുള്ള ഒരു മനുഷ്യനെ കാണാൻ ഈലോകത്തു് അത്ര എളുപ്പമല്ല" എന്നു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ തന്നെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. ഭഗവാൻ മിക്കപ്പോഴും ഗിരീശന്റെ നാടകശാലയിലേക്കു പോകും. നാടകം അവസാനിച്ചാൽ ഭഗവാൻ അണിയറയിലേക്കുചെല്ലും. അവിടെ നാടകസംഘത്തിലെ ഏറ്റവും താണവേലക്കാരൻ വളരെയുള്ള എല്ലാവരും ഭഗവാനെ നമസ്കരിയ്ക്കാൻ വേണ്ടി കാത്തു നില്ക്കുക പതിവായിരുന്നുവെന്നു ഗിരീശൻതന്നെഎന്നോടു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. ഭഗവാൻ ചെല്ലുന്നതോടുകൂടി നാടകശാലയിലെ അന്തരീക്ഷം മുഴുവൻ ഒരു പുതിയ പരിശുദ്ധിയും പ്രേമവും കൊണ്ടുനിറയുമായിരുന്നു.

അന്നത്തെ ആ മനോഭാവം ഇന്നും നശിച്ചിട്ടില്ല. അന്നു ഭഗവാനെകണ്ടു വണങ്ങിയവരെല്ലാം ഇന്നും അദ്ദേഹത്തി

ന്റെ ഒരു ചിത്രം വീട്ടിൽ വച്ചിട്ടുണ്ട്. ദൈനംദിനം അതിനെ മാലയണിയിച്ച് അതിന്റെ മുമ്പിൽ സുഗന്ധദ്രവ്യങ്ങൾ ഇട്ട് ധൂപിച്ച് ആദരവോടുകൂടി പൂവ്വകഥയോർത്ത് അവർ അതിനെ വണങ്ങുന്നു.

നാഗമഹാശയൻ

—:o:—

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ പ്രഭാവത്തിനു നാഗമഹാശയൻ അധീനനായതു് ഹവ്വ്യം-ൽ ആണ്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ അച്ഛൻ ദീനരായിരുന്നു ഒരു നല്ല ഭക്തനും പരോപകാരനും കൽക്കട്ടയിലെ ഒരു കമ്പനിയിൽനിന്നു പെൻഷനെടുത്തു കിട്ടുന്ന ചുരുങ്ങിയശമ്പളം കൊണ്ടു കാലക്ഷേപം ചെയ്തുവന്നയാളും ആയിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ അമ്മ ചെറുപ്പത്തിൽതന്നെ മരിച്ചു. അമ്മായിയാണു പിന്നീടു വളർത്തിയതു്. ഈ അമ്മായി മരിയ്ക്കുമ്പോൾ നാഗമഹാശയനോടു്, "നിന്റെമനസ്സു് എപ്പോഴും ഈശ്വരനിൽതന്നെ വെച്ചുകൊള്ളണം" എന്നു പറഞ്ഞുവെന്നറിയുമ്പോൾ ആ സ്ത്രീ എത്രത്തിലാണു് അദ്ദേഹത്തെ വളർത്തിയതെന്നു നമുക്കു മനസ്സിലാക്കാം.

അക്കാലത്തു് ഇന്നത്തേക്കാൾ വിദ്യാലയങ്ങൾ വളരെ കുറവായിരുന്നു. നാഗമഹാശയന്റെ വീട്ടിനടുത്തു് ഒരു വിദ്യാലയമെ ഉണ്ടായിരുന്നുള്ളൂ. അതും മൂന്നു ക്ലാസുമാത്രം. ആ സ്കൂളിൽപഠിപ്പുകഴിഞ്ഞപ്പോൾനാഗമഹാശയൻ അച്ഛനോടുതന്നെ കൽക്കട്ടയിൽപഠിയ്ക്കാൻഅയയ്ക്കണമെന്നുപറഞ്ഞു.

എന്നാൽ അതിനുവേണ്ടധനം ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. അപ്പോ ൾ ആ ഗ്രാമത്തിൽനിന്ന പത്തുമൈൽദൂരെ ഡാക്കായിൽപ ല നല്ല വിദ്യാലയങ്ങളും ഉണ്ടെന്നു് അദ്ദേഹം അറിഞ്ഞു. ഉച്ചയ്ക്കു് ഭക്ഷണത്തിനു കുറച്ചു പൊരിയുമായിട്ട നാഗമഹാ ശയൻ കാൽനടയായി ഡാക്കായിലേക്കു പുറപ്പെട്ടു, അവിടെ യുള്ള പല വിദ്യാലയങ്ങളുംചെന്ന കണ്ടശേഷം വൈകുന്നേ രമായപ്പോൾ കുട്ടിയെ കാണാതെ വ്യാകുലയായിരിയ്ക്കുന്ന വ ളുത്തമ്മയുടെ അടുത്തുചെന്നു്, "നാളെമുതൽ ഡാക്കായിൽ പഠിയ്ക്കാൻപോകയാണം. നേരത്തെ എട്ടുമണിയാകുമ്പോ ഴേക്കു് എനിക്കു ചോറുതരണം" എന്നു പറഞ്ഞു. പതിന ഞ്ചുമാസം വെയിലും മഴയും വകവെയ്ക്കാതെ മുറയ്ക്കു് ഇരു പതു മൈൽദൂരം ദിവസവും നടന്ന അദ്ദേഹം വിദ്യാലത്തി ൽ ഹാജരായി പഠിച്ചു. ഈ കാലത്തിനിടയ്ക്കു് ആകെ രണ്ടു സ്വാധ്യായദിവസമെ വിദ്യാലയത്തിൽ പോകാതിരുന്നി ട്ടുള്ളു.

ഒടുവിൽ അച്ഛനോടൊരുമിച്ചു് കൽക്കട്ടയിൽതാമസി യ്ക്കുന്നതിനു സൌകര്യമെല്ലാം വന്നുചേർന്നു. ഒന്നരക്കൊല്ലം അദ്ദേഹം കൽക്കട്ടയിലെ ഒരു വൈദ്യമഹാപാഠശാലയിൽ പഠിച്ചു. അതിനുശേഷം സുപ്രസിദ്ധ വൈദ്യനായ വിഹാ രിലാലഭാദുരിയോടൊരുമിച്ചു പ്രവർത്തിച്ചു് ഹോമിയോപ്പതി ചികിത്സയിൽ നൈപുണ്യം സമ്പാദിച്ചു. തന്റെ തൊഴി ലിൽ അദ്ദേഹം വേഗത്തിൽ സമർത്ഥനായി. രോഗംകണ്ടാ ൽ നിർണ്ണയിയ്ക്കാനുള്ള ഒരു അസാധാരണശക്തി പഠിയ്ക്കുന്ന കാലത്തുതന്നെ അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായിരുന്നു. അന്നുതന്നെ അദ്ദേഹം പല മഹാരോഗങ്ങളും ചികിത്സിച്ചു മാറുകയു

ണ്ടായി ചികിത്സയ്ക്കു അദ്ദേഹം ഒരിക്കലും ഒരു കൃത്യമായ ഫീസുവച്ചിരുന്നില്ല. ജനങ്ങൾ ന്യായമായി വല്ല സംഖ്യയും കൊടുത്താൽമാത്രം അദ്ദേഹം വാങ്ങുമായിരുന്നു. ഒരിയ്ക്കൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അച്ഛനു ശമ്പളംകൊടുത്തുവന്ന മിസ്റ്റർ പാളിന്റെ വീട്ടിലെ ഒരു സ്ത്രീയെ അദ്ദേഹം ചികിത്സിച്ചുമരണത്തിൽ നിന്നു രക്ഷിച്ചു. അതിനു പ്രതിഫലമായി അവർ അദ്ദേഹത്തിനു ഒരു വെള്ളിത്തളികയും അതുനിറച്ചു ഉറുപ്പികയും കൊടുത്തു. അദ്ദേഹം ആ സംഖ്യ വിനയപൂർവ്വം ഉപേക്ഷിയ്ക്കുയും തനിയ്ക്കു ഇരുപതുറുപ്പിക മാത്രമെ തരേണ്ടതുള്ളുവെന്നു പറയുകയും ചെയ്തു.

ഇതുകണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ അച്ഛൻ അസംതൃപ്തനായിട്ട്, "ഈമട്ടിലാണെങ്കിൽ നിനക്കു് ഒരിക്കലും നിന്റെതൊഴിൽകൊണ്ടു് ഒരു വലിയവനാകാൻ സാധിക്കയില്ല" എന്നു പറഞ്ഞു. അതിനുമകൻ പറഞ്ഞ മറുപടി, "എന്നെക്കൊണ്ടു മറിച്ചു സാധിയ്ക്കയില്ല; എന്തുവന്നാലും വേണ്ടില്ല, ഞാൻ തെറ്റെന്നു കരുതുന്നതു ചെയ്യാൻ എന്നെക്കൊണ്ടാവില്ല. നീതിമാർഗ്ഗത്തിൽ സഞ്ചരിയ്ക്കാൻ അങ്ങു് എന്നെ എപ്പോഴും ഉപദേശിച്ചിട്ടില്ലേ? മരുന്നിനുള്ള വില എല്ലാംകൂടി ആറു ഉറുപ്പികയിൽ അധികമില്ല. ഏഴുദിവസത്തേക്കു് എനിക്കുള്ളഫീസ് പതിനാലു ഉറുപ്പികയിൽ കുടാനാം പാടില്ല. പിന്നെഞാൻ എങ്ങിനെ ഇരുപതുറുപ്പികയിൽ കൂടുതൽ വാങ്ങും?" എന്നായിരുന്നു.

പലപ്പോഴും പണം വാങ്ങുന്നതിനു പകരം അദ്ദേഹം തന്റെ അടുക്കൽ വരുന്നരോഗികൾക്കു പണം ദാനമായി കൊടുക്കുകയോ തിരിച്ചുചോദിക്കാതെ കടം കൊടുക്കുകയോ

അദ്ദേഹം ചെയ്യുവന്നു. തന്റെ സ്വന്തം ആഹാരത്തിനു പോലും നിക്കിവയ്ക്കാതെ അദ്ദേഹം കിട്ടുന്ന സംഖ്യയിൽ നിന്നു പലപ്പോഴും ദാനം ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. ദീനക്കാരെ നോക്കുന്നതിനു വളരെ ദൂരം നടക്കാൻ അദ്ദേഹത്തിനു യാതൊരു മടിയും ഇല്ലായിരുന്നു. പിന്നെ ദരിദ്രന്മാരാണു ദീനക്കാരെങ്കിൽ പറയേണ്ടതില്ല. റോഡരികിൽ വല്ലരോഗികളും കിടക്കുന്നതുകണ്ടാൽ അദ്ദേഹം അവരെ എടുത്തു വീട്ടിൽ കൊണ്ടുപോയികിടത്തി ശുശ്രൂഷിയ്ക്കുക പതിയായിരുന്നു. ഒരിക്കൽ ഒരാൾ അയാളുടെ കുടിലിന്റെ തിണ്ണയിൽ തറയിൽ എതുയും ഭയനീയമായ അവസ്ഥയിൽ രോഗം കൊണ്ടുകിടന്നു കഷ്ടപ്പെടുത്തുന്നതുകണ്ടു. ഉടൻതന്നെ അദ്ദേഹം ഓടി വീട്ടിൽചെന്നു തന്റെ മെത്തയെടുത്തു കൊണ്ടുവന്നു് അയാളെ അതിൽ കിടത്തി ശുശ്രൂഷയ്ക്കു വേണ്ട ഏർപ്പാടുചെയ്തു. വേറൊരിയ്ക്കൽ വളരെ തണുപ്പുള്ള ഒരു രാത്രി അദ്ദേഹം ശരിയായ വസ്ത്രമില്ലാതെ തണുത്തു വിറയ്ക്കുന്ന ഒരു രോഗിയ്ക്കു തന്റെ കരിമ്പടം കൊടുത്തിട്ടു് പുതപ്പില്ലാതെ അയാളുടെകിടക്കയുടെ അടുത്തിരുന്നു ശുശ്രൂഷിച്ചുകൊണ്ടു് ആ രാത്രിമുഴുവൻ കഴിച്ചുകൂട്ടി.

സ്വന്തംകായ്ക്കുത്തെപ്പറ്റി അദ്ദേഹത്തിനു വിചാരമോ ഭയമോ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. കൽക്കട്ടയിൽ പ്ലേഗു കലശലായി ബാധിച്ച ഒരവസരത്തിൽ തന്റെ ഒരു സ്നേഹിതന്റെ അസഹായനായ ഭൃത്യനെ അദ്ദേഹം അടുത്തുചെന്നിരുന്നു് അക്ഷീണഭക്തിയോടുകൂടി ശുശ്രൂഷിച്ചു; മരണസമയം വന്നപ്പോഴം അയാളുടെ ആവശ്യപ്രകാരം അയാളെ ഗംഗയിലേക്കു് എടുത്തുകൊണ്ടുപോയി, ജീവൻ പോകുന്നതുവരെ കയ്യി

ൽ താങ്ങിക്കൊണ്ടുനിന്നു; പിന്നിട്ട ശവമെടുത്തു് ശ്മശാനത്തിൽകൊണ്ടുപോയി ദഹിപ്പിച്ചു. അന്യന്മാരുടെ വേദന അദ്ദേഹത്തിൽ അളവറ്റ വേദനയുണ്ടാക്കി. സ്വന്തം ക്ലേശങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തിനു അശേഷം സാരമില്ലായിരുന്നു.

ഒരിയ്ക്കൽ ഒരു കായ്പ്രമാണിച്ചു് അദ്ദേഹത്തിനോടു ഒരാൾ കൽക്കട്ടയിൽ വരണമെന്നാവശ്യപ്പെട്ടു. വഴിയിലെ ആവശ്യത്തിനു് അയാൾ എട്ടുരൂപ്പികയും ഒരു പൂതപ്പും അയച്ചുകൊടുത്തു. ടിക്കറ്റു വാങ്ങാൻ ഭാവിയ്ക്കുന്നസമയത്തു് ഒരു സാധുസ്ത്രീ കീറത്തുണിയുംധരിച്ചു പട്ടിണികിടക്കുന്ന അഞ്ചുകുഞ്ഞുങ്ങളോടുകൂടി പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു. അദ്ദേഹം പണവും പുതപ്പും അവർക്കു കൊടുത്തു. പതിനഞ്ചണയുമായിട്ടു് അദ്ദേഹം കാൽനടയായി കൽക്കട്ടയിലേക്കു പുറപ്പെട്ടു. പുഴകടന്നിക്കടന്നും ഭിക്ഷവാങ്ങി ആഹാരം കഴിച്ചും ഇരുപത്തിഒമ്പതു ദിവസംകൊണ്ടാണു് അദ്ദേഹം കൽക്കട്ടയിലെത്തിയതു്.

നിർദ്ധനന്മാരും ദുഃഖിതന്മാരും മാത്രമല്ല അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്നേഹത്തിനു പാത്രങ്ങളായിരുന്നതു്. മൃഗങ്ങളും ഇഴജന്തുക്കളും കൂടി അദ്ദേഹത്തിന്റെ കൃപയിൽ ഭാഗഭാക്കുകളായിരുന്നു. ഇഴഞ്ഞുനടക്കുന്ന ഏറ്റവും ചെറിയ ജന്തുവിനെപ്പോലും അദ്ദേഹത്തിനു ദ്രവിയ്ക്കാൻ കഴിയുമായിരുന്നില്ല. തന്റെ വീട്ടിന്റെ വരാന്തയിലെ ഒരു തൂണിൽ പിടിച്ചുവളർന്നവന്ന ചിതലുകളുടെ കൂട്ടു നശിപ്പിക്കുന്നതിനു പകരം ആ തൂണു വീഴുന്നതുവരെ അദ്ദേഹം അനങ്ങാതിരിയ്ക്കുയാണു ചെയ്തതു്. മത്സ്യംപിടിത്തക്കാർ വീട്ടിന്റെ മുൻവശത്തു വന്നാൽ അവർ പിടിച്ചമത്സ്യംമുഴുവൻ വിലയ്ക്കുവാങ്ങി അതിൽ ജീവ

നുള്ളതിനെയെല്ലാം അടുത്തുള്ള ഒരു കുളത്തിൽ അദ്ദേഹം ഇട്ടുവന്നു.

പാമ്പുപോലും അദ്ദേഹത്തിനു സ്നേഹപാത്രമായിരുന്നു. ഒരിയ്ക്കൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ തോട്ടത്തിൽ ഒരു വലിയപാമ്പിനെകണ്ടു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭാര്യ അതിനെ കൊല്ലണമെന്നാവശ്യപ്പെട്ടു. അപ്പോൾ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞതു് "കാട്ടിലെ പാമ്പല്ല നമുക്കു് ഉപദ്രവം ചെയ്യുന്നതു് മനസ്സിലെ പാമ്പാണു് ഒരു മനുഷ്യനെ കൊല്ലുന്നതു്" എന്നായിരുന്നു. പിന്നിടു് അദ്ദേഹം ആ പാമ്പിനോടുചെന്നു് അപേക്ഷിച്ചതനുസരിച്ചു് അതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ പുറകെ കാട്ടിലേക്കുപോയതു കണ്ടതായി ആ ഗ്രാമത്തിലുള്ളവർ ഇന്നും പറയുന്നു. "വെളിയിലുള്ള ലോകം നമ്മുടെ മനസ്സിന്റെ ഒരു വികാസം മാത്രമാണു്. നിങ്ങൾ വെളിയിലേക്കു് എന്തു കൊടുക്കുന്നുവോ അതുതന്നെയാണു വെളിയിൽനിന്നു നിങ്ങൾക്കു തിരിച്ചുകിട്ടുന്നതു്. അതു് ഒരു കണ്ണാടിയിൽ നോക്കുന്നതുപോലെയാണു്. ഏതുതരത്തിലുള്ളമുഖം നിങ്ങൾ കണ്ണാടിയുടെ മുമ്പിൽ കാട്ടുന്നുവോ ആ തരത്തിലുള്ള മുഖം കണ്ണാടിയിലും കാണും" എന്നായിരുന്ന അദ്ദേഹം അതിനുപറഞ്ഞ സമാധാനം.

വൈദ്യവൃത്തിയിൽ അദ്ദേഹത്തിനു ധാരാളം ഉന്നതിഉണ്ടായിക്കൊണ്ടിരുന്നുവെങ്കിലും കുറെ നാൾകഴിഞ്ഞപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിനു് അതിൽ മുഷിച്ചിൽ വന്നുതുടങ്ങി. അദ്ദേഹത്തിനു മനസ്സിനു സുഖമില്ലാതായി. അവിശ്രാന്തി വർദ്ധിച്ചുവന്നു. "ഈശ്വരനിൽ എത്രവിശ്വാസവും ഭക്തിയും ഉണ്ടായാലും ഒരു ശരിയായ ഗുരുവിൽനിന്നു് ഉപദേശംവാങ്ങി അദ്ദേ

ഫത്തിന്റെ മേൽനോട്ടത്തിൽ അഭ്യാസംചെയ്യാതെ ഈശ്വ രദർശനം സിദ്ധിക്കയില്ല"എന്നു് ഒരു സന്യാസി ഒരിയ്ക്കൽഅ ദ്ദേഹത്തിനോടു പറഞ്ഞിരുന്നു. ഈ വിചാരം നാഗമഹാ ശയനെ വല്ലാതെ പീഡിപ്പിച്ചു. അനേകദിവസം അദ്ദേ ഹം ഗംഗാതീരത്തിരുന്നു്, തന്റെമേൽ ദയതോന്നി ഒരു ശ രിയായ ഗുരുവിനെ തരണമെന്നു് ലോകമാതാവിനോടു പ്രാ ത്ഥിച്ചു.

അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്നേഹിതനായസുരേശൻ ദക്ഷിണേ ശ്വരത്തുവിളങ്ങുന്ന ദിവ്യജ്യോതിസ്സിനെപ്പറ്റി കേശവചന്ദ്ര സേനന്റെ അടുക്കൽനിന്നു കേട്ടിരുന്നു. രണ്ടുമാസത്തേക്കു് അയാൾ അതിനെപ്പറ്റി ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല. ഒടുവിൽ സുരേ ശന്റെ അടുക്കൽനിന്നു നാഗമഹാശയൻ വിവരം അറി ഞ്ഞു. അപ്പോൾതന്നെ അദ്ദേഹത്തിനു ദക്ഷിണേശ്വരത്തു ചെന്നു് അവിടെയിരിക്കുന്ന പുണ്യപുരുഷനെ കാണാൻ അസഹ്യമായ ആഗ്രഹമുണ്ടായി. അടുത്തദിവസം രാവി ലേതന്നെ ആ സ്നേഹിതന്മാർ രണ്ടുപേരും നേരത്തെ ആ ഹാരംകഴിഞ്ഞു ദക്ഷിണേശ്വരക്ഷേത്രത്തിലേക്കു പുറപ്പെട്ടു. അതു് ഏപ്രിൽമാസമായിരുന്നു. ചൂടു് അസഹ്യം. ചുട്ടുപ ഴുത്തറോഡിൽക്കൂടി അവർ അതിതൃഷ്ണയോടുകൂടി നടന്നു ക്ഷേ ത്രത്തെ അതിക്രമിച്ചു കുറെ ദൂരം പോയി. അതുകൊണ്ടു പിന്നെ കുറെ തിരിച്ചുനടക്കേണ്ടിവന്നു. ഒടുവിൽ ക്ഷേത്രത്തി ന്റെ ഒരു മൂലയിലുള്ള ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഇരിയ്ക്കുന്നമുറി യിൽ അവർ രണ്ടുമണിസമയത്തെത്തി.

അപ്പോൾ അവിടെ ഒരാൾ ഇരിയ്ക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അയാളോട് അവർ,"ബാബാ! പരമഹംസർ താമസിയ്ക്കുന്ന

തു് എവിടെയാണെന്നു ഞങ്ങൾക്കു പറഞ്ഞുതരാമോ?" എ
ന്നുചോദിച്ചു. ഇവിടെത്തന്നെ "പക്ഷേ ഇന്നു ചന്ദ്രനഗരംവ
രെ പോയിരിക്കയാണു്" എന്നു് അയാൾ മറുപടിപറഞ്ഞു.
ക്ഷീണിച്ച മനസ്സുവാടി അവർ പിന്തിരിയാൻ ഭാവിച്ചു. അ
പ്പോൾ അതാ ഒരു നല്ലവണ്ണം വെളിച്ചമില്ലാത്ത മുറിയിലിരുന്നു
കൊണ്ടു് അകത്തുവരാൻ വിളിയ്ക്കുന്നതു് അവർ കണ്ടു. അ
തു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻതന്നെയായിരുന്നു. അദ്ദേഹം അവ
രെ സ്നേഹപൂർവ്വം സ്വീകരിയ്ക്കുകയും പുത്തനായിവരുന്നവരെ
അകത്തുകടത്താതെ തടുക്കുന്നതു മായയുടെ വികൃതികളിൽ
ഒന്നാണെന്നു് അവരോടു പറയുകയും ചെയ്തു. അവർ വളരെ
സമയം ഭഗവാനോടൊരുമിച്ചിരുന്നു. വർത്തമാനം പറയുന്ന
തിനിടയ്ക്കു ഭഗവാൻ പെട്ടെന്നു നാഗമഹാശയന്റെ നേർക്കു
തിരിഞ്ഞു്, "നീ എന്നെ ഇത്രസൂക്ഷിച്ചു നോക്കുന്നതെന്തു്?"
എന്നുചോദിച്ചു. "ഞാൻ അങ്ങയെ കാണാൻ വളരെ ആ
ഗ്രഹിച്ചിരുന്നു. ഇപ്പോൾ ഞാൻ ആ ആഗ്രഹത്തിനു പൂ
ർത്തിവരുത്തുകയാണു്" എന്നായിരുന്നു നാഗമഹാശയ
ന്റെ മറുപടി.

അടുത്തയാഴ്ച അവർ വീണ്ടും ദക്ഷിണേശ്വരത്തേക്കു
പോയി. ഇതിനിടയ്ക്കുള്ള ദിവസമെല്ലാം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവ
നെ കാണുന്നതിനുള്ള ആഗ്രഹം നാഗമഹാശയനിൽ കു
ത്തിജ്വലിക്കയായിരുന്നു. ഉജ്വലിക്കുന്ന തൃഷ്ണയോടെയാ
ണു നാഗമഹാശയൻ എത്തിയതു്. അദ്ദേഹം അകത്തുവ
ന്നയുടനെ ഭഗവാൻ "ഞാൻനിനക്കുവേണ്ടി കാത്തിരിയ്ക്കയാ
യിരുന്നു. നി വീണ്ടും വന്നതു നന്നായി" എന്നുപറഞ്ഞു.
സ്വല്പംകഴിഞ്ഞു്, "കണ്ണേ! ഭയപ്പെടേണ്ട. നീ ഒരു വ

ലിയ ഉച്ചഭാവം പ്രാപിച്ചുകഴിഞ്ഞു" എന്നു ഭഗവാൻ പറഞ്ഞു.

അതിൽപിന്നെ നാഗമഹാശയൻ ക്രമക്രമേ ദക്ഷിണേശ്വരത്തേക്കു പോകുകയും ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനു് ഏറ്റവും പ്രിയപ്പെട്ട ഗൃഹസ്ഥശിഷ്യന്മാരിൽ ഒരാളായിത്തീരുകയും ചെയ്തു. ഭഗവാന്റെ പാദപദ്മസന്നിധിയിൽ അദ്ദേഹത്തിനു എപ്പോഴും ഒരു സ്ഥാനമുണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ അവിടെഭഗവാനെ കാണാൻ വരുന്ന മഹാന്മാരുമായി ചേരുന്നതിനു തക്ക യോഗ്യത തനിക്കില്ലെന്നുവിചാരിച്ചു ആദ്യകാലങ്ങളിലെങ്ങും അദ്ദേഹം ഞായറാഴ്ചയും മറ്റു് ഒഴിവുദിവസങ്ങളിലും ദക്ഷിണേശ്വരത്തു പോകാറില്ലായിരുന്നു. അത്രതാഴ്മയുള്ളവനായിരുന്നു അദ്ദേഹം. എന്നാൽ ഒടുവിലായപ്പോഴേക്കു് അവർ അദ്ദേഹത്തിനെപ്പറ്റി മനസ്സിലാക്കി അദ്ദേഹത്തെ ആദരിച്ചുവന്നു.

ഭഗവാനെകണ്ടതിനു ശേഷവും അച്ഛനെ തൃപ്തിപ്പെടുത്തുന്നതിനു വേണ്ടി അദ്ദേഹം വൈദ്യവൃത്തി തുടർന്നുകൊണ്ടേയിരുന്നു. എന്നാൽ ഒരു ദിവസം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഒരു ഭക്തനോടു്, "മനസ്സു് ഔഷധത്തിലെ ചെറിയ ബിന്ദുക്കളിൽ സക്തമാകുകയാണെങ്കിൽ അതു് പ്രപഞ്ചത്തിൽ സർവ്വത്തേയും ക്രമേ സങ്കല്പിയ്ക്കുന്നതിനു് എങ്ങനെ ശക്തമാകും?" എന്നു ചോദിയ്ക്കുന്നതു നാഗമഹാശയൻ കേട്ടു. അദ്ദേഹത്തിനു് അതു മതിയായിരുന്നു. ഉടൻ തന്നെ അദ്ദേഹം വീട്ടിൽ ചെന്നു മരുന്നുപെട്ടിയും വൈദ്യപുസ്തകങ്ങളും എടുത്തു ഗംഗയിലെറിഞ്ഞു സ്നാനം കഴിച്ചു ഒരു പുതിയ ജീവിതം ആരംഭിച്ചു. ഭഗവാനെപ്പറ്റി ക്രമേ ക്രമേ അറി

യുന്നോവും അദ്ദേഹത്തിൽ ത്യാഗവും ക്രൂരതൽ ക്രൂരതൽ വ
ർദ്ധിച്ചുവന്നു. അദ്ദേഹം സംസാരത്തെ ത്യജിയ്ക്കുന്നതിനു
ആഗ്രഹിച്ച പല പ്രാവശ്യം ഭഗവാനെ വിവരം അറിയിച്ചു.
അപ്പോഴെല്ലാം ഒരുപോലെ ഭഗവാൻ മറുപടി പറഞ്ഞ
തു്, "ഗൃഹസ്ഥനായ് രിയ്ക്കുന്നതുകൊണ്ടു ദോഷമെന്തു്? മ
നസ്സുമാത്രം ഈശ്വരനിൽ വച്ചുകൊണ്ടിരിയ്ക്കുക. നിന്റെ
ജീവിതം ഗൃഹസ്ഥന്മാക്കു ഒരു മാതൃക കാണിച്ചുകൊടുക്കും.
മനുഷ്യർ അതുകണ്ടു് ആശ്വസിയ്ക്കട്ടെ" എന്നായിരുന്നു.

അനുസരണയോടുകൂടി നാഗമഹാശയൻ ഗൃഹജീവി
തം തന്നെ കയ്ക്കൊണ്ടു. അതു് അദ്ദേഹത്തിനു് ഒരു വലി
യ അടിയായിരുന്നു. എങ്കിലും അദ്ദേഹം ഭഗവാന്റെ ആ
ജ്ഞയെ വളരെ നിഷ്കർഷയോടെ പരിപാലിച്ചു. പിന്നീ
ടുള്ള അനേകം സ്നേഹിതന്മാർ അദ്ദേഹത്തിനോടു് പു
മഹാക്ഷേത്രത്തിൽ വന്നു താമസിയ്ക്കണമെന്നും അദ്ദേഹത്തി
നും-കൂടെയുള്ളവക്കും വേണ്ട സകലതും കൊടുക്കാമെന്നും പ
റഞ്ഞിട്ടുകൂടി അദ്ദേഹം അവരോടു പറഞ്ഞതു്, "ഭഗവാൻ
എന്നോടു വീട്ടിൽ താമസിയ്ക്കാനാണു പറഞ്ഞതു്. അദ്ദേ
ഹത്തിന്റെ കല്പനവിട്ടു് ഒരിഞ്ചു മാറാൻ എനിയ്ക്കു സാധി
യ്കയില്ല" എന്നായിരുന്നു.

നാഗമഹാശയൻ ഗൃഹസ്ഥധർമ്മം അക്ഷരംപ്രതി
അനുഷ്ഠിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ വാതിൽ ഒരിയ്ക്കലും അട
യ്ക്കുക പതിവില്ലായിരുന്നു. ആത്മത്യാഗപൂർണ്ണമായ ശുശ്രൂ
ഷയിൽ അദ്ദേഹത്തിനു ഒരിയ്ക്കലും മുഷിച്ചിലില്ലായിരുന്നു.
ചിലപ്പോൾ അദ്ദേഹം വീട്ടിൽ വരുന്നവക്കു ആഹാരം കൊ
ടുക്കുന്നതിനു പുറമെ വഴിച്ചിലവും കൊടുക്കുമായിരുന്നു. വീ

ട്ടിൽ ഒരുന്ന ആക്കെങ്കിലും അവരെ അവിടെ കിടത്തിസുഖപ്പെട്ടുന്നതു വരെ ശുശ്രൂഷിയ്ക്കും. പിന്നെ തോണിയിൽ കയറി വഞ്ചിക്കുലിയും യാത്രച്ചിലവും കൊടുത്തയയ്ക്കും. കൽക്കട്ടായിൽ അവക്കുണ്ടായിരുന്ന ചെറിയ കെട്ടിടം വാടകയ്ക്കു കൊടുത്തു, അതിൽ നിന്നു കിട്ടുന്ന ആദായം കൊണ്ടു വീട്ടിലെ ചിലവിനു് ഒരിയ്ക്കലും മുഴുത്തുവന്നില്ല. അതുകൊണ്ടു് മിക്കപ്പോഴും വീട്ടിൽ ഒരു പൈപോലും കാണുകയില്ല.

ഒരിയ്ക്കൽ ഒരു മഴക്കാലത്തു രണ്ടു ഭക്തന്മാരായ യാത്രക്കാർ അദ്ദേഹത്തിന്റെ വീട്ടിൽ ചെന്നു രാത്രി താമസിച്ചു. വീട്ടിലെ നാലു മുറികളിൽ ഒരു മുറിയെ ചോരാത്തതായിട്ടുണ്ടായിരുന്നുള്ളു. മഴയും അതികലശൽ. എങ്കിലും ആ ചോരാത്ത മുറി ആ അതിഥികൾക്കു താമസിയ്ക്കാൻ കൊടുത്തിട്ടു അദ്ദേഹം ഭാര്യയോടുപറഞ്ഞു:— "വരിക. നമ്മളം ഭാഗ്യമുള്ളവരാണു്. നമുക്കു് ഇന്നു രാത്രി മുഴുവൻ ഈ തിണ്ണയ്ക്കിരുന്നു നാമം ജപിച്ചു കഴിച്ചുകൂട്ടുകയാം" എന്നു്.

നാഗമഹാശയൻ അവിടെ താമസിയ്ക്കുന്ന കാലത്തോളം വീട്ടു കേടു തീർക്കുകയെന്നതു് അസാധ്യമായിരുന്നു. പുരയുടെ വല്ല അറ്റകുറ്റവും തീർക്കാൻ കൂലിക്കാരനെ എർപ്പെടുത്തിയാൽ അവനു ചിലം (പുകകുടിയ്ക്കുന്നതിനുള്ളുപാത്രം) തയാറാക്കാനും പോരു വിളമ്പാനും നാഗമഹാശയൻ എത്തും. അവൻ വെയിലത്തു നിന്നു വേലചെയ്താൽ അവനെ അടുത്തു ചെന്നിരുന്നു വീശും നാഗമഹാശയൻ വഞ്ചിയിൽ കയറിയാൽ വഞ്ചിക്കാരനു വിശ്രമമാണു്. തന്റെ വലിക്കുന്നതെല്ലാം അദ്ദേഹംതന്നെ. ഇതു നിമിത്തം അദ്ദേഹം വഞ്ചിയിൽ കയറാൻ വഞ്ചിക്കാർ സമ്മതിയ്ക്കുയില്ല.

ഒരു പുണ്യപുരുഷനെക്കൊണ്ടു വേലയെടുപ്പിച്ചിട്ടു തങ്ങൾ വെറുതെയിരിയ്ക്കുന്നതു പാപമെന്ന് അവർ വിശ്വസിച്ചതുകൊണ്ടാണു് അവർ അതിനു സമ്മതിയ്ക്കാതിരുന്നതു്. ഏതു താഴ്ന്നവനെക്കൊണ്ടുപോലും തന്റെ ശുശ്രൂഷചെയ്യിയ്ക്കുന്നതിനുവേണ്ടിയും അതു താഴ്ന്നവനും സകലരുടേയും ദാസനും ആയിട്ടാണു നാഗമഹാശയൻ തന്നെപ്പറ്റി കരുതിയിരുന്നതു.

അദ്ദേഹം സ്വന്തമനസ്സാലെ സ്വീകരിച്ചിരുന്ന വ്രതങ്ങളെക്കാൾ കഠിനമായവ്രതം ഒരു സന്യാസിയും ഒരിടത്തും അനുഷ്ഠിക്കാറില്ല. അദ്ദേഹം ദേഹംമറച്ചുവന്നതു് ഒരു പരുപരുത്ത തുണികൊണ്ടാണു്. ഏതുകാലത്തും കാലിൽ ഒന്നും ധരിയ്ക്കാതെയാണുനടപ്പു്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഭക്ഷണം എത്രയും ചുരുങ്ങിയ നിലയിലുള്ളതാണു്. അതിനുതന്നെ കടുകുവറുക്കുകയും മറ്റും ഇല്ല. പലപ്പോഴും വളരെദിവസം പട്ടിണിയായിട്ടുകഴിയും. വല്ല സ്നേഹിതന്മാരും അതിനൊക്കെ തടസ്സം പറഞ്ഞാൽ,"രാത്രിയുംപകലും ഞാൻ ആഹാരത്തെപ്പറ്റിമാത്രം ചിന്തിയ്ക്കുന്നാണെങ്കിൽ എപ്പോഴാണു ഞാൻ ഈശ്വരനെധ്യാനിയ്ക്കുന്നതും ആത്മികാഭ്യാസങ്ങൾ ചെയ്യുന്നതും. ആഹാരത്തെപ്പറ്റി ഇടവിടാതെയുള്ള ചിന്ത മനുഷ്യരിൽ ഒരുതരം ഭ്രാന്തുണ്ടാക്കും".എന്നു് അദ്ദേഹം മറുപടിപറയുമായിരുന്നു.

നാലുകൊല്ലത്തേക്കു് അദ്ദേഹം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനോടടുത്തുപെരുമാറുന്നതിനുള്ള അസാധാരണഭാഗ്യം അനുഭവിച്ചു. ഈ കാലമെല്ലാം അദ്ദേഹം ഒരു മാതൃകാശിഷ്യനായിത്തന്നെ വർത്തിച്ചു. ഒരിയ്ക്കലും ഇളകാത്ത അനുസരണ,

ഭക്തികൊണ്ടുള്ള ആത്മവിസ്മൃതി, ശുശ്രൂഷിക്കുന്നതിനു ശുഷ്കാന്തിയോടുകൂടിയ സന്നദ്ധത എന്നീഗുണങ്ങളും അദ്ദേഹത്തിൽ കളിയാടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ഭഗവാന്റെ സമാധിയ്ക്കു് അഞ്ചുദിവസംമുമ്പ് ഒടുവിലത്തെ അമൂല്യാവസരംകിട്ടി. നാഗമഹാശയൻ പട്ടണത്തിൽനിന്നുവന്നു കാസിപുരത്തു ഭഗവാൻ താമസിച്ചിരുന്നമുറിയിൽ കയറിയപ്പോൾ ഭഗവാൻ ഒരു നെല്ലിക്കാ കിട്ടിയാൽകൊള്ളാമെന്ന് ഒരു ഭക്തനോടു പറയുന്നതും അപ്പോൾ അതു കിട്ടാൻ പ്രയാസമാണെന്ന് അയാൾ മറുപടിപറയുന്നതും കേട്ടു. മുമ്പൊരിയ്ക്കൽ ഭഗവാൻ ഒരു മധുരനാരങ്ങ കിട്ടിയാൽകൊള്ളാമെന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടിരിയ്ക്കുമ്പോൾ കുറെ മധുരനാരങ്ങ കൊണ്ടുവന്ന ഭഗവാനെ സമുപ്പിക്കാനുള്ള ഭാഗ്യം നാഗമഹാശയനു ലഭിച്ചിരുന്നു. ഈ പ്രാവശ്യവും ഭഗവാന്റെ ആഗ്രഹം സാധിച്ചുകൊടുക്കുന്നതിനു തന്നെ അനുഗ്രഹിക്കണമെന്നു നാഗമഹാശയൻ ലോകമാതാവിനോടു പ്രാർത്ഥിച്ചു.

അതിനുശേഷം ആരോടും പറയാതെ അദ്ദേഹം അവിടംവിട്ടു, കൽക്കട്ടായിലെ സകലതോട്ടങ്ങളിലുംപോയി അന്വേഷണം തുടങ്ങി. രണ്ടുദിവസം ഇടവിടാതെ നെല്ലിക്കാ അന്വേഷിച്ചു. അദ്ദേഹം എവിടെയാണെന്നു മറ്റുഭക്തന്മാരിൽ ആർക്കും മനസ്സിലായില്ല. മൂന്നാംദിവസം അദ്ദേഹം കയ്യിൽ നെല്ലിക്കായുംകൊണ്ടു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ മുമ്പിൽ പ്രത്യക്ഷനായി. അപ്പോഴത്തെ ഭഗവാന്റെ സന്തോഷം നാഗമഹാശയന്റെ മേലുള്ള അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഒടുവിലത്തെ ആശീർവ്വാദമായിരുന്നു. അദ്ദേഹം പിന്നെ ഒരിയ്ക്കലും ഭഗവാന്റെ ശബ്ദം കേട്ടിട്ടില്ല. തന്റെ അനുഗാമി

കർമ്മം, വാസ്തവത്തിലുള്ളതാണ് എന്താണെന്നു പഠിപ്പിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി ഭഗവാനാൽ തെരഞ്ഞെടുക്കപ്പെട്ടയാളാണോ അദ്ദേഹം എന്നു തോന്നുമാറു് നാഗമഹാശയന്റെ വിനയത്തിന്റെ പ്രത്യക്ഷമൂർത്തിയായിരുന്നു. "ഒരു മനുഷ്യൻ നിഷ്പാപനും അഹന്ത നിർദ്ദോഷം നശിച്ചവനും ആയിത്തീരുകയാണെങ്കിൽ അയാൾ നാഗമഹാശയന്റെ അവസ്ഥപ്രാപിയ്ക്കും. അങ്ങനെയുള്ള മഹാപുരുഷന്മാരുടെ പാദസ്പർശംകൊണ്ടു ഭൂമി പവിത്രമായിത്തീരുന്നു" എന്നു ഗിരീശൻ ഒരിയ്ക്കൽ അദ്ദേഹത്തിനെപ്പറ്റി പറയുകയുണ്ടായി "നമ്മുടെ ജീവിതം വ്യർത്ഥാ സത്യാന്വേഷണത്തിൽ കഴിയുന്നു. നമ്മുടെ ക്ഷുദ്രത്തിൽ അദ്ദേഹം ഒരുവൻമാത്രമേ ഭഗവാന്റെ യഥാർത്ഥശിഷ്യനായിട്ടുള്ളൂ" എന്നു നരേന്ദ്രനാഥൻ ഒരിക്കൽ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്.

മഹേന്ദ്രനാഥഗുപ്തനും ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ മറ്റൊരു വിനയവാനായ ഗൃഹസ്ഥശിഷ്യനാണ്. ഭഗവാന്റെ ഉപദേശങ്ങളെ ശേഖരിച്ചുസൂക്ഷിക്കുന്ന കായ്യത്തിൽ വളരെ ഉപകാരം ചെയ്തയാളാണു് അദ്ദേഹം. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ സംസാരിയ്ക്കുന്നസമയത്തു് ആരും ഒരു കുറിച്ചെടുക്കാൻ അദ്ദേഹം അനുവദിച്ചിരുന്നില്ല. "അഭിപ്രായം ഗ്രഹിക്കണം. ഞാൻ സംസാരിയ്ക്കുന്നതു കുറിച്ചെടുക്കാൻ നിങ്ങൾ ഇരുന്നാൽ നിങ്ങൾക്കു് അക്ഷരം കിട്ടും. ആശയം കിട്ടുകയില്ല" എന്നു് അദ്ദേഹം പറയുമായിരുന്നു. മഹേന്ദ്രനാഥൻ ഒരു അധ്യാപകനായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് അദ്ദേഹത്തിനു ക്ലാസിൽ നോട്ടു കുറിച്ചെടുക്കുന്നസമ്പ്രദായം വിട്ടൊഴിയ്ക്കാൻ പാടില്ലായിരുന്നു. അതിനാൽ ഭഗവാൻ ഇടയ്ക്കുനിറുത്തുന്നസമയം നോക്കി

പുറത്തിറങ്ങി വല്ല കുറിച്ചെടിയുടെയും മറഞ്ഞിരുന്ന് ഓമ്മയിലുള്ളതെല്ലാം കുറിച്ചുവയ്ക്കുക പതിവായിരുന്നു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ സമാധിയുടെ ശേഷം മഹേന്ദ്രൻ ഈ കുറിപ്പുകളെല്ലാംചേർത്തു ശരിപ്പെടുത്തി പ്രസിദ്ധംചെയ്യുന്നതിൽ ഏർപ്പെട്ടു. എന്നാൽ ഇതെല്ലാം എടുത്തുനോക്കിയപ്പോഴും അവിടെയും ഇവിടെയും മാത്രം മനസ്സിലാകത്തക്കവണ്ണം ചിന്നിച്ചിതറിയിരിയ്ക്കുന്നതു കണ്ടു. ഒരു ദിവസം അവയിൽ ചിലതെല്ലാം വീണ്ടും വായിച്ചുധ്യാനിക്കാൻ തുടങ്ങി. ധ്യാനത്തിൽ ഇവയെല്ലാം കുറിച്ചെടുത്ത സന്ദർഭം ഓരോന്നായി പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു. ഭഗവാൻതന്നെ വീണ്ടും അതേ വാക്കുകൾ സംസാരിയ്ക്കുന്നതുപോലെ തോന്നി. ഇതു ദിവസവും സംഭവിച്ചു. അങ്ങിനെ ആ കുറിപ്പുകളെല്ലാം ചേർത്തു താൻ കേട്ടതും കണ്ടതുമെല്ലാം രേഖപ്പെടുത്തുന്നതിനു് അദ്ദേഹത്തിനു സാധിച്ചു. ഇതാണ് അദ്ദേഹം ബംഗാളിയിൽ 'കഥാമൃതം' എന്നും ഇംഗ്ലീഷിൽ 'ഗാസ്പൽ' എന്നും ഉള്ളപേരിൽ പിന്നീടു പ്രസിദ്ധം ചെയ്തതു്. ഈ വിവരമെല്ലാം അദ്ദേഹംതന്നെ എന്നോടു പറഞ്ഞതാണു്.

ഞാൻ മാസ്റ്റർ മഹാശയനുമായി (ഇങ്ങനെയാണ് മഹേന്ദ്രനാഥനെ വിളിച്ചുവരാറുള്ളതു്) പരിചയപ്പെട്ടുമ്പോഴും അദ്ദേഹം പൊക്കമുള്ള ബലിഷ്ഠശരീരവും വെളുത്ത തലമുടിയും നീണ്ടുവെളുത്ത മീശയും ഉള്ളയാളായിത്തീർന്നിരുന്നു. എന്നാൽ ക്രി: വ: 1882-ൽ അദ്ദേഹം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെ ആദ്യമായി കാണാൻ പോകുന്നസമയത്തു് അദ്ദേഹത്തിനു വയസ്സു് ഇരുപത്തിഏഴിൽ അധികമായിരുന്നുള്ളൂ. അന്നു് അദ്ദേഹം കൽക്കട്ടായിൽ വിദ്യാസാഗരഹൈസ്കൂളിലെ ഹെഡ് മാസ്റ്റ

രാണ്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഇദ്ദേഹത്തിനെ പറ്റി രാമലാലനോട് ഇങ്ങിനെപറയുകയുണ്ടായി. "ഈ പെരുപ്പക്കാരനു മറുകുട്ടികളേക്കാൾ സ്വല്പം കൂടുതൽ പ്രായമുണ്ട്. അതു കൊണ്ട് അയാൾക്കു കുറച്ചുഗൌരവം കൂടുതൽ. മറ്റവരെല്ലാം ചിരിയ്ക്കുയും തമാശപറയുകയും ചെയ്യുമ്പോൾ അയാൾ ഗൌരവമായി അനങ്ങാതെ ഇരിയ്ക്കുന്നു" എന്ന്. മഹേന്ദ്രന്റെ ഗൌരവം പക്ഷ ബഹുമാനം കൊണ്ടായിരുന്നിരിയ്ക്കാം; അദ്ദേഹം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെക്കണ്ട് അതിശയിച്ചുപോയി. ഒരുദിവസം അദ്ദേഹത്തിനു അടുക്കാൻ മേലാതെയായി. അദ്ദേഹം ഇങ്ങിനെവിളിച്ചുപറഞ്ഞു "ഇത്രഅസാധാരണമായ ജ്ഞാനവും അത്ഭുതകരമായ ഈശ്വരപ്രേമവും വിശ്വാസവും ത്യാഗവും പരമതസഹിഷ്ണുതയും സർവ്വജനങ്ങളോടുമുള്ള അനുകമ്പയും നാനാമുഖത്വവും ഒന്നിച്ച് ഒരേ ആളിൽ ഞാൻ ഒരിയ്ക്കലും എങ്ങും കണ്ടിട്ടില്ല" എന്നു.

മഹേന്ദ്രൻ ക്രമക്രമേ ദക്ഷിണേശ്വരത്തുവരികയും ഭഗവാന് വളരെ ഇഷ്ടമുള്ളവനായിത്തീരുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ ഭഗവാൻ അയാളെ ചിലപ്പോഴെല്ലാം ശകാരിച്ചുവന്നു. ഒരിയ്ക്കൽ മഹേന്ദ്രൻ ദക്ഷിണേശ്വരത്തുവച്ചു നരേന്ദ്രനുമായി വിദ്യാഭ്യാസത്തെപ്പറ്റി വാദിയ്ക്കുകയായിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ പെട്ടെന്ന് ഇതിനിടയ്ക്കു ചാടിക്കടന്നിട്ട് "ലൌകികവിഷയങ്ങളെപ്പറ്റിയുള്ള സംസാരം നിങ്ങൾക്കു മറ്റുവല്ല സ്ഥലത്തും വച്ചുകൊൾക. ഇവിടെവരുമ്പോൾ നിങ്ങൾ ഈശ്വരനെപ്പറ്റിവിചാരിക്കുകയും പറയുകയും ചെയ്യണം" എന്നുപറഞ്ഞു. വെറുംയുക്തിവാദം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന് ഒരിയ്ക്കലും ഇഷ്ടമായിരുന്നില്ല. അദ്ദേഹം തന്റെ അടുത്തുവരു

ന്നവരിൽനിന്നു കുറേക്കൂടി ഗൌരവവും അന്തസ്സാരവും ഉള്ള വിഷയങ്ങളെപ്പറ്റിയുള്ള ചിന്തയും സംസാരവും ആവശ്യപ്പെട്ടു.

മഹേന്ദ്രനാഥൻ ഒരിയ്ക്കൽ ഒരുവിശേഷപ്പെട്ട സ്വപ്നം കണ്ടുവെന്നും അതു് അയാളും ഭഗവാനും തമ്മിലുള്ള ബന്ധത്തിൽ ഒരുവലിയമാറ്റംവരുത്തിയെന്നും അയാൾതന്നെ എന്നൊടു പറയുകയുണ്ടായി. സ്വപ്നം ഈ പ്രപഞ്ചം മുഴുവൻ ഒരുവലിയജലരാശിയായും അതിൽ അനവധി തോണികൾ സഞ്ചരിച്ചുമുങ്ങുന്നതായും കണ്ടു. ചുരുക്കം ചിലതുമാത്രമെ ബാക്കിയുണ്ടായുള്ളൂ. "ഞാനും അതിലൊരുകൊച്ചുതോണിയിൽ ഏതാനും യാത്രക്കാരോടുകൂടിയുണ്ടായിരുന്നു. അപ്പോൾ ഒരു ബ്രാഹ്മണൻ വെള്ളത്തിനുമീതെനടക്കുന്നതുകണ്ടു, ഞങ്ങൾ അതിശയിച്ചു, അങ്ങ് വെള്ളത്തിന്റെ മീതെ എങ്ങിനെയാണുനടക്കുന്നതു്, അങ്ങേയ്ക്കുഭയമില്ലേ? എന്നു ഞാൻ വിളിച്ചുചോദിച്ചു. ഭയപ്പെടാനൊന്നുമില്ല. എന്റെ പാദങ്ങൾ വെള്ളത്തിനടിയിൽ ഒരു പാലത്തിന്മേലാണ് ഇരിക്കുന്നതു്, എന്നു ആ ബ്രാഹ്മണൻ മറുപടിപറഞ്ഞു. 'അങ്ങു് എങ്ങോട്ടാണു പോകുന്നതു്?" എന്നുഞാൻ രണ്ടാമതുംചോദിച്ചു. "ലോകമാതാവിന്റെ പുരിയിലേക്കു്" എന്നുബ്രാഹ്മണൻ. 'സ്വപ്നം നില്ക്കണേ. ഞാനും അങ്ങയോടുകൂടിവരാം എന്നു ഞാൻ.' എനിക്കുവേഗം പോകണം. നിനക്കുവരാൻ കുറെ സമയമാകും. ഞാൻ പോകുന്നവഴി നോക്കിക്കൊള്ളൂ. അതു ലോകമാതാവിന്റെ പുരിയിലേക്കുകൊണ്ടുചെന്നവിടും. എന്നെ തുടർന്നുകൊള്ളൂ" എന്നുബ്രാഹ്മണൻ മറുപടിപറഞ്ഞു എന്നും ഈവിവരംഅടുത്ത ദിവസം ഭഗവാനെ അയാൾ അ

റിയിച്ചപ്പോൾ ഭഗവാൻ. "എന്റെശരീരത്തിൽ രോമാഞ്ചമുണ്ടാകുന്നു. നിനക്കുപദേശം തരാനുള്ളകാലമായി" എന്നു പറഞ്ഞുവെന്നും മഹേന്ദ്രനാഥൻ എന്നോടുപറഞ്ഞു. ഇതനുസരിച്ച് അയാൾ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ശിഷ്യനായി.

ഈശ്വരചന്ദ്രവിദ്യാസാഗരൻ അക്കാലത്തുള്ള വലിയ ആളുകളിൽ ഒരുവനായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പേരുതന്നെ അദ്ദേഹം വിദ്യയുടെ സാഗരമാണെന്നു തെളിയിയ്ക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പാണ്ഡിത്യം അപാരം. വിദ്യാഭ്യാസത്തിനുവേണ്ടി അദ്ദേഹം പ്രവർത്തിച്ചിട്ടുള്ളതും അപരിമിതം. അദ്ദേഹം ഒരു സംസ്കൃതപാഠശാല സ്ഥാപിച്ചു. സംസ്കൃതത്തിൽ അനേകം പാഠപുസ്തകങ്ങളെഴുതി പ്രസിദ്ധം ചെയ്തു. സാധാരണ കിട്ടാത്ത പല പുസ്തകങ്ങളും ശേഖരിച്ച് ഒരു ഗ്രന്ഥശാലയേപ്പെട്ടുത്തി. ഒരു വലിയ പണ്ഡിതനായിരുന്നു അദ്ദേഹമെങ്കിലും പാണ്ഡിത്യത്തേക്കാളധികം പൊതുക്കായ്പ്രയത്നിയാണ് അദ്ദേഹത്തിൽ മുന്നിട്ട് നിന്നതു്. മറുമനുഷ്യരോടുള്ള അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്നേഹത്തിനു ഒരു അതിരോ കണക്കോ ഇല്ലായിരുന്നു. അക്ഷീണഭക്തിയോടുകൂടി അവരെ ശുശ്രൂഷിയ്ക്കുന്നതിനു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്നേഹം അദ്ദേഹത്തെ പ്രേരിപ്പിച്ചു. തന്റെശക്തിയും ധനവും ജ്ഞാനവും എന്നുവേണ്ട ജീവൻകൂടിയും പകരം യാതൊന്നും ചോദിക്കാതെ ദരിദ്രന്മാർക്കും കഷ്ടപ്പെടുന്നവർക്കും ചവിട്ടിത്താഴ്ത്തപ്പെട്ടവർക്കുമായി അദ്ദേഹം ദാനംചെയ്തു. വിദ്യയുടെ സാഗരമായിരുന്നതുപോലെ കരുണയുടേയും സാഗരമായിരുന്നു അദ്ദേഹം.

ക്രി. വ. 1882. ൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനും ഈ മഹാ പണ്ഡിതനും തമ്മിൽ നടന്ന കൂടിക്കാഴ്ച വളരെ പ്രാധാന്യ മുള്ള ഒന്നാണ്. ബൌദ്ധികദൃഷ്ടി നല്ലവണ്ണം തുറന്നിട്ടുള്ള പണ്ഡിതനും ആത്മികദൃഷ്ടി പൂർണ്ണമായിവികസിച്ചിട്ടുള്ള പരമഹംസനും. ഒരാൾ വിദ്യയുടെ സാഗരം, മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തോടുള്ള സ്നേഹം തികഞ്ഞവൻ. മറെറാരാൾ ജ്ഞാനം, ഭ്രഷ്ടാനുകമ്പ, നാനാമതാനുഭൂതി എന്നിവ വഴിഞ്ഞൊഴുകുന്ന ദിവ്യൻ, അങ്ങോട്ടും ഇങ്ങോട്ടും ആചാരോപചാരങ്ങൾ കൈയ്യുകഴിഞ്ഞശേഷം പരമഹംസദേവൻ വിദ്യാസാഗരനോടുപറഞ്ഞു: "ഇതുവരെ ഞാൻ തോടുകളും പുഞ്ചപ്പാടങ്ങളും, നദികളും മാത്രമേ കണ്ടിരുന്നുള്ളൂ. ഇന്നു ഞാൻ സാഗരത്തെ കാണാൻ ഭാഗ്യമുള്ളവനായി. നിങ്ങൾ വിദ്യയുടെ—ഈ ശരീരനിലേക്കുനയിയ്ക്കുന്ന അറിവിന്റെ—സാഗരമാണ്. മിക്ക പണ്ഡിതന്മാരും, ശുഷ്കന്മാരും കഠിനന്മാരും ആണ്. നിങ്ങൾ അങ്ങിനെയല്ല. നിങ്ങളുടെ പ്രേമംനിറഞ്ഞ ഭാവനിങ്ങളെ മൃദുവും കോമളനും ആക്കിയിരിക്കുന്നു.

"പണ്ഡിതന്മാരെന്നു പറയുന്നവർ വലിയ കായ്കുങ്ങളെപ്പറ്റിപറയും. എന്നാൽ വളരെക്കുറച്ചുപേർക്കേ അവർ സംസാരിയ്ക്കുന്നതിൽ എന്തിനെപ്പറ്റിയെങ്കിലും അറിവുള്ളൂ. യാതൊന്നുകൊണ്ട് ഈശ്വരനെ അറിയാൻ കഴിയുമോ അതാണ് ഏറ്റവും ഉൽകൃഷ്ടമായ അറിവ്- സാധാരണയുള്ള പുസ്തകപാണ്ഡിത്യം ബുദ്ധിയെ കൂർക്കുകമാത്രമാണുചെയ്യുന്നതു. മുകളിലത്തെ തട്ടിൽ എത്തുന്നതിനുള്ള അങ്ങേ അറ്റത്തെപടിയാണ് ഈശ്വരപരമായഅറിവ്. അഖണ്ഡസച്ചിദാനന്ദമാണ് മേൽതട്ട്. യഥാർത്ഥജ്ഞാനംവരു

പോലെ സംസാരിയ്ക്കുന്നതും വാദിയ്ക്കുന്നതും എല്ലാം നിലയ്ക്കുന്ന സംശയവും വാദവും അവസാനിച്ചിരിയ്ക്കുന്നുവെന്നുള്ളതാണ് യഥാർത്ഥജ്ഞാനത്തിന്റെ ലക്ഷണം. ആ അവസ്ഥയെത്തിയവൻ നിറകുടംപോലെയാണ്. കുടം നിറയ്ക്കുമ്പോൾ ശബ്ദം കേൾക്കും. നിറഞ്ഞാൽപിന്നെ ശബ്ദമൊന്നും ഉണ്ടാകയില്ല. യുക്തിയും തർക്കവും ലക്ഷ്യത്തിൽകൊണ്ടുചെന്നെത്തിയ്ക്കുമെന്നു തീർച്ചയുള്ള മാർഗ്ഗദർശികളില്ല.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ വളരെ ഉത്സാഹത്തോടു കൂടി നിർഗ്ഗുണത്തെപ്പറ്റിയും സഗുണത്തെപ്പറ്റിയും ലോകമായയെപ്പറ്റിയും അവരുടെ കൃപയേയും ശക്തിയേയുംപറ്റിയും പാരമാർത്ഥികവ്യവഹാരികങ്ങളെപ്പറ്റിയുമെല്ലാം വളരെ നേരം സംസാരിച്ചു. വിദ്യാസാഗരൻ ഗൌരവമായി അതെല്ലാം അനുസരിച്ചുകേട്ടുകൊണ്ടിരുന്നു. "ഇന്നു ഞാൻ ചിലതെല്ലാം പഠിച്ചു" എന്ന് ഇടയ്ക്ക് ഒരിയ്ക്കൽ മതിമറന്നുപറഞ്ഞു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ വിട്ടുപിരിയാറായപ്പോൾ, "അങ്ങയെ വന്നുകാണുന്നതു് ഇനി എന്റെ ധർമ്മവും എനിയ്ക്കുകിട്ടുന്നവിശേഷഭാഗ്യവും ആയിരിയ്ക്കും" എന്നു അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു. ഇതുകേട്ട ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ, "എന്നെ വന്നു കാണുകയോ. ഞങ്ങളെല്ലാം ഏതു വെള്ളത്തിലും അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും തുഴഞ്ഞുകളിയ്ക്കുവുന്ന ചെറുവഞ്ചികളാണ്. നിങ്ങൾ ഒരു വലിയ ചരക്കുകപ്പലാണ്. നിങ്ങൾ പുഴയിൽ വളരെയധികം മേലോട്ടുകയറിപ്പോയാൽ വല്ല മണലിലുംചെന്നു ഉറച്ചുപോകും" എന്നു് അരുൾചെയ്തു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ വന്നപ്പോൾ മുറിയ്ക്കുള്ളിലുണ്ടായിരുന്നുകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തെ സ്വീകരിച്ചാൽ മതിയെന്നു വിദ്യാസ

ശരൻ വിചാരിച്ചു. എന്നാൽ ഭഗവാൻ യാത്രപറഞ്ഞുപിരിഞ്ഞപ്പോൾ വിദ്യാസാഗരൻ അനുയായിയായി വണ്ടിയുടെ അടുത്തുവരെ പോകുകയും കയ്യിൽ മെഴുകുതിരിപിടിച്ചുകൊണ്ടു വണ്ടി കാഴ്ചയിൽ നിന്നു മറയുന്നതുവരെ നോക്കിനില്ക്കുകയും ചെയ്തു.

കാസിപുരംഉദ്യാനം

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ഇപ്പോഴേക്കു സുജ്ഞാതനായിക്കഴിഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നു. എല്ലാ ഞായറാഴ്ചയും ദക്ഷിണേശ്വരത്തു ഭഗവാനെ കാണാനായി അളുകൾ കൂട്ടംകൂട്ടമായി വന്നുതുടങ്ങിയിരിയ്ക്കുന്നു. എന്നു മാത്രമല്ല മിക്കവാറും എല്ലാദിവസവുംതന്നെ ഭഗവാന്റെ അടുക്കൽ അളുകൾ ഉണ്ടായിരിയ്ക്കും. രാപ്പകൽ വിശ്രമമില്ലാതെ അദ്ദേഹം വരുന്നവരോടു സംസാരിയ്ക്കുയും അവർക്കു ആത്മികാഭ്യാസങ്ങളിൽ ഉപദേശങ്ങൾ നൽകുകയും ചെയ്യുന്നു. പുസ്തകങ്ങളൊന്നും പഠിച്ചിട്ടില്ലാത്ത ഈ സാധുവിന്റെ അടുക്കൽ അസംഖ്യം മഹാപണ്ഡിതന്മാർ വന്നു സംശയങ്ങൾ തീർക്കുന്നു. ചിന്തകന്മാരായ ഭക്തന്മാരും സന്ന്യാസിമാരും ഇദ്ദേഹത്തിൽ നിന്നൊഴുകുന്ന വിജ്ഞാനധാരയാസ്വദിക്കുവാൻ വന്നുചേരുന്നു. സിദ്ധന്മാർ വന്നു സിദ്ധാഗ്രണിയായ ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ പാദപത്മങ്ങളെ സേവിയ്ക്കുന്നു. ഉപദേശമോ സഹായമോ അഭയവാണിയോ ആഗ്രഹിച്ച് എല്ലാനിലയിലുമുള്ള സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ വന്നെ

ത്തുന്നു- ഇരുപത്തിനാലു മണിക്കൂറുള്ളതിൽ ഇരുപതുമ
ണിക്കൂറും ഭഗവാന്നു സംസാരിയ്ക്കുതന്നെ. ഇതിന്റെ ഫ
ലമായി ഭഗവാന്നു തൊണ്ടയ്ക്കു കഠിനമായ ഒരു രോഗം ബാ
ധിച്ചു.

അതു വളരെ ദിവ്യനായ ഒരാൾക്കു് എങ്ങനെ രോഗം
ബാധിയ്ക്കുമെന്നു ചിലർ അതിശയിയ്ക്കാറുണ്ടു്. മാനുഷാവ
കാശങ്ങളും മഹാത്മാക്കൾക്കു് ആരോപിയ്ക്കുന്നതിൽ നാം
പലപ്പോഴും മടിയുള്ളവരായിരിയ്ക്കുന്നു. അവർ എപ്പോഴും
അമാനുഷരായിത്തന്നെയിരിയ്ക്കണമെന്നു നാം ആശിക്കുന്നു.
എന്നാൽ അങ്ങിനെയിരിയ്ക്കയാണെങ്കിൽ അവർ ഈ ലോ
കത്തു് ആവിർഭവിയ്ക്കുന്നതിന്റെ ഉദ്ദേശം പൂർത്തിയാകുന്നി
ല്ല. മനുഷ്യധർമ്മത്തെ വ്യാഖ്യാനിച്ചു കൊടുക്കാനാണു്
അവർ ശരീരം ഗ്രഹിയ്ക്കുന്നതു്. മനുഷ്യജീവിതത്തിനു്
ഒരു മാതൃക കാണിച്ചു് അതിന്റെ ആന്തരാർത്ഥം വെളിപ്പെ
ടുത്തിക്കൊടുക്കുകയാണു് അവരുടെ ജന്മോദ്ദേശ്യം. മനുഷ്യ
വർഗ്ഗത്തിന്റെ വൈഷമ്യമേറിയ ചോദ്യങ്ങൾക്കു് സമാധാ
നം കൊടുക്കാനാണു് അവർ ഇവിടെ സ്ഥൂലശരീരത്തിൽ പ്ര
ത്യക്ഷരാകുന്നതു്. സാധാരണ മനുഷ്യരുടെ രീതിയിൽ നിന്നു
വിട്ടു് എപ്പോഴും അവർ ആ ചോദ്യങ്ങൾക്കു ഉത്തരംനൽകി
ക്കൊണ്ടിരിയ്ക്കയാണെങ്കിൽ മനുഷ്യരുടെ ബുദ്ധിമുട്ടുകൾ എ
ന്നും പരിഹരിയ്ക്കപ്പെടാതെ ഇരിയ്ക്കയെ ഉള്ളൂ.

കുസുവിന്റെ ദിവ്യതപത്തിനു ഏറ്റവും വലിയതെളി
വു് അദ്ദേഹം ഒരു വീരനെപ്പോലെ കുരിശുമരണത്തെ വരി
ച്ചതും ലാസറസ്സിനെ ഉയർത്തെഴുനേൽപിയ്ക്കാൻ ഉപയോഗി
ച്ച ശക്തി അദ്ദേഹം സ്വന്തദുഃഖത്തിൽനിന്നു മോചനം ലഭി

യ്യുന്നതിന് ഉപയോഗിയ്ക്കാതിരുന്നതും ആണെന്നു ശശിമഹാരാജ് എന്നോട് പറയുകയുണ്ടായി. കുസ്സ അന്യന്മാരെ രക്ഷിച്ചു; തന്നെ രക്ഷിച്ചില്ല. എന്തുകൊണ്ട്"? ആപത്തുകളെ ഭയപ്പെടാതെ അവയോടെതിരിടാൻ പഠിപ്പിയ്ക്കാനാണ് അദ്ദേഹം വന്നത്; വേദനയും പീഡയും സഹിച്ചുകൊണ്ട് ശത്രുക്കൾക്കു മാപ്പുകൊടുക്കണമെന്നും ഈശ്വരനിൽ ദൃഢവിശ്വാസത്തോടെ നില്ക്കണമെന്നും പഠിപ്പിക്കാനാണ വന്നത്. അതുകൊണ്ടുതന്നെ, സുഖമായിരിയ്ക്കുന്നതിനെക്കാൾ വേദനയനുഭവിയ്ക്കുന്നതുകൊണ്ട് മനുഷ്യന് ഒരു വലിയ പാഠം പഠിയ്ക്കാനുണ്ടെന്ന് അദ്ദേഹം അറിഞ്ഞു. ആ പാഠം പഠിയ്ക്കേണ്ടതെങ്ങനെയെന്ന് അദ്ദേഹം കാണിച്ചു. അങ്ങിനെ ഒരു കഷ്ടതയനുഭവിയ്ക്കാതിരിയ്ക്കുയോ അതിനെ അമാനുഷശക്തികൊണ്ട് പരിഹരിയ്ക്കുയോ ചെയ്തിരുന്നുവെങ്കിൽ അവതാരോദ്ദേശ്യങ്ങളിലൊന്ന നിവ്വഹിയ്ക്കപ്പെടാതെ പോകുമായിരുന്നു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ അടുത്തുവന്നവരിൽതന്നെ വിമർശകബുദ്ധിയോടുകൂടിയ ചിലരുണ്ടായിരുന്നു. "അങ്ങേയ്ക്കു വളരെ ശക്തികളും ഉണ്ടല്ലൊ. ആ സ്ഥിതിയ്ക്ക് അതുപയോഗിച്ചു രോഗം മാറാത്തതെന്തു"?" എന്ന് അവരിൽ ഒരാൾ ചോദിച്ചു. "മുഴുവനും ഈശ്വരനായി സമർപ്പിച്ചിരിയ്ക്കുന്ന എന്റെ മനസ്സിനെ എനിയ്ക്ക് എങ്ങനെ ഈ മാംസാസ്ഥിക്കൂട്ടിലേക്കു തിരിച്ചുകൊടുക്കാൻ കഴിയും?" എന്നായിരുന്നു അതിനു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ മറുപടി. "എന്നാൽ രോഗം മാറിത്തരാൻ അങ്ങു അങ്ങയുടെ ദിവ്യജനനിയോടു അപേക്ഷിക്കാത്തതെന്തു"?' എന്ന് അയാൾ വീണ്ടും ചോദി

ച്ചു. "എന്റെ ദിവ്യജനനിയെ കാണുമ്പോൾ എന്റെ ശരീരം ഞാൻ മറന്നുപോകുന്നു. പിന്നെ അതിലെ രോഗം മാറാൻ പറയുകയെന്നതു എങ്ങിനെ സാധിയ്ക്കും?" എന്നു ഭഗവാൻ മറുപടിപറയുകയും ചെയ്തു.

ഭഗവാന്റെ ശരീരത്തിൽ രോഗം വരുന്നതിനു വേറെയും ഒരു വിശേഷസംഗതിയുണ്ടായിരുന്നു. "സമാധിയിൽ ഇരിക്കുന്നസമയത്തു് അങ്ങയുടെ പാദങ്ങളെ സ്പർശിക്കാൻ അങ്ങു ജനങ്ങളെ അനുവദിയ്ക്കുന്നു. ഇപ്രകാരം അങ്ങു് അവരുടെ പാപഫലങ്ങളെ സ്വീകരിക്കുന്നു. അതാണു് അങ്ങേക്കു് ഈ രോഗംവരാനുള്ള കാരണം" എന്നു് വിമർശബുദ്ധിയും ജഡശാസ്ത്രപ്രവീണനും ആയ, കൽക്കട്ടയിലെ ഒരു വൈദ്യവിദഗ്ധൻ ഭഗവാനോടു പറഞ്ഞു. അതിനു ഭഗവാൻ ഉത്തരം പറഞ്ഞു: "എനിയ്ക്കു അവരെ അവർക്കുള്ള ദുഃഖങ്ങളിൽ നിന്നും ആപത്തുകളിൽനിന്നും രക്ഷിയ്ക്കാൻ ആഗ്രഹമുണ്ടു്. അതുകൊണ്ടാണു് ഞാൻ അവരെ അപ്രകാരം ചെയ്യാൻ അനുവദിയ്ക്കുന്നതു്" എന്നു്.

സമാധിയിൽ ഇരിയ്ക്കുന്നയാൾ, തന്നെ സ്പർശിക്കുന്നവന്റെ മനസ്സിൽ മുന്നിട്ടുനില്ക്കുന്ന ഗുണത്തെ സഹസാ സ്വീകരിച്ചു തന്നിലാക്കുന്നു. സമാധിസ്ഥന്റെ മനസ്സു് അതിന്റെ നേർവരുന്ന എതൃയും ചെറിയവികാരത്തിന്റെ ഫലത്തെപ്പോലും അനുഭവിക്കത്തക്കവണ്ണം അതൃ മൃദുവാകുന്നു. ആ അവസ്ഥയിൽ ലൌകികന്മാരുടെ കൽശമായ സമ്പർക്കം വന്നുബാധിയ്ക്കാതെ യോഗിയെ സൂക്ഷിക്കേണ്ടതുണ്ടു്. അതാണു് വനത്തെയോ ഗുഹകളെയോ കാനനനദീതിരങ്ങളെയോ യോഗികൾ ആശ്രയിയ്ക്കുന്നതിന്റെ ഒരു പ്രധാനകാരണം.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്ന് എന്നാൽ ഇപ്രകാരം ആത്മരക്ഷവേണമെന്നാഗ്രഹമില്ലായിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ആരോഗ്യത്തിനു ഹാനിവരുത്താതെ സൂക്ഷിയ്ക്കണമെന്നു മറ്റൊരാൾ ആവശ്യപ്പെട്ടപ്പോൾ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞ മറുപടി "ഒരു ജീവനെ രക്ഷിയ്ക്കാൻ (ഉദ്ധരിയ്ക്കാൻ)വേണ്ടി ഇരുപതിനായിരം ശരീരം ഞാൻ അർപ്പിയ്ക്കാം" എന്നായിരുന്നു.

ഇതെല്ലാം വെറും ഒരു തമാശയോ മിഥ്യാകല്പനയോ എന്നു ചിലർക്കുതോന്നാം. ക്ഷീണിച്ചു വൃദ്ധയായ ഒരു സ്ത്രീതെരുവിൽ ഒരു വലിയ ഭാരം ചുമന്നു കഷ്ടപ്പെടുകയാണെങ്കിൽ ഒരാൾക്കു് അവളുടെ ഭാരം ഏറ്റുവാങ്ങി അതു് എത്തിച്ചുകൊടുക്കേണ്ടസ്ഥലത്തു് എത്തിച്ചുകൊടുത്തു് അവളെ സഹായിയ്ക്കാൻ കഴിയുമെന്നുള്ളതു സാധാരണ മനുഷ്യർക്കു വിശ്വസിയ്ക്കാം. അതുപോലെതന്നെയാണു് ലോകത്തു ദുഃഖഭാരം ചുമന്നുകൊണ്ടിരിയ്ക്കുന്നയാളുടെ സ്ഥിതിയും. അയാളുടെ ഭാരവും മറ്റൊരാൾക്കു പകരം ചുമന്നുകൊടുത്തു സഹായിയ്ക്കുന്നതുമെന്നുള്ളതു പ്രത്യക്ഷമാക്കാം. പാപപരിഹാരത്തിനുവേണ്ടി പാപം പകർത്തിയെടുത്തു ക്ലേശം അനുഭവിയ്ക്കുന്നുവെന്നുള്ളതും ഒരു സത്യമാണു്. നമുക്കെല്ലാവർക്കും മറ്റൊരാളുടെ മാനസികഭാരം വഹിയ്ക്കാൻ മാത്രമല്ല ഉദ്ധരിയ്ക്കാനും നീക്കാനും കഴിയും. പക്ഷേ ഇതു ചെയ്യുന്നതിനു നമുക്കു സ്വന്തം ഭാരം സ്വാർത്ഥഭാരം—ഉണ്ടായിരിയ്ക്കരുതു്. കൈകൾ ഒഴിഞ്ഞതും ഹൃദയം ധീരവും സ്നേഹപൂർണ്ണവും ആയിരിയ്ക്കണം.

മറ്റൊരാളുടെ ഭാരം ചുമക്കുകയെന്നാൽ അതിനെ ലക്ഷ്യത്തിൽ കൊണ്ടുചെന്നെത്തിയ്ക്കുകയും അതുവരെയുള്ള ഘന

ഉം അതു ചുമക്കുന്നതിലുള്ള ക്ഷീണവും അനുഭവിയ്ക്കുമെന്നാണർത്ഥം. ഒരു ആത്മാവിന്റെ ഭാരം എടുക്കുന്നവൻ അതിന്റെ പിന്നിലുള്ളകർമ്മഫലത്തെ അനുഭവിയ്ക്കണം" ബൈബിൾ പറയുന്നതുപോലെ ഒരു പൈ വിടാതെ കടം കൊടുത്തുതീർക്കണം. അഥവാ സ്മൃതികാരനായ മനു പറയുന്നതുപോലെ "വിതയ്ക്കുന്നതുതന്നെ കൊയ്യും" പഞ്ചഭൂത ബന്ധത്തിൽനിന്നു മുക്തനായ ഒരു മഹാത്മാവിനുമാത്രമെ മറ്റൊരുവന്റെ പാപഫലങ്ങളെ അനുഭവിയ്ക്കാൻ ആവശ്യപ്പെടാൻ അവകാശമുള്ളൂ. അദ്ദേഹത്തിനുമാത്രമേ അന്യനുവേണ്ടി ക്ലേശം അനുഭവിയ്ക്കാൻ കഴിയൂ. പക്ഷേ ഒരു കുഴപ്പമുണ്ട്. ആ മഹാത്മാവിന്റെ മനസ്സും ബുദ്ധിയും ഭൌതികക്ലേശങ്ങളുടെ പരിധിയെ അതിക്രമിച്ചുപോയി. അതുകൊണ്ടു ശരീരത്തിൽ മാത്രമേ പാപഭാരത്തിനു പ്രവേശമുള്ളൂ. ശരീരത്തിൽ ക്ഷതിമാത്രമേ അദ്ദേഹത്തിനു പീഡയുണ്ടാക്കാൻ സാധിക്കൂ. അതിൽ ക്ഷതിമാത്രമേ അന്യന്റെദോഷങ്ങളുടെ ഫലം അനുഭവിയ്ക്കപ്പെടാൻ കഴിയുകയുള്ളൂ. അങ്ങനെയാണു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ശരീരത്തിനു രോഗബാധയുണ്ടായതു്. അദ്ദേഹം ഭാരത്തെ ഒന്നിനു പുറകെഒന്നായിട്ട്, ഒടുവിൽ ക്ഷുദ്രൽ എടുക്കാൻ കഴിയാതെ തകരുന്നതുവരെ, കയ്യേറ്റു. ക്ഷുദ്രൽ വേലചെയ്തതൊണ്ണ്യായതുകൊണ്ട് അവിടെ അതു പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടു.

ശരീരത്തിനു ക്ഷീണം വരുന്നതു കണ്ടിട്ടു ഭക്തന്മാരും ശിഷ്യന്മാരും ഭഗവാനു് ക്ഷേത്രത്തിൽ താമസിച്ചാൽ കിട്ടാൻകഴിയുന്നതിനേക്കാൾ ക്ഷുദ്രൽ വിശ്രമവും ശുശ്രൂഷയും ആവശ്യമാണെന്നു മനസ്സിലാക്കി അദ്ദേഹത്തെ കൽ

ക്കട്ടയിൽ കൊണ്ടുപോകാൻ തീർച്ചപ്പെടുത്തി, ബഗ് ബസാറിൽ ഒരു വീടെടുത്തു. പക്ഷേ അതു് അത്ര നന്നല്ലെന്നുകണ്ടു ഭഗവാൻ ബലരാമവസുവിന്റെ വീട്ടിലേക്കു പോയി. ഒരാഴ്ചകഴിഞ്ഞപ്പോഴേക്കു അവിടെയും വിശ്രമം കിട്ടാൻ അസാധ്യമെന്നായി. അതുകൊണ്ടു ദക്ഷിണേശ്വരത്തെപ്പോലെതന്നെ കണക്കില്ലാതെ അദ്ദേഹത്തെ അനേഷിച്ചുവന്നുതുടങ്ങി. അദ്ദേഹവും പതിവുപോലെ ഇടവിടാതെ സംഭാഷണംനടത്തി. അതുകൊണ്ടു് കൽക്കട്ടയിൽതന്നെ ശ്യാമപുകുരത്തിൽ വേറൊരുവീടു വാടകയ്ക്കുവാങ്ങി. ഇതു് ക്രി. വ. 1885 സെപ്ടംബർമാസത്തിലായിരുന്നു. എന്നാൽ അവിടെ അധികകാലം താമസിച്ചില്ല. കൂടുതൽ ശുദ്ധവായുവും ശാന്തതയും ലഭിക്കുന്നതിനായി ഡിസംബർമാസത്തിൽ നഗരത്തിന്റെ ബഹളം ഇല്ലാത്ത കാസിപുരത്തിലേക്കു അദ്ദേഹം താമസംമാറി.

ഞാൻ കാസിപുരംകാണുന്നതിനു പോയപ്പോൾ വർഷകാലം ആരംഭിച്ചിരുന്നു. കുറേശ്ശമഴപെയ്യുന്നതുകൊണ്ടു എല്ലാം മൂടിയപോലെയിരുന്നു. സൂര്യപ്രകാശമുണ്ടായിരുന്നെങ്കിൽ കൂടിയും ഒരു സന്ധ്യപോലെയുള്ള പ്രകാശമേ കാണുമായിരുന്നുള്ളൂ. ഉദ്യാനത്തിൽ അത്രവളരെ ചെടികൾ ഇടതിങ്ങിവളർന്നിരുന്നു. ചുറ്റും വലിയ ഒരു മതിലുണ്ട്. അതുകൊണ്ടു് അവിടെ വിജനത നല്ലവണ്ണം പ്രകാശിയ്ക്കുന്നു, ഒരു പൊക്കമുള്ള ഗേറ്റിൽകൂടികടന്നു ഞങ്ങൾ ധാരാളംചെടികൾ രണ്ടുവശത്തും വച്ചുപിടിപ്പിച്ചിട്ടുള്ള വഴിയിൽ കൂടി കുറെ ദൂരംചെന്നു വീട്ടിൽ എത്തി. വഴിയിൽ വടക്കുഭാഗത്തു സിമൻറുകെട്ടിയിട്ടുള്ള ഒരു വലിയകുളം വലത്തുവശത്തും വീട്ടിനു

കുറേക്കൂടി എടുത്തു് ഒരു ചെറിയകുളം ഇടത്തുവശത്തും ഉ
ണ്ടു്. ഈ വീട്ടിലെ ഒരു വലിയ മുറിയിലാണു് ശ്രീരാമകൃ
ഷ്ണദേവൻ താമസിച്ചതു്. അവിടത്തെ മുകളിലെ മട്ടുപ്പാവി
ലാണു് ഒരു ദിവസം രാവിലത്തെ സമയം മുഴുവൻ ഇഷ്ടിക
കൊണ്ടുള്ള തറയിൽ തന്റെ വിരൽകൊണ്ടു ഭഗവാൻ ഏ
തോ ചിലതു തെളിച്ചു കാണാൻ കഴിയാത്തവണ്ണം എഴുതുക
യോ വരയ്ക്കുകയോ ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നതു്. അദ്ദേഹത്തി
ന്റെ ശുദ്ധമുഴുവൻ അതിൽപതിയ്ക്കുകയും വിചാരം അ
തിൽ മുങ്ങുകയും ചെയ്തിരുന്നതുകൊണ്ടു് ആരും അപ്പോൾ
അടുത്തുചെല്ലുകയോ അദ്ദേഹം എന്തുചെയ്യുകയാണെന്നുചോ
ദിയ്ക്കുകയോ ചെയ്തില്ല. അദ്ദേഹം എന്താണു് എഴുതി
ക്കൊണ്ടിരുന്നതെന്നു പിന്നീടുകാലത്തും ആർക്കും മനസ്സിലാ
ക്കാൻ സാധിച്ചിട്ടില്ല. ജീവിതത്തിലെ ഏതോ ഗഹനവി
ഷയത്തെപ്പറ്റിയുള്ള ചോദ്യത്തിനു ഉത്തരം കണ്ടുപിടിയ്ക്കു
കയായിരുന്നുവെന്നുമാത്രം ഊഹിയ്ക്കപ്പെട്ടു.

കസീപുരത്തെ ഈ മനോഹരോദ്യാനത്തിലും വലിയ
കെട്ടിടത്തിലുമാണു ഭഗവാൻ തന്റെ അന്ത്യകാലം നയിച്ച
തു്. ശശിമഹാരാജു് ആ കാലത്തെപ്പറ്റി സംസാരിയ്ക്കുന്ന
യവസരത്തിൽ എന്നോടു് ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:-"ശ്രീരാമ
കൃഷ്ണമഹാരാജിനു വേണ്ടതെല്ലാം ഒരുക്കുകയും അദ്ദേഹത്തെ ശുശ്രൂ
ഷിയ്ക്കുകയും ചെയ്യുന്നതാരു് എന്ന ചോദ്യം വന്നു. അന്നു ഞാ
ങ്ങളെല്ലാം കളേജിൽ പഠിയ്ക്കുകയായിരുന്നു. നരേന്ദ്രൻ ബി.
എൽ-നു പരീക്ഷയ്ക്കൊരുങ്ങുന്നു. ഞാൻ ബി. എയ്ക്കു്.
ശരത്തു് എഫ്. എയ്ക്കാണെന്നു തോന്നുന്നു. എന്നാൽ ഞാ
ങ്ങൾക്കു പുസ്തകം വായിക്കുന്നതിൽ ശ്രദ്ധ നിന്നില്ല. അതു

കൊണ്ട് ഞങ്ങൾ ക്ലാസിൽ ഹാജരാകുന്ന ഏർപ്പാടുവിട്ട ഭഗവാനെ ശുശ്രൂഷിയ്ക്കുന്നതിനുതന്നെ സമയമെല്ലാം ചിലവാക്കി.

"ഞങ്ങൾ ധാരാളമാളുകൾ ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടും ഒരു അരിവയ്പുകാരനെ ശമ്പളത്തിനേർപ്പാടുത്തേണ്ടതാവശ്യം നേരിട്ടു. ഒടുവിൽ ഒരു ബ്രാഹ്മണനെ കിട്ടി. പക്ഷേ ഒരുവൃത്തികെട്ട മനുഷ്യൻ. പ്രയാസം ക്ഷമാതെ 'ചമ്പ്രംപടിഞ്ഞു" ഇരിയ്ക്കാൻക്കൂടി ശീലമില്ലാത്തയാൾ. അതുവരെ അയാൾ ക്ക പകരമെല്ലാം പാടത്തു പണിയെടുക്കയായിരുന്ന ശീലം. ബാക്കിസമയം കുത്തിയിരുന്നു ശീലിച്ചിട്ടേ ഉള്ളൂ. അയാൾ വച്ച ചോറുണ്ടു ഞങ്ങളെല്ലാം ചടച്ചുതുടങ്ങി. അപ്പോൾ ശ്രീശാരദാദേവി വന്നു ഗുരുമഹാരാജിനു ഭക്ഷണം തയാറാക്കിക്കൊടുക്കാൻ തന്നെ അനുവദിയ്ക്കണമെന്നു നിർബന്ധപൂർവ്വം അപേക്ഷിച്ചു അവരുടെ ആഗ്രഹത്തിന്റെ രീതി തയറിഞ്ഞു ഗുരുമഹാരാജ് അതിന് അനുവദിച്ചു.

"ഒരു ദിവസം എന്തോ കാരണത്താൽ ശ്രീമാതാദേവി അവിടെയില്ലായിരുന്നു. അന്ന് അരിവയ്പുകാരൻ ചോറുതയാറാക്കി ഗുരുമഹാരാജിനു കൊണ്ടുചെന്നു കൊടുത്തു. വളരെ പ്രയാസപ്പെട്ടാണ് അയാൾ കോവണിപ്പടി കയറി മുകളിൽ എത്തിയതു്. അയാൾ മഹാ വിരൂപനും സംസ്കാരഹീനനുമായിരുന്നു ചോറു ഭഗവാന്റെ മുമ്പിൽ കൊണ്ടുചെന്നു വച്ചിട്ട് അയാൾ ഓടിക്കളയാൻ ഭാവിച്ചു. അപ്പോൾ ഗുരുമഹാരാജ് അയാളെ വിളിച്ചു് അവിടെ ഇരിയ്ക്കാൻ പറഞ്ഞു. സംസ്കാരഹീനനെങ്കിലും അയാൾ വെറും ശുദ്ധനായിരുന്നു. കുടിലതയെന്നതു് അയാൾ അറിഞ്ഞിരുന്നില്ല. അ

യാഠം അവിടെ ഇരുന്നയുടനെ ഗുരുമഹാരാജ് അടുത്തുചെന്ന അയാളെ ഒന്നു തൊട്ടു. അയാഠം ഉടൻ സമാധിയെ പ്രാപിച്ചു. ആ അവസ്ഥയിൽ അയാഠം രണ്ടു മണിക്കൂർ തികച്ചും കഴിച്ചു. അയാഠംക്കു തിരിച്ചു ബാഹ്യബോധം വന്നുകണ്ണു തുറന്നപ്പോഠം ഞാൻ നോക്കി. അയാളുടെ കണ്ണുരണ്ടും തീക്കനൽ പോലെയിരുന്നു. 'ഞാൻ എവിടെയാണ്?' എന്ന് അപ്പോഠം അയാഠം എന്നോടു ചോദിച്ചു. അയാഠംക്കു എഴുനേറ്റു നടക്കാൻ കഴിഞ്ഞിരുന്നില്ല. അയാളെ പതുക്കെ പിടിച്ചു താഴെയിറക്കി വിടാൻ ഗുരുമഹാരാജ് എന്നോടു പറഞ്ഞു. ഞാൻ കുട്ടിക്കൊണ്ടു പോകുന്നതിനിടയ്ക്ക് അയാളോട്, അയാഠംക്കുണ്ടായ അനുഭവം എന്തായിരുന്നുവെന്നു ചോദിച്ചു. "ഓ! ഞാൻ ഇവിടെയൊന്നും അല്ലായിരുന്നു. ഇത്രനേരം ഞാൻ എന്റെ ലോകമാതാവിനെ ആരാധിയ്ക്കുയായിരുന്നു" എന്ന് അയാഠം മറുപടി പറഞ്ഞു.

ശാരദാദേവി എന്നോടു പറഞ്ഞു:" ഈ അരിവയ്പുകാരൻ നിമിത്തമാണു വാസ്തവത്തിൽ, ഞാൻ ഉപയോഗിച്ചുവരുന്ന ഭഗവാന്റെ പടം എനിയ്ക്കു കിട്ടിയത്. ഭഗവാൻ സമാധിസ്ഥനായി വെളിയിൽ നടക്കുന്നകാര്യങ്ങളൊന്നും അറിയാതെയിരിയ്ക്കുന്നസമയത്ത് ഒരുചിത്രമെടുപ്പുകാരൻ വന്നു ഭഗവാന്റെ പടമെടുത്തു. ഒരു ഞായറാഴ്ച ചിത്രമെടുപ്പുകാരൻ ആദ്യമായിട്ട് ഭഗവാന്റെ പടത്തിന്റെ കുറെ പ്രതികഠം കാസിപുരം ഉദ്യാനത്തിൽ കൊണ്ടുവന്നു. അപ്പോഠംതന്നെ ഭക്തന്മാർ അതെല്ലാം വാങ്ങിക്കളഞ്ഞു. ഈ ഒന്നുമാത്രം ശേഷിച്ചു. ഇതുമാത്രം വളരെയധികം കുറുപ്പായി പോയി എന്നു പറഞ്ഞു് ആരും എടുത്തില്ല അരിവയ്പുകാരൻ

ഇതു വേണമെന്നു ഗുരുമഹാരാജിനോടു ആവശ്യപ്പെട്ടു. ഗുരുമഹാരാജ് അതു അയാൾക്കു കൊടുത്തു. പക്ഷെ അയാൾ അടുത്ത ദിവസത്തേയ്ക്കു സ്വദേശത്തേക്കു പോകാൻ വിചാരിച്ചിരുന്നതുകൊണ്ടു് അയാൾ തിരിച്ചു വരുന്നതുവരെ അതു സൂക്ഷിയ്ക്കാൻ അയാൾ എന്നെ ഏൽപ്പിച്ചു. പിന്നെ അയാൾ തിരിച്ചുവന്നില്ല. അതു മുതൽക്കു ഞാൻ അതു സൂക്ഷിച്ചുവരുന്നു. അന്നേടത്തതിൽ മറ്റു പടങ്ങളെല്ലാം പ്രഭകുറഞ്ഞു് മുഷിഞ്ഞതായി. എന്നിട്ടും എന്റെ പടം ഇന്നലെ എടുത്തതാണെന്നു തോന്നത്തക്കവണ്ണം അതു പുത്തനായിരിക്കുന്നു.''

പടങ്ങടം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ അടുക്കൽ കൊണ്ടു ചെന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹം അവയെപ്പറ്റി വളരെ സന്തോഷം പ്രകടിപ്പിച്ചു. ഒന്നെടുത്തു കട്ടിലിന്റെ പടിയിന്മേൽ നിവർത്തിവച്ചിട്ടു് അതിൽ പിന്നേയും പിന്നേയും നോക്കി പല അഭിപ്രായങ്ങളും പറഞ്ഞു. പക്ഷേ അദ്ദേഹത്തിന്റെ രീതിയും വാക്കുകളുമെല്ലാം ഏതോ അന്യനായ ഒരുവന്റെ പടത്തെപ്പറ്റി പറയുന്നതുപോലെയിരുന്നു.

ഈ പടത്തെ സംബന്ധിച്ചു വേറൊരു സംഭവം നവഗോപാലന്റെ ഭാര്യ എന്നോടു പറയുകയുണ്ടായി. ''ഒരിക്കൽ ഞാൻ കാസിപുരം ഉദ്യാനത്തിൽ പോയി. പക്ഷേ അവിടെ വളരെ ആളുകൾ ഉണ്ടായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് എനിയ്ക്കു മുകളിലത്തെ നിലയിൽ കയറി ഭഗവാനെ കാണാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. കുറേനേരം ഞാൻ കാത്തുനിന്നു. അപ്പോഴേക്കു് ഗുരുമഹാരാജ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഒരു പടവും കൊടുത്തു് ഇന്നു് ഇതുകാണുന്നതുകൊണ്ടു തൃപ്തിപ്പെട്ടു

കൊള്ളുന്നമെന്നു അവരോട്ടു പറയുക" എന്നും പറഞ്ഞയച്ചു. 'ഈ പടം തീവണ്ടികളിലും തീക്കപ്പലുകളിലും ഭാവിയിൽ സഞ്ചരിയ്ക്കും. ആളുകൾ അതിനെ കപ്പായക്കീശകളിലും വാച്ചുചങ്ങലകളുടെ അറ്റത്തു കെട്ടിത്തൂക്കിയും കൊണ്ടു നടക്കും' എന്നു് അദ്ദേഹം പിന്നിടൊരിക്കൽ എന്നോട്ടു പറഞ്ഞു.

പിൽകാലത്തു നടന്നിരിയ്ക്കുന്നതോക്കെയോർക്കുമ്പോൾ ഭഗവാന്റെ ഈ വാക്കുകൾ പ്രവചനങ്ങളാണെന്നു വിചാരിക്കപ്പെടാം. പ്രേഗ് എന്ന സ്ഥലത്തുള്ള ഒരു ബൊഹീമിയൻ ചിത്രമെഴുത്തുകാരൻ ഏതാനും കൊല്ലം മുമ്പു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ഒരു വലിയ ചിത്രം എഴുതുകയുണ്ടായി. അയാളുടെ സഹോദരി അയാൾക്കു്, മഹേന്ദ്രൻ എഴുതിയ 'കഥാമൃത'ത്തിന്റെ ഒരു പ്രതി കൊടുത്തു. അതു് അയാളുടെ ഹൃദയത്തെ ഉദ്ദീപിപ്പിക്കയാൽ അയാൾ കിട്ടാവുന്നതരത്തിലുള്ള ഭഗവാന്റെ എല്ലാത്തരം പടങ്ങൾക്കും എഴുതി അയയ്ക്കുകയും അതിൽനിന്നു് ഒരു തിരഞ്ഞെടുത്തു വലുതാക്കി എഴുതുകയും ചെയ്തു. ആ ചിത്രത്തിന്റെ ആദ്യത്തെ ഒരു ചെറിയ സ്കെച്ചു് അയാൾ എനിക്കയച്ചിരുന്നു. അതുകണ്ടിട്ടു് രാഖാൽ മഹാരാജു് എന്നോടു്, "അതു ഭഗവാന്റെ ശരിയായ ഛായയായിട്ടില്ല, എങ്കിലും ആ ചിത്രകാരനു മർമ്മം മനസ്സിലായിട്ടുണ്ടു്" എന്നുപറഞ്ഞു.

ഫ്രാൻസിലും സ്വിറ്റ്സർലണ്ടിലും ഇറ്റലിയിലും ജർമ്മനിയിലും ഹോളൻഡിലും സ്പീഡനിലും ഡൻമാക്കിലും നോർവെയിലും ഇംഗ്ലണ്ടിലും റഷ്യയിലും ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ പടം ഭക്തയോടുകൂടി വച്ചു സൂക്ഷിക്കപ്പെട്ടുന്ന വള

രെ വീടുകളുണ്ട്. കാനഡയിലും ഐക്യനാടുകളിലെ എ
ല്ലാ ഭാഗങ്ങളിലും അതു പ്രവേശിച്ചു കഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. അതു
ലോകംമുഴുവൻ അനേകപ്രാവശ്യം വളരെ ഭക്തന്മാരോടുകൂ
ടി ചുറ്റിസ്സഞ്ചരിച്ചു കഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. ഇൻഡ്യയെപ്പറ്റി
വെള്ളക്കാർ എഴുതുന്ന പുസ്തകങ്ങളിൽ അതിന്റെ സ്ഥാനം
നാംക്കുനാം കൂടിയാണു വരുന്നതു്. ഇങ്ങിനെ ഭഗവാ
ന്റെ പ്രവചനം മുഴുവൻ സത്യമായിരിക്കുന്നുവെന്നു നാം
കാണുന്നു.

ഭഗവാൻ അങ്ങനെ വൃക്ഷച്ഛായാവൃതമായ കാസിപുരം
ഉദ്യാനത്തിൽ കഴിച്ചു. യുവാക്കന്മാർ ആത്മാവിനെ മറന്നു
ള്ള ഭക്തിയോടുകൂടി ശുശ്രൂഷിയ്ക്കുയും പ്രായംചെന്ന ഗൃഹ
സ്ഥന്മാർ അതു സംബന്ധിച്ചുള്ള ചിലവുകളെല്ലാം വഹിയ്ക്കു
യും ചെയ്തു ശുശ്രൂഷയ്ക്കു വേണ്ട ചിലവെല്ലാം ഭിക്ഷയെടു
ത്തുണ്ടാക്കിക്കളയാമെന്നുകൂടി ചെറുപ്പക്കാർ അഭിപ്രായപ്പെടാ
തിരുന്നില്ല. ഒരുദിവസം അവർ ഭിക്ഷാപാത്രവുമായി യഥാ
ർത്ഥഭിക്ഷുക്കളേപ്പോലെ പുറത്തുപോയി ഭിക്ഷയെടുത്തുകൊ
ണ്ടുവന്നുപാകംചെയ്തു ഭഗവാനു സമർപ്പിച്ചു. ഇതുകണ്ടു ഭഗ
വാൻ വളരെ സന്തോഷിച്ചു. യുവശിഷ്യന്മാരുടെ ധൈര്യ
വും സ്വതന്ത്രബുദ്ധിയും ഭഗവാനെ പ്രസാദിപ്പിച്ചു. എ
ന്നാൽ ഗൃഹസ്ഥശിഷ്യന്മാർ ഭഗവാനെ ശുശ്രൂഷിയ്ക്കുന്നതിൽ
തങ്ങൾക്കുള്ള ഭാഗ്യം നഷ്ടമാകുമോ എന്നുഭയപ്പെട്ടു് ഭഗവാ
നോടു് അപേക്ഷിച്ചു. എല്ലാം ശരിയായി. ദിവസങ്ങൾ
ശാന്തമായികഴിഞ്ഞുകൂടി. ഭഗവാൻ കാസിപുരം ഉദ്യാന
ത്തിലെ വീട്ടിന്റെ മുകളിലത്തെ മുറിയിൽ ദിവ്യമായ ശാ
ന്തിയിൽ വിശ്രമിച്ചു.

നരേന്ദ്രൻ, രാഖാൽ, ലാട്ടു, ശശി, ശരത്തു്, ഗോപാല ദാദ എന്നിവർ ഭഗവാനോടൊരുമിച്ചു കാസീപുരം ഉദ്യാനത്തിൽ താമസിച്ചു. മറ്റുള്ളശിഷ്യന്മാർ വന്നും പോയും ഇരുന്നു. അവരവരുടെ നിലയനുസരിച്ചു് ഓരോരുത്തനും ഓരോ ജോലി കയ്യേറ്റു നടത്തി. ശാരദാദേവി ഭഗവാന്നു് ആഹാരം തയാറാക്കിക്കൊടുത്തു. ലാക്കിഡിഡിഎന്നു വിളിച്ചുവന്ന ലക്ഷ്മിഎന്നുപേരുള്ള, ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ മരുമകനും അടുക്കളയിൽ സഹായിച്ചുവന്നു ചിലപ്പോൾ മറ്റു ഭക്തകളും വന്നു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ ശുശ്രൂഷയിൽ ശാരദാദേവിയോടുകൂടി പങ്കുകൊണ്ടു. ശിഷ്യന്മാരായ കുട്ടികളിൽ രണ്ടുപേർ അങ്ങാടിയിൽപോയി സാമാനം വാങ്ങുകയും മറ്റുള്ളവർ ഭഗവാന്റെ അടുത്തിരുന്നു ഭഗവാനു വേണ്ടകാര്യങ്ങളും നോക്കുകയും ചെയ്തു. ഓരോആളും മാറിമാറി ആറുമണിക്കൂർവീതം ശുശ്രൂഷയിൽ ഏർപ്പെട്ടുവന്നുവെന്നു ശശിമഹാരാജ് എന്നോടു പറഞ്ഞു.

അന്ത്യഘട്ടത്തിനടുത്തു് ഒരുദിവസം രാത്രി ശശിമഹാരാജിന്റെ തവണയായിരുന്നു. തണുപ്പുള്ളസമയം. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ കിടക്കയിൽനിന്നെഴുന്നേറ്റു. വാതലിന്നടുത്തിരുന്ന ശശിമഹാരാജ് വേഗം അടുത്തുചെന്നു വഴക്കുപറയാൻ തുടങ്ങി. പക്ഷെ അതു വകവയ്ക്കാതെ ഭഗവാൻ തന്റെ ഉടുപ്പുകൂടി ഇട്ടിരുന്നതിനടുത്തുചെന്നു് അതെടുത്തു ശശിമഹാരാജിന്നുകൊടുത്തിട്ടു് "നീ ഇതു ധരിയ്ക്കണമെന്നാണു് എന്റെ ആഗ്രഹം" എന്നുപറഞ്ഞു: ശശി അതു വളരെ മടിയോടുകൂടി എടുത്തു. അതു ധരിയ്ക്കാൻതക്ക യോഗ്യത തനിയ്ക്കില്ലെന്നുവിചാരിച്ചു് അദ്ദേഹം അതു രാഖാളിനു കൊടുത്തു. രാ

ഖാം തീർത്ഥയാത്രപോയപ്പോൾ അതു് എവിടെയോവച്ചു നഷ്ടമായി. ഈ ചെറിയ സംഭവത്തിൽനിന്നു് ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ തന്നെ ശുശ്രൂഷിച്ചവരെ എത്രമാത്രം സ്നേഹിച്ചിരുന്നുവെന്നു കാണാം.

മഹാസമാധി.

ഭഗവാന്റെ ശരീരം തകർന്നുതുടങ്ങി. അതു ക്രമേണ ഭാരം വഹിയ്ക്കാൻ ശക്തിയില്ലാത്തതായി. ഘനം അതു അധികമായി. എന്നാൽ മനസ്സു് അക്ഷീണമായി, ധീരമായിത്തന്നെ വർത്തിച്ചു. ഭാനത്തിന്നായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജീവിതം. ഭക്തന്മാർ വരുന്നതിനെ ശിഷ്യന്മാർ തടുക്കുന്നതു് അദ്ദേഹത്തിനു് അസഹ്യമായിരുന്നു. അവർ അങ്ങിനെ ചെയ്തതു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ രക്ഷയ്ക്കും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ബലക്ഷയിയ്ക്കാതിരിക്കുന്നതിനും ആയിരുന്നു. എങ്കിലും അതു് അദ്ദേഹത്തിനു വേദനയുണ്ടാക്കി. ഒരുദിവസം ഒരു മാന്യൻ അദ്ദേഹത്തെ കാണാൻവന്നു. യൌവനകാലത്തു ഭഗവാനെ ഒരു നല്ലപാഠം പഠിപ്പിയ്ക്കാൻ ഒരുങ്ങിപുറപ്പെട്ട ആ ആൾതന്നെയായിരുന്നു അതു്. പക്ഷേ ഇപ്പോൾ തടസ്സംകൂടാതെ ഭഗവാന്റെ സന്നിധിയിലേക്കു പ്രവേശം ലഭിയ്ക്കുന്നതിനുവേണ്ടി അയാൾ ഒരു വലിയ ജമീന്ദാരെപ്പോലെ വസ്ത്രധാരണം ചെയ്തിരുന്നു. പക്ഷേ അതുകൊണ്ടൊന്നും പ്രവേശം കിട്ടിയില്ല. വിവരം ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനെ ആരും അറിയിച്ചുമില്ല. എന്നാൽ പെട്ടെന്നു ശ്രീരാമ

കൃഷ്ണദേവന്റെ ഭാവംമാറുന്നതു ശുശ്രൂഷകന്റെ കാണായി. ഭഗവാൻ കരഞ്ഞുകൊണ്ട്, "എന്റെ ഭക്തനെ എന്റെ അടുത്തുവരാതെ നിങ്ങൾ തടുത്തുനിറുത്തുന്നതു് എന്തുകൊണ്ടു്?" എന്നു ചോദിച്ചു. അപ്പോൾ ശുശ്രൂഷകൻ കായ്പും വാസ്തവമാണെന്നും ഒരാൾ കാണാൻവന്നിട്ടുണ്ടെന്നും സമ്മതിച്ചു.

ശശിമഹാരാജ് ഇതിനെപ്പറ്റി ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞു:- "ആരാണെന്നറിഞ്ഞയുടനെ ഭഗവാൻ അയാളെ അകത്തേക്കുവരുത്തി. അപ്പോൾ ഞാൻ മുറിയ്ക്കകത്തുണ്ടായിരുന്നു. ഗുരുമഹാരാജ് എന്നോടു പുറത്തുപോകാൻ പറഞ്ഞു. വളരെ നേരത്തേക്കു് ആ വന്നയാളും ഗുരുമഹാരാജും മാത്രമേ മുറിയ്ക്കകത്തുണ്ടായിരുന്നുള്ളൂ. അതുകഴിഞ്ഞു ഗുരുമഹാരാജ് എന്നെ വിളിച്ചു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഒരു പടം കൊണ്ടുവരാൻ ആജ്ഞാപിച്ചു. അതു ഭഗവാൻ വാങ്ങി സ്വന്തം കൈകൊണ്ടു് അയാൾക്കു സമ്മാനിച്ചു. അയാൾ അതുവാങ്ങിയിട്ടു് ആരോടും ഒന്നും സംസാരിയ്ക്കാതെ ഒരുഭ്രാന്തനെപ്പോലെ വീട്ടിൽനിന്നു് ഓടിപ്പോകയും ചെയ്തു. അന്നുമുതൽ അയാൾ പ്രപഞ്ചവും മറ്റു ബാഹ്യമായ സകലതും മറന്നു് രാപ്പകൽ 'പ്രിയനാഥാ! പ്രിയനാഥാ!' എന്നു ജപിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ബാക്കിയെല്ലാവരും ഉറങ്ങിക്കിടക്കുന്ന അർദ്ധരാത്രിസമയത്തും അയാളുടെവീട്ടിൽനിന്നു് അയാൾ ആ നാമം ജപിക്കുന്നശബ്ദം കേൾക്കാമായിരുന്നു. ഭാര്യ ഭക്ഷണം വായിൽ ഇട്ടുകൊടുക്കുമ്പോഴല്ലാതെ അയാൾക്കു് ആഹാരത്തിന്റെ കാര്യംക്രടി ഓർമ്മയുണ്ടായിരുന്നില്ല.

"അയാൾ പിന്നീടു ഭഗവാനെകാണാൻ വന്നിട്ടില്ല. മുത്തച്ഛിപ്പിയേപ്പോലെ അയാൾക്കു ചോതിനക്ഷത്രത്തിലെ

മഴകിട്ടി. വേറൊന്നും അയാൾക്കു ആവശ്യമില്ലായിരുന്നു. എന്നാൽ ഗുരുമഹാരാജ് ശരീരത്യാഗം ചെയ്തശേഷം അയാൾ ക്രമേണ്ടെക്രമേണ വരാഹനഗരത്തിലുള്ള ഞങ്ങളുടെ വാസസ്ഥലത്തു വരാറുണ്ടായിരുന്നു. അനേകമാസം അയാൾ പതിവായി വൈകുന്നേരം വന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. വന്നാൽ നേരേ പൂജാമുറിയിൽചെന്നു് അവിടെയിരുന്നു കുറെ നേരം ജപിക്കും. പിന്നീടു ഞങ്ങൾ താമസിയുന്നിടത്തുപോലും വരാതെ മടങ്ങിപ്പോകുകയുംചെയ്യും; ചിലപ്പോൾ കുറച്ചു പാടും. അയാളുടെ സ്വരം വളരെനന്നായിരുന്നു. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനു പ്രത്യേകം ഇഷ്ടമുള്ള ഒരു പാട്ടു അയാൾ പലപ്പോഴും പിന്നെയും പിന്നെയും പാടുമായിരുന്നു. ഇങ്ങനെ ഞങ്ങളുടെ ഭഗവാന്റെ ഒരാളുടെ ജീവിതഗതി മുഴുവൻ മാറാൻ കഴിയുമായിരുന്നു."

നവഗോപാലന്റെ ഭാര്യ ഒരിയ്ക്കൽ കുറെ മധുരപലഹാരങ്ങൾ കാസിപുരത്തു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനു കൊണ്ടുപോയിക്കൊടുത്തു. അതിനെപ്പറ്റി അവർ എന്നോടു ഇപ്രകാരംപറഞ്ഞു:—"ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുമ്പിൽ മടിച്ചു നിന്നപ്പോൾ 'നിങ്ങൾക്കു് എന്താണു വേണ്ടതു?' എന്നു അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു. 'അങ്ങേക്കു കുറച്ചു മധുരപലഹാരം തരണമെന്നു എനിയ്ക്കുണ്ടു്' എന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞു. 'കൊള്ളാം' എന്നു പറഞ്ഞിട്ടു ഞാൻ കുറെ എടുത്തു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ വായിൽ ഇട്ടുകൊടുക്കാൻ അദ്ദേഹം എന്നെ അനുവദിച്ചു. എന്നിട്ടും ഞാൻ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മുമ്പിൽതന്നെനിന്നു. 'എന്താ! നിങ്ങൾക്കു തൃപ്തിയായോ? ഇല്ലേ? ഇനി നിങ്ങൾക്കു എന്താണുവേണ്ടതു" എന്നു അദ്ദേഹം ചോദിച്ചു. ഞാൻ

കൊണ്ടും കൃപ്പിക്കൊണ്ട്, 'അങ്ങേക്ക് കുറേക്കൂടി പലഹാരം തരണമെന്നുണ്ട്" എന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞു. പിന്നെയും കുറച്ചുകൂടി വായിൽ ഇട്ടുകൊടുക്കാൻ അദ്ദേഹം അനുവദിച്ചു. പിന്നെയും ഞാൻ തൃപ്തയായില്ലെന്നുകണ്ടിട്ടു അദ്ദേഹം പിന്നെയും എന്നോടു പഴയപോലെചോദിച്ചു. പിന്നെയും കുറച്ചുകൂടികൊടുക്കാൻ എനിയ്ക്കാഗ്രഹമുണ്ടെന്നു ഞാൻ അറിയിച്ചപ്പോൾ, "ഇല്ല; ഇല്ല; ഇപ്പോൾ ഇനിവേണ്ട. ക്ഷമിച്ചിരിയ്ക്കുക. ഞാൻ സൂക്ഷ്മശരീരത്തിൽ ഇരുന്നുകൊണ്ടു നിങ്ങളും മറ്റുള്ളവരും തരുന്നതെല്ലാം ഭക്ഷിച്ചുകൊള്ളാം" എന്നുപറഞ്ഞു.

ഭഗവാൻ ശിഷ്യന്മാരുടെമേൽ അനുഗ്രഹം അതിരില്ലാതെ വർഷിച്ചു. ചിലർക്ക് ജ്ഞാനപ്രകാശം ദാനംചെയ്തു. ചിലർക്ക് അത്ഭുതങ്ങൾ പ്രകടമാകുമെന്നു പ്രതിജ്ഞചെയ്തു. എല്ലാ ദേവവിഗ്രഹത്തിലും ദേവതാദർശനം ഉണ്ടാകത്തക്കവണ്ണം ഒരു പുരുഷസ്ഥനെ അദ്ദേഹം അനുഗ്രഹിച്ചു. നരേന്ദ്രനോടും രാഖാളിനോടും അദ്ദേഹം പ്രത്യേകിച്ചും വളരെ പ്രേമത്തോടുകൂടി പെരുമാറി. അമ്മമാർ കുട്ടികളെ ഓമനിയ്ക്കുന്നതുപോലെ അദ്ദേഹം അവരെ ലാളിച്ചു "ഞങ്ങടെ തുരുമഹാരാജിനോടൊന്നിച്ചു കാസീപുരത്തു താമസിക്കുമ്പോൾ നരൻ അയാളുടെ കണ്ണുകൾ രണ്ടും ചുവന്ന രക്തംപോലെയാകുന്നതുവരെ ജപത്തിലും ധ്യാനത്തിലുംതന്നെ സമയമെല്ലാം കഴിച്ചിരുന്ന ഒരു ഘട്ടമുണ്ടായിരുന്നു. അന്നു തുരുമഹാരാജിനെ തൃപ്തിപ്പെടുത്തുവാൻപോലും വന്നിരുന്നില്ല. 'അമേധ്യം ഭക്ഷിച്ചാൽ ഈശ്വരനെ കാണാൻ സാധിയ്ക്കുമെങ്കിൽ അതും ഞാൻതന്നെ ചെയ്യാം' എന്നു പറയത്തക്കവണ്ണം അയാളുടെ ഈ

ശ്വരദർശനകാംക്ഷ അതു അധികമായിരുന്ന അന്നു്. ഒരു ദിവസം വൈകുന്നേരം ഞാൻ അയാളെ ഉണ്ണാൻ വിളിക്കുന്നതിനുചെന്നപ്പോൾ അയാൾ ധ്യാനത്തിൽ ഇരിയ്ക്കയായിരുന്നു. സ്നേഹസൂചകമായി ഞാൻ പതുക്കെ കൈ പുറത്തുവച്ചു് ഒന്നു തലോടി. അപ്പോൾ കൈനിറയെ ചോര. ഞാൻ നോക്കിയപ്പോൾ പുറംമുഴുവൻ കൊതുകുകടിച്ചു പോരയൊഴുകുന്നതും അയാൾ അതിനെപ്പറ്റി തിരെ ബോധമില്ലാതെയിരിയ്ക്കുന്നതും ഞാൻ കണ്ടു" എന്നു ശശിമഹാരാജ് എന്നോടു പറയുകയുണ്ടായി.

യോഗിനിമാതാവു പറഞ്ഞുകേട്ടു. "തുരുമഹാരാജി നിന്നു നരൻ മന്ത്രംഗ്രഹിച്ച ദിവസം അയാൾ ഒരു നെപ്പോലെയായിരുന്നു. അതു കാസീപുരത്തുവച്ചാണു് അന്നരാത്രിമുഴുവൻ അയാൾ ഉന്മത്തനായി വീട്ടിനു പ്രദക്ഷിണംവച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ഒടുവിൽ അയാൾഭഗവാന്റെഅടുത്തുനിന്നിട്ടു് 'എനിയ്ക്കു ശാന്തിതരിക'എന്നു അപേക്ഷിച്ചു. വളരെ കുറച്ചെ നിനക്കു സഹിക്കാൻ കഴിയു! ഇന്നു നിന്റെ ഹൃദയത്തിൽ ജ്വലിപ്പിച്ച അഗ്നി പന്ത്രണ്ടുകൊല്ലം ഞാൻ വഹിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. നിനക്കു അതു് ഒരു രാത്രി വഹിയ്ക്കാൻ സാധിക്കയില്ലേ? അതിനിടയ്ക്കു ശാന്തിവേണമെന്നു പറഞ്ഞുവരുന്നുവോ? നിനക്കെന്തുവേണം? എന്നു തുരുമഹാരാജ് ചോദിച്ചു. 'എനിക്കു നിർവ്വികല്പസമാധിതരിക' എന്നു നരൻ മറുപടിപറഞ്ഞു. 'നീ ഇപ്പോൾതന്നെ അതിന്നപ്പുറമാണല്ലൊ. അതു നിനക്കു എത്രയോ ചെറിയകായ്മാണു്' എന്നു പറഞ്ഞുകൊണ്ടു ഭഗവാൻ നരന്റെ ഹൃദയത്തിൽ തൊട്ടു. അയാൾ ഉടൻ ആ സമാധിയിൽ പ്രവേശിച്ചു. പി

ന്നീട്ട ഭഗവാൻ അയാളോട്ട് താക്കോൽ എന്റെറപക്കലുണ്ട്. എനിക്കുവേണ്ടി ലോകത്തു നി ചെയ്യേണ്ടതായി ഒരു ജോലി യുണ്ട്. അതു ചെയ്തുകഴിഞ്ഞു നിയാരെന്നും അറിഞ്ഞാൽ പിന്നെ നി ഇവിടെ താമസിയ്ക്കയില്ല' എന്നു പറയുകയും ചെയ്തു.

"വേറൊരിയ്ക്കൽ ശിഷ്യന്മാർ ഭഗവാന്റെ മുറിയിൽ ധ്യാനിച്ചുകൊണ്ടിരിയ്ക്കുമ്പോൾ നാൻ ഇരുന്നതു ആത്മികമായി വളരെ ഉച്ചാവസ്ഥപ്രാപിച്ചിട്ടില്ലാത്ത ഒരു കുട്ടിയുടെ അടുത്തായിരുന്നു ധ്യാനം കഴിഞ്ഞു വന്നപ്പോൾ ആകുട്ടിയെ ഒന്നു സ്പർശിച്ചു. ഭഗവാൻ അതിനു നന്നെ ശകാരിച്ചുകൊണ്ടുപറഞ്ഞു: 'നിനക്കുള്ള ശക്തി ഇപ്പോൾപോലെ കൊടുക്കത്തക്കവണ്ണം നിന്റേതല്ല. അതു നിനക്കുതന്നിരിക്കുന്നതു പിൽക്കാലം ഉപയോഗപ്പെടുത്തത്തക്കവണ്ണം ഒരു പ്രത്യേക ഉദ്ദേശ്യത്തോടുകൂടിയാണു' എന്നു".

നരേന്ദ്രന്റെമേൽ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ പ്രധാനശക്തി അർപ്പിച്ചു. എന്നാൽ രാഖാൽ, ബാബുരാമൻ, ശശി, ശരത്ത്, കാളി, താരകൻ, ഗംഗാധരൻ എന്ന പ്രിയശിഷ്യന്മാരിൽ ഓരോ ആളിലും ഓരോ പ്രത്യേകശക്തി സംക്രമിപ്പിച്ചു. അദ്ദേഹം ഒന്നും തനിയ്ക്കായി നിക്കിവച്ചില്ല. ലോകത്തു സശരീരനായിരുന്നു ചെയ്യേണ്ടതെല്ലാം അദ്ദേഹംചെയ്തു. ഒരു ദിവസം ഭഗവാൻ ഒരു ഭക്തനോട്ട് പഞ്ചാംഗമെടുത്തു വായിയ്ക്കാൻ പറഞ്ഞു. അതിൽനിന്നു് ഏതോ യാത്രയ്ക്കൊരുങ്ങുന്നതുപോലെ ഒരു നല്ല സമയവും തീർച്ചപ്പെടുത്തി. എന്നാൽ എങ്ങോട്ടാണുയാത്രയെന്നു് അദ്ദേഹം ആരോടും പറഞ്ഞില്ല. ശിഷ്യന്മാക്കു പക്ഷേ കാര്യം അറിയാമായിരുന്നു.

യാത്രപുറപ്പെടാനുള്ള മണി എപ്പോഴാണു കേൾക്കുന്നതെന്നു അവർ ചെവികൊടുത്തുകൊണ്ടിരുന്നു. എങ്കിലും അവർ ക്ഷീണിച്ചില്ല. സമയം വന്നു. ഭഗവാൻ യാത്രപുറപ്പെട്ടു കഴിഞ്ഞു സൂര്യൻ അസ്തമിയ്ക്കയായി.

ആ മുകളിലത്തെ മുറിയിൽ കഴിച്ച ഭഗവാന്റെ അനന്യനിമിഷങ്ങളുടെ കഥ കണ്ടുകൊണ്ടിരുന്ന ശശിമഹാരാജിന്റെ ഭാഷയിൽ ഇപ്രകാരം പറയാം:—

"പതിവിലധികം ഭക്ഷണം കഴിച്ചതുകൊണ്ടും യാത്രയെപ്പറ്റി ഒന്നും പറയാത്തതുകൊണ്ടും ഭഗവാനു കുറച്ചുക്ഷീണതൽ സുഖമുണ്ടെന്നു ഞങ്ങളെല്ലാം വിചാരിച്ചു. ഉച്ചതിരിഞ്ഞു യോഗിയോട് പഞ്ചാംഗമെടുത്തു് അതൊരുനല്ല ദിവസമാണോ എന്നു നോക്കാൻ പറഞ്ഞിരുന്നു. കുറേദിവസമായിട്ടതന്നെ തോണിയിൽ മൂന്നിനരണ്ടുഭാഗവും വെള്ളം നിറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞുവെന്നും വേഗത്തിൽ ബാക്കിയുംനിറഞ്ഞു് അതു വെള്ളത്തിൽ താഴുമെന്നും അദ്ദേഹം പറയാറുണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ അദ്ദേഹം വാസ്തവത്തിൽ പോകാൻ പോകുന്നുവെന്നു ഞങ്ങൾ വിശ്വസിച്ചില്ല. വേദനയെപ്പറ്റി അദ്ദേഹം സ്വല്പം പോലും ക്ഷീണിക്കുന്നതായി കാണപ്പെട്ടില്ല. അദ്ദേഹത്തിൽ നിന്നു പ്രസന്നത ഒരിയ്ക്കലും വിട്ടുമാറിയില്ല. തനിയ്ക്കു് എല്ലാം സുഖമാണെന്നും 'ഇവിടെ' (തൊണ്ടയുടെ) മാത്രം എന്തൊ ഒന്നു ഉണ്ടെന്നേയുള്ളുവെന്നും അദ്ദേഹം പറഞ്ഞുവന്നു. 'എന്റെ ഉള്ളിൽ രണ്ടു് ആളുകളുണ്ടു്. ഒന്നു ലോകമാതാവു്. മറേറതു് അമ്മയുടെഭക്തൻ. ഭക്തനാണു സുഖക്കേടു ബാധിച്ചിരിക്കുന്നതു്" എന്നു അദ്ദേഹം പറയുമായിരുന്നു.

"ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ശരീരം ഉപേക്ഷിച്ചസമയം അ
ദ്ദേഹത്തിന്റെ ജീവിതത്തിൽ ഏറ്റവും ആനന്ദം അനുഭവി
ച്ചസമയമാണെന്നാണു് എനിയ്ക്കു തോന്നുന്നതു്. അദ്ദേഹ
ത്തിൽക്കുടി ആ സമയത്തു ആനന്ദം ധാരധാരയായി പ്രവ
ഹിച്ചിരുന്നു. ഞാൻ നേരിട്ടുകണ്ടതാണിതു്. ആ അവസാ
നദിവസത്തെ ഓരോ സംഭവവും ഞാൻ ഓർക്കുന്നുണ്ടു്. ഗുരു
ദേവൻ നല്ല സുഖമുള്ളവനും സന്തോഷപൂർണ്ണനും ആയി കാ
ണപ്പെട്ടു. യോഗത്തെപ്പറ്റി ചില സംശയങ്ങൾ തീർക്കാൻ
വന്ന ഒരു മാന്യനോടു് അദ്ദേഹം രണ്ടുമണിക്കൂർനേരം സ
സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. സ്വല്പം കഴിഞ്ഞു ഞാൻ
ഡാക്ടരെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരാൻ ഏഴുമയിൽ ഓടി ഡാ
ക്ടരുടെ വീട്ടിൽ ചെന്നപ്പോഴേക്കും അയാൾ അവിടെ ഇല്ലായി
രുന്നു. ഡാക്ടർ ഒരു വീട്ടിലുണ്ടെന്നുകേട്ടു ഞാൻ പിന്നെ
യും ഒരു മൈൽ ഓടി. വഴിമദ്ധ്യേ ഡാക്ടരെ കണ്ടു. അയാ
ൾക്കു വേറെ എവിടെയൊ പോകേണ്ടതുണ്ടെന്നും അതുകൊ
ണ്ടു് അപ്പോൾവരാൻസാധിക്കയില്ലെന്നും അയാൾപറഞ്ഞു.
ഒരുവിധത്തിൽ ഞാനയാളെ പിടിച്ചുവലിച്ചുകൊണ്ടുചെന്നു.
"ആ അവസാനദിവസം രാത്രി ഭഗവാൻ ഞങ്ങളോടു് അവ
സാനം വരെ സംസാരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അത്താഴത്തിനു്
അദ്ദേഹം അരഗ്ലാസുനിറയെ പായസം നല്ല രുചിയോടുകൂടി
കുടിച്ചു. ശരീരത്തിൽ സ്വല്പം ചൂടുണ്ടായിരുന്നു. അതു
കൊണ്ടു് അദ്ദേഹം ഞങ്ങളോടു വീശാൻ പറഞ്ഞു. ഞ
ങ്ങൾ പത്തുപേർ ഒന്നിച്ചു വീശിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അദ്ദേഹം
അഞ്ചൊരുതലയിണ ഒന്നിച്ചുചേർത്തു ഞാൻ താങ്ങിക്കൊണ്ടിരു
ന്നതിന്മേൽ ചാരിയിരിയ്ക്കയായിരുന്നു. ഞാൻ തലയിണകൂടം

താങ്ങിയതിനു പുറമേ വിശിക്കൊണ്ടും ഇരുന്നു. ഇതുകൊണ്ടു സപ്പും കലുക്കം ഉണ്ടായി. രണ്ടുപ്രാവശ്യം അദ്ദേഹം എന്നോടു് 'നീ എന്തിനാണു കലുങ്ങുന്നതു്?' എന്നു ചോദിച്ചു. എത്രയും ചെറിയ ചലനംപോലും അറിയത്തക്ക വണ്ണം അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സു് അത്ര സ്ഥിരപ്പെട്ടതപ്പെട്ടതുപോലെയിരുന്നു. നരേന്ദ്രൻ ഭഗവാന്റെ പാദങ്ങൾ കയ്യിലെടുത്തു തലോടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. അപ്പോൾ ഭഗവാൻ അയാളോടു് അധികം മേലാൽ എന്തുചെയ്യണമെന്നു സംസാരിച്ചു. 'ഈകുട്ടികളെ നോക്കിക്കൊള്ളണം' എന്നു് അദ്ദേഹം പിന്നേയും പിന്നേയും പറഞ്ഞു അങ്ങനെ ശിഷ്യന്മാരെയെല്ലാം നരന്റെ ചുമതലയിൽ ആക്കുന്നതുപോലെ കാണപ്പെട്ടു. പിന്നീടു കുറച്ചു കിടക്കണമെന്നു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു.

"പെട്ടെന്നു രാത്രി ഒരുമണിയ്ക്കു് അദ്ദേഹം ഒരുവശത്തേക്കു ചരിഞ്ഞു. തൊണ്ടയിൽ ഒരു മന്ദമായ ശബ്ദം ഉണ്ടായി. ശരീരത്തിലെ സകല രോമവും രോമാഞ്ചം കൊള്ളുന്നതു ഞാൻ കണ്ടു. നരേന്ദ്രൻ വേഗത്തിൽ ഭഗവാന്റെ കാലു് ചാവട്ടിയിന്മേൽ വച്ചിട്ടു് ഇതുകണ്ടു സഹിയ്ക്കാൻ കഴിയാത്തതുപോലെ താഴത്തേക്കു് ഓടി. നാഡിയുടെ സ്പന്ദനം പരിശോധിച്ച ഒരു ഭക്തനായ ഡാക്ടർ അതു നിന്നിരിയ്ക്കുന്നതു കണ്ടു് ഉച്ചത്തിൽ കരയാൻതുടങ്ങി. ഭഗവാൻ വാസ്തവത്തിൽ ഞങ്ങളെ വിട്ടുപിരിഞ്ഞു പോയാലെന്നപോലെ അയാളം പ്രവർത്തിയ്ക്കുന്നതുകണ്ടു ഞാൻ അക്ഷമനായിട്ടു ഡാക്ടരോടു 'നിങ്ങൾ എന്താണു ചെയ്യുന്നതു്' എന്നു ചോദിച്ചു.

"ഞങ്ങളെല്ലാവരും വിചാരിച്ചു അതു വെറും സമാധി

മാത്രമാണെന്ന്. അതുകൊണ്ട് നരന്റെ മടങ്ങിവന്ന. ഞങ്ങൾ ഏകദേശം ഇരുപതുപേർ ഒരുമിച്ചിരുന്ന് 'ഹരിഃ ഓം- ഹരിഃ ഓം' എന്ന ജപിയ്ക്കാൻ തുടങ്ങി. ഇങ്ങിനെ ഞങ്ങൾ അടുത്ത ദിവസം ഒരു മണി രണ്ടുമണിയാകുന്നതുവരെ കാത്തിരുന്നു. അപ്പോഴും ശരീരത്തിനു സ്വല്പം ചൂടുണ്ടായിരുന്നു. വിശേഷിച്ചും പുറത്തുഭാഗത്ത്. എന്നാൽ ആത്മാവ് ശരീരത്തിൽനിന്നു വിട്ടുവെന്നു ഡാക്ടർ ഉറപ്പുപറഞ്ഞു. ഏകദേശം അഞ്ചുമണിയായപ്പോഴേക്കു ശരീരം തണുത്തു. അതുകൊണ്ട് ഞങ്ങൾ അത് ഒരു കട്ടിലിൽ കിടത്തി, മാല കൊണ്ടുമൂടി ദഹനസ്ഥലത്തേക്കു കൊണ്ടുപോയി."

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ സംസ്കാരഭൂമി ഇന്നും ഗംഗാനദിയുടെ തിരത്തു കാണാം. അതിനരികെ അദ്ദേഹം ദക്ഷിണേശ്വരത്തുവച്ചു ലോകമാതാവിന്റെ പൂജയ്ക്കു പുഷ്പങ്ങൾ പറിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ആ ചെടി പടർന്നുപിടിച്ചു നില്ക്കുന്നു. ദക്ഷിണേശ്വരം, ശ്മശാനഭൂമി, കാസിപൂരത്തിലെ ഉദ്യാനം, ബലരാമബാബുവിന്റെ വീട്ടിലെ മുകളിലത്തെ മുറി എന്നിവയിലെല്ലാം ഭഗവാന്റെ സാന്നിദ്ധ്യത്തിന്റെ സ്മരണ കുടികൊള്ളുന്നു. ഊക്കോടുകൂടി ഒഴുകുന്ന നദിപോലും അദ്ദേഹത്തെപ്പറ്റി പറയുന്നുവോ എന്നു തോന്നും. സ്ഥൂലശരീരത്തിൽ ഇരിക്കുന്ന കാലത്തു അദ്ദേഹം സ്പർശിച്ച സ്ഥലത്തോ ജീവനിലോ അദ്ദേഹത്തിന്റെ സാന്നിദ്ധ്യം ഇല്ലാതില്ല. ശാരദാദേവി ശാസ്ത്രത്തിൽ വിധിച്ചിട്ടുള്ള സമയത്തു ആഭരണങ്ങളും സുമംഗലികളുടെ വസ്ത്രവും ഉപേക്ഷിച്ചു വിധവോചിതമായ വേഷം ധരിയ്ക്കാൻ തുടങ്ങിയപ്പോൾ ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ അവരുടെ മുമ്പിൽ പ്രത്യക്ഷനായി, "നീ എന്താണു

ചെയ്യുന്നതു"? ഞാൻ മരിച്ചിട്ടില്ല" എന്നുശകാരിച്ചു പറഞ്ഞതായും ശാരദാദേവി അതുകേട്ടു സാഷ്ടാംഗനമസ്കാരംചെയ്തു ആഭരണങ്ങളും സുമംഗലികളുടെ വസ്ത്രവും വീണ്ടും ധരിച്ചതായും പറയപ്പെടുന്നു

സന്ദേശപ്രചരണം.

ഒരു സാധുവായ പൂജക്കാരൻ; പഠിപ്പില്ല; വെളിയിൽ പ്രസംഗിയ്ക്കാൻ പോയിട്ടില്ല; ദൂരദേശസഞ്ചാരം ചെയ്തിട്ടില്ല; ഒരു വലിയസംഘം തന്നെ അനുഗമിയ്ക്കണമെന്നാഗ്രഹിച്ചിട്ടില്ല; തന്റെ പേരു പുറത്താക്കാൻ യത്നിച്ചിട്ടില്ല; എങ്കിലും ഇന്നു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ സന്ദേശം ഭൂമണ്ഡലം ചുറ്റിപ്രചരിക്കുന്നു. സൈബീരിയയിലെ സ്റ്റെപ്പീസിലും ടസ്മണിയിലെ കുന്നുകളിലും റൈൻ നദിയുടെ തീരത്തും നോവെയിലും അർജന്റിനയിലും കാനഡയിലും ജപ്പാനിലും ഇംഗ്ലണ്ടിലും ഫ്റാൻസിലും അമേരിയ്ക്കയിലും ചൈനയിലും ഇൻഡ്യയുടെ എല്ലാഭാഗത്തും ഉള്ള ആളുകൾ അതിനെപ്പറ്റി കേട്ടിരിയ്ക്കുന്നു. സന്ദേശവാക്കുകൾ ഇംഗ്ലീഷ്, സ്പാനിഷ്, ഫ്റെഞ്ച്, ജർമ്മൻ, സ്വീഡിഷ്, പെർഷ്യൻ, ഇൻഡ്യയിലെ അസംഖ്യം നാട്ടുഭാഷകൾ എന്നിവയിലേക്കു തർജ്ജമചെയ്യപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്നു. ആ സന്ദേശം നൽകിയ ആളുടെ ജീവിതചരിത്രം അമേരിയ്ക്കൻ വർത്തമാനപ്പത്രങ്ങൾ വിൽക്കുന്ന സ്ഥലത്തും ഇംഗ്ലണ്ടിലെ ബുക്ക് സ്റ്റാളുകളിലും ജർമ്മൻ

ബുക്ക് ഷെൽഫുകളിലും വയ്ക്കപ്പെട്ടുകഴിഞ്ഞു. ഇന്ന് ഒരു പ്രസിദ്ധ ഫ്രഞ്ചുഗ്രന്ഥകാരൻ അതിനെ ഫ്രഞ്ചുഭാഷയിൽ പ്രസിദ്ധം ചെയ്ത പ്രചരിപ്പിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു.

ഈ വ്യാപകമായ സന്ദേശം പ്രചരിപ്പിച്ചതു് ആരു്? ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവനല്ല, പ്രചാരകന്റെ കടുത്തവേലയ്ക്ക് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശരീരം പറ്റിയതല്ലെന്നു് അദ്ദേഹം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. അതു് എത്രയും ചെറിയ വികാരങ്ങളേപോലും പ്രതിഫലിപ്പിയ്ക്കുത്തക്കവണ്ണം അത്രമാത്രം മൃദുവാണു്. സന്ദേശത്തെ സ്വീകരിച്ചു തയാറാക്കുന്നതിനല്ലാതെ അതിനെ ലോകത്തു ബഹുജനങ്ങൾക്കു കൊടുക്കാൻ തയാറാക്കിയതല്ല അതു്. അതിനെ അദ്ദേഹം തന്റെ അടുത്തു നേരിട്ടുവന്നവർക്കു കൊടുക്കുകയും ബഹുജനങ്ങൾക്കു് വിതരണം ചെയ്യുന്ന ഭാരം അവർക്കു വിട്ടുകൊടുക്കുകയും ചെയ്തു. വിശേഷിച്ചും നരേന്ദ്രനിലാണു തന്റെ സന്ദേശത്തെ ഭദ്രപക്ഷം ജനങ്ങളുടെ മുമ്പിൽ നിക്ഷേപിയ്ക്കുന്നതിനുള്ള ഭാരത്തെ അദ്ദേഹം നിക്ഷേപിച്ചതു് അമേരിയ്ക്കയിലെ മതമഹാസഭ അതിനെ ലോകസമക്ഷം അവതരിപ്പിയ്ക്കുന്നതിനു പ്രഥമവും അപ്രതിമവും ആയ അവസരം നൽകി. അദ്ദേഹം അവിടെ പോയതിനെപ്പറ്റി അദ്ദേഹത്തിന്റെ യാത്രയ്ക്കു വേണ്ട സൌകര്യങ്ങളെല്ലാം ചെയ്തവരിൽ പ്രധാനമായി പ്രവർത്തിച്ചയാളും മദിരാശിയിലെ ഒരു വലിയ കോളേജിലെ പ്രഫസരും ആയ ഒരു മാന്യൻ എന്നോടു പറയുകയുണ്ടായി അദ്ദേഹം പറഞ്ഞതിനെ അതിലെ നേരംപോക്കിനും ഗൌരവത്തിനും ഭംഗം വരുത്താതെ അതേരീതിയിൽ പറയാം.

"ക്രി. വ. 1882-ൽ മൈസൂരിൽനിന്നു മദിരാശിയിൽ വന്ന ഒരു സ്നേഹിതനിൽനിന്ന് കുറച്ചുദിവസം പാണ്ടിച്ചേരിയിൽ താമസിച്ചിരുന്ന വടക്കെഇൻഡ്യാക്കാരനായ ഒരു സന്യാസി, അദ്ദേഹവുമായി കണ്ടുമുട്ടിയ സകലരെയും ആശ്ചര്യഭരിതരാക്കിയെന്ന കേൾക്കുകയുണ്ടായി പിന്നീട് പാണ്ടിച്ചേരിയിൽനിന്നു വന്ന വേറൊരാളിൽനിന്നും ഇതേവർത്തമാനംകേട്ടു. അതുകൊണ്ട് ആ സന്യാസി മദിരാശിയിൽ വന്നപ്പോൾ ഞങ്ങളും വളരെപ്പേർ കാണാൻപോയി. ഞങ്ങളും അദ്ദേഹവുമായി രണ്ടുപ്രാവശ്യം സംസാരിച്ചുകഴിഞ്ഞപ്പോഴേക്കു ഞങ്ങളും അദ്ദേഹത്തിനെ ദിവസവും ചെന്നുകാണാൻതുടങ്ങി.

"ഞാൻ ഇപ്പോഴും ഓർക്കുന്നു. രണ്ടാമത്തെ ദിവസം അദ്ദേഹം പ്രാച്യത്തെയും പാശ്ചാത്യത്തെയുംപറ്റി സംസാരിച്ചുകൂട്ടത്തിൽ ഇങ്ങിനെപറഞ്ഞു:—'നിങ്ങളുംക്ക് (ഹിന്ദുക്കളുംക്കു) കുറച്ചുകൂടി കാൽശ്യവും പാശ്ചാത്യർക്കു കുറച്ചുകൂടി സൌമ്യതയും വേണ്ടിയിരിയ്ക്കുന്നു' എന്നു്. ഞാൻ ചോദിച്ചു, 'അങ്ങ് ചിക്കാഗോവിൽവച്ചുനടത്താൻ പോകുന്ന മതമഹാസഭയിൽ ഹിന്ദുമതത്തിന്റെ പ്രതിനിധിയായിട്ട് അങ്ങേക്കു പോയാലെന്തു?' എന്നു്. 'ആരെങ്കിലും എന്നെ അയയ്ക്കുകയാണെങ്കിൽ എനിക്കവിരോധമില്ല' എന്ന് അദ്ദേഹം മറുപടി പറഞ്ഞു. അപ്പോൾ ഞങ്ങളിലൊരാൾ കുറച്ചുപണം (രണ്ടുറുപ്പിക) അദ്ദേഹത്തിനു സമർപ്പിച്ചു. വളരെക്കാലമായി അന്നു ആദ്യമായിട്ടായിരുന്നു അദ്ദേഹം പണം എടുത്തതു്. ചിരിച്ചുകൊണ്ട് അദ്ദേഹം, 'ഞാൻ ആദ്യംകണ്ടെത്തുന്ന ഭിക്ഷക്കാരനു് ഇതുകൊടുക്കും' എന്നുപറഞ്ഞു. അതു് അദ്ദേഹം അങ്ങി

നെ പറഞ്ഞിക്കയും ചെയ്തു. യാത്രച്ചിലവിനുള്ളപണം (ഇരുനൂറ്റി അമ്പതുരൂപ്പിക) ആദ്യമായിവന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹം അതെടുത്തുകൊണ്ടുവേഗം അങ്ങാടിയിൽ അദ്ദേഹത്തിനു ഇഷ്ടമുണ്ടായിരുന്ന കുട്ടികൾക്കു കുറെ കളിക്കോപ്പുകളെല്ലാം വാങ്ങിക്കൊടുത്തു.

"ബാംബയിൽ നിന്നു് അദ്ദേഹം ജൂൺമാസത്തിലെ നാലാമത്തെവാരത്തിലാണു കപ്പൽകയറിയതു്. ഞങ്ങളെല്ലാവരും ക്രടി ബാംബയിൽ താമസിച്ചതിനിടയ്ക്കു", 'സ്വാമി! അങ്ങു അമേരിക്കയിലേക്കാണു പോകുന്നതു്. അവിടത്തെ സമയം വളരെ വിലയുള്ളതാണു്. അതുകൊണ്ടു് അങ്ങേക്കു് ഒരു വാച്ചുക്രടി വേണം' എന്നു ഞാൻപറഞ്ഞു. 'ശരി, ഒന്നെണ്ണം എനിയ്ക്കുവാങ്ങിത്തരിക' എന്നായിരുന്നു വേഗത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മറുപടി. 'കുറെ വിസിറ്റിങ്ങു കാർഡുക്രടി വേണം' എന്നുഞാൻ. 'അതുകൂടെ ഒരു നൂറെണ്ണം അച്ചടിപ്പിച്ചുകൊള്ളുക' എന്നായി സ്വാമി അക്കാലത്തു് അദ്ദേഹം ഞങ്ങൾക്കു് അറിയപ്പെട്ടിരുന്നതു സച്ചിദാനന്ദൻ എന്ന പേരിലായിരുന്നു. എന്തുപേരാണു കാർഡിൽ അച്ചടിപ്പിയ്ക്കേണ്ടതു് എന്നുചോദിച്ചപ്പോൾ 'സ്വാമി വിവേകാനന്ദ' എന്നു് അദ്ദേഹം ഉത്തരംപറഞ്ഞു. അന്നു് ആദ്യമായിട്ടാണു് അദ്ദേഹം ആ പേരു ഉപയോഗിച്ചതു്.

യൂറോപ്യൻയാത്രയ്ക്കുള്ള ഉടുപ്പുകളെല്ലാം ബാംബയിലാണു തുന്നിച്ചതു്. അതു താമസസ്ഥലത്തു കൊണ്ടുവന്നു് അദ്ദേഹം അതെല്ലാം ധരിച്ചുനോക്കുമ്പോൾ കാഴ്ചയ്ക്കു ബഹുഗംഭീരനായിരുന്നു. പിന്നീടു ഞങ്ങൾ ബങ്കു്നോട്ടുകൾ വാങ്ങാനും അതുകഴിഞ്ഞു പുതിയ വാച്ചു വാങ്ങാനും ഞങ്ങൾ 'കുക്കു'കമ്പനിയിലേക്കു വണ്ടിയിൽ പോയി. ബാങ്കുനോട്ടുകളും ട്രാവൽസ്റ്റർസ്ചെക്കുകളും എല്ലാമായിട്ടു സ്വാമിജി പരിചയപ്പെട്ടതു് അന്നു ആദ്യമാണു്. പുതിയ കാലുറപ്പിനു സ്വല്പം നീളം കൂടുതലുണ്ടായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു് അതിൽ എളുപ്പം അഴുക്കു

പിടിയ്ക്കാൻ തുടങ്ങി. അക്കാര്യത്തിൽ മനസ്സിരുത്താൻ എനിയ്ക്ക് അദ്ദേഹത്തിനോട് പലപ്രാവശ്യം പറയേണ്ടിവന്നു. അപ്പോൾ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞു: 'എന്തിനാണു നിങ്ങൾ എന്റെ കാലുടുപ്പിനെപ്പറ്റി എന്നെക്കുടക്കുടെ ഓർമ്മപ്പെടുത്തിക്കൊണ്ടിരിയ്ക്കുന്നതു? നമ്മൾ ഒരുക്കുട്ടം അപരിഷ്കൃതന്മാരാണെന്നു അവർ വിചാരിയ്ക്കും. ഈമാതിരി വസ്ത്രധാരണവുമായി എനിയ്ക്കു നല്ലവണ്ണം പരിചയമുണ്ടെന്നു നിങ്ങൾക്കറിഞ്ഞുകൂടെ'? എന്നു്.

"ചിക്കാഗോവിലെത്തിയശേഷം അദ്ദേഹം, അതു വളരെ ചിലവുള്ള ഒരുസ്ഥലമാണെന്നും അദ്ദേഹം മതമഹാസഭയ്ക്കു വേണ്ടി അവിടെ താമസിയ്ക്കാൻ വിചാരിയ്ക്കുന്നില്ലെന്നും എഴുതി അയച്ചു. തിരിച്ചുവരാൻ പണമയയ്ക്കണമെന്ന് അദ്ദേഹം ബോസ്റ്റനിൽ നിന്നു കേബിളം അയച്ചു എന്റെ കയ്യിൽ പണമില്ലായിരുന്നു. അതുകൊണ്ടു ഞാൻ ഖേത്രിമഹാരാജാവിനെ കമ്പിമൂലം വിവരം ധരിപ്പിച്ചു. രാജാവു് സാമിയ്ക്കു ഏകദേശം അയിരം ഉറുപ്പിക കേബിൾ വഴി അയച്ചുകൊടുത്തു. കുറേ ദിവസം കഴിഞ്ഞു ഞങ്ങളെല്ലാവരും കൂടി പിരിച്ചെടുത്തു എഴുന്നൂറ് ഉറുപ്പിക അയച്ചു. അതുകിട്ടുന്നതിനുമുമ്പുതന്നെ മതമഹാസഭയിലെ പ്രസംഗം വിജയമായതുകൊണ്ടു എല്ലാവരും അദ്ദേഹത്തിനു വേണ്ടതു ചെയ്തുകൊടുക്കാൻ തയാറുണ്ടെന്നും ഞങ്ങൾ പണമയയ്ക്കുന്നതിനു വേണ്ടി കഷ്ടപ്പെടേണ്ടതില്ലെന്നും അദ്ദേഹം ഞങ്ങൾക്കെഴുതി".

നരേന്ദ്രൻ തന്റെ ജോലി അതു ഇഷ്ടത്തോടുകൂടിയല്ല കയ്യേറ്റതു്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ചുമതല അദ്ദേഹത്തിനെ ഏൽപിച്ചപ്പോൾ അദ്ദേഹം പറഞ്ഞതു് "ഇല്ല; ഇല്ല; എനിയ്ക്കു ബദ്ധനാകാൻ ഇഷ്ടമില്ല" എന്നായിരുന്നു. "പക്ഷേ അതിനാണല്ലൊ ഞാൻ നിന്നെ ഇവിടെ കൊണ്ടുവന്നതു്" എന്നു ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ ബലമായിപറഞ്ഞു. എന്നിട്ടും നരേന്ദ്രൻ ശങ്കിച്ചു. ഒടുവിൽ അതെല്ലാം പോയി. മതമഹാസഭ

യിലെ പ്രസംഗവേദിയിൽ വിദ്യാസമ്പന്നരായ അനേകായിരം ജനങ്ങൾക്കു അഭിമുഖമായിരുന്നപ്പോഴും അദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സിൽ ആ ഇഷ്ടമില്ലായ്മയുണ്ടായി. അദ്ദേഹം അധ്യക്ഷനോടു തന്റെ പ്രസംഗത്തിന്റെ സമയം താമസിച്ചുവയ്ക്കുന്നതിനു വീണ്ടുംവീണ്ടും അപേക്ഷിച്ചു. പരസ്യമായി സന്ദേശവിതരണം ചെയ്യുന്നതിനു അദ്ദേഹം വളരെ സങ്കോചം കാണിച്ചു. ഒടുവിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പേരുവിളിച്ചു. അദ്ദേഹം എഴുന്നേറ്റുനിന്നു. 'മൂകം കരോതി വാചാലം' എന്ന ശ്ലോകം മനസ്സിൽ സ്മരിച്ചിട്ടു അദ്ദേഹം പ്രസംഗിയ്ക്കാൻ തുടങ്ങി. പ്രസംഗാവസാനത്തിൽ സദസ്സു മുഴുവൻ എഴുന്നേറ്റുനിന്നു ജയഘോഷം മുഴക്കി.

അദ്ദേഹം ഗുരുദേവന്റെ സന്ദേശം പ്രഖ്യാപനം ചെയ്തു. എല്ലാവരും അതു കേട്ടു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ വാക്കുകൾക്കു എല്ലാവരേയും ഉത്തേജിപ്പിയ്ക്കുന്നതിനുള്ള കാരണമെന്തു? ദക്ഷിണേശ്വരത്തെ ആ ബ്രാഹ്മണന്റെ വാണിയാണു് അദ്ദേഹത്തിൽക്കൂടി മുഴങ്ങിയതു്. പ്രത്യക്ഷാനുഭൂതിയിൽ നിന്നുണ്ടായ വാക്ശക്തി അതിൽ അടങ്ങിയിരുന്നു.

ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ സന്ദേശം പ്രചരിച്ചുകൊണ്ടേയിരിക്കുന്നു ഭഗവാൻ ജനിച്ച ഗൃഹത്തിലെ ഒരു മുറി അന്യനാട്ടുകാരായ തീർത്ഥയാത്രക്കാർക്കായി ഒഴിച്ചു വച്ചിരിക്കുന്നുവെന്നുള്ളതു ഒരു നല്ല ലക്ഷണമാണു്. ഭഗവാന്റെ ജീവിതത്തെ കേന്ദ്രമാക്കി വളർന്നു പുഷ്ടിപ്പെട്ടുവരുന്ന മതപരമായ സമുദായത്തിന്റെ തലസ്ഥാനമഠത്തിലും വിദേശീയരായ അനുഭാവികൾക്കു പ്രത്യേകം കെട്ടിടങ്ങളുണ്ടു്. ഭഗവാന്റെ ധർമ്മത്തോടു ബന്ധിച്ചു, ഏർപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ള എല്ലാകേന്ദ്രങ്ങളിലും അന്യരാജ്യക്കാരായി വരുന്നവർക്കു വേണ്ടസൗകര്യം ചെയ്യുന്നതിനു ഏർപ്പാടുണ്ടു്. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവന്റെ പേരിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉപദേശങ്ങളെ ആധാരമാക്കി ഏർപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ള ഇത്തരം കേന്ദ്രങ്ങൾ ഇൻഡ്യയിൽ അനവധിയുണ്ടു്. ഭഗവാ

ന്റെ പേരില്ലാതെ ഭഗവാന്റെ ഉപദേശങ്ങളിൽക്കൂടി ഉൽബുദ്ധങ്ങളായ പല സ്ഥാപനങ്ങളും പശ്ചിമദേശങ്ങളിലുണ്ട്.

ഈ ശ്രുതാത്മാവായ ബ്രാഹ്മണന്റെ സന്ദേശത്തിൽ അടങ്ങിയിരിയ്ക്കുന്ന രഹസ്യം എന്ത്? അതു് ഇത്രവേഗം പ്രചരിയ്ക്കാൻ കാരണമെന്ത്? അതു് ഒരു പ്രധാനആവശ്യത്തെ നിർവ്വഹിയ്ക്കുന്നുവെന്നുള്ളതുതന്നെ പരസ്പരമത്സരം കൊണ്ടു ഴലുന്ന ലോകത്തിന്റെ സ്ഥാനത്തു് ഐക്യം, പരമതസഹിഷ്ണുത, സാഹ്വജനീനമായ സാഹോദര്യം എന്നിവയോടുകൂടിയ ഒരു ലോകത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു. ഈശ്വരന്റെ ഐക്യം, മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിന്റെ ഐക്യം എന്നിവയെ അതു പഠിപ്പിക്കുന്നു. ഇതു ഒരു പുതിയ സന്ദേശമല്ല. ചെറിയ കായ്ക്കളിലേ പുതുമ ഉണ്ടായിരിയ്ക്കൂ. ലോകത്തെ വലിയ സന്ദേശങ്ങളെല്ലാം അവയുടെ ഐകരൂപ്യം കൊണ്ടു് അടയാളപ്പെടുത്തപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. സത്യം ഒന്നു്. എന്നാൽ അതിനെ മനുഷ്യൻ സമീപിയ്ക്കുമ്പോൾ ഐക്യം നാനാത്വത്തെ മൂടുന്നു.

ഒരു ആധ്യാത്മികസന്ദേശം സത്യമാണെങ്കിൽ അതു ഒരിയ്ക്കലും പുത്തനായിരിയ്ക്കയില്ല. അതു പുത്തനാകാൻ സാധിയ്ക്കയുമില്ല. ഒരു മഹാത്മാവുവന്നു് ഒരിയ്ക്കൽ അതിനെ പ്രഖ്യാപനം ചെയ്യുന്നു. അതു പ്രവർത്തിയ്ക്കുന്നു. ക്രമേണ അതിന്റെവേഗം കുറയുന്നു. മനുഷ്യന്റെ നിത്യാനുഷ്ഠാനങ്ങളിൽനിന്നു് അതു മറയുന്നു. വീണ്ടും അതിനെ പ്രഖ്യാപനംചെയ്യുന്നതിനു് ഒരു പുതിയ ജീവിതത്തിന്റെയും വാണിയുടേയും ആവശ്യമായിവരുന്നു. ഇതാണു സ്ഥിതി. ശ്രീരാമകൃഷ്ണദേവൻ അനാദിയായ ആ ദിവ്യവാണിയെ ഉപദേശിച്ചു; അതനുസരിച്ചുള്ള ജീവിതം നയിച്ചു; അങ്ങിനെ സന്ദേശം നൽകി. അതു കേൾപ്പാനും അതനുസരിക്കുന്നതിനും ഉള്ള ചുമതല മനുഷ്യവർഗ്ഗത്തിനുള്ളതാകുന്നു.

F
106

Indic Digital Archive Foundation
gpura.org